

La Pilota Valenciana

Unitat
Didàctica

La Pilota Valenciana

Suposet a l'ensenyament en
valencià
Unitat Didàctica

UNITAT DIDÀCTICA: LA PILOTA VALENCIANA

Presentació	5
I. Aproximació històrica al joc de pilota valenciana	9
1. Els orígens del joc de pilota	9
2. Un joc europeu	11
2.1 El <i>jeu de paume</i>	11
2.2 La <i>palla</i> , la <i>ballhause</i> , la <i>ballpelote</i>	13
2.3 El <i>juego largo</i> , el joc a llargues	14
2.4 L'evolució: la cеста, el tennis, l'escala i corda	17
3. El joc de pilota a l'antic Regne de València	19
3.1 Segle XIV. Joc condemnat, avalot armat	19
3.2 Segle XV. Ordinacions, lletres i sermons	20
3.3 Segle XVI. Un joc de cavallers... ..	22
3.4 Segle XVII. ...i també bandolers	24
3.5 Segle XVIII. Trinquets, convents, parròquies i hospitals.....	26
3.6 Segle XIX. Auge popular i desdeny burgés	29
3.7 Segle XX. Perills, incerteses i adequacions	33
II. El joc de pilota i el valencià	39
1. Característiques de la llengua utilitzada al joc	39
2. Expressions del joc de pilota en la parla popular	43
III. Aspectes del joc	47
1. Els jugadors	47
2. La pilota	52
3. El públic	58
4. La puntuació de la partida	62
5. La partida	65
6. El marxador	67
7. Les travesses	69
8. Maneres de colpejar la pilota	72
9. El traure i la ferida	82
10. El vestuari i les proteccions dels jugadors	86
11. Les lesions	89
12. El trinquet	92
IV. Modalitats	97
1. Llargues	97
2. Raspall	101
3. Escala i corda	105
4. Galotxetes de Monòver	108
5. Galotxa	112
6. Frontó valencià	116

V. Aplicació pràctica en l'àrea d'Educació Física	119
1. Justificació Curricular	119
1.1 Educació Primària.....	119
1.2 Educació Secundària Obligatoria	125
1.3 Batxillerat.....	129
2. Justificació didàctica i interdisciplinària.....	131
2.1 Introducció	131
2.2 Conducta motriu	132
2.3 L'Educació Física i el joc de pilota	133
2.4 Concepte d'Educació Física: evolució i desenrotllament dels diferents conceptes	134
3. Proposta d'Unitat Didàctica.....	136
3.1 Nivell I: El joc per terra	136
3.2 Nivell II: Jugar de bo	160
4. Condició física aplicada al joc de pilota.....	166
4.1 Introducció	166
4.2 La condició física	167
4.2.1 L'escalfament	167
4.2.2 La resistència	169
4.2.3 La força	171
4.2.4 La velocitat	174
4.2.5 La flexibilitat	175
VI. Activitats complementàries	181
VII. Glossari	245
VIII. Bibliografia	261

Presentació

La Conselleria de Cultura i Educació, fidel al seu compromís de potenciar i difondre tot el que constituïx el ric patrimoni cultural valencià, ha volgut amb la publicació de la present *Unitat Didàctica La Pilota Valenciana*, avançar de manera decidida, una vegada més, i contribuir, amb la difusió de les orientacions i de les propostes esportives i didàctiques, a la promoció, des dels centres educatius, del nostre esport autòcton per excel·lència, esport que forma part de les arrels del poble valencià.

La col·lecció d'unitats didàctiques de la Conselleria de Cultura i Educació té com a objectiu principal servir com un recurs més a l'abast del professorat valencià, un recurs de dimensió interdisciplinària que els centres docents podran complementar amb la seua creativitat i fer servir en les seues programacions docents.

Som conscients que el joc de pilota és un element important de la nostra cultura, que pot ajudar al coneixement de l'entorn sociocultural i, per tant, considerem que l'alumnat valencià ha de conèixer i valorar les riques manifestacions i costums que s'han heretat del passat. Valorem, a més, el joc de pilota com a esport i entreteniment que pot ajudar al desenrotllament integral dels jòvens.

Des de la Generalitat Valenciana s'han adoptat una sèrie d'actuacions per a la difusió, promoció i pràctica d'este esport, d'entre les quals destacaríem el projecte per a la creació de la futura Ciutat de la Pilota, que s'ubicarà a Moncada i el Museu de la Pilota a Genovés.

En eixa mateixa línia, i des de l'àmbit educatiu, s'han pres una sèrie de decisions amb l'objectiu d'introduir, promocionar i facilitar que el joc de la pilota pugua ser una realitat en els centres educatius de la Comunitat Valenciana. En eixe sentit, l'Orde de 2 de març de 2000, de la Conselleria de Cultura, Educació i Ciència, estableix els mòduls de frontó, trinquet i galotxa dins de la zona docent Gimnàs poliesportiu cobert dels centres educatius. En el nou decret de currículum de l'Educació Secundària Obligatòria s'introdüix la pràctica de jocs tradicionals i d'esports populars de la Comunitat Valenciana i, concretament, la pràctica del joc de la pilota valenciana, com un altre element curricular de l'àrea d'Educació Física.

La *Unitat Didàctica La Pilota Valenciana* és un recurs didàctic més per als centres educatius i pretén donar a conèixer i divulgar entre el professorat i l'alumnat un joc arrelat en la nostra cultura; molt viu, fins fa només unes dècades en els carrers i trinquets dels nostres pobles i de les nostres ciutats. El treball que ara presentem compagina, per una part, el que és l'estudi rigorós dels orígens del nostre joc de pilota, la descripció de les diferents modalitats que es juguen i de les relacions entre la llengua i el joc. La part

final, *d'Activitat Complementàries*, constituïx un recurs per a treballar la llengua a partir de textos relacionats amb el joc de pilota.

Per altra banda, conté tot un estudi, des de la perspectiva de la disciplina de l'Educació Física, sobre el joc de la pilota valenciana, adaptat als currículums de l'àrea d'Educació Física de les diferents etapes educatives: Educació Primària, Educació Secundària i Batxillerat.

Un material didàctic sobre el joc de pilota havia de tindre en compte l'aplicació pràctica d'este esport en els centres educatius valencians. Per tant, hem posat molta il·lusió en esta nova publicació, convençuts que sabreu aprofitar-la al màxim i obtindre els millors resultats.

La Unitat Didàctica La Pilota Valenciana es complementarà amb un vídeo i amb un disc compacte multimèdia dedicats monogràficament a la pràctica de les diferents modalitats del joc de pilota, per tal de complementar-la i facilitar la seua exposició didàctica.

Hem de felicitar els autors per l'enfocament interdisciplinari emprat a l'hora d'abordar la unitat: la perspectiva històrica i etnocultural, la lingüística i la consideració del joc com un esport més per a tractar i programar en l'àrea d'Educació Física.

El conseller de Cultura i Educació.
Manuel Tarancón i Fandos.

AGRAÏMENTS

Volem donar les gràcies a les persones i a les Institucions que amablement ens han cedit les fotografies que reproduïm o han col·laborat per poder-ne fer de noves i als qui ens han deixat reproduir textos: a la Federació de Pilota Valenciana; a Juli Sanchis i Aguado, secretari de la Federació de Pilota Valenciana; a Gastón Castro Schilder, de Frediesport; a Alberto Soldado; a Enrique Sarasol; a Emilio Peris Mascarell, trinqueter de "El Zurdo"; a Ricard Monsoriu, de l'Escola de Pilota de Meliana; a Juan Giner, president del Club de Pilota Nel de Murla; a l'Escola de Pilota d'Orba; al Club Badana de l'IES Joan Fuster de Sueca i a l'IES Callosa d'En Sarrià.

I. APROXIMACIÓ HISTÒRICA AL JOC DE PILOTA VALENCIANA

1. Els orígens del joc de pilota

Els utensilis esfèrics constitueixen l'element lúdic més repetit en tota mena de cultures independents i mútuament desconegudes. Així, els esquimals feien pilotes amb pell de foca, els indonesis amb fulles de palma i els asteques amb cautxú.

Al Mèxic precolombí, la variant del joc més ben documentada és aquella en què es colpejava la pilota d'hule, massissa però molt elàstica, amb el colze, el genoll o el maluc. Els maies construïren nombrosos *tlachcos*, trinquets, situats als centres cerimonials. Tret d'algun de dimensions extraordinàries com el de Chichén Itzá, generalment eren uns camps de 60 m de llarg per 7 m d'ample en forma de doble T. Als murs laterals, construïts verticals o en talús, solia haver, encastats, uns anells. Es treia des del fons de la canxa i sols es permetia un bot. El joc consistia a enviar la pilota al costat contrari, sempre passant la ratlla central. Es marcava un punt quan els contrincants, formats per parelles o trios, la tocaven amb les mans, no superaven la ratlla divisòria, no la podien restar, o bé pegava als marcadors laterals. Passar la pilota per dins d'eixos anells constituïa una marca extraordinària que podia posar fi a la partida.

El significat simbòlic del joc era la lluita entre contraris còsmics que feia possible l'existència. A vegades la pugna entre el sol i la lluna, o siga, la llum i l'obscuritat. En altres ocasions els déus de l'inframón, la mort i el mal, envers els déus celestes, que representaven la vida, la llum i el bé. El joc solia acompanyar-se de decapitacions, que tenien per objectiu afavorir la fertilitat.

Els conquistadors destruïren aquelles instal·lacions per creure que el seu sentit ritual podia perjudicar l'evangelització. D'altres pobles prehistòrics jugaven a diverses modalitats de pilota per tal de moure el vent o afavorir la pluja.

Ara bé, si hem de buscar l'origen del joc de pilota practicat pels valencians, amb poques variacions, des de l'Edat Mitjana, ens haurem de cenyir a l'antiguitat clàssica grecoromana, fonament de la cultura occidental.

Segons l'explicació dels jocs de pilota que realitza Pollux en el seu *Onomastikon*, hi havia l'*episkiros*, també conegut pel joc dels efebs perquè els moviments violents que s'hi requerien només permetien practicar-lo a la joventut. El camp estava dividit per una ratlla central i a cada costat n'hi havia una altra que servia de límit.

Els jugadors de cada part llançaven la pilota des del punt que l'arregaven a l'aire cap al camp oposat, quan més lluny millor, perquè, si aconseguïen que algun contrincant xafara la línia de fons, guanyaven el punt.

Una altra modalitat era la denominada *feninde*, que guardava similitud amb l'anterior si exceptuem que els límits hi eren variables i que els jugadors

canviaven de posició en fer ratlla, és a dir, en parar a l'aire o al primer bot la pilota dels adversaris, segons la descripció que en realitza Becq de Fonguieres.

Un fris de les muralles d'Atenes amb una antiguitat atribuïda de 600 anys a. de C., que hui es guarda al museu d'Àtica de la capital grega, dona suport a la caracterització susdita. Els jugadors, tres en cada part, semblen adoptar postures i col·locacions similars a les que podem observar en el joc a llargues actual. Trauen, demanen, l'esperen de volea, giren el cap per a evitar ser colpejats i defenen la ratlla, com explicà gràficament Biktor Iñurria. Sembla, per tant, una execució molt semblant a la del joc a llargues que s'expandí per gran part del continent durant l'època medieval, però cal ser prudents perquè no tots els experts coincidixen. Segons José Guillén, *feninde* podia significar "joc d'engany", perquè es tractava de desorientar els adversaris dient en veu alta el nom del que havia de rebre la pilota, però llançant-la a un lloc on li resultaria difícil empomar-la a l'aire, amb la qual cosa guanyaria el punt. Com veiem, són descripcions no sempre clares i de vegades contradictòries.

D'altres formes com l'*apóraxis* o joc de bot, en què es llançava la pilota amb força contra terra i s'arreplegava a l'altura de la mà, i guanyava el que repetia la jugada més vegades en el mateix temps; o la pilota *urania*, o pilota a l'aire, en què un dels jugadors la llançava fortament i els altres l'havien d'empomar quan baixava, no tenen tanta relació amb el joc actual dels valencians.

Els romans afegiren a eixes senzilles modalitats d'altres de pròpies, practicades per persones de totes les edats, des dels xiquets i jóvens fins als que ja havien entrat en la senectut; i de tota classe social, sense exceptuar aquelles de més alta representació, com Juli Cèsar, Marc Aureli, Cató, Mecenes o Escèvola, que, quan es trobava fatigat d'oïr en la cort les qüestions de les gents, jugava "*fort bé a la pilota*", segons la traducció que l'any 1395 realitzà Antoni Canals dels *Factorum ac dictorum memoriabilium* de Valeri Màxim. A més, es jugava pertot arreu: places, carrers, al Camp de Mart i als gimnasos o a les termes, on hi havia unes instal·lacions adequades, denominades *sphaeristeria*. Hi sorgiren també grans jugadors com Ursus, que triomfà a les termes de Trajà, Agripa, Titus o Neró.

Virgili afirmava que els jocs de pilota es practicaven des de l'arribada dels troians a Roma, cosa que n'atorgava la paternitat als grecs, si bé, segons Herodot, l'inventor fou el rei Giges de Lídia, que en temps de penalitats per al seu poble ideà el joc per tal de distraure'l.

Plini ens deixà una classificació de quatre formes romanes de joc: *trigonalis*, *paganica*, *follis* i *harpastum*. La nomenclatura es referia tant al joc com al tipus de pilota emprada. La més menuda i dura, farcida de pèl, era la *trigonalis*. En eixa modalitat participaven tres jugadors que, disposats formant un triangle, es llançaven la pilota uns a altres sense parar-la i amb força i rapidesa perquè el receptor la fallara.

Un poc més gran era la *paganica*, amb plomes cobertes de llana i de pell. El joc consistia a llançar amb força la pilota, els uns als altres, que podia ser jugada a l'aire o al bot. S'entretenien també els xiquets i les joves, que, per a no fer-se mal, podien emprar una mena de raqueta. Per les seues peculiaritats, guarda alguna similitud amb el joc a llargues.

La *follis* era més grossa, talment com un baló. Era una simple pell, cosida i ben inflada. Per tant era un joc més suau i lent, apte per a qualsevol edat i sexe. Els joves preferien penjar-la i colpejar-la amb els punys.

L'*harpastum* es jugava amb una pilota més menuda que l'anterior, la qual podia ser colpejada amb les mans i també amb els peus. En un camp rectangular es dibuixaven dos línies, que havien de ser defenses per cada un dels dos grups enfrontats. El punt s'aconseguia en ultrapassar-les. Com era un esport en què la pilota corria per terra i els jugadors, àgils i forts, s'hi llançaven per apoderar-se'n, Marcial el qualificava sovint de joc polsegós. Algun tractadista ha volgut trobar-li alguna afinitat amb la modalitat del raspall actual.

L'expansió posterior d'eixes formes de joc de pilota, bé empomant-la i llançant-la, o bé colpejant-la amb la palma de la mà; amb ratlles divisòries o sense, i habitualment amb equips acarats, o siga, en joc directe, es degué produir paral·lelament al procés de romanització dels territoris conquerits.

2. Un joc europeu

2.1 El *jeu de paume*

França és l'estat europeu on el joc de pilota adquirí més prompte i durant més segles el caràcter de nacional. Ací mateix és el país on més documentació existix i més bibliografia ha generat. El coneixem des del segle XII, lligat als convents i a la reialesa. Es practicava a les sales contigües a les catedrals, als valls dels castells o aprofitant les muralles de les poblacions. L'ús era tan intens que l'any 1292 hi havia a París dotze *paumiers*, o artesans pilots.

Com el clima plujós dificultava l'organització de les partides, començaren a construir sales cobertes de 30 m de llarg per 12 m d'ample, amb una teuladeta que cobria la galeria lateral on s'apostava el públic, protegit per una espècie de malla. El terreny de joc estava enrajolat i dividit en dos per una xarxa central.

El *jeu de paume* era tan generalment practicat que, segons conta Pasquier, l'any 1427 arribà a París procedent d'Hainaut, una dona d'uns 30 anys anomenada Margot, que amb una mà a l'esquena vencia a bons jugadors.

A principis d'aquella mateixa centúria els *paumiers* ja s'havien unit en confraries i l'any 1480 el rei Lluís XI en reglamentà l'ofici tot fixant que la pilota s'havia de fer amb un cuir de qualitat i un farcit de bona borra. Sabem que

s'elaboraven amb pell de corder cosida en huit triangles. Pel famós diàleg de Lluís Vives on es compara el joc de pilota a França i a València, coneixem també que el farciment també solia ser de pell de gos, motiu pel qual la seua duresa era molt major que en terres valencianes, on encara s'usaven les pilotes denominades de vent.

La consistència de la pilota provocà que el *jeu de paume*, o de palma, es jugara, encara aquell mateix segle, amb pales, i que cap a 1500 s'introduïren les raquetes encordades amb tripa.

Al segle XVI hi havia més de 250 canxes de joc a París, 40 a Orleans i 25 a Poitiers. Una de les més famoses era la del Louvre. També en tenien pràcticament tots els castells, com el de Fontainebleau, o el de Nestle, on s'instal·là Benvenuto Cellini, en ser contractat per Francesc I, amb qui contenia en famoses partides. L'amistançada del rei, madame d'Etampes, que era poc amiga de l'escultor florentí, intrigava perquè en perdera el *jeu de paume*, com narra Cellini en la seua amena autobiografia.

L'any 1599 s'imprimiren unes regles mitjançant les quals sabem que tenia unes normes, pel que fa als quinze, les ratlles i el còmput, idèntiques a l'actual joc a llargues valencià. El denominaven *long paume* si es jugava a l'aire lliure i *jeu de paume*, als trinquets. El reglament editat convidava a recrear el cos i delitar l'esperit sense jurar ni blasfemar el nom de Déu.

Entre la diversa bibliografia que se n'ocupa, hi ha una curiosa teorització de Gosselin sobre la forma de comptar els quinze del joc, que explicava amb la divisió del cercle en graus o bé comparant-la amb una mida medieval de 60 peus de longitud, el *climat*.

Així mateix el joc meresqué les composicions literàries de Charles d'Orleans o de Mathurin Regnier i la citació dels grans assagistes Montaigne, Pascal i Rousseau, que en feren servir termes i l'empraren en comparacions i en sentit figurat, la qual cosa ens indica fins a quin punt es tractava d'un joc popular.

D'altra banda al llarg dels segles fou practicat per quasi tota la reialesa des de Joan el Bo fins a Lluís XIV, el rei Sol, amb qui en començà la decadència perquè el seu gust acabà evolucionant cap a d'altres entreteniments com l'equitació, la caça i el billar.

Alguns d'eixos monarques visqueren decisius esdeveniments biogràfics lligats al *jeu de paume*. Lluís X *Hutin* morí als 25 anys després d'haver begut aigua freda en acabar, acalorat, una partida al bosc de Vicennes. I Carles VIII traspasà a causa d'una commoció cerebral que es produí baixant als fossats del castell d'Amboise per contemplar el joc.

Com veiem es tractava d'un esport lligat a la noblesa fins al punt que arribaren a formular-se prohibicions per al poble baix com les contingudes en les

Ordonnances du Louvre, promulgades el segle XV. Ara bé, les successives interdiccions indiquen que eren repetidament incomplides.

Durant el segle XVIII tingueren una aplicació molt permissiva fins que la Revolució Francesa les derogà. I precisament fou al *jeu de paume* de Versalles, el 20 de juny de 1789, on els diputats del Tercer Estat juraren no separar-se ni abandonar el local mentre no se'ls prometera una constitució per al regne.

El *jeu de paume*, que durant segles hi havia gaudit d'una preeminència tan absoluta, decaigué gradualment fins al punt que, a mitjans del segle XIX, sols hi havia un local obert a París. Els altres, o havien estat enderrocats o bé es dedicaven a albergar representacions teatrals.

Entre les causes de la desaparició del joc de pilota en terres gal·les no podem menystindre l'escapçament d'una noblesa que el practicà al llarg de tantes generacions, però també hem de prendre en consideració alguns factors econòmics tals com el creixement de les ciutats i la consegüent revalorització dels solars, i especialment el fet que, a partir del Renaixement, s'inicià un canvi de costums que gradualment relegà els jocs medievals més vehements i de força impetuosa en benefici d'altres més delicats i complicadament reglamentats com, per exemple, l'esgrima amb floret o el billar.

El joc de pilota, potser a conseqüència de la romanització, dels moviments de tropes, les interrelacions culturals, o bé de la influència de la cort francesa, com semblen indicar els nombrosos gal·licismes provinents del francès antic tals com *restar*, *marxar*, *marxador*, *trinet*, *volea o bot i volea*, s'escampà per quasi tota Europa.

2.2 La palla, la ballhause, la ballpelote

A Itàlia, la noblesa de Florència, Venècia o Siena, jugava a llargues durant el Renaixement. A Roma, potser per l'influx dels valencians que acompanyaren els papes Borja, segons opina Elies Tormo, es practicava a la preciosa *via della Pilotta* i a la *piazza* del mateix nom, quasi contigües i situades al costat del col·legi cardenalici, al cor de la ciutat. D'altres indrets urbans com el carrer de la *Pallacorda* (pilota per dalt corda) o la *piazza della Palla*, ens indiquen una pràctica continuada durant un temps suficient per a obtindre un reflex toponímic.

També es construïren trinquets, semblants als francesos que hem descrit, si bé amb la variació de tindre galeria coberta als dos costats. Així mateix no hem d'oblidar que l'any 1555 Scaino de Saló publicà el *Trattato del giuoco della palla*, que es podia practicar bé amb pilotes massisses o bé de vent.

A Suïssa coneixem l'obertura de locals per al joc de pilota a Ginebra i Neufchatel en el transcurs del segle XVI, i a Basilea i Berna durant el següent. Quan la pràctica decaigué, foren emprats pels saltimbanquis i per als espectacles teatrals.

A Alemanya, la *ballhause* fou també molt popular durant les mateixes centúries. Conten que a la ciutat bàvara d'Ausburg es construï un trinquet per tal d'alleujar la malenconia del bisbe Arras, que es distreia contemplant-lo. A Bèlgica i a Holanda l'afició fou tan gran que la denominada *ballpelote* ha perdurat fins hui mateix amb les normes del joc a llargues.

El joc fou introduït així mateix a Viena per Ferran I. A Anglaterra també es construïren trinquets i la reialesa en prengué part, com per exemple Enric VII, que gratificà generosament un personatge conegut pel sobrenom de Vizcaíno, per la col·laboració en l'organització de les partides que li encomanava.

Jacob d'Escòcia solia jugar amb els seus cortesans. El joc també obtingué un reflex literari amb William Shakespeare que, en *Enric V*, inclou uns coneguts versos sobre pilotes i raquetes. Així mateix al segle XVII hi ha indicis de la inauguració de dos trinquets a Estocolm...

2.3 El juego largo, el joc a llargues

A la Península Ibèrica, L. Bombín i R. Bozas, en *El gran libro de la pelota*, adduïxen un document de l'any 583 en el qual es diu que en unes juntes celebrades a Vitoriaco per cortesans de Leovigild es va jugar a pilota, joc que els fou ensenyat per presoners del nord-oest, és a dir, bascons.

També fan referència les *Etimologies* d'Isidor de Sevilla, publicades cap al 633. Dissortadament les citacions no són explícites pel que fa a les regles, cosa que potser ens permetria emparentar-lo més directament amb els jocs romans.

Al segle XIII el rei Alfons X el Savi esmenta el joc de pilota en *El libro de los juegos*, en *Las partidas* i en las *Cantigas de la Virgen*, escrites en gallec. Un gravat que inclou ens mostra uns xics colpejant la pilota amb un pala grossa.

L'any 1217 va morir el rei de Castella Enric I a conseqüència de la ingestió d'aigua molt freda després d'una partida, cosa que ens confirma que des d'un bon començament, també ací sembla un deport lligat a la noblesa. Segles més tard, com és conegut, Felip I de Castella, dit el Bell, moria a Burgos per la pulmonia que li provocà un refredament posterior a una partida de pilota, que solia jugar amb flamencs de la seua cort i a la manera dels Països Baixos, al trinquet i amb guant de cuir.

Eixes referències primitives evidencien que el joc de pilota fou igual d'antic que a França, si bé no arribà a adquirir una popularitat tan intensa ni generà tants tractats.

Al Regne de València els primers esments documentals són dels inicis del segle XIV i sabem que era practicat tant per nobles com per plebeus, cosa que el féu arrelar doblement en la societat. Però el joc de pilota s'estenia per tots els regnes peninsulars incloent, és clar, el conjunt de la Corona d'Aragó, com bé ens ho remarquen les continuades prohibicions que des del 1450 sofrí a la

ciutat mallorquina de Sóller, on els jurats sol·licitaven al governador que extirpara el joc de pilota "per causa del qual se seguex gran destrucció, zizanyes, discòrdias, desconjunts e altres inconveniències en la dita vila e entre los habitants de aquella". En canvi, en les *Ordinacions de la vila de Tarrassa*, del segle XVI, es manava que, per tal de guardar les festes anyals, mentre se digueren les vespres no era permés cap joc "sinó que hi hagués forasters que volguessen jugar a Joch Privilegiat y Real que es la pilota", la qual cosa potser volia dir que la vila tenia la facultat d'arrendar-lo per prerrogativa concedida per la corona.

Entre els escassos autors espanyols que parlaren del joc de pilota podem esmentar Cristóbal Méndez, que s'acostà des del punt de vista mèdic, i el franciscà Francisco de Alcocer, que, des d'una posició de moralista, apel·lava la consciència dels jugadors perquè, segons deia, no hi ha jocs dolents en si mateix, sinó per la intenció amb què es practiquen i la conducta que es manté.

D'altres mencions escadusseres ens donen més llum sobre la reglamentació que s'emprava. Així Sebastián de Covarrubias, en el *Tesoro de la lengua castellana o española* (1611), ens parla d'una modalitat anomenada "pelota chica de sobre cuerda", que exigia rapidesa ja que tenia un bot molt viu, contràriament a la pilota de vent. Quasi coetàniament, el poeta andalús Rodrigo Caro, en els erudits diàlegs *Dias geniales y lúdicos*, no publicats fins a 1883-84, tan rics en la descripció de les tradicions sevillanes, parla de la noblesa del joc de pilota, que remunta fins al temps dels grecs. Hi ressenya el joc de les tres ratlles, que anteriorment es jugava a mà i després amb pala, el qual presenta una regulació com la del joc a llargues valencià.

Juan de Zabaleta, en canvi, en el llibre *El día de fiesta por la tarde* (1660), parlà del joc de pilota que ell podia contemplar als carrers de Madrid, amb una ironia mordaç. Afirmava que era cert que el joc de pilota exercitava tot el cos, però no sols els músculs, sinó també la veu, pels crits que es podien oir. Així mateix criticava que se'n duguera el compte amb el grans d'un rosari; que jugaren mig nus i amb tan poca moderació; que arreglaren les partides com els tafurs, amb ànim d'enganyar els adversaris; que es refregaren les mans contra la paret perquè no s'esvararen les pales... En fi, no en trobava bé cap aspecte i recomanava als espectadors que se n'anaren a passejar perquè una vegada vistes les anades i vingudes de la pilota en un joc, ja els havien vists tots. A pesar de la seua crítica demolidora, la pilota devia ser l'esport més practicat pertot arreu de la península al segle XVII. Ho confirmen indirectament les citacions literàries com la del seriós acte sacramental de Calderón de la Barca titulat *Farsa famosa del juego de pelota*, on s'enfrontaven l'Home, el seu Lliure Albir i l'Enginy contra la Fe, la Terra i el Cel. La Justícia representa el paper de jutge del joc i el Món n'és el piloter. En el text en cometien faltes, es perden quinzes i els personatges canvien del rest al traure en fer quaranta i ratlla. Era, doncs, una reglamentació idèntica a la que s'emprava per tot Europa. Calderon sols es podia permetre basar tota la seua obra si tenia el convenciment que els lectors estaven ben familiaritzats amb el joc.

El contrapunt jocós a tanta solemnitat filosòfica el posava el toledà Luis Quiñones de Benavente, que mostrava un gran afecte per Madrid i un extens coneixement de la seua xarxa urbana en l'entremés cantat *El casamiento de la calle Mayor con el Prado Viejo*, probablement estrenat la vespra de Sant Joan de 1631.

A les noces acudixen convidats tots els carrers. Un dels primers és un personatge que porta un vestit ple de pilotes enganxades, el qual realitza una autopresentació plena d'ambivalències semàntiques:

TAPIA	El Juego de la Pelota soy, que en topándome un pelo, se la vuelvo al más pintado, armando mil peloteros. No juro, mas boto sin ser juramento.

Cap a finals del segle XVIII, Ortiz Repiso publica *Noticia y modo de jugar a la pelota* (1785) i l'any següent rep una rèplica d'Antillana, *Carta crítica sobre las "Noticias y modos..."*.

Al palau del Prado els prínceps d'Astúries volgueren rodejar-se d'escenes de la vida popular i es penjaren al dormitori un tapís que reproduïa l'obra de Goya "El juego de pelota a pala", on s'enfrontaven dos colles de quatre jugadors en joc directe.

Sabem també que, durant el segle de la Il·lustració, funcionava un trinquet a Barcelona, exemple d'una pràctica encara bastant generalitzada.

Així quan el 29 de desembre de 1790 l'asturià Gaspar Melchor de Jovellanos signa la seua famosa *Memoria para el arreglo de la policía de los espectáculos y diversiones públicas y sobre su origen en España*, en què, en un to classista i moralitzant, reserva el teatre, que havia de ser virtuós i agradable, per a aquells privilegiats que duien una vida tova i regalada i recomana entreteniments espontanis per al poble treballador, defén el joc de pilota per la seua utilitat d'oferir una honesta recreació a jugadors i a espectadors i de millorar l'educació física dels jóvens ja que els feia més àgils i robustos.

També atribuïa el mateix benefici a d'altres diversions com el joc de bitlles, les corregudes de joies, les soldadesques i les comparses de moros i cristians. Als qui criticaven eixos esbargiments tradicionals els demanava cercar el terme mitjà: "*¿No le habrá entre destruir las diversiones a fuerza de autoridad y restricciones o abandonarlas a una ciega y desenfrenada licencia?*".

Però quan Jovellanos emetia les seues paternalistes consideracions, el joc de pilota dequeia en tot Espanya excepte en terres basques i valencianes on, contràriament, se n'acreixia la pràctica amb emocionants desafius comarcals entre grans jugadors.

En ocasions excepcionals els desafiaments tenien el caràcter d'interregionals, com el que es disputà a Cartagena el 2 de setembre de 1755 entre un equip format per dos guipuscoans i dos navarresos contra quatre valencians. Diuen les cròniques que guanyaren els primers amb facilitat sense que el cansament de tan llarg viatge els afectara. Les normes del *bote luzea* basc i del joc a llargues valencià eren idèntiques, però la pilota dels bascos era de més pes i de diferent qualitat, cosa que ha desigualat tots els enfrontaments semblants que s'han produït fins a l'actualitat.

Una altra modalitat que els dos pobles compartiren fins a mitjan segle XIX era el rebot. També es produí la incorporació de jugadors als abandonats *jeu de paume* bascofrancesos on es jugava el *pasaka* amb les normes de les llargues, però amb una xarxa central.

2.4 L'evolució: la cesta, el tennis, l'escala i corda

L'auge del joc de pilota continuà puixant fins al punt que algunes partides constituïen un gran esdeveniment social amb la mobilització de milers d'espectadors que travessaven quantitats importantíssimes. A partir d'eixe moment es produïren a Euskal Herria una sèrie de modificacions en el joc que el separaren en poques dècades d'aquella modalitat secular difosa per tot el continent. El guant flexible passà a ser dur amb una forma còncava i acanalada; i posteriorment augmentà la longitud, cosa que permetia el *remonte*, o siga que la pilota correguera el guant. Després aparegué la txistera de vímet igual ampla que llarga i, finalment, la cesta punta, que admetia uns segons de retenció. Les amples trajectòries de les pilotes llançades amb el nou instrument afavorien el joc indirecte, el frontó, i el *ble*, amb paret esquerra. Les noves modalitats que en resultaren eren més espectaculars, ràpides i senzilles que els vells jocs, més lents i cerimoniosos. I la pràctica del *juego largo* hi disminuí vertiginosament, de tal manera que a finals de segle havia desaparegut quasi absolutament. Hi coadjuvaren, així mateix, causes climatològiques, temps gris i plujós; orogràfiques, terreny irregular, i potser també idiosincràtiques.

Eixa divergència que s'implantava també s'assentà sobre bases socials diferents. La burgesia basca donava suport al joc de pilota i col·laborà poderosament a l'expansió de les noves especialitats, mentre que la valenciana, ignorant la història del seu poble, li girava l'esquena perquè el trobava rústec, antic i perfectament negligible.

S'iniciava un procés en què l'ancestral joc valencià abandonaria les ciutats i es refugiaria cada vegada més en la ruralia.

Com a exemple de l'empenta basca tenim la inauguració el març de 1893 del frontó Jai Alai a València, amb un enfrontament descompensat entre jugadors de pilota valencians i pilotaris èuskars. Era un moment en què ja es contempla el joc a llargues com a privatiu dels valencians contraposat a les modalitats de

frontó basques. El folklorista Martí Gadea rebla el clau diferenciador amb uns versets desdenyosos.

El Jalay-Alay es jòch
pròpi de les Vascongades,
mes importat a Valencia
acabá a males dinaes.

I rematava l'explicació amb una frase que palesava l'orgull particularista: "*Cada ú que s'alabe lo d'ell*".

Quasi al mateix temps de l'esmentada inauguració, aparegué a València *El pelotari* (17-VII-1893), un dels primers periòdics esportius valencians. De qualsevol manera, per tal de guanyar-se el públic, conjugà en els cartells el joc a llargues valencià amb la cesta basca, com anunciava oportunament el primer número del diari *El Pueblo* (12-XI-1894).

L'expansió geogràfica per ciutats espanyoles i sud-americanes, on hi havia una quantitat important de cercles d'emigrants bascos, permeté la professionalització dels jugadors i l'estructuració en federacions nacionals i internacionals. Primer s'obriren els famosos frontons de Buenos Aires i l'Havanna i progressivament anaren construint-se'n a Mèxic, Xile, República Dominicana, Equador, Uruguai i fins i tot a ciutats nord-americanes com Chicago, Nova York, Miami, o indonèsies, com Jakarta.

Una altra línia d'evolució de l'antic *jeu de paume* es produí després de la Revolució Francesa, quan el deport aristocràtic es convertí en un esport internacional que organitzà campionats del món a partir de 1816. A mitjan segle l'anglès Walter Compton Wingfield traslladà el joc a l'aire lliure amb la mateixa xarxa central que es feia servir als locals tancats. El còmput era semblant i també començava amb la veu francesa *tennetz*. El nou joc rebé el nom d'*sphairistike*, però prompte el canvià pel de *lawn-tennis* per la gespa on es practicava i per l'adaptació anglesa de la paraula amb què s'obria el quinze. A partir de 1877 es disputa el torneig de Wimbledon i des de 1900, la Copa Davis.

En terres valencianes, a partir del joc a llargues medieval, el qual s'ha mantingut al llarg dels segles amb absoluta fidelitat, també es generaren les altres formes que es practiquen: el raspall, l'escala i corda, la galotxa, el rebot i la perxa. Constituïxen el que hui coneixem per joc de pilota valenciana.

En realitat, però, l'antic joc a llargues ha perdurat amb lleugeres variacions, en diferents regions europees. A Bèlgica, flamencs i valons el practiquen en *ballodromes* de 70x8m sense muralles i amb pilotes de cuir, que darrerament han provat de substituir per d'altres de plàstic. A França, encara es juga a la Picardia. A Holanda, a la regió de Frísia, amb pilotes de pell de 30 grams i amb guants. A Itàlia, principalment a la Toscana, però també al Piamont i a la Ligúria. Així mateix en alguns països sud-americans com Mèxic, Colòmbia o

L'Equador es practica com a resultat del mestissatge de cultures. El recent coneixement mutu ha propiciat l'organització de campionats internacionals on es debat la implantació d'una normativa unificada que permeta seguir avançant pel camí emprés.

3. El joc de pilota a l'antic Regne de València

3.1 Segle XIV. Joc condemnat, avalot armat

La primera citació d'un autor valencià que hem pogut constatar és el consell que Arnau de Vilanova dirigeix al rei en el tractat *Regiment de sanitat a Jaume II*, escrit l'any 1305, sobre l'exercici que considera més convenient per a la seua persona. El dit metge de reis i papes considerava que era menyspreament del seu estament la pràctica del joc de pilota o la lluita. No sabem si el rei li va fer cas, però sí que per aquell mateix temps ja existia a Alcoi la placeta del Jugador de Pilota, amb el significat de lloc on es juga. Segons afirma Sanchis Llorens, a conseqüència de l'atac a la ciutat per Alazrach l'any 1276, alçaren en les primeres dècades del segle una muralla en forma d'arc que, a la part que requeia al raval, formava tres placetes. Una d'elles és la que hem esmentat.

Eixa dada ens permet suposar que el joc de pilota anà avançant cap al sud paral·lelament a la conquesta. A la cort gaudiana del duc reial Alfons el Vell, sabem que el joc de pilota era un dels entreteniments preferits del seu fill Pere de Villena i dels seus néts, segons indiquen menudes despeses realitzades els anys 1379 i 1380. I la seua pràctica esdevingué tan general que abans de finalitzar el segle XIV ja es produí a València una coneguda prohibició, la primera d'una llarga sèrie que es repetí continuadament al llarg dels temps per les ciutats i les viles valencianes amb un èxit relativament escàs.

El 14 de juny de 1391 els justícies i els jurats de la ciutat de València manaven publicar una severa crida en què prohibien el joc de pilota arruladissa dins els murs de la ciutat als majors de 10 anys per causa de les blasfèmies i les injúries de paraula i de fet que hi sofrien "*les gents anants e stants*". La pena per als contraventors era de vint morabatins d'or. Si no la podien satisfer, serien tancats a la presó i correrien tota la ciutat amb assot "*sens tota gracia e remey*". La sanció no podia tindre remissió ni composició i, si el justícia civil es mostrava negligent en l'aplicació, es podia cobrar "*la penyora pecuniària*" dels seus béns particulars. Un terç de la multa seria per al rei, un altre per a les obres de "*murs e valls*" i el restant, per a l'acusador, que podia ser qualsevol que prestara jurament davant un justícia amb la seguretat que no seria delatat.

Però l'anunci tingué una resposta ràpida i inesperada. Una colla d'hòmens de paratge, o siga individus que gaudien d'un cert grau de noblesa i de determinades exempcions tributàries, s'avalotaren. Arrancaren les clavilles d'una carnisseria situada en un carrer molt concorregut i jugaren a la xoca, o

siga, al canonet, amb els turmells dels vianants, i amenaçaren de persistir a garronades, és a dir, a puntellons, o bé amb pedres.

Aquella mateixa nit feren sonar el seny per tal de convocar-se i cavalcaren en una mula un jove nu a qui passejaren per la ciutat mentre el fuetejaven tot dient: *"aquest és aquell qui ha jugat a pilota e, com no puxa pagar la pena, ha sentència que sia açotat"*. A continuació es dedicaren a fer cudolets sagnants, o siga a vituperar amb veus contrafetes els membres del consell, als qui titllaven de gelosos i cornuts, i les seues esposes.

A l'endemà el procurador fiscal acusava els revoltats dels delictes d'usurpació de jurisdicció, per pegar al fadrí, i de difamació, però molts hòmens de paratge protestaren la mesura. El caire que adoptaven els esdeveniments forçà el consell a escriure una espaventada missiva a la cort reial en què comunicaven els fets, tot recordant les *"viltats e mals"* que provocava el joc prohibit i les blasfèmies i els enuigs que sofrien els vianants per causa que *"era vengut en tant, que molts ne fahien offici, e tots carrers e tots dies e hores los eren bons a tal joch"*; i asseverant que *"tot hom vol anar a regna solta, que no paren Déu ne rey ne officials seus"*. Demanaven una presta i rigorosa justícia per als rebels a les bones ordinacions; i el càstig que els pretenien aplicar era l'expulsió de la ciutat.

Per tal de solucionar el conflicte es creà una brigada armada que impedira les reincidències. Alguns dels revoltats foren empresonats i d'altres fugiren de la ciutat. Finalment honorables cavallers sol·licitaren clemència per als esgarriats tot argüint que molts d'ells eren jòvens que encara no tenien l'enteniment complit i que la correcció devia ser més admonitòria que penal. El prec de persones tan destacades ajudà que les aigües es calmaren i que a poc a poc s'oblidara la qüestió.

3.2 Segle xv. Ordinacions, lletres i sermons

Ara bé, la interdicció no aconseguí el que pretenia i periòdicament els pregoners, amb trompeta i tabal, seguiren cominant els jugadors, senyal manifest que la pràctica que volien eliminar no minvava. Com diu Narbona Vizcaíno, el 26 d'agost de 1412 el trompeta públic Ramon Artús en pregonà un altre de semblant. I el 28 d'abril de 1422 insistien, bastant exageradament, *"per esquivar e tolre de tot scandels e perills de persones e de béns que porien fàcilment ensequir en la dita ciutat nafres e morts"*. Pocs dies després, el risc s'acomplia. Teresa, viuda de Joan Toro, denunciava Miquel de Senys i el seu esclau perquè, jugant, li havien pegat *"un colp de pilota en l'uyl dret"* per causa del qual li havia eixit molta sang i el tenia *"en un punt de perdre"*.

Les circumstàncies es repetien en cada ciutat del Regne i les prevencions que s'adoptaren foren similars, així com els exigus resultats que n'obtingueren. Per exemple l'honorable consell de la vila de Castelló *"per bé, profit e utilitat de la cosa pública, com sie vist per speriència que es maestra*

de les coses quel joch de pilota és fort dapnós als vehins e habitants de dita vila", per tal de preservar-los "dels dits dapnatges e de scàndells e perills" prohibia jugar no sols al nucli urbà, sinó també al terme, fóra de manera manifesta o amagada.

A Gandia, el duc Alfons el Jove dictà una provisió en el mateix sentit: *"que dins los murs de la dita vila ne en la Vilanova nul hom de quasevol estament e condició sia no gos o presumexca jugar a ningun joch de pilota".*

Sant Vicent Ferrer, en canvi, era més tolerant amb un joc que, a principis del segle XV, ja s'havia generalitzat en terres valencianes. El nostre taumaturg el contraposava als jocs de daus, prohibits per l'església, i estranyament no esmentava les flastomies que es podien proferir perquè, sens dubte, no les considerava inherents al joc. És per això que en consentia la pràctica, juntament amb la d'altres com el palet, el dard i la ballesta, ja que les habilitats que s'aprenien eren útils per a *"exercir armes a deffensió de la cosa pública".*

Precisament l'any 1368 sabem que existia un trinquet o jugador de ballesta a València per un document reportat per Sanchis Sivera, en què s'efectuen uns pagaments per treballs realitzats *"en fer tanqua de alcunes tapies e de portes en lo vall apres de Temple, per fer trinquet als ballesters de la dita ciutat e a altres volents jugar al joch de la ballesta".* A la capital se n'organitzaven competicions en les quals no podien participar els *"infels"*.

La profusió del joc de pilota es va vore reflectida, així mateix, en diversos textos del segle d'or de les lletres valencianes. Per exemple, el protagonista de la novel·la cavalleresca anònima *Curial e Güelfa*, el dia que no s'entrenava per a combatre a cavall, *"jugava pilota davant lo palau"* i era per la seua enamorada *"contínuament mirat e vist"*. Jaume Gassull, representant de l'Escola Satírica Valenciana, aprofitava les alternatives d'una partida per tal d'il·lustrar metafòricament, en *Lo somni de Joan Joan*, l'animat debat femení sobre qui eren més mereixedors de l'amor, els jóvens o els vells. L'abadessa sor Isabel de Villena, en la *Vita Christi*, narra els vituperis que sofrí Jesús durant la passió quan, ferit i nu, intentava recuperar la seua vestimenta mentre *"aquells rapaços e gentegaça"* li la prenien *"e feyen ne una pilota"* que llançaven tant lluny com podien. I fins i tot el deport preferit dels valencians de l'època trobà traslació gastronòmica en les delicioses pilotes, com veiem en el plat denominat *"bones toronges de Xàtiva"* inclòs en el *Llibre del coch* de mestre Robert de Nola.

El joc de pilota era també el preferit de la noblesa. A l'agost de 1493 Joan de Borja, segon duc de Gandia i fill del papa Alexandre VI, deixa Roma i es trasllada a Barcelona per esposar-se amb Maria Enríquez, cosina de Ferran el Catòlic, vídua verge del seu germà Pere Lluís, que no havia pogut consumir el matrimoni per la curta edat de la seua promesa. Venia carregat d'objectes preciosos i riques teles, com reflectix el minuciós inventari que es realitzà, on figura un perfumador redó *"com a pilota de vent"*. Entre els consells que

Roderic de Borja adreçà al seu fill, que sols comptava disset anys, hi havia que fóra sobri i auster, que no jugara a daus, que no eixira de nit, ni anara amb dones, i que menjara i dormira sempre que poguera amb la duquessa, amb qui urgia que completara el que el seu germà havia deixat pendent. Però, segons les notícies que enviaren a Roma els hòmens de confiança del pontífex, sembla que el duc Joan feia tot just el contrari, a més d'anar a matar cans i gats per la nit, cosa que li reportà dures repreensions paternes.

Per tal de tranquil·litzar el successor de sant Pere, Joan Artés, criat del duc, li escrivia una lletra el 19 de novembre, ja des de València, en què li feia saber que el seu fill, "*fatigat de jugar a pilota ab lo il·lustríssimo senyor príncep, y de anar a caça*", es limitava a fer un breu passeig després de sopar.

3.3 Segle XVI. Un joc de cavallers...

A la ciutat de València les famílies nobles no patien la prescripció del joc de pilota perquè es construïren trinquets particulars. Durant el segle XVI tenim documentats el del Miracle, també dit dels Cavallers, propietat dels Montagut; el de Centelles, el d'En Ciurana, el de mossén Olcina, el dels Mascó o dels Pils, i el de mossén Sanç, tots ells, cognoms il·lustres de la ciutat. La resta de la gent, si volia evitar els problemes del joc al carrer, podia acudir a algun trinet popular com el del Trabuquet, probablement conegut abans pel nom de trinet del Bordell dels Negres; el de Na Segarra, també denominat trinet de la Morera, o el de Faigs.

L'omnipresència del joc de pilota podia arribar a fer creure que era exclusivament valencià. En la comèdia bilingüe *Serafina*, que l'extremeny Bartolomé Torres Naharro publicà entre 1514 i 1517, es planteja un embolic considerable amb Floristán, un castellà bígam, però penedit i sincerament enamorat de Serafina, que sembla immers en un atzucac irresoluble. En el moment de màxima tensió sorgix una insospitada solució salvadora i, per tal de fer-li pagar tan gran patiment, li demana, abans d'acceptar-lo, que enumere les virtuts que posseïx. Com es defén bé, li diu que "*la llengua massa és bona*", però, i la resta? I ell respon:

FLORISTÁN: No queráis, señora, entrar
en una cuenta tan larga,
que vos contaré una carga
de juegos que sé jugar.

SERAFINA: Per vida vostra, señor,
i enteneu vós de pilota?

Tot just li pregunta el que creu que no domina perquè és foraster, però obté una contestació òbviament afirmativa.

El diàleg de Lluís Vives esmentat anteriorment, *Leges ludi*, a més de constituir una magnífica passejada pel cor de la València del segle XVI i de fornir-nos d'una informació molt valuosa sobre el joc de pilota com a esbargiment noble i les regles que s'empraven, ens interessa també per la filosofia que pretén aplicar. S'havia de jugar per recrear l'ànima; qualsevol altra forma seria vici. Els companys havien de ser jovials i cortesos per allunyar rinyes i blasfèmies. Havia de ser un joc ben entés tant pels que el practiquen com pels espectadors, i que no depenguera tant de la sort com de l'experiència i el saber. Les travesses havien de ser moderades, de tal manera que augmentara l'interés sense que, en el cas de perdre, se sofrira turment. S'havia de practicar amb una disposició d'ànim tal, que la derrota no causara tristesa ni comportara maldir dels companys ni del públic present, i, si es guanyava, no s'havia de mostrar supèrbia ni enutjar els altres amb bromes. No s'havia de posar Déu per testimoni. Calia recordar, així mateix, que els espectadors són com els jutges del joc i s'havia d'acceptar sense discussió la sentència que emeteren. I finalment, s'havia de jugar solament fins que es tinguera l'ànim renovat per tal de tornar al treball i als assumptes seriosos.

Algunes de les recomanacions, aplicades al joc de pilota, han continuat acomplint-se fins hui, tals com la cavalleriesitat, l'elegància en la victòria i la derrota; el judici inapel·lable del públic en cas de dubte... Però no sempre era fàcil seguir-les. N'hi havia qui en feia ofici. Per exemple a la ciutat de Gandia, na Beatriu J. Ferrandis, viuda de Pere Joan Roig, declara, per al capbreu de 1564, un forn de coure pa al carrer de la Vilanova, que fita amb la casa del doctor Blasco, "*en la qual habita Hieroni Ximeno, jugador de pilota*".¹

D'altres no podien evitar els juraments i els renecs ofensius contra Déu i l'església. Així el 29 de novembre de 1580, Antoni Monroig declara davant l'inquisidor, amb motiu d'unes visites que realitzà a Gandia, que feia uns 24 anys estava Joan Martí jugant a pilota a casa del canonge Pedro de Àvila i "*haviendo perdido un juego salió tanto de sí*" que blasfemà. Les tretze o catorze persones que hi havia presents a la sala l'obligaren a agenollar-se, fer una creu i besar-la.²

A pesar de la diversitat d'entrebancs, el joc de pilota prosseguia en plena expansió. L'any 1569 el *Llibre de Consells* de la ciutat d'Alcoi descriu una situació en què "*los jochs de pilota se continuen y se ussen en demesia de tal manera que a penes se pot passar per los carrers*" amb l'afegit de la calor estiuenca que propiciava les malalties. Tot plegat decidí als jurats a vedar el joc de la pilota en tots els carrers de la vila fins al setembre vinent, excepte a la llotja de la plaça.

¹ Archivo Histórico Nacional: leg. 1.066/1, n: 1, fol. 54 r. Agraïm a Santiago La Parra la gentilesa que ha tingut facilitant-nos la informació procedent de l'arxiu. La intenció divulgadora que fem aconsellava estalviar les notes a peu de pàgina per no entrebancar la lectura. Per tant remetem el lector interessat a la bibliografia final. De tota manera ens ha semblat necessari citar la documentació arxivística que hem fet servir.

² AHN: Inquisición, leg.: 806-II, fol. 58 r.

A Alacant s'obria un trinquet als afores de la vila vella, on jugaven els aficionats de les classes benestants.

I no sols s'esbargien els cristians. Els moriscos es vanagloriaven, segons Aznar Cardona, de *"baylones, jugadores de pelota, tiradores de bola y del canto y corredores de toros y de otros hechos semejantes de gañanes"*. Per exemple, Ferran Garcia-Oliver conta que l'abat de Santa Maria de Valldigna s'asseia a la porta del monestir per vore partides de pilota entre els moriscos de la Xara i els cristians de Simat. I al terme de Relleu hi ha un paratge denominat Trinquet dels Moros.

3.4 Segle XVII. ...i també de bandolers

Però hem de recordar que el joc de pilota seguia practicant-se a la cort reial. Melchor de Santa Cruz Dueñas en el llibre *Floresta española de apotegmas...*, inclou una anècdota en què un individu pregunta qui és aquell gentilhome que va per la cort amb un bon cavall i voltat de criats. I li responen: *"Es un home que al juego de la pelota, sin otro oficio ni renta, sustenta eso que veis"*. I contesta: *"No he visto hombre que con faltas ajenas remedie las suyas, como éste"*.

Diuen que a les acaballes del segle XVI, Felip III, que encara era príncep, visità Xàbia acompanyat pel marquès de Dènia, i, en el transcurs d'una partida de pilota en què participava, demanà al públic per una pilota incerta i ningú no gosà opinar, cohibits per la rellevància del personatge. Sols Antoni Banyuls, un criat del marquès, trencà el silenci: *"Altesa, vós no teniu cap falta, però la pilota que heu jugat, sí"*. I diu la llegenda que, impressionat per tan hàbil resposta, se l'endugué a la cort. En realitat devia ser un servent de confiança del marquès, que el posà al servici de l'hereu de la corona. Banyuls sabé guanyar-se la voluntat del seu nou senyor que, en pujar al tron el mantingué al seu costat. Al cap dels anys tornà a la Xàbia nadiua, des d'on establí una interessant relació epistolar amb personatges de la cort als qui tractava amb gran familiaritat. En una d'aquelles missives, concretament en la dirigida al marquès de Dènia el 14 d'abril de 1651, afirma: *"Los Reyes me han hecho honra de darme cavallerías y noblezas y varas reales, que me alcanzó su agüelo de S. E. por mi lealtat y mis servicios"*. Una de les regalies que obtingué guarda relació precisament en l'ocasió en què conegué el futur rei. Es tractava de la facultat d'aprofitar-se dels beneficis que generaven alguns jocs, entre els quals es trobava el joc de pilota als trinquets de la ciutat de València. Felip III li la concedí per reial privilegi signat a l'Escorial el 6 d'agost de 1616. Ell la vengué a l'Hospital de València per 1.659 lliures el 30 de setembre de 1633.

No sabem si els guanys de Banyuls foren importants, perquè la gent persistia en el joc al carrer i especialment a la plaça de Penya-roges, que prengué el nom de la Pilota per l'ús que se'n feia fins a les darreries del segle XVIII en què, segons Orellana, els veïns *"procuraron desviar de esse sitio lo que más que de diversión les servía de incomodidad"*.

A vegades les partides que s'arreglaven causaven greus litigis, com el que originà Laudomio Mercader, fill del comte de Bunyol, que dissabte 27 de juny de 1615, a mitjan vesprada, va traure la pilota de vent des del taulell o botador, amb tan mala fortuna que entrà per la finestra de la casa d'en Pau de Sanoguera i colpejà el rostre de n'Antoni Bellvís, que hi era jugant a les cartes. Com diu el dietari de Joan Porcar, *"li pegà en lo ull dret y li féu eixir molta sanch de aquell y ab gran perill de perdrel y li buidà lo ull"*. I n'acabava la crònica amb una invocació, pensant en les probables conseqüències: *"Déu mos lliure de desastre"*.

A la plaça hi havia un dau que figura com a fita en escriptures de propietat. Un altre dietarista, Joaquim Aierdi, reporta que l'1 de juny de 1679, dia de Corpus, una dona aragonesa d'uns 50 anys, que, segons deien, estava esperitada, *"entrà en la casa que està el dau de jugar a la pilota, en la plaça de la Penarrocha, que és de don Melchior Sisternes"*, es llevà la mantellina i el vel que duia i es llançà a un pou que hi havia, on s'ofegà.

Eixa plaça, hui denominada de Mariano Benlliure, encara és recordada per les persones d'edat com plaça de la Pilota.

Però no sols es jugava a la capital, sinó per tot el regne. A principis de novembre de 1609, segons conta Gaspar Escolano, es trobava el mestre de camp Sancho de Luna a Benissa presenciant una partida de pilota, quan es presentà el rector del poble per dir-li, davant de capitans i soldats, que, si no mentia un pronòstic que s'havia imprès a València, els moros patirien una gran derrota a mans dels cristians el dia 4 de novembre. Es tractava dels moriscos revoltats de la Vall de Laguar, que foren tan cruelment represaliats. A conseqüència d'eixa notícia molts valencians volgueren seguir-lo cap al lloc on s'havia de lliurar la batalla, el poble de Murla, que curiosament ja per aquell temps tenia un trinquet.

l el 2 d'agost de 1618 el duc de Gandia, Carles Francesc de Borja, envià unes instruccions generals als seus batles en les quals s'inclou la prohibició de jugar a pilota els dies faeners i mentre es poguera treballar al camp *"tanto por lo que dexan de trabajar como per el mal exemplo que se da"*.³ Ell i la seua família, en canvi, no tenien cap impediment. El mes d'agost de 1636, el seu successor al ducat, Francesc Dídac Pasqual de Borja, després virrei de València, mentre descansava d'una partida de pilota enfront de la casa del comte d'Anna, va vore Pere Vidal, un llaurador d'Ador, que evidentment vulnerava la pena de desterrament per tres anys que li havien posat poc abans per dur una escopeta. La seua denúncia li degué reportar que li fóra doblada la condemna.

Però si no podien jugar els camperols, sí que ho podien fer els bandits que, a l'igual que els senyors, tenien temps i diners. Així, com conta Aierdi, els sospitosos d'haver assassinat un moliner el 22 d'agost de 1667 hi cercaren la

³AHN, Osuna, leg.: 1.037, n. 137, 139 i 140.

coartada: *"Induhiren testimonis falsos, de Lliria, que diguesen que dos dies avans estaven en Lliria, jugant a pilota"*.

Vicent Escartí aporta també un document de 1678 on s'exposa que en un carrer de Mira-rosa, llogaret de la Marina, *"fonch vista jugar a pilota una quadrilla de més de vint hòmens, que portaven tots charpes y, en aquelles, caravines y pistoles, ab ses escopetes llargues, en forma y trache de bandolers"*.

L'episodi ens fa recordar la llegenda del famós bandoler Joan de Serrallonga, que es va vore forçat a la mala vida per una mort que causà en el transcurs d'una partida de pilota al trinquet de Vic.

Un conreu tan general era inevitable que deixara senyal en la comèdia *Los amors de Melisendra*, del popular pare Francesc Mulet, on Garí oferix a Gaiferos una tirallonga de jocs, entre els quals hi ha el trinquet, per tal de distraure'l de la desolació que l'envaïx per la llarga captivitat de Melisendra a mans dels moros.

3.5 Segle XVIII. Trinquets, convents, parròquies i hospitals

La popularitat del joc de pilota continuà sense minva pertot arreu del territori valencià al llarg del segle XVIII. Ens ho indiquen novament de manera indirecta diverses obretes literàries com per exemple el *Romanç nou, curios, y entretingut, hon se referixen els jochs, entreteniments é invencions, que els gichs de Valencia, eixerciten el lo transcurs del any, per els carrers, y places de la Ciutat...*, publicat per Carles Ros l'any 1752. En ells s'afirma que el nostre joc no té caràcter estacional *"puix tot l'any voran als gichs ab sa piloteta en má"*.

O en el *Col·loqui nou de Pep de Quelo*, atribuït al mateix autor i editat el mateix any, on el llaurador que dóna nom a la peça exhibix les seues virtuts a una dama que vol enamorar, entre les quals figuren ser un bon corredor de joies, l'esport hípic valencià, i traure, en jugar a pilota, *"moltíssim llarc y arrimat"*:

També és ben indicativa la gran quantitat de locucions que s'incorporen al valencià col·loquial en sentit figurat referents al joc de pilota, com queda profusament manifest en la novel·leta *Rondalla de rondalles* de l'ontinyentí Lluís Galiana, text paremiològic per excel·lència.

Així mateix els bans enèrgics i amenaçadors, que no cessaven, permeten suposar la intensitat del joc al carrer. L'any 1741, Joseph de Fondesvieja, intendent general del Regne, corregidor de justícia major de la ciutat, fa pública una crida en què es prevé a tot aquell que jugara a pilota pels carrers de la població o als ravals amb una multa de tres lliures i un mes de presó. Els pares respondrien pels fills i els amos, pels criats. Els motius eren que, tant els dies de festa com els de faena, els xics faltaven als seus estudis i els hòmens a les seues ocupacions per causa del joc, a més de l'algaravia que s'armava,

el perill de les pilotades i la trencadissa de vidres, tot això a pesar que hi havia llocs tancats destinats al joc.

El trinquet a què hi feia referència era el construït l'any 1734 al costat de la porta del Real per l'Hospital de València, que recordem que adquirí el dret reial per compra realitzada a Antoni Banyuls. La cèdula fou renovada l'any 1745 per Felip V, però les monges de l'Encarnació en bastiren un altre, adossat al seu convent. El nou local adquirí ben prompte una gran aflluència de públic i l'Hospital, que veia perdut el dret a l'exclusivitat, presentà les reclamacions oportunes a la cambra reial el setembre de 1748, però segurament resultaren infructuoses.

L'any 1750 el convent pagà set dotzenes de pilotes, que es gastaren durant aquell any, per 8 lliures i 8 sous. I la reparació de les cadires costà 6 lliures i 8 sous.

Entre els espectadors del trinquet rival hi havia el plater Antoni Suárez, que descriu en el seu dietari la sorpresa que tingué en descobrir entre el públic, a l'agost de 1778, un home amb els cabells verds. De qualsevol manera la competència no debilità l'assistència d'un nombre d'aficionats creixent.

L'any 1820 les religioses encara ingressaren pel trinquet 250 lliures, si bé havien de suportar la molèstia de vore pujar ara i adés a la teulada del convent per tal de recuperar les pilotes encalades.

A la ciutat de Gandia, en canvi, les monges clarisses no foren tan pacients, entre altres coses perquè només en rebien els perjudicis. L'Ajuntament, per tal d'evitar que es jugara a pilota per qualsevol carrer "*embarazando el curso a las gentes y aporreando a otras al tiempo de transitar*", el limità al carrer de Santa Clara, al costat del convent. I segons comentaren els edils en sessió celebrada el 15 de juliol de 1777, les monges havien de sofrir quotidianament la bullícia, els crits i les paraules indecoroses que es proferien. Per tal de solucionar el problema, pensaren de traslladar-lo extramurs, on construïren un trinquet apegat a la muralla al costat de la porta de València, però no reunia les mesures necessàries, motiu pel qual la gent es retragué. Ara el síndic personer proposava l'aixecament d'un bon trinquet de dimensions adequades a compte de l'hospital de Sant Marc, que, arrendat, podia donar beneficis importants a la institució, tan necessitada i, al mateix temps, aconseguiria "*el común la diversión pública de dicho juego desterrando sus malas resultas*".

El veí Francesc Miralles presentà un memorial en què afegia arguments favorables. Es comprometia, en cas de bastir-se el trinquet, a arrendar-lo durant quatre anys a raó de 50 lliures anuals. La ciutat no presentà cap impediment al projecte, però calia demanar el permís al duc com a senyor directe dels fossats.⁴

⁴ Arxiu Municipal de Gandia. *Llibre d'acords 1777-1779*, sessions 15-VII-1777 i 18-VII-1777, sig. 40.

Per tal d'eixamplar l'antic també resultava imprescindible comptar amb una porció del vall plantat de moreres pertanyent a l'hospital, que tan sols rendava 15 rals anuals.

Un informe del majordom del nosocomi afirmava que, amb un límit de 300 lliures, al qual podien coadjuvar les almoines de persones caritatives, dels pobles que tenien dret a ingressar malalts i dels entusiastes del joc, es podia emprendre l'obra *"sin dexarla de la mano, para que no se entibie, ó enfríe el fervor de los aficionados"*.

La sol·licitud de l'hospital, datada el 23 d'agost de 1777, demanava una resposta ràpida del duc, que al mateix temps era el patró de la institució, perquè *"no se malogre tan ventajosa ocasión"*. Però el permís tardà més d'un lustre i les obres no pogueren acordar-se fins a la sessió de la junta de l'hospital celebrada el 10 de desembre de 1783.

El trinquet s'estendria des de la paret de la porta fins a la primera torre de la muralla, i es féu seguint el projecte de l'arquitecte fra Onofre Trotonda. Adossat al de pilota, se n'instal·là un altre de birles.

El primer arrendatari fou Ignasi Moreno, que el mes de juny de 1785 presentà un memorial en què exposava que una crida pública, proclamada per ordre de la justícia, que prohibia el joc de pilota als jornalers en dies de faena li havia reportat pèrdues, raó per què demanava una rebaixa en la suma a pagar.

El següent llogater fou Salvador Asensi, que aconseguí la subhasta per a quatre anys per 460 lliures. El nou responsable demanà que s'alçaren les parets del trinquet de birles perquè el fet d'estar exposat als ulls dels vianants al Prado, que servia de passeig a la ciutat, retreia els possibles assistents. Així mateix el juny de 1786 sol·licità, i se li concedí, una rebaixa de huitanta lliures perquè no s'hi havien realitzat les millors promeses, i dos anys després, huitanta més, perquè assegurava que havia disminuït moltíssim el concurs de la gent. En la mateixa sessió on s'acordà la petició, també es decidí reformar la paret del frontó per traure-la a esquadra.⁵ El trinquet durà fins al gener de 1839 en què el tombaren per fortificar la ciutat. El mes de març següent l'Ajuntament resolgué pagar-lo a l'hospital.⁶

Durant el segle XIX també es construïren trinquets a Alcoi, al costat del portal d'Alacant, i, a la mateixa ciutat d'Alacant, el denominat de la Vilavella. A Sagunt, el clero local n'edificà un al camí ral, arimat a la muralla. A Dénia, un altre l'any 1778, també a iniciativa de la parròquia i segons el projecte de l'enginyer Antoni Semper. L'any 1806 el capità general n'ordenà la demolició perquè perjudicava la defensa de la porta de la Mar, però acabà respectant-lo a petició del clergat i amb la condició de rebaixar-li el frontó a l'altura de la tronera de la torrassa per tal de no obstaculitzar el foc dels canons.

⁵ AMG. *Llibre segon de resolucions de l'Hospital 1727-1837*, sig. 1823.

⁶ AMG. *Llibre d'acords 1838-1841*, sessions 25-I-1839 i 15-III-1839, sig. 59.

A Lliria s'inaugurà, el 1752, el trinquet de les Ànimes, situat entre l'església de la Sang, que n'era la propietària, i la muralla del castell. Però ben prompte, el març de l'any següent, l'alcalde major prohibí jugar els dies de faena; i "*que els dies de festa, que els aficionats bolgueren jugar, anaren a sa casa per la clau y que después la tornaren*". Eixes disposicions generaren un conflicte entre l'Ajuntament i la parròquia, que hagueren de posar en mans d'advocats per tal d'aconseguir que fóra permesa "*tan justa recreació*". L'any 1766 ja apareix com a administrador mossèn Vicent Alcocer, eclesiàstic beneficiat. Més endavant el tragueren a licitació.

L'any 1785 es presentà una sol·licitud per alçar un trinquet en un empriu annex a les muralles del Grau de València per tal de distraure els mariners quan estaven a terra. No se sap si s'arribà a edificar. L'Ajuntament estava d'acord, sempre que es jugara amb moderació per tal de defugir les males conseqüències per a les llars, cosa que obligaria a demolir-lo.

Com hem vist, augmentava el nombre de trinquets, la majoria construïts per l'hospital o la parròquia locals, que solien arrendar-los en pública subhasta. Així mateix hem pogut comprovar que les interdiccions i les limitacions no es reduïen al joc al carrer, sinó que estrenyien també al tancat. A pesar de tot la pràctica del joc de pilota no decreixia, tret d'entre la classe noble, de la qual, a diferència dels segles anteriors, no hem sabut trobar referències. Com deia Marc Antoni Orellana, a València sempre s'havia considerat un joc lícit, honest i decent. Ara bé, podríem afegir que la persecució permanent que sofria des de feia quatre segles semblava desmentir-ho. L'any 1792, quasi contemporàniament a l'afirmació de l'erudit valencià, el *Diario de Valencia* inserta un ban, reportat per R. Agulló, en què s'amenaçava els "delinqüents" que gosaren jugar a pilota pels carrers i murs de la ciutat, i allà on hi haguera fanals, amb tres dies de presó i una multa de 10 rals de billó.

3.6 Segle XIX. Auge popular i desdeny burgés

El segle XIX és d'una gran importància per tal de comprendre la consideració que el joc de pilota té per als valencians actuals. La seua pràctica decau en totes les regions espanyoles fins a desaparèixer, tret del País Basc, que, com hem vist, en la segona mitat de la centúria abandona *el juego largo* i promou les noves modalitats de joc indirecte. És aleshores quan els valencians estimen com una cosa pròpia i exclusiva un joc que no cessa en el seu auge i que, a més, es remunta a temps medievals.

Per tal d'evidenciar la preponderància i la generalització que hi obtingué, només cal recordar que es multiplicà la construcció de trinquets. Sols a la ciutat d'Alacant se n'obriren cinc.

A la ciutat industrial d'Alcoi s'inaugurà l'any 1863 el del carreró de la Cova Santa, que tingué com a arrendatari el famós jugador Vicent Sapiña "Bota". Estava obert de 7 del matí a 8 de la vesprada, se suposa que en les estacions de més hores de llum. Constava de tres galeries cobertes i anunciava abonaments mensuals.

A Dénia, arrambat a les muralles del castell, s'obrí l'any 1874 el de Vista Alegre, hui gojosament recuperat. A Xàbia també s'aprofità la muralla per bastir-ne un.

A Gandia es reedificà el que havia estat recolzat a la muralla nord, que tornà a desaparèixer en enderrocar-la, però en els darrers anys del segle se n'obriren dos quasi consecutivament.

A Castelló probablement són també del segle XIX el trinet de Baix, situat al carrer Governador, i el de Dalt o de l'Hospital.

A València també inauguraren cinc trinquets entre els quals destaca el del carrer Pelayo, que obrí les portes el 20 d'agost de 1868 i que hui és considerat la catedral de la pilota valenciana. Segons Lluís Tramoyeres, en tots es jugava a l'estil del país, és a dir a llargues, amb pilota de vaqueta i guant de cuir. La corda divisòria es degué introduir en el tombant del segle.

També el joc al carrer assolí el seu apogeu amb partides i desafiaments memorables com alguns de què es feu eco la premsa tals com el que s'organitzà entre el marge esquerre i dret del Xúquer, celebrada a Benifaió d'Espioca el desembre de 1849. S'enfrontaren Roquet de Penàguila, Salvador Cremades de Bellreguard i el Sagal de Petrer; contra Miquelet de Riba-roja, el Paler de Torrent i Caragol de Benimàmet. En un poble que ratllava el miler d'habitants, s'ajuntaren quatre mil espectadors. Les travesses foren quantiosíssimes i no es produí cap incident digne de menció. Tant ahir com hui es tracta d'un deport de cavallers on el públic fa gala de respecte i educació.

Una altra partida important fou la disputada a Ondara el 26 de novembre de 1880 entre jugadors de la Marina i de la Safor en la qual s'arribaren a travessar 60.000 rals, una suma extraordinària per a l'època.

O la jugada a Alcoi el 27 d'abril de 1894 com a un acte important de les festes de Sant Jordi, en què s'acararen Nelet de Murla, Daniel de Murla i Juliet d'Ondara, contra Jaume de Petrer, el Barberet de Beniarbeig i Angelino de Benigembla. Com hem pogut comprovar, les procedències dels jugadors conformen un bell mosaic de la geografia valenciana.

Els pilotaires famosos eren reclamats en viles i ciutats per a les fires i les festes patronals, o per a partides de rivalitat, que immediatament generaven una gran expectació. La seua popularitat arribà fins al punt que folkloristes com Martí Gadea, en *Tipos, modismes y cosas raras y curiosas de la terra del Gé*, o Josep de Orga, en un apèndix del llibre *Tipos d'auca*, coordinat per Constantí Llobart, esmenten els més destacats de la primera meitat del segle amb les seues característiques més definitòries: Roquet de Penàguila, expert a arreglar partides i a guanyar o perdre en funció de les travesses; Bandera, destre a fer l'escala; Melero, que li deien així pel seu ofici, el qual exterioritzava l'alegria fent volantins; el Nene, combatent amb els liberals, que tenia una casa de beguda; els germans Panxes, carnisers; el Pilotero, artesà

de pilotes de vaqueta, dolçainer i organitzador de la dansa dels nans en la processó del Corpus... I un altre personatge pintoresc i entranyable de la ciutat de València, Mondiu, que allà per 1860 es posava pels matins a la plaça de la Seu a imitar amb les seues carreres i colps, ell tot sol, ferint i restant, els jugadors que els dos centenars de persones que solia convocar coneixien sobradament: Bota, Caragol, Mateuet de Montaverner, Roquet...

Però a més d'eixes figures, el joc de pilota era practicat en qualsevol carrer dels pobles com un dels entreteniments preferits dels valencians. Martí Gadea, en la seua obra *Tipus d'espardenya i sabata*, ens n'oferix un bon exemple en la descripció que realitza de les famílies del seu lloc de naixença, Balones (el Comtat). Allí apareix "el Cabrerot", "*un homenòt com un trinquet, gròs y quadrat*", i d'altres com el tio Flaret, que no pensaven "*més qu'en divertirse pròu corrent festes, juant á pilota y jarrant en giques...*".

El mateix autor escriví una obreta, probablement al·lusiva, però il·localitzable, titulada *Pilotes y marchadors*; i en la celebrada *Ensisám de totes hebres*, fins i tot se li acudí fer de la pilota solució d'endevinalla:

Soc dona y tinc prou faltes,
estic del tot unflada,
y em peguen en les galtes
al vórem sols parada.

D'altres com Josep Maria Bonilla, en "Versos d'esclafit", trobaren en el joc de pilota una bona translació metafòrica del seu tarannà singular i combatiu:

Que trach llarch de sobaquillo
de baix cama y de rebot.

I els redactors d'*El Mole*, en els diversos títols que el periòdic anà adoptant, trobaren en les locucions del joc un bon instrument de suport per als seus contundents judicis polítics. En *El Rabe* (3-X-1840) asseguren que tot el que han comentat en la sessió és veritat. El qui els pretenga replicar "*que alse el cap, y li tornarem la pilota al chòc més pronte que dirá sirera*". En *El Piulo* (12-XI-1840) afirmen que es tornarà a reproduir "*poc ú manco*" la mateixa ineficàcia paralitzadora i el "*chóc quedarà á dos y ralla, y la pilota encalá*". En *El Tro* (20-XI-1840) reclamen instaurar una regència a Bilbao que no s'encante: "*que pegue á drexa y esquerra y de mandró y de baix cama*".

Curiosament, en ocasions, les tensions polítiques també afectaren la pràctica del joc. Al desembre de 1848, Manuel Peñarroja, arrendador del trinquet de les Ànimes de Lliria, demanà una rebaixa en la quantitat a pagar perquè la major part d'aficionats de la vila, "*sugetos muy comprometidos a favor del trono de nuestra Reyna*", havien deixat de jugar per les contínues amenaces de les faccions carlistes. El clergat propietari desestimà la petició perquè entenia que la subhasta s'havia realitzat a tot risc.

En el període que ressenyem també succeí un altre fet que, en el cas valencià, té una relativa importància. El 30 de juny de 1857, Salvador Cerdà, trinqueter de l'Encarnació, presentà a l'Ajuntament de València un reglament per tal d'aclarir els continus dubtes que s'hi generaven en el transcurs d'unes jugades sobre les quals s'havia apostat.⁷ Dissortadament no descriu el joc, però sí les curioses circumstàncies que podien ocórrer, especialment en la qüestió de les ratlles. Tot i la modèstia de la iniciativa, és el primer text sobre la normativa del joc escrit per valencians, potser perquè la seua idiosincràsia ha confiat tradicionalment en la paraula donada, tant per a l'exercici de la justícia, cas del Tribunal de les Aigües, com per als tractes de venda de collites.

Cap a finals de segle s'inicià una evolució sociològica que acabà afectant seriosament l'esdevenidor del joc de pilota. Es tracta d'un cert menyspreu de la burgesia de la Restauració, que paral·lelament encetava el procés de substitució lingüística a favor del castellà, cap a un joc que consideraven rústec i contrari a la modernitat. L'actitud de la classe dominant valenciana, tan contrària a la de la burgesia basca, que expandí fins i tot internacionalment les seues modalitats de joc acabades d'estrenar, influí poderosament en el prestigi social del joc de pilota valenciana i la seua possible difusió.

Ens podem fixar, per exemple, en el cas de Gandia, que, a partir de 1881 amb l'enderroc de les muralles, l'eixample de la ciutat, el ferrocarril a vapor, l'Exposició Regional i l'edició de premsa pròpia, s'obria a la modernitat i al progrés. El joc de pilota hi hagué de suportar una sèrie de prohibicions promulgades amb crides públiques i remarcades en les ordenances municipals de policia urbana publicades l'any 1882. Es vedava qualsevol joc de xiquets que causara perjudici a carrers i passeigs, arbres, parets, portes, vidrieres i fanals de l'enllumenat. Així mateix, les carreres susceptibles de molestar els vianants, les paraules indecoroses, les rinyes i les harques, la solta de petards i coets i, explícitament, els jocs de la tonya i el de pilota.

El primer setmanari gandià, *El Litoral*, col·laborava decididament en l'animadversió cap a un joc que semblava voler eradicar. No sols reclamaven la intervenció de la policia municipal a la plaça del Palau, que "*algunos niños y aun menos niños*" convertien en trinet amb perill dels transeünts i els residents, a banda dels crits i la gatzara; o al carrer de la Llimera, on habitualment a la una del migdia s'entretenien "*unos chicos grandes*" jugant a la pilota i molestant el veïnat, sinó que, a més, feien campanya perquè l'Ajuntament, tan propici a les reformes urbanes, venguera el trinet de pilota existent al costat de la porta de València, "*que para nada aprovecha, y a que además que se vendería como solares a muy buen precio, se hermostearía mucho Gandía si allí se edificara*". El text és d'agost de 1881. El trinet es venia el maig de l'any següent.

⁷ Arxiu Municipal de València. "Reglamento para el juego de pelota del trinquete de la Encarnación", secció primera sub-I, classe III, sub-D, Expedients de fira i festes.

Però era un moment en què les bones partides congregaven gent no sols de la comarca de la Safor, que comptava més de 50.000 ànimes, sinó també de les comarques veïnes. Així la demanda provocà que, a finals de 1897, Miquel Peiró Fuster obrira un trinquet a la vora de la carretera d'Albaida; i l'any següent, Salvador Llorens Garcia, un altre entre una fàbrica de gel i la senda de València, fitant amb les instal·lacions del ferrocarril, motiu pel qual es denominà trinquet de l'Estació.⁸ I d'altra banda començaren a construir-se'n en altres municipis veïns. Per exemple, el maig de 1900 se n'obrí un altre al limítrof Bellreguard.

3.7 Segle xx. Perills, incerteses i adequacions

A principis del segle xx el joc de pilota es trobava escampat per totes les comarques valencianes, s'havia ensenyorit dels carrers i era un acte destacat de les festes majors. Els desafiaments entre els jugadors més destres de pobles veïns il·lusionaven la gent, que els comentava animadament i acudia amatent per tal de viure l'emoció de la contesa i travessar alguns durs. Era un ambient que descriu ben vivament la primera autobiografia d'un jugador de pilota, la de mossén Vicent Cremades Marco *El Blanquet*.

Augmentà profusament el nombre de trinquets, però només esmentarem els de Crevillent, Elx, Elda i Petrer, a les comarques meridionals de la vora del Vinalopó; o els de les més septentrionals, com Morella (els Ports) i Benassal (Alt Maestrat). A la Serrania, com pertot arreu, jugaven a llargues, i a la Marina, a perxa; a la Safor i la Vall d'Albaida, al raspall; a l'Horta a galotxa; i a Monòver, sembla que a les cavallerisses dels hostals començava el germen de les futures galotxetes; als trinquets, a raspall, escala i corda i al rebot.

Per exemple, a Gandia, després de cinc segles dictant ordres contra el joc de pilota, el deport valencià per excel·lència continuava ben viu. En les festes patronals solien organitzar grans partides, tant als trinquets com al carrer. L'any 1904 se n'anunciava una d'espectacular al trinquet Nou en què "*jugarán los más diestros pelotaris, conocidos en Valencia y todo el Reino*". L'any 1915, es disputaren al carrer Duc Carles de Borja. I, així, amb alguns alts i baixos, i amb presència inclosa de l'inspector perseguidor de blasfèmies, l'antic fil conductor persistí. Fins i tot l'any 1924 al padró d'habitants de la ciutat hi havia censades les germanes Alandete Serra, una sabatera i l'altra pilotera.⁹ L'any 1927 hi hagueren vibrants desafius al carrer Vallier-Pellers. I quan desaparegueren els dos trinquets mencionats, se n'obrí un altre, l'any 1936, que fou col·lectivitzat durant la guerra, temps en què el rector-pilotaire Vicent Cremades visqué el moment més decisiu de la seua existència en què es lliurà d'un imminent afusellament perquè els mateixos que l'havien ordenat li descobriren, a la butxaca, un guant de jugar a pilota, cosa que els despertà admiració i respecte.

⁸ AMG. Expedients i sol·licituds per a llicències de construcció i reforma 1895-1900, sig. 1791.

⁹ AMG. Padró d'habitants 1924, fol. 48 v, sig. 1751.

Aquell trinquet, anomenat Vell, coexistí fins a 1988 amb el del Zurdo, inaugurat el 16 de maig de 1952, considerat hui el segon en importància de tot el país després del capitalí Pelayo.

Així mateix diverses obres literàries prengueren com a tema el joc de pilota com un element ben representatiu de la cultura popular valenciana. Hi destaquen l'extens romanç "La partida de pilota", d'Antoni Palanca i Hueso, premiat en els Jocs Florals de Lo Rat Penat l'any 1904. La novel·leta *Val y trenta...* de Josep Barrachina, apareguda l'any 1909 en la col·lecció de narrativa curta *El Cuento de Dumenche*. O l'agosarat exercici escènic d'Estanislau Alberola en la peça en un acte i en vers *De la mateixa sanc*, estrenada l'any 1926 en el teatre Moderno de la capital i publicada poc després en la col·lecció *Teatro Valensiá*, on la trama es desenvolupa al voltant d'una partida de pilota de galotxa i bot, interpretada amb tota versemblança davant els ulls dels espectadors.

En canvi, a València, focus irradiador d'ideologia i de modernitat, el secular joc valencià dequeia acceleradament. Desaparegueren els trinquets de Marxalenes i el de Juan de Mena i quedà només el de Pelayo, prop de l'estació de trens, que facilitava l'assistència dels aficionats dels pobles de l'Horta, atrets per l'interés d'uns cartells que patentitzaven la puixança del joc en totes les contrades del territori, tot i que la seua confecció quedava coartada en part per la lentitud de les comunicacions. Així, per exemple, el 19 d'octubre de 1922, el diari *Las Provincias* anunciava una partida a les tres de la vesprada entre Puchol de Lliria; Meseguer de Sueca i Miñana de Simat (rojos) contra Espuig de València; Andrés de Marxalenes i Andrés d'Alboraia (blaus). És a dir un equip amb components del Camp de Túria, la Ribera i la Valldigna contra un altre de l'Horta. Però s'advertia que, si els de Lliria i Simat no arribaven a temps, la partida s'ajornaria un dia i se'n jugaria una altra entre Molina de Gandia; Aranda de Vallada i Calvo de València (rojos), contra Martínez de Paterna, Andrés d'Alboraia i Llorenç de València (blaus). S'afegien, per tant, la Safor i la Costera.

Eixes combinacions constituïen un preciós exemple d'incorporació de les comarques a una capital que massa sovint s'hi girava d'esquena i es tancava, autosatisfeta, al cinturó del Camí de Trànsits, aliena el batec dels pobles. De qualsevol manera es tractava d'un exercici d'intercomunicació enganyós. L'esbós de la falla Comèdies-Tertúlia de l'any 1900 al·ludia a les reformes urbanes i les seues conseqüències, i retratava un obrer, armat amb un pic, enderrocant les manisetas indicadores del carrer Trinquet de la Morera, mentre uns personatges populars es retiren abatuts, carregats amb unes escasses pertinences. L'escena reflectix magníficament la situació i els nous factors a tindre en compte: una ciutat densificada al màxim, que en el darrer quart del segle XIX multiplicà per 1'5 els seus habitants i que estava redefinint els seus àmbits; la pressió urbanística, com ja vérem en la referència de Gandia; la ideologia de la burgesia urbana, que pretenia una classe treballadora productiva i disciplinada, que no interrompera la seua tasca per qualsevol diversió injustificable com l'assistència a partides de pilota; i al mateix temps, una voluntat de distanciament de la rusticitat poblejana, que incloïa també el canvi idiomàtic.

L'any 1908 el llibret de falla dels carrers Ciril Amorós-Pi Margall, premiat per Lo Rat Penat, del qual era autor Severí Guastavino Robba, constata que els xiquets, que abans es contentaven jugant al sambori o a la pilota, ara preferien el diàbolo.

L'any 1923 la revista *Pensat i Fet*, fidel testimoni del seu temps, indica molt encertadament la nova orientació de les festes del cap i casal. A més de la seua gràcia implícita, la literatura fallera fa evident també el seu valor sociològic:

El programa és atractiu,
puix hi ha músiques i ball
i lo que és més suggestiu:
un gran partit de foot-ball.

Efectivament el futbol era un esport emergent, que provenia d'Anglaterra i que era ben del gust de les classes dominants, amb poder per a difondre i imposar estils i modes. La novetat relegava els models ancestrals amb el vistiplau de la burgesia urbana, que l'endevinava útil com un instrument per a apaivagar les tensions socials i fins i tot per a crear falsos enemics comuns, com una nova església capaç d'unir emocionalment els anhels de milers de persones, moltes d'elles procedents de l'èxode rural, que havien abandonat les seues formes de vida amb el consegüent desarrelament, i que maldaven per integrar-se en la nova societat de masses.

L'antítesi entre la ruralia i l'urbs és el tema de la comèdia dramàtica en tres actes i en vers *Terres secanes* d'Estanislau Alberola, estrenada al teatre de la Princesa de València a l'abril de 1924. L'ancià senyor Vicent critica durament els seus néts per descastats. Els fonaments de la vida del poble són la terra, la casa i la fe. Això és la pàtria, juntament amb els costums populars, com el joc de pilota.

Les dos línies de tensió apuntades podien conduir a la deslegitimació o a la folklorització de les formes culturals tradicionals entre les quals hi ha el nostre esport, que ara s'enfrontava, a mitjà termini, a un perill superior al que representaven les seculars prohibicions. L'espontaneïtat popular del joc de pilota, entés com a consubstancial a la vida quotidiana dels valencians i practicat quasi exclusivament com a deport, és a dir, entreteniment o diversió, entrava en conflicte amb un esport alié, mancat dels antics elements de relació amb l'entorn, però que esdevindria ben prompte espectacle de masses. A més tot el poder estructural de la premsa, la ràdio i la publicitat es decantaren primordialment al servici del nou esport mentre que el joc de pilota s'eclipsava a les ciutats, tot i que encara lluïa als pobles, a pesar que vivia absolutament desprotegit, com la planta silvestre de què parlava Llorenç Millo. Curiosament els setmanaris valencianistes del temps de la II República com *El Camí* obliden el joc de pilota, tot i que parlen de futbol, boxa, atletisme, ciclisme o aviació. Devien pensar, també, que la via de la modernitat estava renyida amb la tradició?

En la immediata postguerra es crea la Federación Española de Pelota, on també s'inclou la valenciana, però amb un pes insignificant al costat de la preeminència de la basca. Això, però, no fou obstacle perquè els trinquets seguiren omplint-se, perdurara el joc al carrer i anaren succeint-se generacions de magnífics jugadors amb Quart, Juliet d'Alginet, Rovellet, Eusebio o Genovés com a màximes figures. Ara bé, durant els anys 60 es produïren una sèrie de canvis sociològics que podien agreujar fatalment el ja incert avenir del joc de pilota en terres valencianes. L'aparició de la televisió, amb la promoció i la popularització dels més diversos esports, estranys fins aleshores, com el tennis, el bàsquet o l'handbol. L'expansió econòmica, amb els cotxes, que començaren a embarassar els carrers; les noves formes constructives, amb miradors d'amples finestres i vidres fràgils; la revolució dels sectors productius en què la població ocupada en el secundari i en el terciari superaren la de l'agricultura, amb la consegüent alteració dels horaris laborals i dels hàbits socials, i la relegació del carrer com a espai de relació humana, eren factors crucials que amenaçaven la pervivència del joc de pilota. Començaren a tancar-se trinquets mentre que s'obrien els primers poliesportius municipals. Un indicatiu poderós de les noves tendències.

Els escassos tractadistes del joc, Roberto Roselló, Jorge Trulock o Llorenç Millo, palesaren en els seus textos el pessimisme que es respirava. Fins i tot Millo, que enllaçava el joc de pilota a la llengua pròpia com a trets distintius dels valencians, en preveia una desaparició conjunta.

Però amb la consecució de la democràcia i la promulgació de l'Estatut d'Autonomia, els valencians iniciaren un retrobament cultural i una recuperació de l'autoestima que n'afavorien la revitalització, a la qual coadjuvava també el nou impuls que significà la institució de la Federació de Pilota Valenciana. La Federació ha realitzat, a partir de 1985 amb la presidència de Víctor Iñúrrria, una fecunda labor, després continuada pels seus successors.

Lluny de buscar una preservació folklòrica, abordaren una modernització del joc en tots els aspectes. Compregueren que la conservació passava per l'esportivització, per la qual cosa, amb els escassos mitjans de què disposaven, s'iniciaren noves competicions, s'establiren convenis amb entitats patrocinadores, s'encetaren contactes amb altres regions d'Europa on es practicava alguna modalitat de pilota a mà, que conclogueren amb l'organització de competicions internacionals i també amb la celebració d'un congrés mundial; començaren les retransmissions d'algunes partides per la televisió autonòmica, i fins i tot aparegueren publicacions periòdiques monogràfiques del nostre esport, a més de les seccions fixes de la premsa general. D'altra banda es fomentà la creació d'escoles de pilota i la relació amb el món universitari, de tal manera que la societat poguera adquirir, encara que fóra una mínima consciència de la importància històrica del joc de pilota per al poble valencià i la necessitat d'estimar-lo i promoure'l. També alguns artistes hi han col·laborat. Especialment destacada fou l'exposició de Manolo Boix "El punt dins el moviment".

Alguns municipis bastiren carrers artificials i trinquets, i recentment el govern valencià ha anunciat unes mesures que poden resultar importants, com l'edificació de minitriquets en les noves instal·lacions escolars. Seria convenient que eixa iniciativa anara acompanyada de la introducció del joc de pilota dins el currículum educatiu com una matèria optativa específica i una formació adequada del professorat.

Ara bé existixen uns problemes irresolts que poden aigualir els avanços aconseguits. No ixen suficients nous jugadors amb la qualitat necessària, possiblement perquè la professionalització és molt difícil d'assolir i perquè, a diferència d'altres esports, no existix una tecnificació formativa estructurada, inconvenient que es podria pal·liar amb una decidida implicació de la promoció empresarial. D'altra banda el nostre esport encara necessita d'un gran esforç de difusió i de dignificació per tal que adquirisca el prestigi necessari que li permeta progressar amb un consens generalitzat. Així mateix no resulta fàcil renovar el públic del trinet; potser que la morositat de les travesses inicials allunye els espectadors ocasionals. També la qualitat de les retransmissions televisives és manifestament millorable i caldria, a més, seleccionar-les i publicitar-les adequadament. Així com dedicar al joc de pilota consignacions pressupostàries públiques que no siguen merament simbòliques, o augmentar-les si algunes institucions ja les contempen.

Si el joc de pilota ha perdurat entre els valencians mentre que ha desaparegut en quasi tot el continent, és perquè arrelà més profundament. Com hem vist, el practicaren quasi des de la fundació del regne tots els estaments socials: esclaus i nobles, moros i cristians, camperols i burgesos, al trinet i al carrer, superant tota mena d'impediments.

Un suport col·lectiu semblant és necessari perquè el bell, noble i antic joc de pilota, un preciós patrimoni cultural europeu que els valencians han sabut conrear al llarg dels segles i que hui consideren orgullosament un senyal d'identitat, tinga un futur digne i possible en el mil·lenni que estrenem enfront de l'assetjament voraç de les despersonalitzacions globalitzadores.

II. EL JOC DE PILOTA I EL VALENCIÀ

El joc de pilota i el valencià, com a dos facetes culturals importants dels valencians, han seguit al llarg de la història, com és lògic, trajectòries paral·leles. El valencià, com a mitjà de comprensió del món, i el joc de pilota, com una de les expressions més característiques de la cultura popular dels valencians, havien de coincidir, per obligació, en la seua evolució històrica.

El valencià ha sigut i és la llengua pròpia i exclusiva del joc de pilota. Tot i que també s'ha jugat a pilota en zones castellanoparlants, el valencià s'identifica totalment amb el joc de pilota. Les comarques on s'ha mantingut el joc amb una major vitalitat coincidixen amb les zones valencianoparlants.

El joc de pilota constituïx, per tant, una bella manifestació cultural genuïna, sentida com a pròpia pels valencians, en la qual la relació entre poble, llengua i cultura es produïx amb una vigorosa normalitat que seria desitjable que s'expandira a altres àmbits comunicatius de la societat valenciana.

1. Característiques de la llengua utilitzada al joc

El nivell de llengua que es fa servir, en el joc, és el col·loquial, com correspon al registre lingüístic emprat tant pels jugadors com pels espectadors, sorgits de les capes més populars de la població, i a la relació planera i amistosa que s'establix entre tots ells.

La varietat lingüística que s'empra en el microcosmos lingüístic del joc de pilota, per una banda, busca la clarificació i la concreció, i, per altra, defuig les abstraccions. Per aconseguir eixos objectius fa servir recursos com ara la comparació o l'exageració, però més per facilitar-ne la comprensió, que no per una intencionalitat estètica.

A la llengua utilitzada al joc, per una banda, s'han introduït castellanismes, mentre que, per altra banda, en ser un dels únics àmbits d'ús on s'ha mantingut el valencià com a llengua pròpia i exclusiva, perduren formes clàssiques ja desaparegudes.

Una primera característica de la llengua utilitzada al joc és l'intent de concreció de les activitats que es produïxen. Així, es designen les qualitats d'un jugador o les accions que es realitzen durant una partida amb el nom d'un objecte fàcilment observable i, en conseqüència, es defuig la possible abstracció. En eixe sentit, entre els recursos concretitzadors a utilitzar cal assenyalar la sinècdoque, o substitució de la part pel tot o de la causa per l'efecte. Es parla, per exemple, que un jugador *té unes bones mans*, i no que té unes bones qualitats per al joc; que un jugador *té un bon braç*, i no que té la qualitat de llançar la pilota a gran distància a causa de ser posseïdor d'una gran potència; o que *té un bon bracet*, per referir-se a aquell qui té la virtut de ser molt segur en els colps a la pilota.

Tot seguint la mateixa intencionalitat són molt abundosos també els casos de recursos metafòrics, en els quals s'establix, de bell nou, una relació de semblança entre un terme real i un d'imaginari, tal com és el cas de *maça*, mot amb el qual es designa el jugador que participa en una partida en una posició més endarrerida i que, per tant, ha d'imprimir una gran potència als seus colps. O *granera*, jugador d'escassa qualitat. De la mateixa manera s'utilitzen una sèrie d'expressions com *cremar corda*, per referir-se a les pilotes que en la seua trajectòria passen fregant la corda central amb tanta virulència que sembla que poden cremar-la; *escopir la pilota*, per indicar l'acció de la pilota en fer un bot ràpid i sense elevació després de colpejar les lloses o eixir del rebot; *anar menjant calç*, per referir-se a aquelles pilotes que avancen molt arriades a la muralla del trinquet; o *anar afaitant cares*, a aquelles pilotes que passen molt prop dels espectadors del primer esglaó del trinquet.

També es donen, entre els recursos caracteritzadors de la llengua emprada en el joc, les relacions metonímiques o de contigüitat entre dos aspectes que es plantegen en forma d'el·lipsi, per tal d'evitar paràfrasis innecessàries com és el cas de *tindre un jugador una escala forta*, per referir-se a un jugador que en la jugada de feta de dau, després de la ferida, té unes grans qualitats; mentre que un jugador que *coneix molt bé les lloses del trinquet*, és aquell que gaudix d'una gran experiència. En altres casos es dirà que un aficionat *té cadira en tots els trinquets*, quan assistix d'una manera assídua a les partides que se celebren als diferents trinquets i que participa molt en les travesses. Un feridor *perdrà la pedra*, quan perda la capacitat de ferir bé, ja que eixa jugada es realitza fent botar la pilota sobre una llosa marcada al sòl del trinquet sota la corda i que rep el nom de pedra. Per altra banda, una *pilota va sense tocar fils*, quan avança pel centre del carrer o trinquet sense possibilitat de trobar cap entrebanc en la seua trajectòria, cosa que podria ocórrer si es desplaçara pels costats i trencara a les murades del trinquet o als panys del carrer.

Així mateix, en un intent de ressaltar el protagonisme de l'element essencial del joc, la pilota, es produïx la seua personificació per tal de donar-li un paper equivalent al dels jugadors i aficionats. Així, la pilota *entra a les mans del jugador*, quan un pilotaire juga amb facilitat moltes pilotes. Es fa, doncs, referència a l'acció de la pilota que entra a les mans del jugador i no al jugador que la colpeja. Igualment podem citar altres expressions ja referides com *anar menjant calç* o *anar afaitant cares*. En altres ocasions, fins i tot, se li atribuïx, a la pilota, el do de la paraula en expressions com *ella ho ha dit*, per indicar l'acció en què la pilota simplement entropessa amb la corda i que, per tant, ben a les clares, demostra que ha sigut falta, o esdevé jutge de la partida en ser l'encarregada de repartir sort o dissort, de *dir* o *pintar*, a favor o en contra d'un jugador o d'un equip, tot i que a la fi de la partida, mostra el seu caràcter equànime i *sempre li pinta a qui més juga*.

Els jugadors, conscients del paper essencial que la pilota representa en el joc i de la seua incapacitat per controlar-la després d'eixir de la seua mà, intenten de guanyar-se-la amb lloances com *bonica* o *reina*, o pel contrari recriminar-la

amb paraules de reprovació com la famosa *bagassa* que utilitzava un notable jugador de principis del segle XX quan la pilota no li pintava. Igualment el jugador li demana a la pilota *baixa!*, quan la pilota s'encala en un balcó o a les galeries, o *no trenques!*, quan corre el perill d'entropessar amb algun objecte i desviar la seua trajectòria, com si ella fóra capaç de prendre les seues pròpies decisions.

També les hipèrboles, o exageracions evidents, són present en els comentaris dels aficionats. Així, un jugador *no ha tocat pilota, li han caigut totes als peus, no n'ha jugat cap o les ha porrades totes*, en una vesprada atziaga, mentre que en el cas contrari, quan ha tingut una bona actuació i la seua victòria ha sigut clara, *ha deixat els contraris apegats a la paret, els ha corregut o acaçat a pilotades o no els ha deixat pintar*. I tant el qui feria com els altres han ferit o jugat *el que no estava escrit o més que el qui inventà la pilota*. Per tant, en un intent de claredat absoluta, no hi ha terme mig: o els jugadors han estat exageradament bé o desesperadament mal. A més a més, com a darrer exemple d'hipèrbole, el jugador que veu que pot colpejar la pilota en bones condicions exclama *joc que la bade!*, quan és evident que mai no l'esclatarà.

També les antítesis i els paral·lelismes són recursos molt utilitzats en la varietat pilotaire. Tot seguint el caràcter hiperbòlic anterior, se'ns presenten en el joc un seguit de sentències, en totes les quals apareixen dos parts antitètiques, que intenten de mostrar l'únic camí a seguir, com ara *el qui juga per baix, paga per dalt o el qui juga amb l'esquerra, paga amb la dreta*, amb les quals es vol indicar que la pilota ha de ser jugada a l'aire, abans que no toque terra, per tal d'evitar el bot i les seues conseqüències, quan la pilota trenque o isca escopida, quan es capbusse ..., i per altra banda que el qui utilitza l'esquerra per lluir-se, després ha d'utilitzar la dreta, mà "normal" per a jugar, també per a pagar. O que *en pilota, el qui més sap no sap res*.

Per tal de clarificar el significat d'alguna acció o fet, res més fàcil que comparar-lo amb un altre esdeveniment ben conegut. Així, un jugador en una vesprada desencertada *jugarà menys que una dona o que ma germana*, quan resulta ben evident al món de la pilota que la dona mai no hi ha jugat i només hi ha assistit excepcionalment. Amb eixa comparació hiperbòlica s'entreveu la mentalitat d'un joc quasi exclusivament masculí. Tot seguint amb les comparacions, dels jugadors que tenen una vesprada excepcionalment bona es diu que *han jugat més que el qui inventà la pilota o que el que està escrit*, mentre que aquells aficionats que han perdut tots els diners travessats en una partida, *han quedat més nets que Sant Paulí o més nets que el cul d'una mona*.

La polisèmia, recurs bàsic per a l'economia del llenguatge i una de les principals característiques del registre col·loquial de qualsevol llengua, es veu reflectida en el llenguatge del joc, sobretot en l'extraordinària plurisignificació d'alguns termes com és el cas dels verbs *fer* o *ferir*. Tanmateix, tant en un cas com en l'altre, el seu significat es veu precisat i matisat pels complements que

els acompanyen. Així tenim *fer l'escala, fer el bot, fer un quinze, fer la partida, fer la galotxa ...* o *ferir mollet, ferir a llargues, ferir a colp, ferir de bracet ...*

Pel que fa als recursos lèxics dins el joc, abunden les formes sinonímiques com *rest/escaleter/barrer/qui fa el dau/qui fa l'escala* o *bragueta/butxaca, carxot/calbot*. En uns casos són diferents variants que es donen en un mateix lloc, mentre que en altres casos es corresponen amb variants diatòpiques de la llengua, és a dir, diferents formes per a un mateix referent que es donen en diferents indrets. Així, l'extensió del joc per totes les comarques valencianes ens permet de diferenciar si la pilota *baixa* o *davalla* quan s'ha quedat *encalada* o *penjada* en un balcó, si el sistema de puntuació a seguir en una partida és a *pujar i baixar* o a *muntar i davallar*, o si les faixes dels jugadors, i amb elles els seus equips, són *roges* i *blaves*, o *vermelles* i *blaves*.

Tanmateix en un joc en què s'enfronten dos parts antagòniques és normal que hi haja un gran nombre de termes agrupats en dualitats antonímiques com ara *traure/restar, pujar/baixar* (tant en el sistema de puntuació, com en el canvi de camp), *guanyar/perdre, donar/prendre* (en les travesses), *dalt/baix ...*

Quant al lèxic del joc de pilota, com a reflex del valencià més popular, cal dir que es produïxen tres característiques peculiars: abundància dels diminutius, la progressiva introducció de castellanismes i la castellanització de certs sufixos als quals se'ls afegix una terminació no genuïna. Pel que fa als diminutius, és extens el repertori del lèxic del joc de pilota en què es produïx la utilització del sufix diminutiu *-et, -eta* (*xiquet, caixonet, ditet, careta, bracet, llotgeta ...*), així com d'altres que accepten eixa derivació (*piloteta, calbotet, carxotet ...*), encara que també hi ha altres formes que mantenen la desinència diminutiva en *-ó*, com ara *ditó* (al costat de *ditet*) o *carreró*.

La castellanització que ha sofert gran part de la societat valenciana en alguns àmbits d'ús i que ha produït, sobretot en les grans zones urbanes, la substitució lingüística a favor del castellà, també ha deixat vore alguns dels seus efectes en la parla del joc, tot i que en cap cas el valencià hi ha sigut substituït. Segons això, podem esmentar alguns castellanismes que s'han introduït i s'hi utilitzen normalment com *saque* o *sobaquillo*, els quals coexistixen amb les seues respectives formes pròpies *traure/treta/ferir* o *bragueta/butxaca*. En alguns casos s'ha procedit a valencianitzar la forma castellana amb el sufix diminutiu *-et*, com ocorre amb *palquet*, en lloc de *llotgeta*.

És més freqüent, però, igual que en el valencià general, el cas de paraules valencianes castellanitzades amb els sufixos en *-ero*, tal és el cas de *ratero, dauero, porrero*.

El fet que les partides de pilota constituïxen un dels pocs àmbits on s'ha mantingut el valencià com a llengua pròpia i exclusiva, ha provocat que perduraren algunes formes clàssiques oblidades en la parla actual. Així, es manté la forma clàssica de l'ordinal en *-é* quan es produïx dins un joc un empat a *quinze* i el marxador crida a *quinzens!*, o en el ja esmentat sufix de derivació per als diminutius en *-ó* (*ditó*).

Deixant de banda eixos procediments derivatius, s'han mantingut d'altres formes lèxiques arcaiques com *ferir*, en el sentit de colpejar i no de nafrar, *manró* o *arruixar*, en lloc de la forma més estesa hui *traure de baix*. Podem considerar també com a arcaisme el tractament personal de *cavallers* que es dóna entre el públic, el marxador i els jugadors. Sempre qualsevol reclamació, prec o salutació va precedit pel vocatiu *Cavallers!* Així, s'iniciarà la partida amb *Cavallers, va de bo!*, es demanarà al públic el veredict sobre una jugada amb *Cavallers, què ha sigut, falta o bona?* o es demanarà silenci o pas per a jugar una pilota amb *Cavallers, facen el favor!*

2. Expressions del joc de pilota en la parla popular

Els refranys sempre es fonamenten en la realitat diària viscuda per cada poble i, si bé és cert que en totes les llengües i els pobles es repetixen les mateixes temàtiques, cada poble les adapta a les seues peculiaritats culturals, de tal manera que hi veiem reflectida la seua experiència i les seues tradicions. Així, doncs, el poble valencià havia d'extraure, per obligació, bastants d'eixes expressions d'una de les seues experiències culturals i tradicions populars més representativa: el joc de pilota.

Una bona mostra del que hem dit és el títol del llibre del castellanenc Enric Forcada Traver, *Falta o bona, cavallers* (Castelló de la Plana, 1978). El llibre és un recull de narracions i adopta el títol com a simple mostra del seu tarannà popular, tot i que després en cap de les rondalles interiors replega el tema del joc de pilota.

Tot seguit referirem algunes de les frases fetes i refranys, sense cap interès per fer un llistat exhaustiu, que han passat al valencià popular i que són el millor exemple de la relació històrica entre el joc de pilota, com a principal mostra de la cultura popular dels valencians, i la seua llengua.

És corrent, entre els valencians, oir que una persona *ha perdut quinze* quan durant una qüestió determinada perd un avantatge del qual disposava o quan ha perdut l'opció en una discussió a causa de la situació i el caràcter de l'altra persona; mentre que es diu que algú *no dóna mai un quinze per perdut* per referir-se a una persona combativa i valerosa que en qualsevol esport, joc o activitat s'esforça decididament abans de donar per perduda una causa.

Per a qualsevol negoci sempre és important el moment del tracte en què es fixen les condicions d'un acord gràcies al qual s'iniciarà una activitat, de la mateixa manera que les partides de pilota ja ixen condicionades del moment del pacte, i per això, tant en un cas com en l'altre, es diu que *les partides es guanyen quan s'arreglen*. Tanmateix, si les condicions no han resultat molt favorables per a una persona, sempre cal esperar que es presente una oportunitat propícia que caldrà aprofitar si *cau bé la volea*, ja que quan es presenten eixes situacions no s'ha de dubtar, sinó tot el contrari, i *si ve la pilota, volea*, és a dir, s'ha de traure profit d'un esdeveniment en el moment idoni, per tal com altrament la falta de decisió pot provocar que es perda

l'ocasió. Així, la falta de resolució o l'excessiva tardança i preparació, poden, també, comportar els mateixos efectes negatius, ja que *el qui espera la pilota al bot es fot*. A pesar de tot, eixa disponibilitat i rapidesa en qualsevol actuació no s'ha de confondre amb la precipitació i falta de reflexió, perquè amb les coses fetes *de bot i volea* les conseqüències poden esdevenir inesperades.

Així mateix, i continuant amb l'aprofitament de les ocasions, s'utilitza l'expressió *a estes hores pilotes noves*, quan alguna persona intenta reaccionar tardanament davant un fet quan les seues conseqüències ja són irreversibles, de la mateixa manera que reacciona tard el jugador que ja duu un gran desavantatge en una partida, ja pròxima al seu final, i intenta canviar de pilota per tal de buscar alguna solució. Igualment, quan ja s'ha iniciat una acció i esdevé inútil tot esforç per modificar els seus efectes, es diu l'expressió *a raó de catorze bufa-li al motle*, de la mateixa manera com és ineficaç qualsevol jugada d'una partida que no servix per guanyar un quinze i es queda simbòlicament en catorze.

Els negocis, però, no sempre rutlen bé i en ocasions *tot se'n va entre pilotes i marxadors*, és a dir, els beneficis no són els esperats i són superats per les despeses, amb la qual cosa desapareixen els guanys, de la mateixa manera que en una partida de pilota, sobretot de carrer on se'n perdien moltes encalades, tot possible benefici quedava neutralitzat per l'alt cost de les pilotes i el jornal dels marxadors.

Pel que fa al caràcter de les persones, també el refranyer basat en el joc de pilota recull un seguit d'expressions. Així, una persona *té més faltes que una pilota*, quan la seua personalitat reünix un cúmul de defectes. Mentre que quan una persona gaudix d'un bon apetit se'n diu que *té un bon saque*. Per altra banda, quan una persona es considera clarament superior a una altra i vol demostrar públicament eixa evidència li diu que *li pot jugar per baix cama*, que *li pot donar quinze i falta* o que *pot jugar-li amb l'esquerra i de volea*. Són expressions del joc amb les quals el jugador superior concedix un avantatge clar al seu contrincant per a fer possible una partida competida.

Igualment, una persona que té una gran facilitat per a una activitat, a causa de la seua experiència o de la seua destresa, diu que això *ho fa*, ell, *per baix cama*, sense cap tipus de dificultat, tal com un jugador colpeja aquella pilota que per la seua facilitat a ser tornada permet el pilotaire recrear-se i lluir-se en una jugada espectacular. És el cas contrari del que es produïx quan una persona, per la seua inexperiència o inaptitud, troba moltes dificultats en una activitat i se'n diu que en l'esmentat tema *no toca pilota*. Mentre que quan es preveuen dificultats en algun assumpte, es diu *arrima't, que trau el zurdo*, a causa dels problemes que pot suposar per a un equip que el traure contrari siga esquerrà.

En una discussió es diu que una persona li *ha tornat la pilota*, a una altra, quan contesta i rebut adequadament les paraules i els arguments del seu interlocutor, mentre que a una persona la *fan anar com una pilota* quan, a causa dels diferents manaments que se li ordenen, el porten sense mirament

ni objectiu d'un lloc a un altre. En la situació que una persona reacciona violentament davant qualsevol circumstància es diu que *se n'ha anat per dalt de la parada*, tal com es diu quan en el joc de pilota al carrer es llança amb gran virulència una pilota que ultrapassa, per damunt, la línia de la parada que ve marcada per la gent que hi ha al límit del terreny de joc.

Per últim, una de les expressions del nostre joc que més sovinteja en la parla popular és la *d'estar a dos i ratlla i la pilota encalada* o altres semblants. Totes elles són indicadores de la situació d'incertesa en què es troba un assumpte ja començat i que no pot continuar, mentre que no es done una decisió en aquell tema o en altres que puguen repercutir, o simplement perquè no es gaudix dels mitjans econòmics necessaris per a dur-lo endavant.

Com a mostra de la popularitat del nostre esport entre tots els sectors de la població valenciana, podem adduir, ja des del segle XV, a més de la documentació oficial que en parla o el sovinteja reflex literari que el joc de pilota ha obtingut, algunes referències en sentit figurat en forma de parèmia, refrany o metàfora, que indiquen la forta i primerenca interrelació del joc amb la societat que ha sabut conservar-lo i que hui el considera propi.

Les citacions podrien començar amb algun passatge de *Lo Somni de Joan Joan*, text de l'escola satírica valenciana escrit per Jaume Gassull a les darreries del segle XV, i continuar amb els col·loquis prototeatral dels segles següents, fins arribar a la *Rondalla de Rondalles* del frare ontinyentí Lluís Galiana, text paremiològic per excel·lència publicat a València l'any 1768, que presenta al·lusions quasi contínues al joc de pilota en forma de parèmies o dites populars, i amb els sainets, premsa satírica i versos festius dels autors valencians durant el segle passat i actual. Però allà on les referències en sentit figurat a l'esport valencià abunden amb més profusió i estan incloses amb més naturalitat, potser és en el periòdic *El Mòle*, que Josep Maria Bonilla publicà en diverses èpoques a València, entre 1837 i 1870. La publicació era d'idees liberals i anticentralistes, per la qual cosa apareixen sovint crítiques al govern de Madrid i protestes per la poca empenta amb què s'emprenia l'aplicació dels principis originaris de la revolució burgesa. Com a exemple reportem un fragment de les divertides discussions de la "Sesió de la chunta del Mòle en l'andana" (*El Mòle*, 20-III-1855), on un membre de la junta pregunta com va la política en la capital de l'estat on semblen dominar la confusió i la xerrameca estèril i és contestat per un contertuli amb una famosa parèmia nascuda del joc de pilota, tallant i plenament definidora, i que encara hui té vitalitat:

NAP-Y-CÒL: per que Madrit es una canariera aon han ficat berderòls, gafarròns, paixarèlls, cagarneres, pinsàns, tòrtoles y teulaíns, que cuant canten tots al hõra, armen una algarabia capàs de aturdir à un pilò de riu, y de tornar loco à un tonto. Per lo consiguient, volém que vosté mos explique à qué pasem así, ò à com estém del chòc.

BERDERÒL: A dos y ralla, y la pilota encalà.

Així, doncs, el valencià popular està amerat de referències al joc de pilota que conferixen to i color a la llengua, alhora que palesen abastament una simbiosi, que ha perdurat al llarg dels temps, entre el poble, la seua llengua i una de les seues manifestacions culturals més genuïnes, esteses i unànimement assumides.

III. ASPECTES DEL JOC

1. Els jugadors

Els participants en una partida de pilota reben el nom de *jugadors*. Una partida de pilota sempre es juga entre dos equips; ara bé, el nombre de jugadors de cada equip pot variar, segons cada partida o segons la modalitat practicada.

Noms dels jugadors segons la seua situació en el terreny de joc

Al trinquet per dalt corda

Al *trinquet*, jugant a *l'alt amb escala i corda*, la partida estàndard està formada per dos equips de tres jugadors, els noms dels quals expressen la seua posició en el terreny de joc dins el seu equip: *rest*, *mitger* i *punter*.

El jugador anomenat *rest* també rep altres noms com *escaleter*, puix que és ell qui fa l'escala jugant les pilotes caigudes d'escala, o *restador*. Eixe jugador és qui, normalment, duu el pes de la partida. En una partida la primera tasca del *rest* és fer el *dau*, per això també se l'anomena *el qui fa el dau*; mentre que quan passa al camp contrari, és a dir, quan el seu equip no ferix, és ell qui ha de restar la pilota enviada pel qui fa el *dau*, per això el nom de *rest*.

Immediatament davant del qui fa l'escala juga el *mitger*, jugador que com diu el seu nom és situat enmig del *punter* i del *rest*, i que té el seu colp important en la volea. Per la seua missió de parar les pilotes també se'l coneix per *parador*, però la principal funció seua és rematar les pilotes a la galeria o a la llotgeta, és a dir, acabar els quinze que bé ell mateix o el seu *rest* han preparat.

El jugador que està situat més avant dels tres és el *punter*, també anomenat simplement *punta*. Les seues missions són fer la *punta* i ferir, és a dir, defensar els blaus o lloses del trinquet més pròxims a la corda i posar la pilota en joc cada quinze; en eixe cas s'anomena *feridor*.

Altres combinacions

Encara que els esmentats suara són els components bàsics d'un equip, eixa situació no es dona en massa ocasions. Molt sovint es juguen partides de tres jugadors per un equip contra dos de l'altre o de dos contra dos.

A l'equip de dos, les funcions de *mitger* i *punter* les realitza una mateixa persona que rep un dels dos noms segons la posició que millor defén en un equip de tres.

Per altra banda, el *punter* no sempre és l'encarregat de ferir. Pot ocórrer, quan un jugador molt hàbil *fent la punta* no estiga molt avesat a ferir, que a les seues partides participe un altre jugador que *ferisca i s'assente* —també es diu que *ferix i no juga*—, és a dir, que només participa en el moment de ferir. Això

també pot succeir en els casos que juguen en parella, per tal de facilitar el joc al mitger-punter.

Així, doncs, podem deduir pel que acabem de dir que pot existir un quart jugador per equip que es dedica només a ferir (jugador que fa i s'assenta), en el cas que el punter no siga molt destre en la ferida, o perquè així s'haja fixat en el moment del pacte.

A causa de les dimensions del trinquet no són molt freqüents les partides d'un contra un, *mà a mà*, més que en casos de *desafius*, sempre de molta importància de cara a la valoració professional d'un jugador. Tot i això, els jugadors de mà a mà sempre tenen un jugador que els ferix i no juga, i que els ajuda i els diu com han de jugar la pilota, a l'alt, abans o després del rebot. En els últims temps, també s'han celebrat algunes partides immerses en tornejos en les quals només participen dos jugadors sense l'ajut de feridors. En tal cas, en lloc de ferir, l'escaleter es deixa caure la pilota des del primer escaló al dau per iniciar el quinze.

Altres modalitats

Al carrer, la pilota era una modalitat del joc més espontània i popular, i les partides de pilota constituïen una de les formes de distracció més freqüents als pobles, per la qual cosa l'estructura dels equips i la manera d'arreglar-se una partida variava constantment. Hui les partides de carrer, incloses la major part d'elles en campionats i trofeus, mantenen un nombre prefixat de jugadors.

A llargues i a raspall

La partida més normal al joc de *llargues* consta de dos equips de quatre jugadors cadascun. A la banda de l'equip que posa en joc la pilota distingim, en primer lloc, el més endarrerit que és el *saque* o *traure*, jugador que inicia cada quinze en colpejar la pilota amb força. En les llargues el traure és una peça fonamental, el qui porta tot el joc de la partida. També rep el nom de *banca*, i amb ell tot el seu equip per extensió.

Davant de tot es troben els punters, i entre el traure i el *punter*, es troben els *contrarests*, és a dir, els encarregats de tornar la pilota enviada pels rests. Les seues característiques reunixen trets del mitger del trinquet i de l'escaleter.

A la part contrària del traure, és a dir, al rest, hi ha uns punters, un rest, que duu tot el pes del seu equip, i més enrere, esperant les pilotes perdudes, hi ha encara un altre jugador anomenat en alguns llocs *maça*, que té la finalitat de llançar fort totes les pilotes que li arriben. El maça ha de ser, com el seu nom indica, un braç fort, un jugador de gran potència.

En la modalitat de *raspall* solen jugar només tres jugadors, per la qual cosa només hi ha un contrarest.

▲ Partida al trinquet per dalt corda

▲ Partida de raspall al trinquet

▶ Partida de raspall al carrer

▶ Partida de llargues

▲ Partida de galotxa al carrer

A perxa i galotxa

En una partida de les modalitats de perxa i galotxa, el moment de la ferida, única distinció amb les llargues, provoca una diferent col·locació i nom dels jugadors. En passar la ferida ja tot és igual.

Tant en la perxa com en la galotxa, per a començar un quinze no es realitza l'acció de traure sinó la de *ferir*, per això existix un feridor, que és generalment el punter, mentre que, en l'altre equip, el jugador situat en posició de tornar la pilota a l'aire, s'anomena el qui *fa la perxa* o el qui *fa la galotxa* o *galotxer*, i l'encarregat de jugar la pilota després de botar en el dau rep el nom de qui *fa el bot*.

Hem d'afegir a la descripció anterior, la dels jugadors que participen en la modalitat de la galotxa moderna, diferent a la galotxa tradicional, que hem esmentat adés. En la galotxa moderna es repetixen els mateixos jugadors del trinquet per dalt corda ja que sempre són tres per a tres, amb els mateixos noms, canviant el qui fa el dau pel qui fa el bot, i el mitger pel galotxer.

Noms dels equips

Tots els jugadors, al transcurs d'una partida, són integrats dins dos equips que reben un nom diferent segons la seua situació en cada moment al terreny de joc.

Segons la posició

En les partides en què es trau, la divisió és entre l'equip *que trau* i *el del rest*. L'equip que trau també rep el nom de *banca*. Per altra banda, en les partides que hi ha ferida i no traure, la divisió es fa en altres termes. En eixes modalitats es pren com a punt de referència el qui fa el dau o el bot i ja no el traure, i així es distingix entre l'equip *del dau* i *el del rest*.

Segons la faixa

Una altra diferenciació dels equips ja des del principi de la partida és la que distingix entre *rojos* i *blaus*, segons la faixa que porten els jugadors. Eixa distinció també solia fer-se a la Plana de Castelló entre rojos i verds.

Sempre l'equip que d'antuvi és considerat superior i, si no millor, amb una major experiència, duu la faixa roja, mentre que l'altre porta la blava. De la mateixa manera sempre que jugue una parella contra un trio, la parella vist, lògicament, la faixa roja, ja que per algun motiu són capaços de donar-los tercer.

2. La pilota

La pilota de vaqueta

La pilota és l'element que, després del jugador, gaudix d'una major importància dins el joc, de tal manera que el nom general del joc ve donat pel nom particular de l'element amb què es juga: la pilota. La pilota pròpia del joc és l'anomenada *pilota de vaqueta*, encara que no és l'única utilitzada tant al llarg del temps, com actualment.

Procés d'elaboració

La pilota utilitzada al joc es diu de vaqueta, per tal com és confeccionada amb pell de bou, és a dir, amb vaqueta, concretament del bescoll, i consta de huit triangles, que, cosits, formen la xicoteta esfera.

El seu procés de fabricació presenta els següents passos:

- a) Es prenen huit peces de vaqueta de forma triangular d'un gruix de huit centímetres que han de formar l'envàs i es deixen en adob fins que la seua espessor es reduïx a tres centímetres.

- b) Una vegada que el material ha adquirit eixa dimensió ideal, els huit triangles es cusen manualment amb fil de cànem per la part interior de la pilota i es deixa només un foradet per on s'introduirà el farciment de borra.
- c) A continuació es dóna la volta a l'envàs, de tal manera que quede a la part de fora la superfície que finalment ha de quedar a la vista i s'introduïx ja el farciment adés esmentat.
- d) En acabar de cosir l'orifici que s'havia deixat, la pilota quedarà totalment esfèrica i ja només han de passar uns quants mesos perquè s'eixugue completament, abans que es pugja jugar.

De tot el procés de fabricació, totalment artesanal, resulten vertaderes joies que són les pilotes de vaqueta. Del conjunt de la seua elaboració dependrà el tec de la pilota, és a dir, la seua qualitat, que es deduirà de tres aspectes:

- del seu tacte, del seu toc,
- del so que produïx en botar, i
- de la qualitat del bot.

El pes de la pilota

Les mesures reglamentàries actuals de la pilota de vaqueta per a adults són:

- 42 mm de diàmetre,
- 138 mm de circumferència,
- 40-42 grams de pes.

Pel que fa al pes, l'actual de quaranta-dos grams ha sigut el resultat d'un procés d'augment que sempre ha afavorit els jugadors que atacaven. Hui es recorda, encara, la pilota de vint-i-huit i trenta-tres grams que es va mantindre durant molts anys. La pilota de vint-i-huit grams a hores d'ara s'anomenaria *voladora*, car suraria més que no les actuals, que pel seu major pes poden allunyar-se molt més. Hui també entre les pilotes reglamentàries s'anomenen voladores aquelles que pesen un poc menys del que és normal.

Materials per a l'elaboració d'una pilota de vaqueta

PROCÉS D'ELABORACIÓ D'UNA PILOTA DE VAQUETA

Els piloters

Els *piloters* són els artesans que elaboren les pilotes de vaqueta. A causa de la dificultat del seu treball no han sigut mai massa nombrosos, la qual cosa ha provocat l'aparició de tota una llegenda al seu voltant, que parla de tradicions guardades, o millor, heretades de pares a fills, amb una sèrie de secrets professionals curosament mantinguts.

Alguns dels piloters actuals són Maximià Pérez de València, Joan Cruz de València, Josep Enric Arbona Àlvarez, nebot d'Enric Àlvarez, un dels millors piloters, de Carcaixent, Antoni Jorques de Moncofa, Vicent Gomis de Guadassuar, Joan Montañés de Lliria, Miquel Pedrosa de Gandia, Josep Bernet de Massalfassar i Josep Sapena del Verger.

Altres tipus de pilotes

Les pilotes de vaqueta han resultat sempre molt cares a causa del seu costós procés artesanal i del reduït nombre de piloters. El seu preu actual oscil·la entre els 24 i els 60 euros. Per això, des de ben antic, s'han buscat altres pilotes més barates, sobretot al carrer. A més hem de tindre present que al carrer existix el problema de les teulades i al llarg d'una partida són moltes les pilotes que s'hi encalen i algunes que es perden definitivament.

Al carrer s'utilitzaven, i s'utilitzen, pilotes de vaqueta de segona mà rebutjades del trinquet, però sobretot les pilotes de *badana* o de pell. En general, eixes pilotes de badana, nom més freqüent, són pilotes un poc més grosses que les altres, molt més suaus i, per tant, menys doloroses per a la mà, a causa dels seus materials. Per contra, però, són pilotes més voladores i curtes. Els jugadors han de fer un esforç molt més gran per a fer-les anar, i no aconsegueixen mai la profunditat assolida amb la pilota de vaqueta.

Les pilotes de badana estan formades per una cobertura de pell assaonada de corder o d'ovella, per això el nom de badana, molt més suau que la vaqueta, i farcides de draps, amb la possibilitat d'un nucli de goma. La seua cobertura també pot ser de materials sintètics. En algunes comarques, les pilotes de badana solen ser de dos colors, perquè la seua cobertura està formada per dos peces amb forma de huit cosides, cadascuna d'un color.

Les pilotes de pell o badana han sigut de molt diversa qualitat, hui, però, són molt perfeccionades, tenen una cosidura molt acurada, un cor de goma que afavorix el bot i que els dóna un major pes, i després un farciment amb tela. A pesar d'això, mai no apleguen a la duresa de la vaqueta i el seu preu és molt inferior, entre 1,50 i 3 euros.

La indústria del plàstic i materials sintètics també intentà introduir-se dins el camp de la pilota, amb la fabricació d'una pilota d'aparença molt semblant a la de vaqueta i amb l'avantatge d'un preu més ajustat. Tanmateix, eixes pilotes no van ser acceptades.

Al frontó s'utilitzen les pilotes de tec, pilotes de pell de cabra, de color blanc, més dures i pesades que les de badana, i més grosses que les de vaqueta (48-50 grams i 5 cm de diàmetre).

A les galotxes de Monòver s'utilitzen pilotes d'una major senzillesa que totes les anteriors. Són pilotes farcides amb roba i recobertes amb esparadraps, d'un pes aproximat de 50 grams i d'uns 6 cm de diàmetre.

▲ Pilotes de vaqueta

▲ Pilotes de badana

▲ Comparació de les diferents pilotes

▲ Pilotes de tec

▲ Pilota de galotxetes

▲ Caixonet de les pilotes

La pilota i la marxa de la partida

Durant el transcurs d'una partida hi ha a disposició dels jugadors una quantitat de sis a deu pilotes per equip, que es col·loquen en un *caixonet* situat en poder del marxador o dels jurats, segons les modalitats.

A les modalitats de carrer on es trau, el caixonet de les pilotes es troba vora el punt del traure, és a dir, a un dels extrems del terreny de joc, mentre que en altres modalitats, com la galotxa o perxa, a les quals hom ferix, el caixonet es troba en poder del marxador al centre del terreny de joc. Al trinquet, tant per dalt corda com a raspall, el caixonet es troba en poder del jurat del dau, a la llotgeta de baix en aquells trinquets que en tenen. A causa d'això alguns anomenen la llotgeta de baix, la del caixonet.

A més de les pilotes que s'utilitzen de manera oficial durant una partida, n'existixen altres que tenen els jugadors en el seu poder, les anomenades pilotes de *calfar-se*. Eixes pilotes de vaqueta, generalment ja usades, són utilitzades pels pilotaires per escalfar-se abans d'encetar la partida i per no quedar-se en fred quan, ja iniciada la partida, es produïxen deteniments a causa de les travesses.

En el transcurs d'una partida es pot canviar de pilota tantes vegades com es vulga. En cada moment de la partida hi ha un jugador que té dret a canviar la

pilota, tanmateix sempre ha d'avisar el contrari de la seua intenció. En les modalitats en què es trau, és el traedor qui gaudix del dret de canviar la pilota, mentre que en les modalitats en què es ferix, correspon al jugador que fa el dau, la galotxa o la perxa, el dret de triar pilota.

3. El públic

La característica definitiva del públic del joc de pilota és la seua participació directa en el joc. A qualsevol modalitat que ens acostem, el públic amb la seua presència ompli una part del terreny de joc, fins i tot en el trinquet. La zona ocupada pel públic és, en tots els casos, també zona de joc i, a més a més, en alguns casos zona estratègica.

El públic participa activament de la partida

Al carrer

En una partida de carrer el públic és qui marca els límits del terreny de joc. En una partida a llargues o de raspall, llevat de l'espai del traure, totes les altres zones poden ser ocupades per la gent. El públic que se situa darrere del rest i darrere del traure forma la *parada*. En altres modalitats com la galotxa o la perxa, modalitats en què existix un dau on cal col·locar la pilota, el públic no pot situar-se en eixe espai. En les modalitats amb corda, sobretot a la galotxa practicada modernament, també hi ha sota la corda els *banquets* on s'asseuen el marxador i els aficionats més entesos.

▶ Partida de galotxa al carrer

▶ Partida de galotxa en un carrer artificial

El públic assistix a les partides dempeus, amb cadires pròpies o bé mantenint-se aponats. Els llocs menys concorreguts són aquells que els espectadors consideren més perillosos. Es deixen, doncs, més buides aquelles zones més freqüentades per la pilota. Així i tot, com que el públic és un amagatall molt segur per als jugadors i els busquen freqüentment, l'espectador ha de participar en el joc. El públic s'ha de moure per tal de no rebre una pilotada o de no desviar-la i molestar un jugador i, sobretot, no ha de perdre mai la pilota de vista.

Al trinquet

Al trinquet, el públic ocupa, com és lògic, les zones dedicades especialment per a ell: les *galeries*, les frontals i les llargues, les *llotgetes*, els *banquets* situats sota la corda, els graons de l'escala de la part del rest, és a dir, la contrària a l'equip que fa el dau, i, excepcionalment, la part de l'escala del dau, en dies de molta gent. En tot cas, en partides de molta concurrència, es deixa el lloc necessari per a poder picar la pilota de la ferida en la muralla.

En les partides de raspall el públic ocupa tots els graons de l'escala, les galeries i les llotges però no se situa sota la corda per les característiques del joc.

▶ Partida de raspall al carrer

▶ Partida de llargues a Líber

▶ Partida de llargues a Murla

▲ Partida per dalt corda al trinquet

▲ Partida de raspall al trinquet

▲ Partida de raspall al trinquet

El públic i les decisions

Tanmateix, tot i la presència física i participació del públic en el joc, el més important és la intervenció popular en les decisions d'una partida. En cas d'alguna jugada dubtosa, és el públic, en última instància, qui dictamina. Davant d'una jugada conflictiva el pilotaire crida: *Demane!* o bé *Què ha sigut això, cavallers!* I si no el pilotaire, el marxador per tal d'assegurar-se, o per tal de confirmar el preguntat del jugador, diu: *Cavallers, falta o bona?* La decisió del públic és sempre inapel·lable, i poques vegades es creen problemes a causa del seu dictamen.

4. La puntuació de la partida

En una partida de pilota es dona un doble sistema de puntuació: els *jocs* o *tantos* i els *quinzes*. Dins cadascun dels jocs hi ha una puntuació parcial que es comptabilitza amb els quinzes i, per altra banda, l'equip que aconseguix un joc assolix també uns tantos, uns punts de cara a la puntuació general de la partida.

▲ El marcador en una partida al carrer

La puntuació del joc

El sistema de puntuació dins un joc està constituït per quatre moments:

- *Quinze*,
- *Trenta*,
- *Val*,
- *Joc* o *tantos*, amb el qual acaba el parcial.

Cal tindre present, però, que per a guanyar un joc s'han de tindre dos quinzes d'avantatge sobre l'adversari. Si això no es produïx, el joc s'allarga

fins que un dels dos equips adquirix un avantatge de dos quinze sobre l'altre. En qualsevol de les modalitats s'anomena quinze al transcurs d'una pilotada i al fet de guanyar-la.

El joc net

Si un equip dels dos aconseguix fer quatre quinze seguits, mentre que l'altre no n'ha fet cap, es diu que ha fet un *joc net*. Eixa és la forma de *marxar*, de dur la puntuació de la partida, més fàcil. Ara bé, si la marxa de la partida no és tan clara, la cosa es complica. El desenvolupament d'un joc net és:

- *Quinze net* o *quinze res*.
- *Trenta per res*, o la més freqüent *trenta neta*.
- *Val net*.
- *Joc* o *tantos*. I s'acaba el joc.

Hem de tindre present que en eixe sistema de puntuació sempre l'equip que s'anomena primer és el que acaba de guanyar un quinze, no el que va per davant.

Els jocs amb un altre resultat

També poden donar-se altres resultats i, de fet, el cas anterior és excepcional. Normalment els dos equips van puntuant alternativament. Així un altre joc podria transcórrer de la següent manera:

- *Quinze res*.
- *A quinze iguals*, o la forma més utilitzada *a quinzens*, quan es produïska un empat a quinze.
- *Trenta per quinze* o *trenta i quinze*.
- *A dos, a dos de trenta*, en el cas que es produïska un nou empat, ara a trenta.
- *Val i trenta*. Si el que va més enrere només haguera arribat a quinze, seria *val i quinze*.
- *A dos, a dos de val*. Si de bell nou es produïx un empat, ambdós equips retrocediran a la puntuació anterior. Recordem que sempre un equip ha de guanyar per dos quinze d'avantatge i el sistema de puntuació del joc de pilota només té eixos quatre moments de puntuació. Llavors, el que es fa quan s'aplega a la situació d'empat a quaranta, és tornar enrere.

Altres models de jocs

Eixe és el model de puntuació més estés dins un joc, però, també se'n coneixen altres, encara que d'àmbit més reduït. Així en pobles de la Vall d'Albaida es juga a jocs que acaben en arribar al val o quaranta, sempre tenint present l'avantatge de dos quinze.

La puntuació de les ratlles

Quan la modalitat practicada disposa de *ratlles*, línies marcades allí on es para la pilota, per a la puntuació cal tindre present la situació de les ratlles en cada moment de la partida.

Quan el marxador no fa cap referència a ratlles, vol dir que cap dels dos equips no en té cap. Per contra, quan n'hi ha alguna, el marxador l'anomena després de la puntuació, sense indicar a favor de qui són, car se sobreentén que sempre són a favor del rest, que és l'interessat a assolir el traure. Sempre que hi haja ratlles, quan se n'aconseguisquen dos es canvia el traure, a no ser que ja s'haja aplegat al val, moment en el qual només caldrà una ratlla per a canviar-lo. Així sentirem: *a res i una ratlla, a res i dos ratlles*, en el cas que sense fer cap quinze, tanmateix, sí que s'hagen aconseguit ratlles. O *quinze i res i una ratlla, trenta i quinze i una (dos) ratlles, val i una ratlla*.

La puntuació general

El fet de véncer en un joc suposa guanyar una determinada puntuació de cara al còmput general de la partida. N'existixen diverses formes de puntuació general. La més antiga és la puntuació de carrer *a sets*, que comptava de set en set, és a dir, cada joc guanyat valia per set tantos per al còmput general. Al costat d'eixa n'existix una altra més estesa i coneguda hui tant a les partides de trinquet com a les de carrer, la de comptar *a cincs*, de cinc en cinc. També existix una altra possibilitat de comptar d'un en un, cas en el qual cada joc només té el valor d'un punt per a la puntuació general.

Terminis de la partida

Si fins ara hem vist quins són els mètodes de puntuació parcial i general de la partida, tot seguit vorem quan acaba una partida, quina és la puntuació termini d'una partida.

Lliures

Un primer model de puntuació és el practicat hui als trinquets. En eixe cas es posa una xifra termini i el primer que arriba guanya, sense importar la puntuació que assolisca el contrari.

Les partides de trinquet actual solen jugar-se a seixanta tantos, és a dir, a dotze jocs guanyats (12 jocs x 5 tantos) en la modalitat per dalt corda, però existix el costum generalitzat de començar la partida iguals a quinze. En la modalitat de raspall a causa de la seua major dificultat i duració, les partides es juguen a vint-i-cinc tantos (5 jocs x 5 tantos).

A pujar i baixar

Al carrer el sistema més utilitzat sempre ha sigut el de *pujar i baixar*, també anomenat d'altres maneres com a *muntar i davallar*, a *rebaixar* o a *descomptar*. En eixe tipus de partida no es marca la puntuació que va sumant cada equip, sinó la diferència que un equip duu a l'altre en tantos. Així, quan es canten els tantos, ja no s'esmenten dos quantitats, sinó només una, la diferència, si és que n'hi ha, d'un dels dos equips.

En eixe sistema de puntuació es marca després de cada joc quin és l'equip que va per davant i per quina diferència. En acabar el primer joc, l'equip guanyador *pujarà* a cinc tantos, mentre que serà a deu al següent joc guanyat i quinze a l'altre, tanmateix si l'equip contrari fa un joc es dirà que *baixen* a deu.

En el sistema de pujar i baixar, la partida acaba quan un dels dos equips aconseguix la diferència que s'havia marcat com a termini. Si, per exemple, la partida és a vint-i-cinc, guanya el primer que assolix la diferència de vint-i-cinc tantos al seu favor.

Les partides a pujar i baixar són molt més incertes que no les altres pel que fa a la seua duració. A causa dels alts i baixos dels jugadors en una partida, el marcador varia constantment i és per això que algunes partides són recordades encara hui perquè duraren dos o tres dies.

A temps

Les partides programades en els campionats moderns de galotxa s'han jugat a temps. La seua duració era d'una hora i mitja, però amb la particularitat que acomplert el temps prefixat, es jugaven dos jocs més. La diferència respecte de la forma tradicional era que no es marcava el termini de la partida en els tantos que s'havien d'assolir, sinó en temps, passat el qual l'equip que tinguera més tantos guanyava. Així, doncs, era possible un empat, cosa que no es podia produir als altres sistemes. A partir de 1998, en eixos campionats, se segueix el mètode utilitzat al trinquet per dalt corda i es fixa el termini de la partida en setanta tantos, començant des de zero els dos equips.

5. La partida

La partida representa el moment clau de tot el joc, en el qual es duen a la pràctica tots els aspectes que configuren el joc de pilota. En una partida s'enfronten dos equips d'un nombre variable de jugadors i, en finalitzar, un dels dos ha de resultar vencedor.

Cal parar esment en la paraula *partida*, ja d'antuvi, perquè és diferent de la utilitzada per a designar els enfrontaments dels esports moderns, que tanta importància social han assolit, on s'utilitza la paraula *partit*. Si ens basem en la distinció de Pompeu Fabra entre partida i partit, la pilota s'inclou dins

els jocs d'esbargiment popular i no entre els esports, la qual cosa provoca la utilització de la forma partida i no de partit. Així parlem d'una partida de cartes o de pilota, per una banda, i d'un partit de bàsquet o de tennis, per altra.

La partida de fira

Una partida que es jugava a tots els pobles era la *partida de fira*. La partida de pilota constituïa un ingredient essencial de tota festa major de qualsevol poble valencià i hui encara ens n'han quedat mostres.

Sempre les partides de pilota han estat relacionades amb els dies de festa i de mercat, i encara hui ho podem observar. A hores d'ara els trinquets tenen un dia a la setmana marcat en el qual se celebra la partida bona i eixe dia sol coincidir amb el de mercat d'aquell poble. Com a mostra pot servir el trinquet de Massamagrell, en el qual la partida de la setmana té lloc el dimarts, dia de mercat en el qual es reuneix gent de tota la comarca de l'Horta Nord. També pot servir la *partida del dissabte* que té lloc al trinquet de Pelayo de la ciutat de València. Eixa partida, per la seua importància mereixerà un comentari a part.

La partida del dissabte

A València, durant molt de temps el dijous fou un dia assenyalat per dos motius; per una banda, perquè era el dia en què a la porta de la Seu tenia lloc el Tribunal de les Aigües i, d'altra banda, perquè també se celebrava davall el Pont de Fusta, enfront de les Torres dels Serrans, el mercat de bestiar. Els dos fets, sobretot el segon, motivaven els llauradors i ramaders de la comarca de l'Horta per acostar-se a la ciutat. Durant tots eixos anys a Pelayo es jugava la partida forta el dijous, coincidint amb l'arribada de molta gent de l'Horta.

Posteriorment, amb el pas dels anys, en créixer la ciutat i abandonar molts costums del món rural, del qual la ciutat s'anava apartant, el dijous va perdre la seua importància, mentre que la guanyava el dissabte. El trinquet, en eixe moment, canvià la seua partida forta del dijous al dissabte, tot i que també els altres dies se seguixen jugant partides de menor importància.

La partida del dissabte, pel fet de jugar-se a la ciutat de València, esdevé la partida més important de totes quantes es disputen a les comarques valencianes, motiu pel qual és l'objectiu de tots els jugadors professionals de l'escala i corda.

D'altra banda, amb el nom de *La partida del dissabte* es coneix una secció setmanal iniciada al diari *Las Provincias* de la ciutat de València, que informava sobre eixa partida. La secció, signada per Llorenç Millo, nasqué al 1959, quan era redactor en cap l'il·lustre poeta Vicent Andrés Estellés i director José Ombuena, i per primera vegada trencava amb l'oblit que mostrava la premsa envers el joc de pilota. A partir de 1992 i fins a 1998, data de la mort de Llorenç Millo, eixa secció aparegué al diari *Levante*.

Altres partides

Tant al trinquet com al carrer, sempre ha estat en la ment de tots els aficionats participar en una *partida anunciada*. Eixe tipus de partida, al món de la pilota, és sinònim de partida important. Les partides s'anuncien a les pissarres, col·locades als bars que servixen d'entrada al trinquet, o en papers a impremta repartits als diferents trinquets, però també, és costum d'anunciar-les de viva veu abans de l'última pilotada d'una partida, ja al carrer o ja al trinquet. Per un mitjà o altre s'informa de les partides que es jugaran pròximament en aquell poble o als pobles veïns.

Per altra banda, el joc de pilota fins als temps actuals, en què s'ha introduït la llum elèctrica als trinquets, s'ha regit per la llum solar i, així, als estius, quan el dia allarga, és costum de fer dos partides. A la primera participen jugadors juvenils o de segona categoria, mentre que a la segona ho fan els professionals de primera categoria. Això ha fet distingir entre *primeres partides* i *segones* i, en conseqüència, *jugadors de primera* i *segona partida*. Així, els de segona són els de major categoria, mentre que els de primera no en tenen tanta.

6. El marxador

El *marxador* és la persona encarregada de dur la puntuació de la partida. En les partides de carrer és on el marxador, encara hui, apareix dotat de totes les seues atribucions. Com ja hem dit, la seua missió fonamental consistix a dur la puntuació de la partida; tanmateix no es limita a comptar en silenci, sinó que comunica en veu alta, després de cada quinze, el resultat per a tot el públic. És el que es diu *marxar* la partida.

Per altra banda, a hores d'ara, els trinquets ja han abandonat la figura del marxador com a cantador de la puntuació de la partida i l'han substituït per vistosos marcadors més o menys moderns.

Els jurats

La primera funció del marxador es la d'àrbitre suprem de la partida; ell és qui en definitiva concedix una pilota com a *bona* o com a *falta*. Ara bé, el marxador també pot demanar l'ajuda d'altres persones: els *jurats* o *homes bons*. El marxador, situat al centre del terreny de joc, allunyat dels extrems dels carrers o trinquets, no pot resoldre amb fermesa les jugades que tenen lloc fora dels seus dominis i, en tals casos, demana l'opinió als aficionats —ja hem parlat de la seua importància— o als jurats o homes bons que hi ha col·locat per a tal motiu.

Al trinquet existix un *jurat de dau*, que marcarà quan la pilota bote fora del dau, moment més conflictiu, mentre que al carrer existix un home bo a les modalitats de perxa i galotxa als dominis del quadre o dau. Això no obstant, el públic és el principal jurat.

Posició del marxador

La situació del marxador és sempre al centre del terreny de joc, llevat de les partides de ratlles, en les quals ha d'anar utilitzant les *marxes*, fustes amb les quals s'indiquen les ratlles. També pot donar-se el cas d'haver dos marxadors, un per a marcar les ratlles i un altre per a marxar la partida.

A les partides de carrer amb corda, el marxador se situa sota la mateixa corda, als banquetes, i té en el seu poder les pilotes que ha de donar al feridor.

El marxador corredor d'apostes

A més de les dos facetes esmentades, encara el marxador és el responsable d'un altre apartat que de sempre ha sigut bàsic dins del joc: les *travesses*. El marxador és l'intermediari i el dipositari dels diners apostats.

Al trinquet, per la importància que han assolit les *travesses*, han esdevingut la seua funció més important. En una partida anunciada sol haver més d'un marxador, un per als banquetes i un altre per a la zona de les llotgetes, el qual també farà de jurat de dau, de tal manera que els marxadors dominen les dos zones estratègiques pel que fa als *travessadors*. En partides importants en què el trinquet s'ompli de gom a gom encara pot haver-ne d'altres que els ajuden.

▲ Els marxadors tallant bolletes de travesses

El marxador sol ser el *trinqueter*, és a dir, qui regix el trinquet i s'encarrega d'organitzar les partides. Tanmateix, no sempre es dona eixa coincidència ja que el marxador ha de reunir una sèrie de característiques que fan d'ell una barreja d'animador i negociant. D'una banda, ha de conèixer bé tant el públic com els jugadors i, d'altra banda, ha d'animar el públic i saber distingir entre aquelles *postures* que tinguen interès i siguen possibles de casar, i aquelles que no vagen a tindre cap acceptació per part dels travessadors. Al capdavant, els ingressos fonamentals dels trinqueters depenen dels marges de les travesses, dels percentatges que deduïxen als travessadors.

Per tot açò el trinqueter, en preparar una partida, busca formar dos bàndols igualats, que afavorisquen la indecisió entre el públic i que provoquen divisions entre la *càtedra*, els aficionats més entesos, la qual cosa tindrà com a conseqüència l'aparició d'abundoses apostes en no ser gens clar el resultat.

7. Les travesses

Amb la paraula *travessa* es coneixen al joc de pilota les apostes, és a dir, els diners jugats a favor o en contra d'un equip o altre, tant pel que fa al resultat final de la partida, com als seus resultats parcials.

Les travesses gaudixen al joc de pilota d'una gran importància i sempre han tingut molta rellevància, tant al carrer com al trinquet, però especialment al trinquet, on sempre han sigut un element important, i on la seua presència o absència ha configurat la fesomia del joc.

▲ El marxador acceptant una travessa en una partida de raspall

Diferents modalitats de travesses

En una partida de pilota els diners poden *travessar-se* de diferents maneres.

En la corda

Algunes partides, ja abans del seu començament, tenen travessats uns diners per als guanyadors, diners que en començar la partida apareixen penjats a la corda. Així, doncs, els diners *penjats a la corda* són els diners que cadascun dels bàndols contrincants s'han jugat des de l'eixida d'una partida. És la forma característica dels desafius.

També el trinqueter pot haver posat diners a la corda, a fi de donar-li un major interès a la partida i no haver d'esperar que *entren els diners* de les travesses perquè es comence a jugar de debò.

En la partida

Els diners en la partida es referixen a les travesses realitzades en funció del resultat final de la partida.

Des del començament d'una partida, i encara abans, hi ha travesses, però les principals es realitzen una vegada ja començat el joc, quan els espectadors veuen com es troben els jugadors o com s'inicia la partida. No és estrany que una vegada començada una partida, el joc es pare durant estones més o menys llargues per facilitar les travesses, mentre que els jugadors pilotegen amb les pilotes d'escalfar-se.

Quan les travesses s'hagen tranquil·litzat es continuarà el joc i el marxador repetidament cridarà: *cavallers, va de bo!* i segurament canviarà el ritme de la partida. Ara el públic dirà: *això ja va de bo, ara ja li peguen.*

En els iguals

A més de les travesses en la partida n'existixen unes altres anomenades travesses en *els iguals*, en les quals ja no importa qui guanyarà la partida, sinó per quina diferència. És una manera de mantindre la possibilitat d'apostar diners durant tota la partida, sense quedar limitades les travesses als primers jocs.

En eixe tipus de travesses, el marxador *dóna de cinc, deu, quinze, vint...* per a trenta euros i això vol dir que el bàndol a favor del qual fa la postura ha de véncer el contrari per més de cinc, o per més de la quantitat esmentada. Així, en una partida que vaja a seixanta tantos, l'equip contrari no podrà aplegar a cinquanta-cinc; si ho fa, la postura proposada pel marxador haurà perdut la travessa i amb ella els diners. Per tal de guanyar eixes travesses, anomenades també simplement iguals, l'equip en contra del qual s'aposta, ha de perdre per una diferència superior als tantos que es canten a la postura.

Amb eixe tipus d'apostes, es pot donar el cas que un travessador perda els diners jugats en la partida i en canvi guanye els diners en els iguals, és a dir, que el seu equip perda la partida per una diferència mínima que no permeta guanyar a aquells que han jugat diners en els iguals en contra seu.

Normalment, en les partides, no són massa exagerades les travesses en els iguals. Serà possible donar de cinc, de deu o de quinze, però els iguals majors, o siga, les diferències més elevades, ja seran prova d'una partida molt desequilibrada i clara pel que fa el triomf d'un equip.

En el quinze i en el joc

Encara que els dos tipus de travesses citades anteriorment són les més importants, tanmateix, a banda, també n'existixen d'altres: els diners en el quinze i els diners en el joc. Les travesses o els diners en el quinze són les apostes que es fan per vore qui guanyarà el quinze que tindrà lloc immediatament, el primer que es jugarà o, fins i tot, el que s'està jugant. Els diners en el joc són el mateix que acabem de dir, però referit al joc que es juga.

El procediment d'una travessa

El procediment que s'ha de seguir per tal d'apostar una quantitat més o menys grossa al joc de pilota, justifica en certa manera el seu nom, travessa. Per tal de jugar-se uns diners s'ha de creuar una aposta entre dos persones, una que la fa i una altra que l'accepta, mitjançant el marxador. El marxador és el testimoni i dipositari d'una travessa, a més de l'anunciador i l'encarregat de *casar-la*, de concertar-la.

Quan un espectador vol fer una travessa, fa una *postura* al marxador. L'espectador esdevé així un *postor*, i el marxador, si creu que la postura té trellat, és a dir, que la postura té possibilitats de ser acceptada, l'atendrà, li donarà un rebudet i replegarà els diners. Tot seguit, amb els diners de la postura ja en el seu davantal, el marxador començarà a cantar-la amb diferents i molt variades tonades: *als rojos (o als blaus) trenta euros*. Així mostrarà que té una postura a favor de l'equip que anomena i de la quantitat expressada i, per tant, qui l'accepte ja sap que jugarà en contra. Coneixedor d'eixe sistema, qualsevol espectador podrà acceptar-la dient *van* o *van els mil duros*.

Si la travessa en lloc de ser a la partida és en els iguals, s'hauran de fer altres matisacions. No s'haurà d'esmentar només la quantitat i el bàndol, sinó també els iguals que es donen. Així: *de cinc donen per a trenta euros als rojos*. Tot i que normalment, en eixe tipus de travesses, s'omet el bàndol a favor del qual es travessa, ja que resulta obvi pensar que són a favor de qui va davant en la puntuació.

Les travesses al carrer

En les partides de carrer, hui els diners han desaparegut quasi per complet i només excepcionalment n'hi ha penjats a la corda en alguns desafius, en alguns trofeus organitzats amb motiu d'una festa major o com a premi d'algun campionat.

El desafiú

El *desafiú* és una de les modalitats de partida i de jugar-se els diners, de major transcendència dins el joc de pilota, tant al carrer, com al trinquet.

En el terreny esportiu els desafius són les partides on més es juga un pilotaire, ja que la major part són mà a mà, d'un contra un, on cada jugador mostra el que realment és. Tanmateix, és al terreny econòmic, al de les travesses, on eixes partides atenyen una major importància. En una partida de desafiú hi ha una quantitat determinada de diners ja jugats des del principi, la qual cosa significarà que eixes partides ja començaran a ser jugades de bo des de la primera pilotada i no s'esperarà, com a les altres, que entren els diners: són els diners que estan penjats a la corda.

La unitat monetària

La unitat monetària utilitzada en les travesses del joc de pilota tradicionalment ha sigut el *duro*, no mai la pesseta, fins i tot a les paperetes que es lliuraven en fer una travessa. Ara, és clar, no podrà ser altra que l'euro.

8. Maneres de colpejar la pilota

En el transcurs d'una partida de pilota són moltes les possibilitats que un pilotaire té de pegar a la pilota. El jugador ha de tindre present tant les condicions en què ve la pilota, com quines són les seues intencions i a partir d'eixos dos aspectes el jugador utilitzarà una o altra manera de colpejar-la de tot un ventall de possibilitats que a continuació esmentem.

En una primera divisió distingim aquells colps en els quals s'ha d'aixecar la mà per dalt del muscle, anomenats colps *per dalt* o *a l'aire*, i aquells colps que són jugats amb la mà a l'altura de la cintura o més avall, als quals anomenem colps *per baix*.

En una primera apreciació podem dir-ne que els primers són sobretot propis dels jugadors de davant, on la pilota sol portar una major altura, mentre que els segons corresponen als jugadors del rest, posició on la pilota ja perd altura.

Per altra banda, hem de diferenciar els colps jugats abans que la pilota aplegue al rebot, *per davant*, i les pilotes jugades *de rebot*, és a dir, després que la pilota pegue als frontons.

Les maneres de pegar a la pilota per davant

La volea

El colp que es dóna a major altura és, sense cap dubte, la *volea*. La volea és el colp que s'assesta a la pilota, abans que bote, amb el braç elevat, els peus fixats al sòl i el cos tirat enrere. En eixe colp, per uns instants, tot el cos és en una gran tensió centralitzada als múscles i articulacions del braç. A causa de la forta tensió és, segons els entesos, la jugada que més cansa i al mateix temps la que més lesions pot causar al jugador. De fet els jugadors de davant, punters i mitgers, que tenen en la volea la seua arma fonamental, són els que més prompte es desmanquen, cosa més difícil als rests que relativament entren poc a la pilota de volea.

La volea sempre ha gaudit d'una gran importància dins el joc de pilota, hem de tindre present que el terra dels carrers, fins no fa molt de temps, no era pla i llis, i, per tant, hi resultava dificultós de pegar a la pilota en bones condicions després de botar. Això no obstant, hui, els carrers i trinquets són perfectament plans i, tanmateix, eixes pilotades continuen tenint una gran importància per la seua força.

El bot de braç

El *bot de braç* és un colp que s'imprimix a la pilota per dalt, com la volea, però quan la pilota ja ha pegat un primer bot i, especialment, quan la pilota després de botar fa un bot clar i alt, en termes pilotaires: quan la pilota *es planta com un ciri*.

En eixa jugada, el pilotaire projecta el braç des de darrere del cos i el desplega violentament, la qual cosa fa del bot de braç un dels colps més demolidors del transcurs d'una partida, ja que el jugador el pega amb major comoditat que en la volea.

Per totes les característiques que hem donat, el bot de braç esdevé un colp molt propici per a rematar un quinze. Per altra banda, el bot de braç també és conegut pel nom de *bot i bon barç*, fent referència a les bones condicions per a pegar-li.

La palma

La *palma* és un colp que s'imprimix a la pilota per baix, en el qual el jugador que se situa enfront de la seua trajectòria, la colpeja amb la mà oberta, després de descriure un gir semicircular dins un pla vertical. La jugada pot ser feta tant a l'aire com al bot, és a dir, abans o després de pegar el primer bot, i esdevé sobretot un colp defensiu.

La bragueta o butxaca

Un nou colp és el que es coneix amb el nom de *bragueta* o *butxaca*, i també pel castellanisme *sobaquillo*. Per analogia amb la forma castellana, també s'anomena en algunes comarques *braguetilla*.

Colp de volea

Colp de volea

▲ Bot de braç

▲ Colp de palma

▲ Colp de bragueta amb la dreta

▲ Colp de bragueta amb l'esquerra

▲ Colp de manró

▲ Carxot amb l'esquerra

▲ Un carxot amb la dreta al raspall

▲ Un bot i volea al raspall

▲ Preparant-se una caiguda d'escala

▲ Jugant una caiguda d'escala

▲ Fent el dau

▲ Pilota jugada de rebot

▲ Rebots espectaculars ▲

En el colp de bragueta, el braç es mou de la mateixa manera que en la palma, però amb la peculiaritat que ara es troba pegat al cos, quasi fregant-lo, motiu pel qual fa l'aparença que el jugador es trau la pilota de la butxaca o de la bragueta, per això els dos noms. Enfront de la palma, el cos es manté en una posició lateral a la direcció de la pilota i, mentre que a la palma el cos es recolzava en la cama contrària al braç que s'accionava, ara el recolzament es produïx sobre la cama de la mateixa banda del braç que s'acciona.

Amb la *braguetada*, el colp de bragueta, s'aconsegueix alçar la pilota i donar-li profunditat, però, a pesar d'això, alguns jugadors han fet del colp una eina fonamentalment ofensiva. Així per als qui la dominen, és una arma importantíssima per a *tallar corda* des del dau. De tota manera, a hores d'ara la bragueta o butxaca és el colp més repetit al llarg d'una partida de pilota en qualsevol de les seues modalitats.

Les maneres de colpejar la pilota descrites fins ara són les tres disciplines que, segons els entesos, ha de dominar tot bon jugador de pilota, sobretot si juga d'escaleter: *la butxaca*, *la palma* i *el bot de braç*.

El manró

El *manró* és un colp en el qual el jugador, de cara a la pilota, la colpeja després de descriure amb el braç un semicercle horitzontal i no vertical com a la palma.

El manró és un colp molt poc emprat, tot i que sempre hi ha hagut jugadors que han sabut practicar-lo amb gran mestratge. Els qui dominen eixa manera de pegar a la pilota a més de defensar amb ella pilotes amb fortes dificultats, aconseguixen imprimir-li estranys efectes que poden sorprendre el contrari.

Per la forma que descriu el braç abans de connectar amb la pilota, en alguns llocs molt concrets, també es denomina *ganxo* o *corbella*.

El carxotet

El *carxot* o *calbot*, la major part de les vegades referit amb els diminutius carxotet o calbotet, és un dels colps més difícils d'executar i, per tant, un dels més apreciats pel públic. Consistix a pegar a la pilota de bot de braç quan la pilota s'ha elevat només uns centímetres del terra. Per això el jugador replega el braç en espiral, inclina exageradament el cos i colpeja la pilota en situació de desequilibri, per aconseguir un colp potent i tallant corda.

El bot i volea

El *bot i volea* és un colp de gran dificultat, en el qual la pilota es colpeja de palma immediatament després de botar a terra, de tal manera que resulta difícil d'apreciar si ha sigut colpejada abans o després del bot. Normalment es tracta d'un colp de defensa en algunes pilotades davant les quals el jugador no es troba en la posició adequada.

La caiguda d'escala

Tot i que no es tracta d'un colp específic del joc, sí que es una jugada molt repetida al llarg d'una partida de pilota al trinquet per dalt corda. Quan una pilota es llança entre el públic al camp del rest, i no en torna ràpidament, es diu que està *parada* o que *s'ha parat*, i en eixe cas el joc es reprén amb una *caiguda d'escala*.

La caiguda d'escala, la realitza generalment l'escaleter, que es deixa caure suaument la pilota des del primer graó de l'escala, allà on es va parar, per colpejar-la a l'aire —si la pilota ja havia botat a les lloses— o al primer bot —si no hi havia botat— amb algun dels colps esmentats anteriorment.

La caiguda d'escala és una jugada important d'atac en la qual l'escaleter finalitza el quinze amb una certa comoditat, ja que la seua habilitat li permet d'enviar la pilota a les llotges o a la galeria fàcilment. Per açò, els jugadors no envien la pilota entre el públic, si no es veuen obligats.

Tots els colps que hem vist fins ací són colps que es peguen a la pilota abans d'arribar al frontó del rebot, és a dir, abans de tocar els caps. A tots eixos colps com ja hem dit abans se'ls denomina per davant, en oposició als colps que se li assesta, a la pilota, després de tocar rebot, que es diuen precisament així, de rebot.

El rebot

El *rebot* és la jugada que s'efectua quan l'escaleter colpeja la pilota després de tocar en la paret que rep el mateix nom. Al fet de jugar les pilotes de rebot es denomina també *fer els caps*. És la funció fonamental de l'escaleter al trinquet.

La pilota de rebot pot ser jugada de diverses maneres, però la forma més utilitzada és la de bragueta. Això no obstant, existixen maneres de colpejar la pilota específiques del rebot, com ara *de petxineta*. Eixe colp pot efectuar-se en ocasions molt escasses, només quan ix un rebot molt fort i la pilota fa un bot a l'altura del cap del jugador. El jugador, de cara al rebot i fent marxa enrere envers la corda, colpeja la pilota, a l'alçària del cap, tot formant una figura entre el canell i la mà semblant a una petxina.

Per altra banda, la pilota pot aplegar al rebot després d'haver efectuat un bot, cas més freqüent, o sense haver botat encara, cas que es coneix pel nom de *rebot a colp*. En eixa jugada la pilota encara pot botar després de tocar els caps, la qual cosa afavorirà el qui fa el rebot.

► Diferents moments d'una raspada ◄

Colps de raspall

Al raspall s'utilitzen totes les maneres de pegar a la pilota que hem dit, però, a més a més, també és utilitzada com a més freqüent la *raspada*, poc utilitzada en les altres modalitats en les quals és considerada falta després del primer bot. La raspada consistix a pegar a la pilota que va rodant per terra, posant la mà exactament entre la pilota i el terra, amb la qual cosa es raspa realment la superfície del pis. Per a protegir-se d'eixes perilloses jugades el jugador de raspall duu la mà totalment protegida.

9. El traure i la ferida

Diferències entre traure i ferir

Dos són les accions amb les quals es pot posar una pilota en joc en cada quinze en les diferents modalitats conegudes: *el traure* o *la ferida*. El jugador que practica la primera s'anomenarà *traedor*, però també *el qui trau*, i el qui practica la segona *feridor*. En algunes zones, a la primera acció també se la coneix per les formes castellanitzades *sacar* i *saque*, i en conseqüència al qui la realitza per

sacante o *el qui saca*. El traure es practica a les modalitats de llargues i raspall, mentre que es ferix a galotxa, perxa i trinquet per dalt corda.

En traure, el jugador ha de colpejar la pilota, en ferir no, ja que el jugador llança la pilota, no la colpeja. Només a la modalitat de trinquet per dalt corda és colpejada la pilota en lloc de llançar-la, però això es fa de manera suau, i no intentant d'imprimir-li força, a la pilota, com al traure, sinó col·locació. A més, en ferir, la pilota s'ha de col·locar dins uns límits reduïts, *el quadre* o *el dau*, i de vegades passar-la també per dalt alguna altura, com és el cas de la galotxa i perxa. Així, doncs, traure és una acció de força fonamentalment, mentre que ferir és una jugada d'habilitat, i la major part de les vegades, quanta menys força porte, la pilota, millor.

Maneres de traure

De banca

El *traure de banca* o *banqueta* ha sigut un dels més importants històricament, ja que, amb eixe nom, la banca, es coneix encara actualment el nom del traure i el seu equip. La banqueta era una tauleta baixeta amb tres potes, la superfície de la qual tenia un cert desnivell envers el jugador, per afavorir el bot. El jugador venia corrent, picava la pilota i aprofitava el bot per avançar uns metres abans de colpejar-la. Després de botar la pilota en la banqueta, el jugador li pegava com volia.

A contramà

En el *traure a contramà* el jugador, al carrer, picava la pilota contra la paret de la seua esquerra i, en eixir rebotada, la colpejava a l'aire, de tal manera que solia pegar a la pilota amb la dreta. En eixa modalitat, a diferència de les altres, es podien fer diversos intents abans de traure. Si la pilota picada en la paret no eixia bona, podia tornar-se a picar fins que isquera bona per tal de colpejar-la amb plena seguretat.

De bracet

Juntament amb el traure a contramà, el *bracet* era la modalitat més complicada de traure. Si al primer cas havia de comptar-se amb les bones condicions de la paret per a evitar que la pilota en tocar-la no trencara, al bracet només comptava l'habilitat del jugador.

En el traure a bracet, la pilota des de la mà es feia córrer per tot l'avantbraç fins que arribava al bíceps, on se li donava un colp fluix per tal d'eleva-la i tot seguit colpejar-la a l'aire amb la mateixa mà, ja fóra de palma o, sobretot, de bragueta.

▲ Traent a llargues

▲ Traent al carrer

▲ Traure al bot al raspall al trinquet ▶

De maneta

És la manera més senzilla de traure i la més freqüent a hores d'ara al carrer a llargues, quan ja han sigut oblidades les altres maneres esmentades.

En el traure *de maneta* o *passant-se-la*, la pilota es pren amb una mà, normalment l'esquerra, i el jugador se la passa a l'aire envers l'altra part, la dreta, i quan ja la pilota va descendent es colpeja amb la mà dreta, de bragueta principalment, sempre abans de botar la pilota.

Al bot

En el traure *al bot*, la pilota és picada en terra des d'un lloc determinat i és colpejada abans que no pegue el segon bot. El jugador intenta de fer un bot

◀ Ferida des de la pedra al trinquet ▶

▶ Ferida a galotxa

▶ Ferida a galotxa al carrer

llarg i així guanyar el major nombre possible de metres. L'única cosa que s'exigix és que la pilota bote en un punt determinat i així posteriorment el jugador pot aprofitar-se dels avanços de la pilota.

El traure al bot és molt utilitzat al raspall tant al trinquet com al carrer. A tal fi als carrers sol haver un rajol sobre el qual s'ha de botar la pilota per a traure.

De la importància del traure en el joc de pilota s'ha derivat que se'n distingisquen diverses modalitats segons la manera de traure. Així el joc a llargues ha rebut diversos noms segons s'ha tret d'una manera o altra.

La ferida

En la *ferida* el jugador llança la pilota de tal manera que ha de salvar un obstacle en la seua trajectòria, la corda a la galotxa, o un senyal a la perxa, i col·locar-la dins un espai reduït, el quadre o dau. En l'acció de ferir hem de distingir dos modalitats: la del carrer i la del trinquet. Al carrer la pilota no és colpejada, sinó llançada, mentre que al trinquet la pilota és colpejada, però, suaument.

Es coneixen dos maneres de ferir, aplicades sobretot al trinquet:

- *Mollet, per davant o a curtes*, en la qual s'obliga al qui fa el dau a haver d'inclinar-se molt, en botar poc la pilota i no aplegar al rebot.
- *Per darrere o a llargues*: acció molt més fàcil per al feridor, però també per a l'escaleter, ja que la pilota porta molta més força i és jugada tranquil·lament després de tocar el rebot.

L'acció de traure, en general, es coneix per *treta*. Ara bé, el mot és més conegut en la seua accepció de *treta bona*, o simplement *treta*, per a esmentar la consecució d'un quinze directament del traure o del ferir, sense donar opció al jugador contrari a tocar la pilota.

El canvi de traure o ferida

Al llarg d'una partida els dos equips s'alternen tant en la ferida com en el traure. Cada equip trau o ferix durant un joc, i es canvia de traure o ferir, en cada joc, coincidint amb el canvi de camp. En la modalitat de llargues es canvia de traure en aconseguir dos ratlles o val i una ratlla.

10. El vestuari i les proteccions dels jugadors

Els professionals

El vestit tradicional dels jugadors professionals de pilota és totalment de blanc, pantalons llargs i samarreta blanca, en qualsevol modalitat. A eixe fet es deu que quan un jugador passa del camp dels aficionats al dels professionals, se li diga que *s'ha vestit de blanc* o que *s'ha vestit els pantalons blancs*.

Encara que en una partida de pilota els dos equips duen el mateix vestit blanc, es diferencien, com ja hem dit més amunt, per una *faixa blava* i una *faixa roja*. Els darrers anys, en què s'han iniciat les retransmissions televisives de partides de pilota, els jugadors han canviat la samarreta blanca per una roja o blava per a facilitar-ne la diferenciació. A més, també s'ha introduït la publicitat en el seu vestuari, especialment en les partides de campionats.

Partides de trofeus i campionats

Hui en dia, el costum de vestir de blanc s'ha estés i en les partides de carrer, en campionats i trofeus, també els jugadors vestixen totalment de blanc. A més, igual que al trinquet, la televisió ha generalitzat les samarretes roges i blaves per diferenciar els equips.

▲ Jugadors a l'alt de roig

▲ Jugadors a l'alt de blau

▲ Jugadors de raspall

▲ Jugadors de raspall

▲ Jugadors de llargues

Els guants

El *guant* utilitzat al joc de pilota és una peça especial de protecció que no preserva la mà en la seua totalitat, sinó només allí on colpeja repetidament la pilota: els artells i el palmell. El guant, que està elaborat en pell de corder i no té dits, està format per dos peces, si fa no fa, triangulars que cobreixen, una, el palmell de la mà, la part més important, i l'altra el dors de la mà amb l'objectiu de fixar-lo bé. Eixos dos triangles estan units en la part inferior per tres tiretes de pell, que deixaran quatre buits per on entraran els dits. De la part superior, on el guant acaba en punta, ixen dos vetes amb les quals el jugador es fixa el guant. Les vetes, després de donar algunes voltes pel canell i el palmell, es lliquen al dors de la mà.

▲ Guant

Per a una major protecció de la mà contra les assentadures, alguns jugadors solen posar-se encara entre el guant i la mà altres objectes. El més utilitzat és una carta. Si la protecció ha de ser major, perquè ja el jugador té a la mà una pilota assentada o algun dolor, també es pot posar una *planxeta* metàl·lica.

A més dels guants, per a cobrir els dits i la resta de la mà no coberta, s'utilitza actualment l'esparadrap o alguns materials esponjosos recoberts amb esparadrap.

El vestuari i les proteccions al raspall

En la modalitat de raspall el vestuari presenta unes característiques diferenciades de les altres modalitats. La primera és que es juga amb pantalons curts, per evitar que la pilota entropesse amb els camals. D'altra banda, la mà adopta una major protecció, ja que les raspades són molt més perilloses que no els colps a l'aire.

En el raspall, per a protegir les puntes dels dits, s'utilitzen uns didals, que reben diferents noms segons les zones: *dits*, *didalets*, *didals*, *ditons* o *ditets*. Eixes proteccions estan fetes també de pell, molt més dura que la dels guants, i estan cosides de manera que deixen un buit per a introduir els dits. Per damunt es posa també esparadrap perquè les fixe a la mà.

La importància dels guants al joc de pilota

Si la mà té una importància cabdal al joc de pilota, el guant, la seua protecció, també en tindrà molta. La paraula *guant* és la utilitzada en algunes expressions referents al joc, com ara quan es diu que algun jugador *ha penjat els guants*, per a referir-se al fet que un jugador abandona la pràctica del joc. Per altra banda, quan, a un jugador, per qualsevol motiu, no li és permés de jugar en algun trinquet o carrer, es diu que li *han llevat els guants*.

11. Les lesions

Les lesions de la mà

La lesió més freqüent que es pot produir un jugador a la mà es *l'assentadura*, també coneguda pel nom de *pilota assentada*. Consistix en un call molt dolorós que es forma en un punt concret del palmell. El dolor de la pilota assentada no s'estén per tota la mà sinó que es localitza en un lloc delimitat i impossibilita de colpejar la pilota en aquell punt.

Una assentada es pot produir a causa d'una pilota mal colpejada o a causa del continu colpejar de la pilota en un punt determinat. Recordem, ara i ací, les característiques duríssimes de la pilota i la violència amb què és colpejada.

Les lesions al braç

L'altra lesió que es produïx sovint al joc és la que afecta al braç, en general, i a la seua part superior, ja prop del muscle, en particular. També eixa lesió rep, per part dels aficionats i jugadors, diversos noms segons comarques: *mancar-se*, *desmancar-se*, *dessocar-se el braç* o *caure-li el braç a un jugador*.

És una lesió que no es produïx amb molta freqüència en la vida esportiva dels jugadors, tanmateix és de major importància que l'anterior, ja que té una difícil curació. El jugador al qual se li cau el braç o es desmanca, ja no li pot pegar més a la pilota per dalt, encara que sí que ho pot fer sense cap problema de qualsevol manera per baix.

▲ Materials utilitzats per a arreglar-se la mà

▲ Proteccions de la mà

▲ Mà arreglada

▲ Mans arreglades per a raspall

▲ Jugador lligant-se els guants

▲ Vista general d'un trinquet a l'alt

12. El trinquet

L'edifici

El *trinquet* valencià és un edifici de forma rectangular, on es practica el nostre joc, i en el qual la pilota té total llibertat per a moure's. No és falta si la pilota pega en una paret o en una altra, o en la zona en què se situen els espectadors, on la pilota pot botar i ser jugada.

Dins eixes característiques generals, com a rectangle limitat per quatre parets, cadascun dels trinquets que s'alcen al llarg de la geografia valenciana presenta unes peculiaritats que el diferencien dels altres.

La llargària del trinquet valencià oscil·la entre els quaranta-cinc i els seixanta metres i la seua amplària total —tot incloent l'escala— entre huit metres i mig i onze. Com ja hem dit abans, eixe rectangle està limitat per quatre parets, dos de les quals, les laterals, tenen, almenys una alçària igual a l'amplària del terreny de joc.

Hi ha trinquets que són coberts de materials sintètics que permeten el pas de la llum i en fan un terreny de joc totalment tancat que protegeixen el públic de

les inclemències meteorològiques, alhora que tenen il·luminació artificial que permet el joc de nit. Antigament, i encara en molts trinquets actuals, els trinquets coberts només ho eren amb tela metàl·lica que impedia la pèrdua de les costoses pilotes.

Les muralles i l'escala

Les parets laterals del trinet s'anomenen *muralles* o *murades*. Tanmateix la muralla, pròpiament dita, és la situada a la dreta del jugador que fa el dau, que és la implicada en les principals jugades de la partida. La muralla de l'esquerra del qui fa el dau té adossada una *escala* que està constituïda per quatre graons longitudinals, el primer dels quals, el que s'alça des del terra, és un poc més elevat que els altres. Entre tots quatre escalons tenen una alçària de quasi dos metres. El frontal del primer esglaó que dóna al terreny de joc es diu *careta*, i és de molta importància per al desenvolupament de la partida. En l'escala és on se situa principalment el públic.

Les dos muralles són marcades per unes ratlles verticals anomenades *els blaus*, amb un número del zero al deu que els identifiquen. Els blaus, que dividixen el trinet en parts iguals, no tenen en la modalitat amb escala i corda altra missió que l'orientadora. Per contra, en les modalitats antigues amb ratlles, s'aprofitaven com a fites on es produïa la ratlla.

Les altres dos parets, les situades darrere del qui fa el dau i de l'equip que ferix, són més curtes i reben el nom de *frontons* o *rebots*. Als frontons pot colpir la pilota i després ser jugada, però sense que pegue un segon bot. Les parets frontals tenen una alcària entre quatre o sis metres en primer terme i per damunt seu estan situades les *galeries*.

Les galeries

Les pilotes que durant el transcurs de la partida arriben a la galeria, si no en tornen, són considerades com a quinze, com a pilotes guanyades per als qui l'han llançada. Si en tornen, s'ha de seguir jugant sense considerar els bots que la pilota hi haja donat. En algunes partides, però, es troben prohibides una o les dos galeries, per la qual cosa la pilota que es llança és considerada falta.

D'altra banda, en alguns trinquets en què la construcció ho afavorix, hi ha una galeria, que s'estén al llarg de les muralles, anomenada la *galeria llarga*. Encara que la seua finalitat és la mateixa, servir de lloc per al públic, i per això hi ha uns banquetes continus, la pilota que hi vaja serà considerada falta, és a dir, quinze perdut per a l'equip que l'ha llançada.

Les llotgetes

A més de les galeries, el públic també pot seure a les *llogetes*, tant a la de dalt com a la de baix. Tanmateix, hem de dir que eixes llogetes no es troben en tots els trinquets. Pròpiament dita, la llogeta és la de baix, i consistix en un espai de

▲ El dau del trinquet en una partida a escala i corda

dimensions reduïdes, on cap un nombre reduït d'aficionats. La llotgeta també té una coberta, la part de dalt de la qual possibilita un nou emplaçament d'espectadors que es coneix amb el nom de llotja o llotgeta de dalt. A la *llotgeta de baix* també se situa el caixonet de les pilotes, prop del rest o del qui trau, que, segons les modalitats, és el qui ha de triar la pilota amb la qual s'ha de jugar cada quinze, per la qual cosa també és coneguda per *llotgeta de les pilotes*.

El públic també pot situar-se al trinquet a les proximitats de la *corda* que dividix el terreny de joc en dos parts. Sota la corda, dins el terreny de joc, hi ha col·locats uns *banquets* on s'asseuen els aficionats més entesos i, per descomptat, els menys temerosos. A més, el trinqueter té preparades, per als dies en què el trinquet s'ompli de gom a gom, cadires que oferix a aficionats habituals, travessadors de certa importància, que es col·loquen als voltants de la corda o per la llotgeta.

Ja comentats els llocs on es pot situar la gent en un trinquet, ja siga dempeus o asseguts, passem ara a descriure els llocs fonamentals d'una partida: el *dau*, la *corda* i la *pedra*.

El dau, la pedra i el tamborí

El *dau* està format per un quadrat d'aproximadament tres metres de costat –oscil·la entre 2 i 3,50 m–, marcat amb una ratlla grossa sobre el terra. Se situa a l'angle que forma l'escala amb el frontó, i és el lloc on ha de col·locar

▲ Vista general d'un trinquet per a raspall

la primera pilota el feridor. D'altra banda, s'hi col·loca el jugador que fa el dau, és a dir, el jugador encarregat de tornar la primera pilota de cada quinze. La pilota, que en ferir-la cau fora del quadrilàter, esdevé falta. El dau també té uns senyals indicadors al frontó i a la muralla, que servixen tant per al qui ferix com per al qui fa el dau; per al primer per no llançar-la fora del dau, per al segon per saber si l'ha de jugar o l'ha de deixar si veu que la pilota va fora. D'eixa projecció en les tres dimensions prové el nom de dau.

La *corda*, grossa i de cànem, s'hi troba a 1,80 m d'alçada aproximadament, ix de dos anelles col·locades a les muralles i dividix el terreny de joc en dos parts: la del rest i la del dau. Per a facilitar la seu visió, la corda sol tindre adossada una xarxeta.

A les immediacions de la corda, hi ha marcat un punt des d'on es realitza la ferida. Eixe punt, que s'anomena *la pedra* o *la llosa*, està marcat al terra bé per un cercle o bé per una llosa de diferent color a la resta. Des d'eixe punt el feridor envia la pilota al dau per tal que l'escaleter inicié el quinze.

Per tal de matar l'angle que formen els frontons amb les lloses existixen els *tamborins*: bisells de pedra o ciment, que es consideren aire, és a dir, llocs en els quals no es comptabilitzen els bots que puga fer la pilota.

A les partides de raspall s'elimina la corda central i per tant els banquetes que se situen al seu davall.

IV. MODALITATS

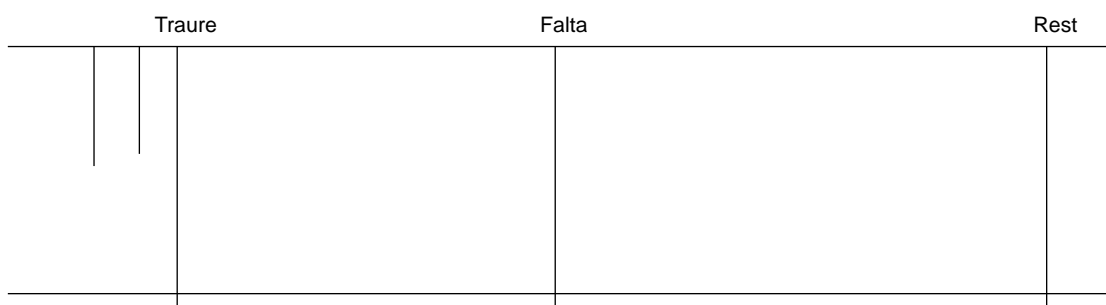
1. Llargues

▶ Partida de llargues

Instal·lació

Es juga al carrer.

Per jugar a llargues, es marquen dos línies de *quinze* separades 70-75 passes, les quals limiten el terreny de joc. A una part està el traure i a l'altra el rest. A mitat del carrer (depén de pobles i campionats) s'assenyala una línia de falta que ens indica que la pilota ha de pegar el primer bot més enllà en l'acció del traure.

Desenrotllament

La partida comença quan un jugador realitza el traure, mitjançant un colp de bragueta, "sobaquillo", palma, bracet, etc., com es pacte o vulga el jugador. El traure s'ha de realitzar des de la línia de traure i cal que passe la línia de falta.

Els contraris, els del rest, la tornaran colpejant-la amb la mà i intentaran que la pilota passe més enllà de la línia de quinze dels seus adversaris (els del traure), els quals intentaran aconseguir el mateix amb la línia del rest. Cada vegada que la pilota passa la línia de quinze (la del rest o la del traure) sense ser tornada jugant-la de bo (a l'aire o al primer bot), es guanya un quinze.

Quan s'executa el traure, els del rest la jugaran de bo (a l'aire o al primer bot). Cas que els del traure la tornen, els del rest intentaran tornar-la, però si no poden jugar-la al primer bot o a l'aire, la *pararan*, iniciant així el procés de les *ratlles*. També es marcarà *ratlla* si la pilota es para entre el públic o a la portalada d'una casa.

Pel que fa a les *ratlles*, cal dir que si un equip no pot jugar-la de bo i la para, es fa una *ratlla*. En un joc poden produir-se diverses jugades de ratlla, però sempre seran per pilota parada en no poder jugar de bo.

Quan es produïx una *jugada de ratlla* passa el següent:

* Situació 1: Si cap dels dos equips té *val*, es fica una *tella* en el lloc que s'ha parat i segueixen jugant els dos equips sense canviar de lloc. Quan es produïx una altra *ratlla* o *val* es canvia (els del rest passen al traure i els del traure al rest, per poder *jugar la ratlla*).

* Situació 2: Si un equip té *val*, es fica una *tella* i canvien de lloc, l'equip del rest al traure i el del traure al rest i passen a jugar la *ratlla*.

Per *jugar una ratlla*, el que es fa és acurtar-se el terreny de joc, que anirà des de la línia de traure o banca fins la ratlla que està jugant-se. Si qui fa el traure passa la pilota de la *ratlla* i els altres no la tornen jugant-la de bo, la ratlla l'han guanyada, i amb això el quinze. Però si qui fa el traure no la passa de la ratlla perquè els que la defenen la juguen de bo o la paren abans de la ratlla, aleshores perdrà el quinze.

Puntuació

L'objectiu és aconseguir quatre quinzos (15, 30, val i joc) amb dos de diferència sobre l'adversari per poder guanyar un joc. Les partides solen jugar-se a 10 jocs (50 tants). Abans es jugaven a pujar i baixar.

Cal saber que quan està jugant-se un joc es poden produir ratlles o quinzos. Cas de produir-se una ratlla, si cap dels dos equips té *val*, es continua jugant sense fer massa cas, s'assenyala i prou. Quan es produïx la segona ratlla, els equips canviaran la seua posició al terreny de joc, passant els del traure al rest i a l'inrevés, amb la intenció de jugar les dos ratlles, seguint l'ordre en què s'han donat. L'equip que guanya una ratlla ha guanyat un quinze. El canvi de posicions esmentat es realitzarà també quan un dels equips té *val* i es produïx una ratlla.

Jugadors

La composició és variable, però la més habitual és la de tres o quatre jugadors per equip. El jugador més endarrerit que és el *saque o traure* també rebia el nom de *banca*. Davant de tot estan *els punters*, i entre el traure i el punter els *contrarests*, és a dir, els encarregats de tornar la pilota enviada pel *rest*. Al rest, hi haurà uns *punters*, un *rest* i més enrere, esperant les pilotes perdudes, hi haurà encara un altre jugador anomenat en alguns llocs *maça*.

Aplicació pràctica

Podem ensenyar llargues en Secundària, usant recursos i materials adients al discent. Les llargues és una modalitat interessant per iniciar-se a l'escala i corda, ja que s'ha de colpejar la pilota al primer bot o a l'aire. A manera d'orientació, per introduir i treballar les llargues, les activitats aniran encaminades a realitzar els següents continguts:

- Jocs de coordinació oculomanual.
- Llançaments i recepcions.
- Nyagar.
- Jocs de colpeig. Canvis de mòbil. Pilota base amb pilotes distintes.
- Arreglar-se la mà.

- Nyagar seguit.
- La feninde o jugar una ratlla.
- Llargues.
- Visites a carrers. Vídeo. Entrevistes.

Curiositats

La zona on més es juga és la Marina.

Hi ha una sèrie de modalitats que es juguen com les llargues però que canvia la manera d'iniciar la partida. Així ens trobem amb la *perxa* que s'inicia ferint i es juga als pobles del voltant de la serra Aitana (l'Alcoià), *les curtes*, *la palma*, *a contramà*, que són variants de les llargues amb un traure específic com indica el nom de la modalitat.

Cal afegir la importància de les llargues per la seua antiguitat, ja que la podem considerar la mare de la pilota valenciana i per la seua internacionalitat, ja que es juga en diferents països del món, sent els valencians la primera potència mundial.

És una modalitat bàsica i fonamental, interessant pels seus plantejaments tàctics i per treballar conceptes i afavorir la presa de decisions.

Com que abans es jugava a pujar i baixar, intentant arribar a un determinat nombre de jocs (12), hi ha referències de partides de festes que duraven més d'un dia, havent d'acabar-les les autoritats per la via del decret.

2. Raspall

▲ Partida de raspall al carrer

▲ Partida de raspall al trinquet

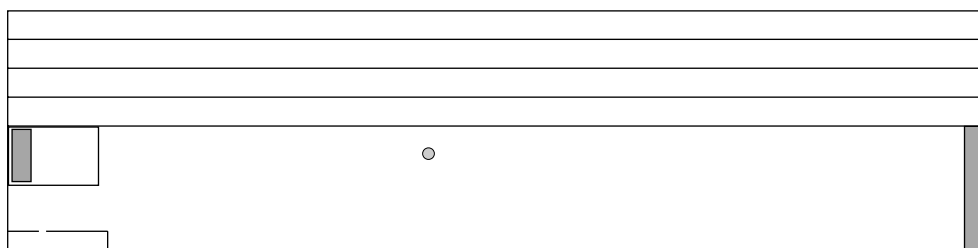
Instal·lació

Es juga al carrer i al trinquet.

Per jugar a raspall al carrer, es marquen dos ratlles de *quinze* separades 70-75 passes, les quals limiten el terreny de joc. A una part està el traure i a l'altra el rest. Darrere les ratlles de quinze es marquen dos corredors per poder passar els jugadors i delimitar la col·locació de la gent. Cap al mig del carrer (depèn de pobles i campionats) s'assenyala una ratlla de falta, la qual ens indica que la pilota no ha de fer el primer bot més enllà d'ella en l'acció del traure.

Per jugar a raspall al trinquet cal considerar el *dau*, ja que és on es botarà la pilota per a traure; els *tamborins*, per ser objectiu del colpeig, ja que tota pilota que toque el tamborí és quinze; l'escala, ja que la pilota es parará sempre que hi vaja; la *galeria del traure*, la *llotgeta de baix* i *el bolinxó*, puix són objectius prioritaris dels jugadors del rest per aconseguir quinze.

Desenrotllament

La partida comença quan un jugador realitza el traure botant la pilota a la pedra, si està al carrer, o al dau, si es troba al trinquet. No importa el nombre de bots que pegue i, es pot jugar a l'aire, per terra, etc. Els contraris, els del rest, la tornaran colpejant-la amb la mà intentant que la pilota passe més enllà de la ratlla de quinze dels seus adversaris (els del traure), els quals intentaran aconseguir el mateix amb la ratlla del rest. Cada vegada que la pilota passa la ratlla de quinze i fa més d'un bot sense ser tornada a l'aire, es guanya un quinze.

Al trinquet tot és igual sols que s'inicia des del dau i els objectius són el tamborí de l'adversari, o el frontó, evitant que la jugue al rebot i, a més a més els del

rest poden aconseguir quinze enviant la pilota a les llotges o a la galeria, o per terra més enllà de la línia frontal del dau.

Si la pilota es para entre el públic o a la portalada d'una casa, es posarà al centre del carrer, en línia d'on s'havia parat i, parada en terra, la colpejarà amb la mà no dominant un jugador de l'equip adversari del que l'havia jugada per última vegada. Al trinquet, quan la pilota va a l'escala es parará i es jugarà amb la mà dominant.

Puntuació

L'objectiu és aconseguir quatre quinze (15, 30, val i joc) amb dos de diferència sobre l'adversari per poder guanyar un joc. Les partides solen jugar-se a 5 jocs (25 tantos) al trinquet i a 8 jocs (40 tantos) al carrer. Cada joc s'inicia canviant els papers dels adversaris, és a dir, els del traure passen al rest i els del rest al traure i ja no tornaran a canviar fins el joc següent.

Jugadors

La composició és variable, però la més habitual és la de tres o dos jugadors per equip. El jugador més endarrerit és el *traure*, davant de tot està el *punter*, i entre el traure i el punter es troba el *mitger*.

Aplicació pràctica

Podem ensenyar raspall en Primària i Secundària, usant recursos i materials adients als discents. A manera d'orientació, per introduir i treballar eixa modalitat les activitats aniran encaminades a desplegar els següents continguts:

- Jocs de coordinació óculomanual.
- Llançaments i recepcions.
- Raspall col·lectiu (sense indicar que s'està jugant a eixa modalitat).
- Jocs de colpejar. Canvis de mòbil. Pilota base amb pilotes diferents.
- Arreglar-se la mà.
- Raspall: què és? Com es juga? On podem jugar?...
- Jocs als diferents espais amb pilotes de diverses mesures.
- Raspall complet per parelles i/o trios.
- Raspall alternatiu.
- Visites a carrers o trinquets. Vídeo. Entrevistes.

Curiositats

A raspall es juga normalment al sud del Xúquer: a les comarques de La Costera, La Safor, La Vall d'Albaida, L'Alcoià i part de La Marina. Destaca, per la seua importància i especificitat, el trinquet *el Zurdo* de Gandia, on cinc dies de la setmana es juguen partides de raspall.

És la modalitat més dura per la intensitat del joc i l'especificitat dels moviments. Hi ha moltes controvèrsies respecte els "mèrits" d'eixa modalitat. Cal dir que reünix tots els colps de totes les modalitats, a més dels propis (raspar, enganxar, carxot, etc.), la qual cosa ha fet que fóra la primera modalitat practicada per grans figures de la pilota, sobretot del poble de El Genovés.

És una modalitat bàsica i fonamental per iniciar-se d'una manera progressiva i estructurada en la pràctica de qualsevol modalitat de pilota valenciana.

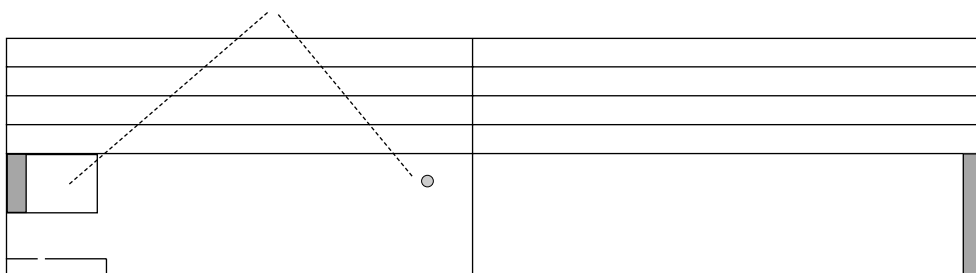
3. Escala i corda

Partida a l'alt amb escala i corda

Instal·lació

Es juga al trinquet.

Per jugar cal considerar el *dau*, ja que és on botarà la pilota colpejada des de la *pedra* o *lloseta* en l'acció de la ferida, després de tocar muralla i escala; els *tamborins* i l'escala per ser considerats "aire" (si la pilota bota allí no compta el bot); *les galeries del dau i del rest* i les *llosetes*, puix són objectius prioritaris dels jugadors per aconseguir quinze i la *corda*, ja que la pilota sempre ha de passar per dalt d'ella i mai pot tocar-la.

Desenrotllament

Modalitat de trinquet en què hi ha dos equips (un al dau i l'altre al rest) separats per la corda, els quals intentaran jugar la pilota passant-la per dalt la corda central, jugant-la sempre de bo, o siga al primer bot o a l'aire.

La partida s'inicia quan un jugador de l'equip del rest, passa per baix de la corda i es col·loca a la lloseta per realitzar la *ferida*, que consisteix a botar la pilota en la pedra, colpejar-la i aconseguir que pique en la muralla de l'escala per dalt d'una ratlla, toque l'escala i caiga al dau, on un jugador de l'equip del dau (*dauer* o *saguer*) la jugarà a l'aire o al primer bot de la manera que més li convinga, passant-la per dalt la corda i iniciant el joc fins que un dels dos equips guanye un quinze, la qual cosa passarà quan l'equip adversari no jugue la pilota a l'aire o al primer bot, no la passe per dalt la corda o la toque, tire la pilota a la galeria llarga, no colpege la pilota amb la mà o falle la ferida.

Puntuació

L'objectiu és aconseguir quatre quinzes (15, 30, val i joc) amb dos de diferència sobre l'adversari per poder guanyar un joc. Les partides solen jugar-se a 12 jocs (60 tantos). Cada joc s'inicia canviant els papers dels equips, és a dir, els del dau passen al rest i els del rest al dau i ja no tornaran a canviar fins el joc següent.

Jugadors

La composició és variable, però la més habitual és la de dos o tres jugadors per equip. El jugador més endarrerit és el *dauer*, *escaleter* o *rest*, que respon la ferida des del dau i resta des del rest. Ha de dominar tots els colps, però sobretot el

rebot. Davant de tot està el *punter*, que ha de ser hàbil i de vegades és qui fa la ferida, anomenant-se aleshores *feridor*. Dominarà la ferida i la volea. Entre el dauer i el punter es troba el *mitger*, especialitzat en els colps de volea i bot de braç.

Aplicació pràctica

Podem ensenyar en Secundària qualsevol modalitat de canxa dividida que es jugue per dalt la corda, amb recursos i materials adients al discents. A manera d'orientació, per introduir i treballar la modalitat, les activitats aniran encaminades a desenvolupar els següents continguts:

- Indíaca. Iniciació, jocs i colpejar.
- Llançament i colps.
- Adobar i empomar.
- Arreglar-se la mà.
- Jocs de colpejar indirecte i directe. Canvis de mòbil. Pilota base amb pilotes distintes.
- Passar-la per dalt corda.
- Jugar de bo.
- Colpejar fort.
- Colps de precisió.
- Joc.
- Visites a trinquets. Vídeo. Entrevistes.

Curiositats

L'escala i corda, com totes les modalitats que es juguen per dalt corda, està més assentada al nord del Xúquer. Està considerada com la modalitat reina de la pilota valenciana. El trinet de Pelayo, a València, ofereix diverses partides al llarg de la setmana (excepte dimarts). És la modalitat més valorada per la majoria dels aficionats a la pilota.

De vegades, per guanyar espectacularitat amb motiu d'algun trofeu important s'adapten algunes normes com prohibir galeries, permetre una segona oportunitat a la ferida, però mai s'alteren les normes bàsiques que definixen el joc.

És una modalitat fonamental que introduïrem d'una manera progressiva i estructurada quan els discents hagen assolit suficient habilitat per poder afrontar amb certes garanties d'èxit l'aprenentatge de les habilitats específiques requerides per jugar-la.

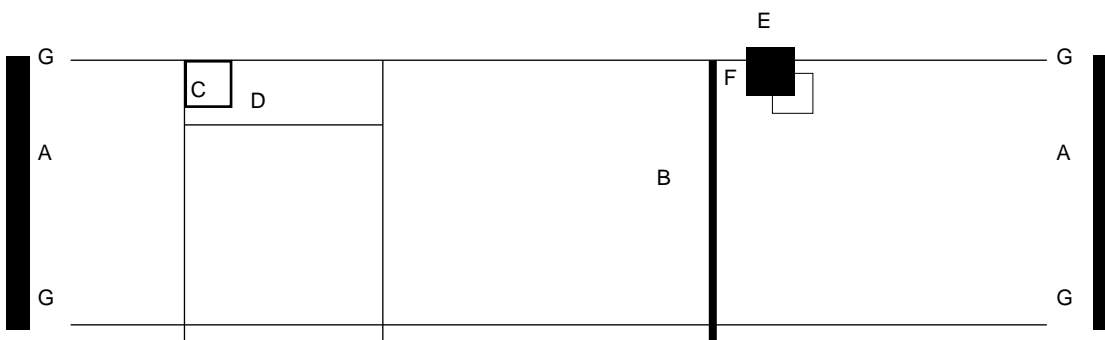
4. Galotxetes de Monòver

Partida de galotxetes

Instal·lació

Es juga a una instal·lació especial coneguda com galotxeta.

A.- Tamborins. B.- Corda. C.- Ferida individual. D.- Dau E.- Banqueta de ferir parelles
F.- Ferir parelles G.- Caixons.

Les galotxetes són com minitriquets (3,5 m x 20 m) sense escala, amb una banqueteta (E) per a ferir situada prop de la corda central que està penjada de les parets laterals a una altura d'1,20 m, encara que al centre no hi ha més de 0,95 m. Cal destacar els caixons (G) que es troben als quatre angles que formen les muralles laterals amb els frontons, on els jugadors intentaran introduir la pilota.

En la ferida, la pilota colpejada després de botar-la en E (banqueta) ha de passar per dalt la corda sense tocar-la i anar a parar al dau (D), que té una mesura de 3,10 m x 0,90 m.

La pilota està feta de borra, llana o fil, apretats els materials amb cinta adhesiva. És més grossa que la de vaqueta i bota menys.

Desenrotllament

Modalitat de trinet dividit on hi ha dos equips (un al dau i l'altre al rest) separats per la corda, els quals intentaran jugar la pilota passant-la per dalt la corda central, jugant-la sempre de bo, o siga al primer bot o a l'aire.

La partida s'inicia amb la *ferida*, que consisteix a colpejar la pilota de palma intentant aconseguir que passe per dalt la corda i caiga al dau, on el saguer de l'altre equip la jugarà al primer bot. Si tornen la pilota de bo, i aconseguixen passar-la per dalt la corda, s'iniciarà el joc i es jugarà la pilota entre uns i altres, passant-la sempre per dalt la corda, fins que un dels dos equips aconseguisca fer un quinze. Si la pilota va per damunt del frontó més baix (el del dau) és considerada pilota *parà* i és jugarà de nou llançant-se-la de rebot a l'esmentat frontó.

S'acabarà el quinze quan:

- La pilota faça més d'un bot.
- La pilota passe sota la corda o la toque.
- Un jugador raspe o toque dos vegades seguides la pilota.
- La pilota caiga, en la ferida, damunt la ratlla del dau, o toque la corda, o la colpege el punter.
- El feridor sobrepassa el lloc destinat (F).
- La pilota toque el jugador en qualsevol part del seu cos que no siga el palmell de la mà. Ara bé, el jugador de davant pot jugar la pilota amb dos mans.

Puntuació

L'objectiu és aconseguir quatre quinzos (15, 30, val i joc) amb dos de diferència sobre l'adversari per poder guanyar un joc. Cada joc s'inicia canviant els papers dels equips, és a dir, els del dau passen al rest i els del rest a fer el dau, i així en cada joc. Es juga a 12 jocs si la partida és per parelles i a 10 jocs si és individual.

Jugadors

La composició és variable. Es poden jugar partides individuals o per parelles. Davant de tot està el *punter*, que ha de ser hàbil i és qui fa la ferida. Pot col·locar les mans juntes i passar-la amb un colp de dos mans. Darrere es troba el *saguer* o *dauer*, gran dominador del rebot.

Una partida individual s'inicia botant la pilota en el quadre C, colpejant-la i fent que passe per dalt la corda, toque i bote en el terra abans de tocar frontó o tamborí.

Aplicació pràctica

És una modalitat que agrada molt als discents, ja que l'espai on es juga no és molt gran, la qual cosa facilita l'aprenentatge, sempre que realitzem una progressió adient, acoblant els mòbils a les característiques de l'alumnat. Com qualsevol altra modalitat de canxa dividida podem ensenyar-la en Secundària, encara que també podria practicar-se al darrer cicle de Primària. A manera d'orientació, per introduir i treballar la modalitat, les activitats aniran encaminades a desplegar els següents continguts:

- Indiaca, balons de plàstic, goma-escuma, etc. Iniciació, jocs i colpejar.
- Llançament i colpeig.
- Rebots.
- Jocs de colpeig indirecte i directe. Canvis de mòbil.
- Passar-la per dalt corda de diverses maneres.
- Jugar de bo.

- Colpejar fort.
- Colpeig de precisió.
- Joc.
- Situacions específiques.
- Visites a Monòver.
- Vídeo.
- Entrevistes.

Curiositats

És una modalitat que es juga bàsicament a les Valls del Vinalopó, sobretot a Monòver, on està molt arrelada i ha donat nom a la modalitat. La Romana i Pinós (jugar a llotges) són altres municipis on també trobem referències i es practica. És la modalitat menys coneguda i al mateix temps la de més futur i projecció per ensenyar les modalitats de canxa dividida, ja que els seus trets tan especials fan d'ella un joc fàcil d'aprendre i d'entendre que enganxa a tot aquell qui la practica. El trofeu més important és el que s'organitza a Monòver, població que ha donat els millors especialistes d'eixa modalitat.

Cal citar dos poblacions, prou allunyades de Monòver, on s'ha jugat a modalitats semblants a les galotxetes, concretament són Abdet (pilota grossa) i l'Olleria (rebotet). És curiós assenyalar que a l'Olleria, paret mitjana amb el trinquet, existixen dos instal·lacions que diuen *rebotet* que tenen les mateixes mesures que les galotxetes, encara que és juga amb pilota de badana i seguint la normativa del rebot de Castelló de la Plana. Si a açò afegim que l'Olleria és zona de raspall, podem aduir més raresa a l'existència de la variant.

És una modalitat que introduïrem d'una manera progressiva i estructurada quan els discents hagen assolit suficient habilitat per poder afrontar amb certes garanties l'aprenentatge de les habilitats específiques requerides per jugar-la.

5. Galotxa

▲ Partida de galotxa al carrer

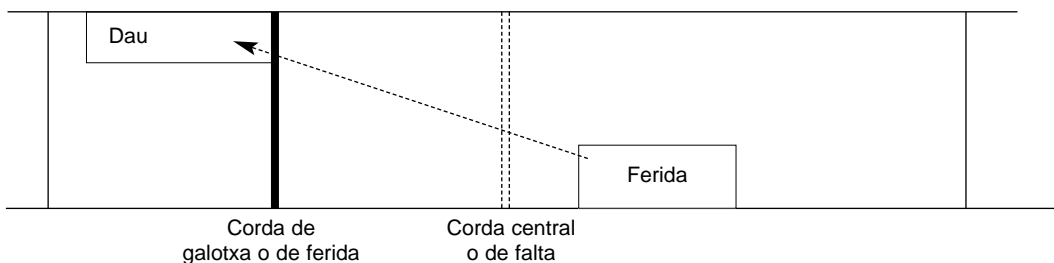

▲ Partida de galotxa en un carrer artificial

Instal·lació

Es juga al carrer.

Ens referirem ací a la galotxa moderna, que és el resultat de desplaçar el joc d'escala i corda del trinquet al carrer, afegint-li elements com la corda de galotxa i el dau allargat.

En un carrer llarg (com el de llargues), hi haurà una corda central (la corda de falta), a una alçada com la del trinquet (1,70 m a 1,80 m). A més ens trobarem amb la corda de galotxa (2,70 m a 3 m) que servix per iniciar la partida, ja que en la ferida la pilota llançada pel feridor ha de passar per dalt d'ella sense tocar-la. Sota la corda de galotxa, al costat contrari d'on ferixen, està el dau, un rectangle de sis metres de llarg per un i mig d'ample, que és l'espai on ha de caure la pilota en la ferida després de passar per dalt la corda de galotxa.

Desenrotllament

Modalitat de trinquet dividit on hi ha dos equips (un al dau i l'altre al rest), separats per la corda, els quals intentaran jugar la pilota passant-la per dalt la corda central, jugant-la sempre de bo, o siga al primer bot o a l'aire.

La partida s'inicia amb la *ferida*, que consistix a llançar la pilota intentant aconseguir que passe per dalt les dos cordes i caiga al dau, on el galotxer, si pot, la jugarà de volea, o qui està situat darrere seu la jugarà al primer bot. Si tornen la pilota de bo, i aconseguixen passar-la per dalt la corda, s'iniciarà el joc i es jugarà la pilota entre uns i altres, passant-la sempre per dalt la corda de falta i oblidant-se de la de galotxa, fins que un dels dos equips aconseguisca fer un quinze. S'acabarà el quinze quan:

- La pilota pegue dos bots.
- La pilota passe sota la corda o la toque.
- La pilota vaja a les teulades o als balcons i no torne: falta de qui l'ha encalada.
- Un jugador raspe o toque dos vegades seguides una pilota: quinze a favor del contrari.
- La pilota caiga, en la ferida, damunt la ratlla del dau, o toque la corda.
- El feridor sobrepassi el lloc destinat.

Puntuació

L'objectiu és aconseguir quatre quinze (15, 30, val i joc) amb dos de diferència sobre l'adversari per poder guanyar un joc. Cada joc s'inicia canviant els papers dels adversaris, és a dir, els del dau passen al rest i els del rest a fer el dau i ja no tornaran a canviar fins el joc següent.

Abans és jugava a temps (90 minuts) i dos jocs, *pujant i baixant*. És a dir, si l'equip A guanya un joc, suma 5 tantos, i el marcador assenyalarà 5–0, si l'equip A guanya un altre joc tindrem 10–0. Però si el tercer joc ara el guanya l'equip B, el marcador passarà a estar 5–0, ja que l'equip B li haurà restat o *baixat* un joc a l'equip A, encara que el marcador cantaria com a 0–5 ja que es diu primer el tanteig dels guanyadors del darrer joc.

Actualment es juga a 14 jocs, sense temps determinat i sense comptar a *pujar* i *baixar*, com en qualsevol de les altres modalitats.

Jugadors

La composició és variable, però la més habitual és la de tres jugadors per equip. Davant de tot està el *punter*, que ha de ser hàbil i de vegades és el qui fa la ferida, anomenant-se aleshores *feridor*. Dominarà la ferida i la volea. Al mig es troba el *mitger* o *galotxer*, especialitzat en els colps de volea i bot de braç. Mentre que el qui juga darrere el galotxer per si bota la pilota es diu *el qui fa el bot* o *el qui boteja*.

Quan se situen al dau, el galotxer es col·locarà a la part de davant per jugar-la a l'aire, mentre que el qui fa el bot estarà en la part de darrere.

Aplicació pràctica

Podem ensenyar en Secundària qualsevol modalitat de canxa dividida que es jugue per dalt la corda, amb recursos i materials adients als discents. A manera d'orientació, per introduir i treballar la modalitat, les activitats aniran encaminades a desplegar els següents continguts:

- Indíaca. Iniciació, jocs i colpejar.
- Llançament i colpeig.
- Adobar i empomar.
- Arreglar-se la mà.
- Jocs de colpeig indirecte i directe. Canvis de mòbil. Pilota base amb pilotes diferents.
- Passar-la per dalt corda.
- Jugar de bo.
- Colpejar fort.
- Llançaments de precisió.
- Joc.

- Visites a carrers o trinquets.
- Vídeo.
- Entrevistes.

Curiositats

És una modalitat que, com totes les que es juguen per dalt corda, està més assentada al nord del Xúquer. La zona geogràfica del joc és la comarca de l'Horta, el Camp de Morvedre i algun que altre poble de la Ribera. És la modalitat de carrer més practicada pels aficionats a la pilota. El trofeu més important és el conegut com *Trofeu el Corte Inglés*, que és el campionat autònom de galotxa.

La modalitat té els antecedents en la galotxa antiga, la perxa, la pilota blanca i l'escala i corda. De la barreja d'eixes varietats ha eixit una modalitat molt arrelada entre els aficionats que, per la gran demanda de participació, s'ha hagut d'estructurar per categories.

Era l'única modalitat que comptava a pujar i baixar, amb l'afegit del rellotge per fixar la durada de les partides. Però açò s'ha abandonat, ja que darrerament s'ha decidit per comptar sumant jocs fins arribar a catorze. És una modalitat que introduïrem d'una manera progressiva i estructurada quan els discents hagen assolit suficient habilitat per poder afrontar amb certes garanties l'aprenentatge de les habilitats específiques requerides per jugar-la. Per a la seua pràctica s'han construït carrers artificials.

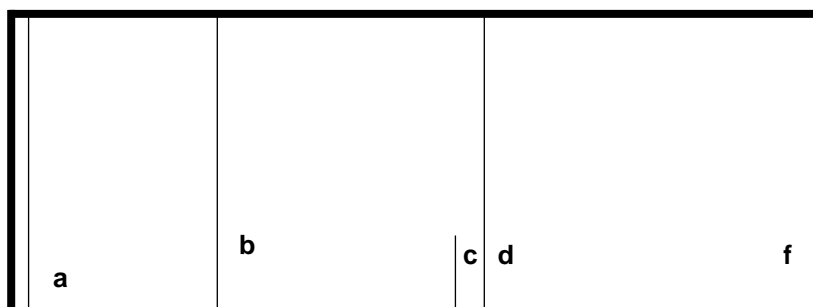
6. Frontó valencià

▲ Partida de frontó

Instal·lació

Es juga al frontó.

Per jugar cal considerar el tamborí (**a**), la ratlla de traure (**c**) i falta de traure (**d**), la ratlla de passa de traure (**b**) i el frontis (**f**). El frontó té una llargària de 25 metres. S'usa la pilota de *tec*, amb un pes de 45-50 g.

Desenrotllament

Modalitat de joc indirecte on la pilota ha de colpejar cada vegada en el frontis abans que la colpege el jugador adversari, jugant-la sempre de bo, o siga al primer bot o a l'aire.

La partida s'inicia quan un jugador d'un equip bota la pilota abans de la ratlla (d) i la colpeja fort contra el frontis, fent que la pilota pegue dalt la xapa de falta i passe la ratlla de falta de traure (d), procurant que el primer bot siga abans de la línia de passa (b). Un jugador de l'equip adversari la jugarà a l'aire o al primer bot de la manera que més li convinga, fent que pegue per dalt la xapa del frontis. Continua el joc fins que un dels dos equips guanye el quinze, la qual cosa passarà quan l'equip adversari no jugue la pilota al primer bot o a l'aire, no pegue la pilota dalt la xapa, toque la pilota alguna línia, no colpege la pilota amb la mà o falle la treta.

Puntuació

L'objectiu és aconseguir quatre quinzes (15, 30, val i joc) per poder guanyar un joc amb dos quinzes de diferència sobre l'adversari. Les partides solen jugar-se a 10 jocs (50 tantos). Cada joc s'inicia canviant el traure cada equip. Se solen jugar partides a punts, i el traure el té qui que guanya el punt.

Jugadors

La composició dels equips és variable, però la més habitual és la individual o per parelles. El jugador més endarrerit és el saguer, que respon al traure. Ha de dominar tots els cops, però sobretot el rebot, la palma i la volea. Davant de tot està *el punter* o *davanter* que dominarà el traure i la volea.

Aplicació pràctica

El joc cara la paret ens ajudarà a iniciar els nostres alumnes en el joc de bo (colpejar la pilota al primer bot o a l'aire). Caldria fixar la xapa de falta el més alta possible per trobar una transferència positiva cap a les modalitats directes de canxa dividida. A manera d'orientació, per introduir i treballar la modalitat les activitats aniran encaminades a desplegar els següents continguts:

- Indiaca. Iniciació, jocs i colpejar.
- Llançament i colpeig.
- Adobar i empomar.
- Arreglar-se la mà.
- Jocs de colpeig indirecte i directe. Canvis de mòbil. Pilota base amb pilotes diferents.
- Colpejar-la cara la paret (de manera cooperativa).
- Frontó col·lectiu (joc el *rei*).
- Jugar de bo.
- Colpejar fort.
- Colpeig de precisió.
- Joc.
- Visites a frontons.
- Vídeo.
- Entrevistes.

Curiositats

És una modalitat que està més assentada a les zones castellanoparlants. Tanmateix cal dir que està considerada per molta gent com una modalitat més de la pilota valenciana, encara que trenca un dels trets bàsics com és el joc directe.

No són molts els frontons amb tamborí que ens permeten desenvolupar la varietat amb tota la seua riquesa. Abans es jugava a molts pobles aprofitant parets llises de cases.

La modalitat de joc indirecte més arrelada a les nostres terres era el *frare*. Consistia en un frontó amb quatre parets on el frontis tenia dos bisells verticals als costats que pareixien frares caputxins i que donaven certa incertesa a la trajectòria de la pilota quan hi colpejava. Darrerament està fomentant-se molt el frontó. Destaquem les partides que enfronten a pilotaires valencians i bascos.

N'hi ha un a Traiguera (Baix Maestrat).

V. APLICACIÓ PRÀCTICA EN L'ÀREA D'EDUCACIÓ FÍSICA

1. Justificació Curricular

Els referents legals que fonamenten l'aprenentatge de la pilota valenciana en els diferents nivells educatius són:

1.1 Educació Primària

En el Decret 20/1992 del Govern Valencià pel qual s'establix el currículum d'Educació Primària a la nostra Comunitat s'indica que *“les bases per a un projecte de futur on la llengua i la cultura de la comunitat es convertesquen en un espai integrador per a tots els valencians”, així com que “l'escola es converteix en un àmbit privilegiat de consciència i recuperació lingüística i cultural (...)”*.

Al mateix Decret trobem que *“L'Educació Primària ha de contribuir, fonamentalment, al desenrotllament de les capacitats de comunicació, pensament lògic i coneixement de l'entorn natural i sòcio-cultural.”*

En altres àrees, com és el cas de Coneixement del Medi Natural, Social i Cultural també tenim referències que ens donen peu a un tractament transversal del tema:

“L'escola té un paper important en la recuperació de la nostra identitat com a poble, i és per això que s'opta per un ensenyament que proporcione als escolars eines per conèixer el seu entorn, el seu món, perquè el coneixement de la realitat sensibilitza i arrela.”

“Reconèixer i apreciar la seua pertinença a uns grups socials amb característiques i trets propis (normes de convivència, relacions entre els membres, costums i valors compartits, llengua comuna, interessos, etc.) respectant i valorant les diferències amb altres grups i rebutjant qualsevol classe de discriminació per aquest fet.” (Objectiu general 3).

“Reforçar els llaços de pertinença al poble valencià a través del coneixement i valoració de les seues peculiaritats mediambiental, històriques i culturals.” (Objectiu general 4).

“Costums i manifestacions culturals heretades del passat. Sensibilitat i respecte pels costums i maneres de viure de cultures diferents i pobles diferents al propi i pel patrimoni cultural de la comunitat, i interès pels seu manteniment i recuperació.” (Contingut 14 del Bloc 4).

“Recollida, arxiu i classificació de diferents documents històrics relatius a la història personal, familiar i al passat històric (fotografies, documents

personals, cromos, retalls de premsa, objectes i informacions diverses, cançons, etc.).” (Contingut 7, del Bloc 5).

“Vestigis del passat en el nostre medi com a testimonis de la vida en altres èpoques. Fonts orals, escrites, àudio-visuals i materials.(...)” (Contingut 8 del Bloc 5).

“Valoració de la història com un producte humà i del paper que juguen les persones com a subjectes actius d'aquesta. Des d'una concepció de la història en què tinguen cabuda els homes i les dones, els grans esdeveniments i la vida quotidiana, una història que, des de la reconstrucció del passat, contribueixca a explicar el present.” (Contingut 10, del Bloc 5).

Objectius d'etapa d'Educació Primària relacionats amb l'àrea d'Educació Física i la unitat didàctica:

- c) Utilitzar en la resolució de problemes senzills els procediments adequats per a obtenir la informació pertinent i representar-la mitjançant codis, tenint en compte les condicions necessàries per a la seua solució.*
- d) Identificar i plantejar interrogants i problemes a partir de l'experiència diària, utilitzant tant els coneixements i els recursos materials disponibles com la col·laboració d'altres persones per a resoldre'ls de forma creativa.*
- g) Establir relacions equilibrades i constructives amb les persones en situacions socials conegudes, comportar-se de manera solidària, rebutjant discriminacions basades en diferències de sexe, classe social, creences, raça i d'altres característiques individuals, socials i culturals.*
- i) Comprendre i establir relacions entre fets i fenòmens de l'entorn natural i social, i contribuir activament, com més millor a la defensa, conservació i millora del medi ambient.*
- j) Conèixer el patrimoni cultural, participar en la seua conservació i millora, respectar la diversitat lingüística i cultural com a un dret dels pobles i individus, i desenvolupar una actitud d'interés i respecte cap a l'exercici d'aquest dret.*
- k) Conèixer i apreciar el propi cos i contribuir al seu Desenrotllament, adoptant hàbits de salut i benestar i valorant les repercussions de determinades conductes sobre la salut i la qualitat de vida.*

Continguts de l'àrea d'Educació Física relacionats amb els objectius d'àrea i de la unitat didàctica:

OBJECTIUS GENERALS DE L'ÀREA		Objectius generals d'etapa					
		c	d	g	i	j	k
1	Conèixer i valorar el seu cos i l'activitat física com a mitjà d'exploració i gaudir de les seues possibilitats motrius, de relació amb els altres i com a recurs per a organitzar el temps lliure.			X			X
2	Adoptar hàbits d'higiene, d'alimentació, posturals i d'exercici físic, manifestant una actitud responsable cap al seu propi cos i de respecte als altres, relacionant els hàbits amb els seus efectes en la salut.				X		X
3	Regular i dosificar el seu esforç arribant a un nivell d'autoexigència d'acord amb les seues possibilitats i la naturalesa de la tasca que es realitza, utilitzant com a criteri fonamental de valoració l'esforç i no el resultat obtingut.						X
4	Resoldre problemes que exigisquen el domini de patrons motrius bàsics adequant-se als estímuls perceptius i seleccionant els moviments, prèvia avaluació de les seues possibilitats.	X	X				X
5	Utilitzar les seues capacitats físiques bàsiques i destreses motrius i el seu coneixement de l'estructura i funcionament del cos per a l'activitat física i per adaptar el moviment a les circumstàncies i condicions de cada situació.	X	X				X
6	Participar en jocs i activitats establint relacions equilibrades i constructives amb els altres, evitant la discriminació per les característiques personals, sexuals i socials, així com els comportaments agressius i les actituds de rivalitat en les activitats competitives.			X			X
7	Conèixer i valorar la diversitat d'activitats físiques i esportives i els entorns en què es desenvolupen, participant en la seua conservació i millorament.			X	X	X	X
8	Utilitzar els recursos expressius del cos i del moviment per a comunicar sensacions, idees i estats d'ànim i comprendre missatges expressats d'eixa manera..	X	X				X

Objectius didàctics de la unitat en l'Educació Primària per blocs de continguts

OBJECTIUS GENERALS DE L'ÀREA		Objectius generals d'etapa			
		1	2	3	4
1	Conèixer i valorar el seu cos i l'activitat física com a mitjà d'exploració i gaudir de les seues possibilitats motrius, de relació amb els altres i com a recurs per a organitzar el temps lliure.	X			X
2	Adoptar hàbits d'higiene, d'alimentació, posturals i d'exercici físic, manifestant una actitud responsable cap al seu propi cos i de respecte als altres, relacionant els hàbits amb els seus efectes en la salut.		X		
3	Regular i dosificar el seu esforç arribant a un nivell d'autoexigència d'acord amb les seues possibilitats i la naturalesa de la tasca que es realitza, utilitzant com a criteri fonamental de valoració l'esforç i no el resultat obtingut.		X	X	
4	Resoldre problemes que exigisquen el domini de patrons motrius bàsics adequant-se als estímuls perceptius i seleccionant els moviments, prèvia avaluació de les seues possibilitats.	X		X	
5	Utilitzar les seues capacitats físiques bàsiques i destreses motrius i el seu coneixement de l'estructura i funcionament del cos per a l'activitat física i per adaptar el moviment a les circumstàncies i condicions de cada situació.		X	X	
6	Participar en jocs i activitats establint relacions equilibrades i constructives amb els altres, evitant la discriminació per les característiques personals, sexuals i socials, així com els comportaments agressius i les actituds de rivalitat en les activitats competitives.			X	
7	Conèixer i valorar la diversitat d'activitats físiques i esportives i els entorns en què es desenvolupen, participant en la seua conservació i millorament.			X	
8	Utilitzar els recursos expressius del cos i del moviment per a comunicar sensacions, idees i estats d'ànim i comprendre missatges expressats d'eixa manera..				X

BLOC: EL COS EN MOVIMENT: ESTRUCTURA I PERCEPCIÓ

1. Donar respostes motrius adequades a estímuls externs.
2. Consolidar les referències espacials, temporals, topològiques i les seues combinacions.
3. Identificar el cos com a globalitat, formada per un conjunt de parts independents entre sí.
4. Utilitzar diferents tipus de moviments, davant situacions motrius i perceptives complexes.
5. Realitzar activitats en situacions complexes que suposen un refinament de la coordinació dinàmica, estàtica i visomotriu.
6. Acceptar la pròpia realitat corporal, buscant sempre la superació i l'esforç.
7. Col·laborar perquè totes les activitats suposen seguretat i autonomia personal.

BLOC: ASPECTES QUANTITATIUS DE LA CONDUCTA MOTRIU

8. Conèixer els efectes més importants que comporta la pràctica de l'activitat física.
9. Identificar les qualitats físiques bàsiques.
10. Adaptar l'esforç a tasques motrius d'elevada exigència funcional.
11. Respondre positivament a l'esforç físic.

BLOC: HABILITAT MOTRIU

12. Distingir i utilitzar els diferents tipus de jocs amb pilota.
13. Experimentar i resoldre problemes motrius, sent els alumnes els qui seleccionen l'estratègia a seguir.
14. Elegir les habilitats a utilitzar en funció del joc de pilota valenciana.
15. Utilitzar el joc de pilota valenciana per al desenrotllament de diverses estratègies, i com a mitjà per utilitzar el temps lliure.
16. Respectar les normes d'ús correcte del material i de l'espai, adoptant mesures bàsiques de seguretat.
17. Millorar la qualitat de moviment, mitjançant les habilitats bàsiques.
18. Considerar positivament el treball motor ben executat.
19. Valorar i acceptar les pròpies limitacions, així com les dels altres.
20. Acceptar el paper que li corresponga com a jugador així com les normes i regles del joc.

Criteris d'avaluació de l'àrea d'Educació Física relacionats amb els blocs de continguts de l'àrea i de la unitat didàctica.

BLOC: EL COS EN MOVIMENT: ESTRUCTURA I PERCEPCIÓ

1. Ajustar els moviments corporals a diferents canvis de les condicions d'una activitat tal com la seua duració i l'espai on es realitza.
2. Botar coordinadament batent amb una o ambdós cames d'acord amb les característiques de l'acció que es va a realitzar.
3. Desplaçar-se, en qualsevol tipus de joc, mitjançant una carrera coordinada amb alternança braç-cama i un recolzament escaient i actiu del peu.

BLOC: ASPECTES QUANTITATIUS DE LA CONDUCTA MOTRIU

4. Haver incrementat globalment les capacitats físiques bàsiques d'acord amb el seu moment de desenrotllament motor, apropant-se als valors normals del seu grup d'edat en l'entorn de referència.
5. Participar en les activitats físiques ajustant la seua actuació al coneixement de les pròpies possibilitats i limitacions corporals i de moviment.
6. Reconèixer els elements fonamentals, mecànics, estructurals i funcionals relacionats amb el moviment i l'exercici físic.
7. Assenyalar algunes de les relacions que s'establixen entre la pràctica correcta de l'exercici físic i la millora de la salut individual i col·lectiva.

BLOC: HABILITAT MOTRIU

8. Utilitzar en la seua activitat corporal l'habilitat de girar mitjançant el seu eix longitudinal i transversal per augmentar la competència motriu.
9. Llançar o colpejar amb una mà un objecte conegut fent un gest coordinat (avançar la cama contrària al braç de llançar).
10. Anticipar-se a la trajectòria d'un objecte realitzant els moviments escaients per agafar-lo o colpejar-lo.
11. Botar pilotes de manera coordinada, alternativament amb dos mans i desplaçant-se per un espai conegut.
12. Col·laborar activament en el desenrotllament dels jocs de grup, mostrant una actitud d'acceptació cap a tots els altres i de superació de les xicotetes frustracions que es poden produir.
13. Respectar les normes establertes en els jocs i reconèixer la seua necessitat per a una correcta organització i per al seu desenrotllament .
14. Identificar, com a valors fonamentals dels jocs i la pràctica d'activitats d'iniciació esportiva, l'esforç personal i les relacions que s'establixen amb el grup, i donar-los més importància que a altres aspectes de la competició.

1.2 Educació Secundària Obligatoria

En el Decret 39/2002, de 5 de març, del Govern Valencià, pel qual es modifica el Decret 47/1992, de 30 de març, del Govern Valencià, pel qual s'estableix el currículum de l'Educació Secundària Obligatoria a la Comunitat Valenciana, s'assenyalen, entre altres, com a objectius generals d'etapa el següents:

“Conèixer les creences, actituds i valors bàsics de la nostra tradició, valorant-los críticament.”

“Conèixer i apreciar el patrimoni cultural i lingüístic, i contribuir a la seua conservació i millora; desenrotllant una actitud d'interés i respecte cap a la dimensió pluricultural i plurilingüística entesa com un dret dels pobles i dels individus.”

L'objectiu general núm.8 de l'àrea d'Educació Física diu:

“Participar amb independència del nivell de destresa aconseguit, en activitats físiques i esportives, desenrotllant de cooperació i respecte, valorant els aspectes de relació que tenen les activitats físiques i, reconeixent com a valor cultural propi els esports i els jocs autòctons que el vinculen a la Comunitat Valenciana.

Objectius d'etapa d'Educació Secundària Obligatoria relacionats amb l'àrea i la unitat didàctica:

- c) Interpretar i produir amb propietat, autonomia i creativitat missatges que utilitzen codis artístics, científics i tècnics, per a enriquir les seues possibilitats de comunicació i reflexionar sobre els processos implicats en el seu ús.*
- d) Obtindre i seleccionar informació utilitzant les fonts apropiades disponibles, tractar-la de forma autònoma i crítica, amb una finalitat prèviament establida i transmetre-la de manera organitzada i intel·ligible.*
- e) Elaborar estratègies d'identificació i resolució de problemes en els diversos camps del coneixement i l'experiència, per mitja de procediments intuïtius i de raonament lògic, contrastant-les i reflexionant sobre el procés seguit.*
- f) Formar-se una imatge ajustada de si mateix, tenint en compte les seues capacitats, necessitats i interessos per a prendre decisions, valorant l'esforç necessari per a superar les dificultats.*
- g) Adquirir i desenrotllar hàbits de respecte i disciplina com a condició necessària per a una realització eficaç de les tasques educatives i desenrotllar actituds solidàries i tolerants davant de les diferències socials, religioses, de gènere i de raça, superant prejuís amb esperit crític, obert i democràtic.*
- h) Conèixer les creences, actituds i valors bàsics de la nostra tradició valorant-los críticament.*

- i) Analitzar els mecanismes i valors que regixen el funcionament de les societats, en especial els relatius als drets i deures dels ciutadans, i adoptar judicis i actituds personals respecte a ells.*
- j) Analitzar les lleis i els processos bàsics que regixen el funcionament de la naturalesa, valorar les repercussions positives i negatives que sobre ella tenen les activitats humanes i contribuir a la seua conservació i millora.*
- l) Conèixer i apreciar el patrimoni cultural i lingüístic i contribuir a la seua conservació i millora, desenrotllant una actitud d'interés i respecte cap a la dimensió pluricultural i plurilingüística entesa com un dret dels pobles i dels individus.*
- m) Conèixer els diferents elements bàsics del cos humà i comprendre el seu funcionament, així com les conseqüències de l'exercici físic, la higiene, l'alimentació i la vida sana per a la salut.*
- n) Conèixer i valorar el patrimoni natural, social i cultural de la Comunitat Valenciana, dins del context històric, social i lingüístic propi.*

Segons es planteja al nou decret, tot i que la unitat didàctica podria ser aplicada a qualsevol curs, és al segon curs on té especial importància. Els continguts a treballar en l'etapa els trobem al Bloc de continguts: II. Habilitat motriu, i dintre d'ell a l'apartat a) Jocs i esports.

Primer Curs:

1. El moviment coordinat: equilibri i agilitat.
3. Classificació dels jocs esportius: convencionals, tradicionals i recreatius.

Segon Curs

4. Pràctica de jocs tradicionals de l'entorn pròxim i d'esports populars de la Comunitat Valenciana (pilota valenciana).

Tercer Curs

4. Tolerància i esportivitat per damunt de la busca desmesurada dels resultats.
5. L'esport com a fenomen cultural i social.

Quart Curs

2. Planificació de propostes d'activitats aplicables als esports que s'estan practicant, portant-les a la pràctica de manera autònoma.
4. Planificació i organització de campionats esportius.
6. Actitud crítica davant dels fenòmens socioculturals associats a les activitats físiques i esportives.

Objectius generals de l'àrea d'Educació Física relacionats amb els objectius d'etapa i la unitat didàctica:

OBJECTIUS GENERALS DE L'ÀREA		Objectius d'etapa									
		c	d	e	f	g	h	i	l	m	n
1	Conèixer i valorar els efectes beneficiosos, els riscos i les contraindicacions que té la pràctica habitual i sistemàtica d'activitats físiques en el seu desenvolupament personal i en la millora de les condicions de qualitat de vida.	X		X	X		X	X			X
2	Practicar de forma habitual i sistemàtica activitats físiques a fi de millorar les condicions de salut i la qualitat de vida.				X						X
3	Planificar i dur a terme activitats que permeten satisfer les seues pròpies necessitats, després d'avaluar l'estat de les seues capacitats físiques i habilitats motrius tant bàsiques com específiques.				X						X
4	Realitzar tasques dirigides a la millora de la condició física i les condicions de salut i qualitat de vida, fent un tractament discriminat de cada capacitat.				X		X				X
5	Millorar el rendiment motor per mitjà del condicionament i millora de les capacitats físiques i el perfeccionament de les seues funcions d'ajust, domini i control corporal, desenvolupant actituds d'autoexigència i superació.				X		X				X
6	Conèixer i practicar modalitats esportives individuals, col·lectives i d'adversari, aplicant els fonaments reglamentaris, tècnics i tàctics en situacions de joc.	X	X	X	X	X		X			X
7	Ser conseqüent amb el coneixement del cos i les seues necessitats, adoptant una actitud crítica davant de les pràctiques que tenen efectes negatius per a la salut individual i col·lectiva, respectant el medi ambient i afavorint la seua conservació.		X		X					X	X
8	Participar, amb independència del nivell de destresa aconseguit, en activitats físiques i esportives, desenvolupant actituds de cooperació i respecte, valorant els aspectes de relació que tenen les activitats físiques i reconeixent com a valor cultural propi els esports i jocs autòctons que el vinculen a la Comunitat Valenciana.		X	X		X	X	X	X	X	X
9	Dissenyar i realitzar activitats fisicoesportives en el medi natural que tinguen poc impacte ambiental, contribuint a la seua conservació i millora.			X						X	X
10	Realitzar activitats esportives i recreatives amb un nivell d'autonomia acceptable en la seua execució.			X	X						X
11	Conèixer i utilitzar tècniques bàsiques de relaxació com a mitjà per a reduir desequilibris i alleujar tensions produïdes en la vida quotidiana i/o en la pràctica fisicoesportiva.	X		X							X
12	Valorar, dissenyar i practicar activitats rítmiques amb una base musical com a mitjà de comunicació i expressió creativa.	X		X							X

Objectius didàctics de la unitat en secundària obligatòria

1. Relacionar les distintes activitats físiques amb l'efecte produït en l'organisme:
Contracció muscular, Bombeig de sang, Captació d'oxigen.
2. Aplicar el coneixement de l'organisme als distints canvis que es produïxen.
3. Ser conscient de la importància que la pràctica sistemàtica de l'activitat física té sobre els distints òrgans i la salut.
4. Habituar-se a realitzar escalfaments específics.
5. Distingir les capacitats físiques bàsiques i la seua relació amb les capacitats perceptives i motrius i resultants.
6. Aplicar les variacions orgàniques per a determinar les distintes intensitats dels esforços.
7. Adquirir l'hàbit d'entrenament per a poder suportar esforços de major intensitat.
8. Conèixer les regles i normes de les diferents modalitats del joc de pilota valenciana.
9. Conèixer els principals gestos tècnics i estratègies de la pilota valenciana.
10. Consolidar les habilitats bàsiques.
11. Millorar les habilitats específiques de les distintes modalitats de la pilota valenciana.
12. Utilitzar la transferència en l'aprenentatge com a mitjà d'integració de les habilitats bàsiques específiques.
13. Fer servir instruments bàsics d'autoavaluació de les capacitats físiques i de les habilitats motrius.
14. Apreciar els gestos tècnics de les distintes activitats físiques, així com la seua plasticitat.
15. Valorar la comunicació amb els altres.
16. Apreciar els recursos socials per a la pràctica d'activitats físicoesportives, com a conseqüència dels coneixements adquirits.

Criteris d'avaluació de l'àrea d'Educació Física relacionats amb la unitat didàctica

1. Identificar el tipus de moviment i d'esforç físic que comporta la realització d'una determinada tasca motriu o activitat.
2. Utilitzar les modificacions de la freqüència cardíaca i respiratòria com a indicador, de la intensitat i adaptació de l'organisme a l'esforç físic, amb la finalitat de regular la pròpia activitat.
3. Realitzar, de manera autònoma, activitats d'escalfament, per a preparar el seu organisme per a activitats més intenses o complexes, generals o específiques.
4. Analitzar el grau d'implicació de les diferents capacitats físiques que s'estan posant en joc en activitats realitzades per si mateix o pels altres.
5. Aplicar les habilitats específiques adquirides, amb especial atenció a elements perceptius i d'execució, a situacions reals de pràctica d'activitats físicoesportives.
6. Resoldre problemes de decisió plantejats per la realització de tasques motrius esportives, utilitzant habilitats específiques i avaluant l'adequació de l'execució a l'objectiu previst.
7. Coordinar les seues accions amb les de l'equip interpretant amb eficàcia la tàctica per a aconseguir la cohesió i eficàcia cooperatives.
8. Mostrar una actitud de tolerància i d'esportivitat per damunt de la recerca desmesurada de l'eficàcia tant a nivell de participant com d'espectador.
9. Participar de forma desinhibida i constructiva en la realització i organització d'activitats físiques i esportives.
10. Analitzar i jutjar els factors econòmics, polítics i socials que condicionen l'execució i la valoració social de les activitats físiques i esportives.

1.3 Batxillerat

En el Decret 50/2002, de 26 de març, del Govern Valencià, pel qual es modifica el Decret 174/1994, de 19 d'agost, del Govern Valencià, pel qual s'estableix el currículum del Batxillerat a la Comunitat Valenciana, en l'apartat corresponent als objectius generals de l'Educació Física per a Batxillerat n'assenyala un que diu:

“Reconéixer i valorar com un tret cultural propi les activitats fisicoesportives habituals en la seua comunitat, participant en la construcció social i cultural que suposen estes activitats i propiciant l'ús adequat i gaudi dels servicis públics destinats a este fi.”

A més a més, quan indica els nuclis de continguts, concretament en el corresponent a Els jocs i els esports, assenyala els següents continguts, com a més importants relacionats amb la unitat didàctica:

- *Aspectes socioculturals del joc i de l'esport. Cultura i esport. Les relacions socials a través de l'esport: nivells de participació, esport espectacle, violència i esport, esport i civilització de l'oci.*
- *Perfeccionament dels fonaments tècnics i principis tàctics d'un esport practicat en l'etapa anterior.*
- *Activitat esportiva alternativa: utilització recreativa de diferents activitats físiques, jocs i/o disciplines esportives, adaptació i organització d'estes al context sociocultural del centre, valoració del joc i de l'esport com a mitjans per a l'oci. Avaluació dels recursos necessaris i disponibles en l'entorn per a la pràctica esportiva alternativa.*
- *Jocs i esports autòctons. Indagació i reconeixement de les formes culturals de caràcter físic practicades a la Comunitat Valenciana.*
- *Valoració de la incidència de la pràctica habitual d'un esport en la salut.”*

Vist el suport legal, s'entén que ha arribat el moment d'introduir els xiquets i xiquetes en el nostre esport tradicional: la pilota valenciana, amb totes les seues modalitats, enfortir-la i organitzar-la, dignificar el seu nom i encís i mostrar un esport tradicional amb forts arrels populars que cal cuidar, guardar i respectar.

Objectius de Batxillerat relacionats amb l'àrea i la unitat didàctica:

- e) Consolidar una maduresa personal, social i moral que els permeta actuar de forma responsable i autònoma.*
- f) Participar de forma solidària en el desenvolupament i millora del seu entorn social.*
- g) Dominar els coneixements científics i tecnològics fonamentals i les habilitats bàsiques pròpies de la modalitat escollida.*
- i) Utilitzar l'educació física i l'esport per a afavorir el desenvolupament personal.*

Objectius generals de l'àrea d'Educació Física relacionats amb els objectius de Batxillerat:

		Objectius generals d'etapa			
		e	f	g	i
OBJECTIUS GENERALS DE L'ÀREA					
1	Conèixer els elements funcionals i expressius de la persona, així com els mecanismes fisiològics d'adaptació a la pràctica sistemàtica de les activitats físiques.	X			X
2	Valorar l'activitat física com a element afavoridor del desenvolupament personal, de la salut i de la qualitat de vida.	X			X
3	Reconèixer i valorar com un tret cultural propi les activitats físicoesportives habituals en la seua comunitat, participant en la construcció social i cultural que suposen estes activitats i propiciant l'ús adequat i gaudi dels servicis públics destinats a este fi.		X	X	X
4	Avaluar les necessitats personals relacionades amb els distints aspectes de la motricitat: condició física, habilitat motriu, estructura corporal, expressió, relació i comunicació interpersonal.	X		X	X
5	Planificar la millora i manteniment de la seua condició física i habilitat motriu, per mitjà de l'elaboració i posada en pràctica d'un programa d'activitat física i salut que, contribuint a satisfer les seues necessitats, constituïsquen un mitjà idoni per a gaudir activament del temps d'oci.		X		X
6	Incrementar les seues possibilitats d'execució i rendiment, desenvolupant les seues capacitats físiques i d'aprenentatge motor, perfeccionant les seues habilitats motrius, adoptant actituds de responsabilitat i autoexigència, i mostrant autonomia en el procés del propi desenvolupament motor.				X
7	Participar, amb independència del nivell d'habilitat aconseguit, en activitats físiques i esportives, cooperant en les tasques d'equip, respectant i valorant els aspectes de relació que tenen estes activitats i mostrant actituds de no discriminació.				X
8	Dissenyar i realitzar activitats físicoesportives en el medi natural.	X			X
9	Adoptar una actitud crítica davant de les pràctiques que tenen efectes negatius per a la salut individual i col·lectiva, respectant el medi ambient i realitzant aportacions personals que afavorisquen la seua conservació i millora	X			X
10	Utilitzar i valorar la capacitat expressiva del cos i el moviment en diverses manifestacions artístiques i culturals, com a mitjà de comunicació i expressió creativa, apreciand criteris estètics, personals i culturals		X		X
11	Utilitzar i valorar les tècniques de relaxació com un mitjà de coneixement i desenvolupament personal i de millora de la disposició física i mental per a actuar amb equilibri en les distintes situacions de la vida diària.	X			X

 criteris d'avaluació de l'àrea d'Educació Física relacionats amb la unitat didàctica

1. Haver perfeccionat les habilitats específiques corresponents a la pilota valenciana, mostrant eficàcia, tècnica i tàctica, en la resolució dels problemes que planteja la seua pràctica.
2. Elaborar propostes per a la difusió i pràctica del joc de la pilota valenciana.
3. Organitzar i dirigir una activitat de caràcter físicorecreativa per a l'ús del temps lliure, avaluant els recursos disponibles en el centre i en l'entorn d'este.
4. Elaborar propostes crítiques per a la millora dels servicis que, en matèria d'educació física, presta la societat, buscant una major oportunitat d'accés a estos per a si i per als seus conciutadans.

Objectius didàctics de la unitat didàctica en Batxillerat

1. *Haver perfeccionat les habilitats específiques que corresponen en un esport i mostrar eficàcia, tècnica i tàctica, en la resolució de problemes que planteja la seua pràctica.*
2. *Conèixer i haver perfeccionat els principals colps que s'usen en la pilota valenciana, mostrant els suficients coneixements i eficàcia per poder jugar a raspall i entendre una partida de qualsevol de les tres modalitats més arrelades al nostre entorn: galotxa, dalt corda i raspall.*

2. Justificació didàctica i interdisciplinària

2.1 Introducció

L'epistemologia és sinònim de coneixement, de saber científic. La paraula té el seu origen en el vocable grec *episteme*. El terme fa referència a un determinat tipus de saber, que a la seua vegada, configura una certa idea de realitat. En Plató, l'epistemologia estava lligada al sentit tècnic. Fins i tot Aristòtil pren com a punt d'eixida el món pràctic de les tècniques i les arts per a determinar què és "ciència".

M. Foueault ha anomenat *episteme* i també "camp epistemològic", a l'estructura que delimita el camp del coneixement, la forma en què els objectes són percebuts, agrupats i definits.

L'experiència dels últims anys pareix indicar que les ciències consagrades com a tals, davant el conjunt de canvis produïts en els sabers, han vingut a demostrar la categoria de cada ciència, mitjançant la seua pròpia epistemologia, tot i que de vegades no hi ha els instruments adients per trobar solucions reals i eficaces que delimiten les fronteres entre ciència i disciplina.

Quan parlem de les ciències de l'activitat física i de l'esport intentem, cada vegada més, dotar-les d'un contingut científic que ens permeta aprofundir en el seu coneixement i d'uns instruments útils per poder avançar en el seu estudi.

Així i tot, són pocs els estudis seriosos que s'han realitzat al voltant del referit aspecte, tal vegada els més interessants siguen els de Parlebas (1990) i Vigarello (1978) o més recentment els del grup praxeològic de Lleida (1992).

Seguint a Vigarello direm que les ciències de l'activitat física i l'esport i dins d'elles la pilota valenciana, són susceptibles de ser analitzades des de distintes ciències, però tal vegada, el més adient en l'estudi siga la tradició, per tractar-se d'una activitat que ha estat arrelada al nostre poble al llarg del temps. Però no tindriem que caure en l'error de pensar que és possible un estudi de la tradició que s'allunye en l'àmbit de l'activitat física de la fonamentació pràctica, veritable font i origen de tota l'activitat de pilota.

El conflicte conceptual entre la concepció epistemològica de l'Educació Física de Georges Vigarello i de Pierre Parlebas té un element de divisió evident. Mentre que Vigarello s'interroga al voltant de l'origen i legitimitat dels "sabers" en Educació Física, Parlebas parla de l'especificat i la pertinença de la conducta motriu com a objecte específic de l'Educació Física.

El primer que es planteja és l'important paper que juga, en la concepció de Vigarello, la relació existent entre les ciències socials i l'Educació Física, mentre que Parlebas ens parla de l'estatus científic de l'Educación Física.

Vigarello legitima l'Educació Física com una juxtaposició d'anatomia, fisiologia, psicologia, sociologia, tècniques esportives i pràctiques. Parlebas, quan parla de les conductes motrius com a objecte propi de l'Educació Física, el que fa és delimitar el seu camp.

A l'hora de determinar el caràcter epistemològic de l'activitat física podem buscar diferents autors que intenten basar els seus plantejaments en el seu caràcter pedagògic, com Cagigal i Parlebas, entre altres, que han sigut plenament adaptats per tot el professorat que impartix Educació Física.

Els plantejaments epistemològics de Cagigal i Parlebas tenen la seua constatació en la recerca d'un objecte formal que puga donar contingut científic a l'àrea. Eixa seria per a Parlebas la conducta motriu: "*Organització significat del comportament motor*".

2.2 Conducta motriu

La conducta motriu és el comportament motor en tant que és portador de significació. La seua delimitació la dona l'organització significat de les accions i reaccions d'una persona en acció, sempre que siga una activitat motriu per naturalesa. Una conducta motriu sols pot ser observada indirectament; es manifesta per un comportament motor on les dades observables són investides d'un sentit, manifestat de forma conscient o inconscient per la persona que actua. Quan es treballa amb un jugador de pilota, cal registrar totes les accions pròpies del joc que realitza, però també hi haurà comportaments no observables com són les vivències que el jugador té en eixe moment. Estaríem parlant, aleshores, d'aquells comportaments no observables d'una persona en moviment, però que l'afecten directament. Si parlem d'aprenentatge estaríem parlant, seguint a Marteniuk, dels mecanismes perceptius i de decisió.

Per tot el que hem dit podem afirmar que la conducta motriu no es pot reduir al moviment, ni al moviment conscient, sinó que ha de respondre a la totalitat de la persona que actua. Eixa doble perspectiva, que va des de l'observació exterior (el comportament observable) fins la significació interior (la vivència corporal, percepció, etc...), permet a la noció de conducta motriu jugar un rol focal en l'Educació Física i per tant, també en la pilota valenciana, com un dels continguts de l'àrea.

2.3 L'Educació Física i el joc de pilota

L'Educació Física és una ciència a tots els efectes; així ho demostra l'abandonament progressiu de la intuïció per a donar pas a mètodes i conceptes experimentals i científics. La qüestió essencial és saber si les ciències han aportat concepcions noves al contingut mateix del joc de pilota. La motricitat viu de conceptes que han transformat el coneixement al mateix temps que han obert nous camps. La concepció mateixa del moviment ha canviat, i ha provocat una transformació de les pràctiques. La present unitat didàctica és un reflex fidel del que hem dit, no estem parlant d'una unitat didàctica on el més important és la tècnica ni determinades situacions motrius, sinó que parlem del joc que ens conduirà cap a la consecució d'un objectiu: que l'alumnat conega i gaudisca amb el joc de la pilota.

Convé precisar les fases en què caldrà elaborar la transformació de l'activitat:

1. El moviment serà sempre un comportament motor de caràcter complex, conseqüència d'una avaluació prèvia de totes les circumstàncies que l'envolten. Esperar una pilota llançada amb força suposa una avaluació on són tingudes en compte la trajectòria, la velocitat, el desplaçament del cos; és la posada en joc d'una autèntica geometria pràctica. Es reté del moviment el conjunt de problemes que li creen al subjecte, el conjunt de reaccions que evidencien una intel·ligència pràctica. La psicologia piagetiana assenyala que les operacions mentals inicials naixen de la interiorització d'eixos complexos motors, la qual cosa evidencia la importància que té una "pedagogia motriu" en els primers anys de la infància. La coordinació de les accions i l'exercici de l'abstracció d'un subjecte, traçaran la via als aprenentatges lògics: la motricitat es convertix en un suport que contribuïx a la construcció de l'espai mental. Després que el xiquet s'haja enfrontat a situacions motrius preparades se li proposa raonar, analitzar els seus desplaçaments, transformar-los en dibuixos, esquemes o símbols. Eixa acció pedagògica es justifica en els primers anys de primària abans que les estructures intel·lectuals s'instal·len i consoliden; però sens dubte obri vies no ateses a l'Educació Física i patentitza la seua especificitat.

2. La dimensió no tècnica del moviment ens obri nous camps. L'expressió corporal dóna vida a un cos sotmés a aprenentatges i estereotips gestuals.

3. Una visió nova d'implicació motriu és la que reclama un equip de joc. Parlebas diferencia els tipus de relacions que s'efectuen en els equips on el joc respon a organitzacions espacials diverses. La hipòtesi és que hi ha una correspondència entre l'estatus de les comunicacions i l'estructura de les relacions socioafectives.

L'equip crearà una dinàmica original on la participació motriu no serà relegada. L'estudi de les xarxes de comunicació i de contracomunicació haurà d'evidenciar els jocs més prometedors per la riquesa de relacions que ofereixen. L'estudi de les xarxes i els intercanvis orienta la pedagogia de la

comunicació cap als jocs, i fa més objectives les relacions autèntiques entre els jugadors.

2.4 Concepte d'Educació Física: evolució i desenrotllament dels distints conceptes

Idea de cos humà i Educació Física

No hi ha dubte que la idea sobre el cos humà ha condicionat extraordinàriament el concepte d'Educació Física al llarg de la història. En efecte, la dissociació entre ànima i cos apareguda en els filòsofs òrfics i confirmada per Plató, en què aquella és predominant i part principal, suposa una Educació Física de caràcter instrumental que ha vingut plasmant-se en diferents enfocaments d'eixa naturalesa.

Producte de la dita concepció és l'anomenat *corrent militarista* l'objecte de la qual és la preparació per al combat, en presència de valors tals com disciplina, jerarquia, ordre, virilitat, etc. Es partix de la idea de cos útil, com un mitjà per a l'èxit d'altres metes de major abast i altura que transcendixen la pròpia corporeïtat.

Una altra conseqüència de la distinció platònica apunta directament a la finalitat educativa de l'Educació Física, així, en tant que s'admet la separació ànima i cos i la consegüent superioritat de la primera, apareix de forma nítida que l'educació ha de dirigir-se al més important, és a dir, a l'esperit. Així, l'atenció al cos apareix com a complementària de l'aspecte principal citat, i es configura com una preocupació de segon ordre.

En eixe sentit, la part que li correspon al cos en una concepció intel·lectualista de l'educació és reduïda i circumscrita quasi exclusivament al manteniment de la salut. L'Educació Física té com a objecte fins d'ordre higiènic que la convertixen en una espècie de medicina preventiva per al millorament de la salut, o bé, la recuperació de la salut perduda en el que s'ha donat a anomenar "rehabilitació" o "recuperació".

Una nova fita en la concepció de l'Educació Física és el marcat pel dualisme metodològic de Descartes, que ha segellat durant molts segles el pensament occidental. Dit corrent de pensament distingix, de nou, entre ànima o funció pensant, amb capacitat de concebre i voler, i el cos, que és una mera extensió d'aquell, al mode d'una màquina moguda des de l'interior. L'Educació Física més pròxima ha sorgit del llegat cartesià animal-màquina i de la representació mecanicista del cos humà en la seua consideració instrumental. Encara hui mateix el rendiment esportiu, amb el suport dels estudis de biomecànica, considera el cos com una màquina submissa davant de l'augment del rendiment.

Els importants progressos de les ciències mèdiques, al costat de les noves perspectives que oferixen les anàlisis psicològiques i fenomenològiques en

ordre a l'experiència del propi cos han portat en l'actualitat a una nova concepció del cos humà basada en la seua "unitat funcional", no sols de caràcter fisiològic sinó també psicoorgànica, que conflueix i finalitza en el cervell, que és la seu de la vida sensitiva i psíquica.

A partir de la concepció global del cos humà han aparegut nous corrents de pensament entorn de l'Educació Física com la Psicomotricitat o la Sociomotricitat que han ajudat a conformar una nova idea d'Educació Física i de la motricitat.

P. J. Arnold ofereix una conceptualització en tres dimensions interrelacionades, de recent repercussió en l'àmbit espanyol de l'educació física:

- a) l'educació sobre el moviment;
- b) l'educació a través del moviment i
- c) l'educació en moviment.

La primera dimensió és l'educació *sobre el moviment* que arreplega la influència disciplinària que mencionàvem anteriorment, ja que es referix al camp d'estudi o cos teòric de coneixements de l'educació física: coneixements provinents de diferents disciplines com la kinesiologia, la Fisiologia de l'exercici, la Biomecànica, la Psicologia de l'esport, la Història de l'activitat física i esportiva, etc. Com que es tracta del coneixement teòric relatiu al camp de l'educació física, l'autor li assigna un valor intrínsec conforme als treballs de P.H. Hirst i R.S. Peters i, per tant, una funció educativa.

L'educació *a través del moviment*, la segona dimensió, té un propòsit instrumental. Es relaciona amb fins i valors extrínsecs o funcionals amb què el moviment està indirectament associat com, per exemple, el desenrotllament estètic i moral, amb la salut, la socialització o l'ocupació del temps lliure. Es tracta precisament de la dimensió que està relacionada amb els fins de l'escolarització i les funcions socials de l'educació física.

En canvi, la tercera dimensió o educació *en moviment* està relacionada amb els valors intrínsecs o inherents a les activitats i a l'educació física. És a dir, considera que la realització d'activitats físiques és quelcom valuós en si mateix perquè permet a la persona *autoactualitzar-se* o *autoconèixer-se* en un conjunt variat de contextos, la qual cosa li permet aprendre de si mateixa i del món en què viu, sempre que tinga lloc en condicions moralment acceptables. Es tracta del coneixement pràctic i personal que només pot aconseguir-se amb la participació activa en moviment. Està basada en l'experiència i correspon a una funció educativa que li és pròpia i difícilment compartix amb altres assignatures del currículum escolar.

L'estructura conceptual de P.J. Arnold integra les activitats amb valor intrínsec –(dimensions sobre i en)–, les preferibles en l'escola perquè tindrien una funció educativa en si mateixes, i les tasques amb un valor instrumental (dimensió a través), les quals servirien a altres funcions extrínseques a

l'escola. Per tant, en el currículum escolar tenen cabuda tant unes com altres perquè integren aspectes tant de l'educació com de l'escolarització. Però recordant que, *“mentre que l'educació implica la transmissió de quelcom en si mateix valuós, l'escolarització suposa desenrotllar una activitat com a mitjà d'aconseguir alguna cosa”* (P.J. Arnold, 1991: 127).

3. Proposta d'Unitat Didàctica

3.1 Nivell I: El joc per terra

Justificació de la unitat

1. La pilota valenciana és un esport autòcton de la Comunitat Valenciana i constitueix una part important del patrimoni cultural del nostre poble.
2. És un esport d'adversari de gran riquesa motriu, amb diverses modalitats que permeten introduir-nos en la seua pràctica amb progressió i continuïtat.
3. Es tracta d'un esport considerat de i per a homes i açò dificulta l'accés de les dones a eixa parcel·la de la nostra cultura popular. Amb la nostra actuació pretenem que constituïska una activitat coeducativa.

Ubicació de la unitat en la programació general

La Unitat Didàctica es treballarà durant el segon trimestre dins del mòdul “Jocs i esports”.

Desenrotllament de la unitat

1. El grup d'alumnes. Es tracta de grups mixtos, amb un nombre d'alumnes entre 20 i 25.
2. Temps per al seu desenrotllament. La unitat es realitzarà durant 14 sessions. El temps de pràctica és de 2 sessions setmanals per grup amb sols 45-50 minuts de treball real per sessió.
3. Recursos i material necessari.
  - 3.1 Instal·lacions. Utilitzarem la pista poliesportiva i el gimnàs. També un aula amb televisor i vídeo. Fora del centre realitzarem una sessió en el trinquet del poble, si n'hi ha.
  - 3.2 Material: Indiaques, qüestionaris, balons variats, pilotes de badana, pilotes de vaqueta, didals, esparadrap i guants. Els guants, els didals i l'esparadrap el portaran els alumnes per al seu ús personal. L'altre material el proporcionarà el centre.

Continguts

Distribució dels continguts immediats per sessions:

- Sessió 1:** *Habilitats motrius bàsiques: llançaments i recepcions.*
- Sessió 2:** *Colpeig a diferents mòbils, distàncies, de precisió o de potència.*
- Sessió 3:** *Progressió al raspall.*
- Sessió 4:** *Joc amb reducció progressiva del mòbil.*
- Sessió 5:** *Colps genèrics i específics. Joc reglamentat.*
- Sessió 6:** *Pilota base.*
- Sessió 7:** *Conceptual.*
- Sessió 8:** *Partides amb diferents agrupaments.*
- Sessió 9:** *Habilitats específiques del raspall.*
- Sessions 10 i 11:** *Joc al centre educatiu: campionat per nivell.*
- Sessió 12:** *Joc fora del centre educatiu.*
- Sessió 13:** *Avaluació.*
- Sessió 14:** *Ampliament — recuperació — recolzament — avaluació de la unitat.*

Objectius d'aprenentatge

1. Experimentar situacions que perseguixen millorar la coordinació segmentària, especialment la coordinació ull-mà.
2. Experimentar situacions que impliquen la velocitat de percepció i la de reacció: anticipar-se a la trajectòria del mòbil i agafar-lo i llançar-lo o colpejar-lo.
3. Millorar les habilitats específiques més sol·licitades en el raspall.
4. Conèixer el reglament elemental del raspall.
5. Jugar amb desimboltura en una partida de raspall.
6. Conèixer un joc per al lleure.
7. Conèixer el nom dels colps més habituals de les distintes modalitats de la pilota valenciana.
8. Executar amb certa eficàcia i amb intencionalitat els colps.
9. Jugar amb desimboltura en partides de raspall de diferent nombre de companys i d'adversaris.
10. Jugar amb desimboltura en una partida de raspall. Millorar aspectes de tàctica individual.
11. Conèixer la instal·lació específica per al joc de pilota: el trinquet.
12. Conèixer el nom de les distintes parts de les instal·lacions específiques de les modalitats de pilota valenciana.
13. Aprofundir en els principals aspectes del joc de pilota: reglament, material, instal·lació ...
14. Adonar-se'n i valorar positivament l'actitud de respecte que hi ha entre les persones: jugadors, públic, marxadors ...
15. Valorar el joc de pilota valenciana com un tret cultural propi que el poble ha sabut conservar.

Estratègies didàctiques

1. Selecció i tractament dels continguts. Hem seleccionat els continguts tant conceptuals com procedimentals més elementals relacionats amb el joc de pilota. És per això que treballem la modalitat del raspall amb la finalitat que l'alumne o alumna arribe a assolir un mínim d'habilitat motriu per a practicar l'esport i així poder gaudir del joc. Els continguts immediats de caràcter conceptual que treballem fan relació al reglament, a l'escenari del joc i al material necessari per a la pràctica. Donem una possibilitat d'ampliament i continuïtat amb el nivell II: Joc per dalt.

2. Consideracions de caràcter metodològic. L'enfocament del joc ha de tindre un caràcter fonamentalment lúdic. Hem suposat que l'alumnat no té cap experiència anterior en eixe tipus d'activitats i és per això que partim de situacions més generals i senzilles fins a continguts més específics.

Sistematització del procés avaluador

Avaluació inicial

Sense oblidar les exigències de condició física que requereix la pràctica del raspall, cal assenyalar que es tracta d'un joc amb una gran exigència de les capacitats de coordinació, sobretot de la coordinació oculomanejadora. Observarem el nivell inicial de l'alumne i ho reflectirem al quadre esmentat a la sessió número 13.

Avaluació formativa contínua

La realització dels treballs i qüestionaris servirà per a conèixer el grau d'assoliment dels objectius. S'intenta que l'alumne reflexione sobre els treballs que realitza. L'observació diària del professor o dels companys (ensenyament recíproc) durant les realitzacions així com les posteriors indicacions també han de motivar l'alumne cap a la reflexió i posterior actuació en conseqüència.

Avaluació final

Encara que no la contemplem com a tal, sí que realitzem una observació més rigorosa durant les partides que jugaran tant individualment com per parelles en les sessions finals de la unitat. A més a més, els alumnes i les alumnes complimentaran un qüestionari sobre els continguts conceptuals treballats.

Avaluació de la unitat.

Els/les alumnes contestaran per escrit les següents qüestions:

1. Què t'agrada més del joc de pilota valenciana? Digues tres aspectes positius.
2. Què t'agrada menys?
3. Trobes que és fàcil o difícil el joc de pilota valenciana? Justifica-ho.
4. Què pensaves del joc abans de conèixer-lo?
5. I ara, què en penses?
6. Les classes són actives i agradables? Per què?
7. Et sents capaç de jugar a pilota amb altre company o companya sense ajuda del professor?
8. Comenta els aspectes que consideres oportuns sobre la unitat didàctica.

Instruments d'avaluació

- Qüestionaris.
- Escala gràfica d'observació sobre l'execució segons el model que s'adjunta a la sessió número13.
- Anecdotalis.
- Llistes de control d'assistència.
- Confecció d'una pilota i construcció de la maqueta d'un trinquet (en coordinació amb l'àrea d'Educació Artística).
- Comentaris de textos sobre notícies de premsa (en coordinació amb les àrees de Valencià, Castellà i Coneixement del Medi).

Qualificació

A l'hora de quantificar ho farem seguint els següents percentatges:

- Conceptuals: 30%:
  - a) 10% pel qüestionari.
  - b) 10% per la pilota.
  - c) 10% per la maqueta.
- Procedimentals: 40%:
  - d) desenrotllament durant el joc.
- Actitudinals: 30%:
  - e) 10% per assistència, puntualitat i higiene.
  - f) 10% per portar sempre el material.
  - g) 10% per participació i respecte a les normes.

A continuació presentem les sessions.

Sessió 1

Habilitats motrius bàsiques: llançaments i recepcions

1. Objectius didàctics:
  - 1.1 *Experimentar situacions que perseguixen millorar la coordinació segmentària, especialment la coordinació ull-mà.*
  - 1.2 *Experimentar situacions que impliquen la velocitat de percepció i la de reacció: anticipar-se a la trajectòria del mòbil i agafar-lo i llançar-lo o colpejar-lo.*
2. Material i lloc: *Un baló de goma o plàstic per alumne/a, balons de distintes mides, textures i pes.*
3. Activitats.

ACTIVITATS	ORGANITZACIÓ	TEMPS
Informació sobre el contingut de la sessió. JOCS D'ESCALFAMENT "A matar". Classe dividida en dos grups que ocupen cadascuna de les parts del terreny. Cada equip té com a objectiu "matar" els jugadors adversaris. Un participant estarà "mort" si el baló, llançat pels contraris el toca en qualsevol part del cos. Un baló llançat no mata si ja ha tocat terra o és empomat. Els jugadors morts es col·loquen darrere de la línia de fons contrària i encara poden "matar" membres de l'equip contrari i així salvar-se. No es poden sobrepassar les línies que delimiten cada àrea. Guanya l'equip que "mata" tots els membres de l'altre.	<i>Organització: Dos grups del mateix nombre d'alumnes:</i> <i>Objectiu: Motivar l'alumnat.</i> <i>El professor/a explica el joc i actua sols per resoldre dubtes o conflictes.</i> *A i B' són jugadors morts, però poden ajudar a matar els contraris des de la zona contrària i així salvar-se.	5' 10'
PART PRINCIPAL 1. Llançaments diversos i recepcions de baló de forma individual: - Amb dos mans. - Llançar i rebre amb la mateixa mà. - Llançar i rebre amb canvi de mà. - Recepció després d'un bot. - Recepció el més alt possible. - Llançar contra paret i rebre. - Rebre després d'una, dos... palmades. - Inventar i executar una seqüència de moviments abans de la recepció. 2. Llançaments diversos i recepcions per parelles. - Realitzar els mateixos exercicis de l'activitat anterior: un/a alumne/a llança i l'altre/a rep.	<i>Organització: Treball individual en dispersió.</i> <i>El mestre/a controla l'activitat i interromp l'execució el mínim possible per proposar cadascuna de les tasques.</i>	5' 5'

3. Joc "Balons calents". Classe dividida en dos grups que ocupen cadascuna de les dos mitats del terreny ja delimitat. Els balons estan repartits i en poder dels dos equips. Al senyal els/les alumnes han de traure fora de la seua àrea el major nombre possible de balons i enviar-los a la part contrària. Al nou senyal s'acaba. Guanya l'equip que menys balons té al seu terreny.	<i>Organització: Dos grups del mateix nombre d'alumnes.</i> <i>El professor/a explica el joc, dóna els senyals i actua d'àrbitre.</i> <i>Pot jugar-se transportant el baló o llançant-lo (habilitats motrius bàsiques), o bé colpejant-lo (habilitat motriu específica).</i>	5'
4. Per grups, tocar amb un baló un company/a que fuig. La resta persegueix, es passa el baló i el llança contra aquell/a. Qui té el baló no pot desplaçar-se. Quan algú és tocat es canvien les funcions.	<i>Organització: per grups de 8 a 12.</i>	5'
PART FINAL	<i>Activitats de menys intensitat que faciliten el retorn a la calma.</i>	5'
1. El mateix joc però ara estan tots en rotlle i qui fuig es desplaça per dins.	<i>Els/les alumnes experimentaran amb balons i pilotes de distintes mides, textures i pes.</i>	5'
2. Jocs de punteria. Llançar el baló contra objectes estàtics.		

Sessió 2

Colpeig a diferents mòbils, distàncies, de precisió o de potència.

1. Objectius didàctics:

1.1 *Experimentar situacions que perseguixen millorar la coordinació segmentària, especialment la coordinació ull-mà.*

1.2 *Experimentar situacions que impliquen la velocitat de percepció i la de reacció: anticipar-se a la trajectòria del mòbil i colpejar-lo.*

2. Material i lloc: *Un baló de goma o plàstic per alumne/a, balons de distintes mides, textures i pes.*

3. Activitats.

ACTIVITATS	ORGANITZACIÓ	TEMPS
Informació sobre el contingut de la sessió.		5'
JOCS D'ESCALFAMENT "a, e, è, i, o, ò, u" Cada grup juga amb un baló. Cada vegada colpeja un/a cap amunt. Qui pega el primer diu "a" i abans que la pilota o baló toque terra altre/a colpejarà de la mateixa forma i dirà "e" i així successivament. A qui li corresponga dir "u" colpejarà el baló amb la finalitat que li pegue a algú/na del grup, el qual si és tocat tindrà una penalització prèviament establerta. Quan el baló cau a terra es torna a iniciar el joc.	<i>Organització: per grups de 5 a 8 alumnes.</i> <i>Objectiu: motivar l'alumnat</i>	10'
PART PRINCIPAL Colpeig lliure als balons. Colpeig lliure, al senyal canviar la forma de pegar-li. A vore qui fa més cops seguits sense que toque terra. Sols li peguem amb la mà. A vore qui l'envia més alta. A vore qui l'envia més lluny. Carrera de relleus: cada alumne/a colpeja de forma distinta i ja establerta. Per grups, tocar amb un baló un company/a que fuig. La resta persegueix, es passa el baló i el colpeja contra aquell/a. Qui té el baló no pot desplaçar-se. Quan algú/na és tocat/ada es canvien les funcions.	<i>Organització: Agrupaments dependent de les variants d'execució:</i> <i>Contra paret.</i> <i>A l'aire.</i> <i>Amb company/a cara paret.</i> <i>Amb company/a enfrontats.</i> <i>El baló llançat per qui colpeja.</i> <i>El baló llançat pel company/a.</i> <i>Atenció a la posició de les cames en el colpeig: cama contrària al braç de colpeig avançada.</i> <i>Ús de les dos mans.</i> <i>Organització: per grups de 8 a 12.</i>	20'
PART FINAL 1. El mateix joc però ara estan tots en rotgle i qui fuig es desplaça per dins. 2. Jocs de punteria. Colpejar el baló contra objectes estàtics. 3. Inventar un joc de colpeig.	<i>Activitats de menys intensitat que faciliten el retorn a la calma.</i> <i>Els/les alumnes experimentaran amb balons i pilotes de distintes mides, textures i pes.</i>	10'

Sessió 3

Progressió al raspall

1. Objectius didàctics:

1.1 Millorar les habilitats específiques més sol·licitades en el raspall.

1.2 Conèixer el reglament elemental del raspall.

2. Material i lloc: Un baló de goma o plàstic. Pista multiesportiva o gimnàs.

3. Activitats.

ACTIVITATS	ORGANITZACIÓ	TEMPS
Informació sobre el contingut de la sessió.		5'
JOCS D'ESCALFAMENT “L'all”. Per iniciar el joc es llança un baló de plàstic a l'aire i qui l'agafa ha de llançar-lo contra els/les altres jugadors/es que fugen. Qui té el baló no pot desplaçar-se.	<i>Organització massiva.</i> <i>El/la professor/a controla l'activitat i resol situacions conflictives. Pot participar en ella.</i>	10'
PART PRINCIPAL Classe dividida en dos equips i espai limitat. Cada equip té com a objectiu que la pilota passe la línia de fons dels adversaris. Joc d'invasió. 1. El baló és agafat i llançat. 2. El baló s'agafa i es colpeja. 3. Sols es colpeja. 4. Es colpeja una vegada per jugador. 5. Es colpeja una vegada per equip. 6. Sols pot ser tocat una vegada per jugador i equip. 7. Sols es colpeja amb la mà o l'avantbraç. 8. Sols pot ser tocat amb la mà o l'avantbraç.	DEBUT 1.1 <i>La progressió adjunta presenta un estil d'ensenyament de descobriment guiat. Cal variar l'ordre en funció de les característiques i nivell del grup de treball i també per l'evolució de la sessió.</i>	25'
PART FINAL Redactar les normes del joc.	<i>Treball individual.</i>	10'

Sessió 4

Joc amb reducció progressiva del mòbil

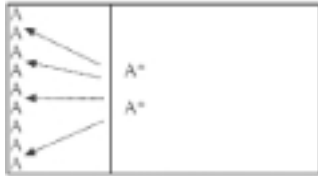
1. Objectius didàctics:

1.1 *Millorar les habilitats específiques més sol·licitades en el raspall.*

1.2 *Tindre desimboltura en una partida de raspall.*

2. Material i lloc: *baló de plàstic, pilota gran de goma, pilotes de drap.*

3. Activitats.

ACTIVITATS	ORGANITZACIÓ	TEMPS
Informació sobre el contingut de la sessió. Recopilació de les normes del joc de la sessió anterior i elaboració d'un únic reglament. JOCS D'ESCALFAMENT Joc "la torradora". Tots els membres del grup (torrats) excepte un (torrador) estan davant d'una paret. L'altre/a amb un baló de plàstic o goma se situa darrere d'una línia dibuixada al terra a una distància d'uns 3 metres de la paret. Qui té el baló ha de colpejar-lo amb la mà contra els/les altres. No l'agafa i conforme li ve rebotat de la paret li pega. Els alumnes tocats passen a ser torradores/es. PART PRINCIPAL 1. Joc de raspall seguint el reglament recopilat. Es juga amb baló de plàstic. 2. Raspall alternatiu. Els/les membres de cada equip es numeren. Trau el número 1 d'un equip i la torna el número 1 de l'altre. La resta de companys/es està darrere de la línia de fons. Després colpeja el número 2 i així successivament. Qui ja ha colpejat ix de la pista i així es creen situacions d'1x1. 3. Raspall 3x3 o 4x4 amb pilota de drap. PART FINAL 1. Es reflexiona amb els alumnes sobre la necessitat de protegir-se les mans per a jugar a raspall.	<i>Massiva. Un alumne/a recull el reglament</i> EXERCICI 6.1 <i>A* Són els dos jugadors/les amb el baló</i> <i>Es jugarà en pista multiesportiva o terreny pla i llis delimitat. Dos equips del mateix nombre de components. Introduïm la puntuació 15-30-val-joc.</i> <i>Dos equips del mateix nombre de components. Important que els/les alumnes que ixen a colpejar ho facen de la línia de fons cap al mòbil, de darrere cap avant. Utilitzarem de forma progressiva el baló de plàstic, pilota gran de goma i acabarem jugant amb pilota de drap.</i> <i>Poden utilitzar la mateixa pista per a jugar diverses partides simultànies. Cada jugador/a segueix la seua pilota i evita qualsevol contacte amb les altres.</i> <i>El/la professor/a enumera el material que s'utilitza habitualment per a la protecció (vore fitxa annexa).</i> <i>Anima perquè els/les alumnes facen propostes i demana que en la pròxima classe cadascú/na porte el seu propi</i>	5' 5' 5' 10' 15' 5'

ARREGLAR-SE LA MÀ

1. Llavar-se les mans amb sabó d'afaitar o sabó de quilet.
2. Col·locar-se tires d'esparadrap a la palma, per fer una bona base.
3. Col·locar *tessa-moll*, cartes o planxetes sobre la base d'esparadrap.
4. Col·locar tires d'esparadrap sobre la carta.
5. Unir l'esparadrap per darrere de la mà.
6. Col·locar tires fines d'esparadrap que vagen de la part de davant de la mà a la de darrere.
7. Posar base d'esparadrap per a les falanges. Afegir *tessa-moll* sobre l'esparadrap.
8. Col·locar cartes, cartutxos, anell de ferro, etc. per protegir les falanges i després tapar-ho amb esparadrap.
9. Acoblar un didal partit i ablanit al dit polze, amb base d'esparadrap i *tessa-moll* i posterior protecció. També és pot usar un tros de cartutx o cartró.
10. Si juguem a raspall cal col·locar-se els didals de la següent manera:
  - a. Base d'esparadrap a les puntes dels dits.
  - b. *Tessa-moll* sobre la base d'esparadrap.
  - c. Didal sobre el *tessa-moll*.
  - d. Esparadrap sobre el didal.

Algunes Consideracions:

Hi ha jugadors que es col·loquen un guant sobre la protecció del palmell de la mà, mentre que altres cobrixen tota la protecció amb esparadrap.

Els pilotaires que juguen a l'alt no usen didals, però sí una protecció que s'allarga fins la punta del dit, per si cal colpejar la pilota prop de la paret.

Cada jugador té la seua manera d'arreglar-se la mà. Protegir-se més o menys depén de la funció que realitza a la partida. Tanmateix, sempre s'ha dit i comprovat que la pilota es domina millor quant menys protegida va la mà.

Sessió 5

Colps genèrics i específics. Joc reglamentat

1. Objectius didàctics:

1.1 *Millorar les habilitats específiques més sol·licitades en el raspall.*

1.2 *Conèixer el nom dels colps més habituals en el raspall.*

2. Material i lloc: Pilotes de drap o de badana blanques. Una per parella. Pista multiesportiva o espai sense obstacles.

3. Activitats.

ACTIVITATS	ORGANITZACIÓ	TEMPS
Informació sobre el contingut de la sessió. Protecció ràpida de mans.	<i>Cada alumne es posa la protecció que creu li anirà bé.</i>	5'
JOCS D'ESCALFAMENT Llançaments dirigits pel professor/a.	<i>Llançaments per parelles. La intenció és que vagen familiaritzant-se amb els moviments i postures que s'adopten en els colps. El professor/a proposa que els/les alumnes realitzen llançaments per dalt, per baix, el més lluny possible, dirigits a un espai determinat, alt, per terra... Variaran la distància. Utilitzaran les dos mans.</i>	5'
PART PRINCIPAL Adobar-colpejar-empomar (lliure).	<i>Grups de 4. Un/a adoba (llança bona la pilota) a qui colpeja. Els/les altres situats enfront i a certa distància empomen. Després es fan les mateixes accions (adobar-colpejar-empomar) però en l'altre sentit. Motivar a l'ús de les dos mans.</i>	5'
Colps per baix: palma, bragueta i manró, Colps per dalt: volea i bot de braç. Seguim la mateixa estructura que l'exercici anterior. Buscar el colp més fort, més precís de cadascú/na.	<i>Per parelles. Un/a colpeja, l'altre empoma i després colpeja en sentit contrari. Diuen els noms dels colps que executen.</i>	10'
Executar els colps específics del raspall: enganxar, raspar i traure.	<i>Enganxar: amb la pilota parada elevar-la amb un colp perquè el/la company/a l'empome a l'aire. Raspar: tirar-la fàcil a l'altre/a perquè hi haja continuïtat. Traure: al senyal del professor/a ho fan tots els situats en un costat. Després al contrari.</i>	5'
Joc 3x3 o 4x4.		10'
PART FINAL Buscar llocs al centre on es puga jugar a pilota.	<i>Es pretén que els alumnes busquen alternatives.</i>	5'

Sessió 6

Pilota base

1. Objectius didàctics:
  - 1.1 *Conéixer un joc per al lleure.*
  - 1.2 *Conéixer el nom dels colps més habituals de la Pilota Valenciana.*
  - 1.3 *Executar amb certa eficàcia i amb intencionalitat els colps.*
2. Material i lloc: dos pilotes de drap o de badana blanques. Huit cons de senyalització o altres elements per establir les bases. Pista multiesportiva o espai sense obstacles.
3. Activitats.

ACTIVITATS	ORGANITZACIÓ	TEMP
Informació sobre el contingut de la sessió. Explicació del joc "pilota base". JOCS D'ESCALFAMENT "L'all" colpejant. PART PRINCIPAL "Pilota base": Un equip ataca i l'altre defén. Un jugador de l'equip atacant es col·loca en el punt destinat a qui colpeja. Un de l'equip defensor li adoba la pilota a aquell/a. Quan li pega corre al voltant de les bases i guanyarà un punt si realitza una volta completa. Els defensors tenen com a missió fer arribar la pilota al punt de l'adobador/a abans que la persona que corre puga acabar la volta. - Qui colpeja pot rebutjar tots els llançaments de l'adobador/a que pense que no són bons. - Quan la pilota es colpeja haurà de fer el primer bot fora del cercle del recorregut i sempre dins d'un espai delimitat. - Quan la pilota és empomada, qui ha colpejat s'elimina. - Cada jugador/a sols colpeja una vegada. Quan ho han fet tots els membres de l'equip es canvien les posicions: els atacants passen a ser defensors i al contrari. - Si un/a jugador/a colpeja i comença a córrer, però pensa que no aconseguirà acabar la volta abans que els contraris porten la pilota al punt de l'adobador podrà parar-se en una base. Quan algun company colpege podrà seguir corrent i intentar completar la volta. - Guanya l'equip que més punts acumule.	<i>No caldrà arreglar-se massa la mà ja que es colpejarà poc i no es rasparà.</i> <i>És el mateix joc de la sessió 3 però la pilota serà projectada contra els/les altres colpejant-la.</i> <i>En dos grups. Cada grup dividit en 2 equips.</i> <i>El professor/a explicarà de nou el joc i dirigirà unes jugades com a exemple.</i> <i>Les dimensions del terreny de joc variaran en funció del nombre de jugadors/es i de les seues característiques.</i> <i>En un principi el colpejador/a demanarà a l'adobador/a la trajectòria que vol que seguisca la pilota (alta, baixa, dreta, amb bot, sense, esquerra, prop del cos, lluny...).</i> <i>Després ja ho faran pel nom del colp.</i> <i>(Exemple: "tira-me-la per a volea dreta").</i> <i>Variants: jugar cada equip a temps. Canviar quan s'eliminen tots. Dir una paraula acordada quan s'arriba a una base (nom de l'equip per exemple...).</i>	7' 8' 25'
PART FINAL Inventar un joc de colpeig i d'equip.	<i>Per equips de 4.</i> <i>El reglament que elaboren ha de tindre normes molt senzilles, procurar que practiquen els colps i utilitzen la seua denominació.</i>	5'

Sessió 7

Conceptual

1. Objectius didàctics:

1.1 *Valorar el joc de pilota valenciana com un tret cultural propi que el poble pla ha sabut conservar.*

2. Material i lloc:

2.1 *Material didàctic proposat en l'apartat "Activitats complementàries".*

3. Activitats:

3.1 *Triar les més adients d'entre les que allí es recullen.*

Sessió 8

Partides amb diferents agrupaments

1. Objectius didàctics:
  - 1.1 *Millorar les habilitats específiques més sol·licitades en el raspall.*
  - 1.2 *Tindre desimboltura en partides de raspall de diferent nombre de companys i adversaris.*
2. Material i lloc: pilotes de badana, almenys set.
3. Activitats.

ACTIVITATS	ORGANITZACIÓ	TEMPS
Informació sobre el contingut de la sessió. Els/les alumnes aprofiten per a arreglar-se la mà.	<i>S'informa sobre l'organització i les normes de cadascuna de les tasques a realitzar en la part principal.</i>	10'
JOCS D'ESCALFAMENT Joc de raspall cooperatiu. Qui colpeja la pilota diu el nom del jugador de l'equip contrari que vol que la torne. Sempre es colpeja suau i fàcil (cooperar amb el rival).	<i>Grups de 8 alumnes. Enfrontats 4x4. L'espai pot ser el mateix per a tots/es o pot anar cada grup a l'espai de joc que utilitzarà en la seua primera tasca.</i>	5'
PART PRINCIPAL Partides 4x4, 2x2, 1x1.	<i>Treball per assignació de tasques. S'utilitzen tres espais distints.</i> <i>4x4 Sols una partida.</i> <i>2x2 Dos partides simultànies.</i> <i>1x1 Quatre partides alhora. Cada alumne/a segueix i juga sols la seua pilota.</i> <i>Adaptarem el reglament i la pilota a les condicions de l'espai de joc i a les característiques de l'alumnat.</i> <i>De l'observació de les partides 1x1 es poden establir nivells que ens serviran per a la sessió 10.</i>	8'x3
PART FINAL Els/les alumnes es retiren les proteccions i escriuen els resultats obtinguts en cadascuna de les partides que han jugat.	<i>Els resultats també ens ajudaran a establir nivells.</i> <i>Comprovarem així que dominen el tanteig i el reglament.</i>	6'

Sessió 9

Habilitats específiques del raspall

1. Objectius didàctics:

1.1 *Millorar les habilitats específiques més sol·licitades en el raspall.*

1.2 *Tindre desimboltura en una partida de raspall. Millorar aspectes de tàctica individual.*

2. Material i lloc: *pilotes de badana, baló de plàstic o pilota de drap.*

3. Activitats.

ACTIVITATS	ORGANITZACIÓ	TEMPS
Informació sobre el contingut de la sessió. Els/les alumnes aprofiten per a arreglar-se la mà.	<i>S'informa sobre l'organització i les normes de cadascuna de les tasques a realitzar en la part principal.</i>	8'
JOCS D'ESCALFAMENT Partit amb porteries. Dos equips. Objectiu: col·locar el baló dins de la porteria contrària. Es colpeja amb la mà quan va per terra. El jugador al qual li arriba el baló pot parar-lo i després el colpejarà però sempre des de terra. Qui té la possessió no pot avançar. Els defensors no poden furta el baló a un jugador que té la possessió. No es pot tocar amb els peus.	<i>Classe dividida en dos equips. La mesura de les porteries així com la del baló (o pilota) pot variar tenint en compte les característiques de l'alumnat i de la instal·lació on es juga.</i>	8'
PART PRINCIPAL Habilitats específiques del raspall: *Campionat. * Situacions d'atac (sense oposició). * Traure i parar. * Rei raspant.	<i>Dividir la classe en 4 grups. Treball per assignació de tasques. S'utilitzen quatre espais distints.</i> <i>En *campionat els/les alumnes juguen a raspall comptant.</i> <i>* Situacions d'atac: des de diferents situacions en la pista han de provar opcions per acabar un quinze i guanyar-lo: col·locar la pilota en un punt, buscar la part no dominant de l'adversari, enganxar-la des de parada, adobada per un company. No hi ha defensors.</i> <i>* Traure i parar: uns del grup trauran el més fort/lluny possible i els altres han de tornar la pilota el més prop possible de la línia de treta.</i> <i>* Rei raspant: tot el grup cara una paret. Es numeren prèviament per ordre correlatiu. Colpeja contra la paret i per terra el número 1, després seguirà el 2 i així successivament. Qui no aconseguix colpejar o tocar la paret queda eliminat/ada. Serà el rei o reina qui no és eliminat/ada. L'ordre d'eliminació servirà per a numerar en la</i>	6'x4
PART FINAL Mentre es retiren les proteccions de les mans cal comentar la forma d'acabar un quinze i com traure en raspall de forma efectiva. Buscar alternatives a l'eliminació en el joc del rei/reina.		5'

Sessió 12

Joc fora del centre educatiu

1. Objectius didàctics:

1.1 *Conéixer la instal·lació específica per al joc de pilota: el trinquet.*

1.2 *Conéixer el nom de les seues parts.*

1.3 *Millorar les habilitats específiques més sol·licitades en el raspall.*

2. Material i lloc: pilotes de badana.

3. Activitats.

ACTIVITATS	ORGANITZACIÓ	TEMPS
Explorem la instal·lació. Per a què servix: dau, tamborí, escala, palquet, lloseta, frontó, blaus. Arreglar-se la mà.	<i>Gran grup. Portem els alumnes al lloc on està l'element que expliquem.</i>	5'
JOCS D'ESCALFAMENT Recorregut en carrera suau per les parts del trinquet que indica el professor/a.	<i>Exemple: tots/totes al dau, toquem el frontó del rest, pugem l'escala i anem al palquet, toquem tots els blaus de forma correlativa (1-2-3...) i alternant els de la muralla de l'escala i les de l'altra muralla, arribem al tamborí del rest i carrera fins la lloseta.</i>	5'
PART PRINCIPAL Llançaments buscant tocar el frontó de l'adversari.	<i>Classe dividida en dos grups que ocupen un la part del dau i l'altre la del rest.</i>	5'
Traure fort.	<i>Utilització de diverses pilotes de badana.</i>	5'
Partides a mig trinquet.	<i>Dividim el trinquet a l'altura de la corda amb els banquetes i utilitzem pilotes de drap. Classe dividida en dos grups que ocupen cadascuna de les parts del trinquet.</i>	15'
Raspall alternatiu.	<i>Tot el trinquet. La mitat de la classe contra l'altra.</i>	5'
PART FINAL Prenen notes per a dibuixar un trinquet.		5'

Nota: En cas de no tindre la possibilitat d'accedir a un trinquet, pot realitzar-se la sessió en un carrer. Caldrà adaptar els objectius i les activitats.

Sessió 13*Avaluació*

No considerem necessària una sessió d'avaluació ja que s'ha de realitzar paral·lelament al desenrotllament de les sessions. Però és possible que no tots els aspectes que volem valorar queden massa clars en les situacions creades en classe per a algun/a alumne/a o grup. Per això proposem una sessió amb la finalitat de completar l'observació a partir de situacions provocades, és a dir en situacions reals de joc. Servirà com a guia d'observació la següent escala gràfica.

Escala gràfica per a l'avaluació de l'alumnat

Nom: _____ nivell _____ data _____

Sessió	CONDUCTA A OBSERVAR	5	4	3	2	1	0
1	Llança el mòbil amb precisió i amb gest coordinat?						
1	És capaç de rebre amb bones condicions el mòbil?						
2	Colpeja amb diferents segments corporals?						
3	És capaç de colpejar el mòbil en situacions diferents?						
4	Mostra desimboltura durant el joc de raspall?						
5	Es protegeix correctament la mà?						
5	Colpeja la pilota de badana amb efectivitat?						
6	Executa amb eficiència i amb intencionalitat els colps?						
8	Mostra respecte als companys/es i oponents?						
9	És capaç de resoldre de forma satisfactòria situacions d'atac i defensa?						
10	Reconeix els seus propis errors i infraccions al reglament?						
11	Accepta el resultat?						
14	Comprén el desenrotllament d'una partida de pilota valenciana?						

(5) sempre (4) quasi sempre (3) moltes vegades (2) alguna vegada (1) mai (0) altres

Sessió 14

Ampliament — recuperació — recolzament — avaluació de la unitat

1. Objectius didàctics:
  - 1.1 *Aprofundir en el principals aspectes del joc de pilota: reglament, material, instal·lació...*
  - 1.2 *Adonar-se'n i valorar positivament l'actitud de respecte que hi ha entre les persones: jugadors, públic, marxadors...*
  - 1.3 *Valorar el joc de pilota valenciana com un tret cultural propi que el poble ha sabut conservar.*
2. Material i lloc: fitxa sobre seguiment d'una partida. Trinquet o carrer on es jugue.
3. Activitats. Els/les alumnes assistiran a una partida de pilota i emplenaran el full que s'adjunta.

LA PARTIDA

Trinquet o carrer: POBLACIÓ: DIA: HORA:

És algun campionat o la partida habitual?

De quina modalitat?

JUGADORS: Rojos:
Blaus:

PÚBLIC: Nombre aproximat: de dones: d'homes:

MARXADOR/S: Hi ha? SÍ NO Quants?

- Fixa't en els jugadors. En què ha consistit el seu escalfament? Descriu els exercicis que han fet.
- Et sembla un escalfament adequat? Raona-ho.
- Completa el quadre amb el nom dels jugadors tenint en compte la seua posició o funció.

	escaleter/saguer	mitger	punter	feridor
ROJOS				
BLAUS				

- Quin equip comença jugant a la part del *dau*? I a la del *rest*?
- Segons la modalitat a què es jogue, per iniciar cada quinze es pot *traure* o *ferir*. Què és el que fan en la partida?
- Explica com ho fan.
- Completa el quadre amb els tanteigs parcials de la partida:

ROJOS	0—
BLAUS	0—

- S'han discutit jugades? Quina o quines? Qui les ha discutides?
- Subratlla les paraules que definixen millor l'actitud de les persones del públic entre elles.

Respecte Cordialitat Insulten Amenacen S'agredixen

- I quina és l'actitud o les actituds del públic cap als jugadors?
- I dels jugadors entre ells?
- Escribeu quins aspectes del món de la pilota valenciana desconexies i que has après durant la partida.

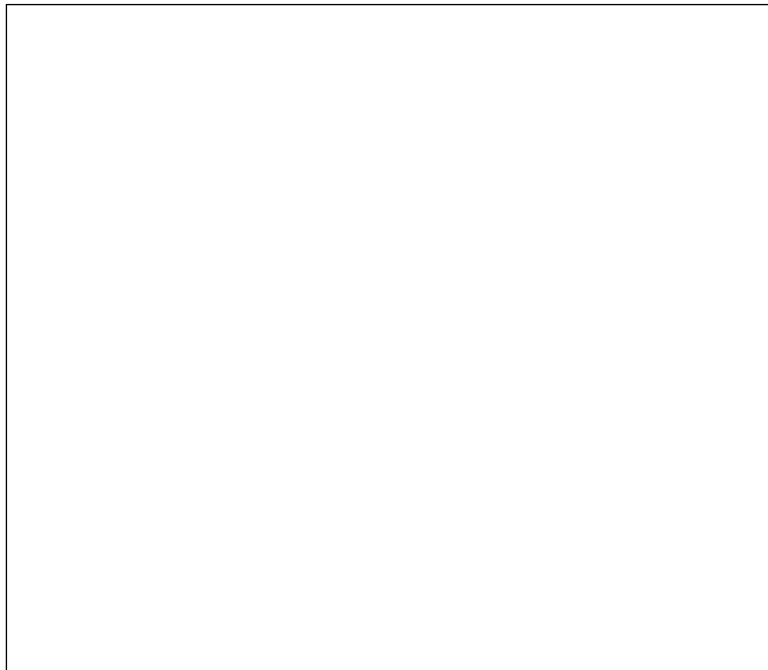

Foto de record amb els/les jugadors/es _____

3.2 Nivell II: Jugar de bo

Entre altres activitats, recomanem seguir la següent seqüenciació:

- Valoració inicial del nivell d'execució de l'alumne/a.
- Treball de repàs dels colps.
- Adobar, colpejar i empomar.
- Adobar, colpejar i restar de bo.

Amb la intenció de jugar-la de bo, realitzarem les següents activitats:

- **Nyagar.** Colpejar fort intentant sobrepassar una ratlla situada darrere del company, el qual parará la pilota abans de la ratlla que defensa i la colpejarà fort per vore si la passa més enllà de la ratlla de quinze del seu adversari. Per parar-la podran usar qualsevol part del cos.
- **Nyagar continuat.** La pilota la jugaran de bo, intentaran pegar-li sense agafar-la al primer bot o a l'aire.
- **Feninde continuada.** Segueixen nyagant sense agafar-la i cas de no poder jugar-la de bo, la pararan, faran una ratlla en terra i canviaran les posicions dels equips, passaran els del rest al traure i els del traure al rest. A partir del canvi els qui es troben al traure intentaran colpejar la pilota fort perquè passe de la ratlla assenyalada, mentre que els del rest intentaran colpejar-la perquè passe de la ratlla del traure. Guanyarà el quinze l'equip que aconseguix passar la pilota de la ratlla defensada pels adversaris.
- **Passar-la per dalt corda:**
  - De manera cooperativa.
  - Agafant-la i colpejant-la lliure.
  - Agafant-la de bo (al primer bot o a l'aire) i colpejant-la segons l'hagen empomat. Si l'han agafat a l'aire podran botar-se-la, però si l'han agafat al primer bot l'hauran de colpejar a l'aire.
  - De manera continuada.
  - Sempre caldrà adequar l'espai i el mòbil al nivell de l'executant.
- **Diferents maneres d'iniciar una partida:**
  - Ferir: colpejant, llançant, brut, net, etc.
  - Traure.
- **Practicar el joc per dalt corda** en diferents espais (trinquet, gimnàs, corredor, frontó, etc.).

A continuació presentem diverses sessions model que recullen activitats que ens ajudaran a treballar continguts expressats en el nivell II. Es pot observar que hi ha una quantitat elevada d'activitats per realitzar-les en el temps real de classe. Tanmateix, si considerem que en el desplaçament al trinquet hauríem de disposar d'una sessió de dos hores, les activitats presentades en la primera sessió (sessió model 1) omplirien tot el temps, mentre que les altres sessions (2 i 3) podrien realitzar-se al centre.

Sessió model 1

Treball de condició física. Iniciació a l'alt

Introducció: La sessió s'ha elaborat amb la intenció d'oferir al professorat una sèrie d'activitats que l'ajuden a organitzar millor l'aprenentatge dels continguts expressats al nivell II (joc a l'alt). Podem observar que el nombre d'activitats supera el temps real de classe, la qual cosa s'ha fet per tal de facilitar als docents la programació de la pròpia sessió.

Instal·lació: Trinquet.

Material: Pilotes de badana.

1. Escalfament:

- 1.1 General: autònom de l'alumnat.
- 1.2 Específic: dirigit pel professor:
  - Tocar terra amb dos mans.
  - Tocar terra amb una mà alternant.
  - Executar el gest dels colps sense pilota.
  - Quadrupèdia.
  - Estiraments.
  - Progressius.

2. Condició Física: (circuit)

- 2.1 Fer blaus (paret – careta).
- 2.2 Abdominals inferiors.
- 2.3 Flexió braços (1r graó).
- 2.4 Pujar i baixar l'escala.
- 2.5 Assegut, torsions.
- 2.6 Foca (paret – careta).
- 2.7 Dos passes arrere, a terra, dos passes avant i colp.
- 2.8 Abdominals superiors.

3. Part principal:

- Parelles: directe: llançar i empomar. Anar separant-se.
  - * Per dalt la corda.
  - * Tocant les muralles.
  - * Diguent els colps.

- Individual: indirecte (cara la paret):
  - * Sempre amb la mateixa mà.
  - * Alternant mans.
  - * Pegant fort perquè vaja a l'escala.
  - * Repassar els colps.

indirecte (cara l'escala):

- * Pegant fort, intentant que rebote a la muralla.

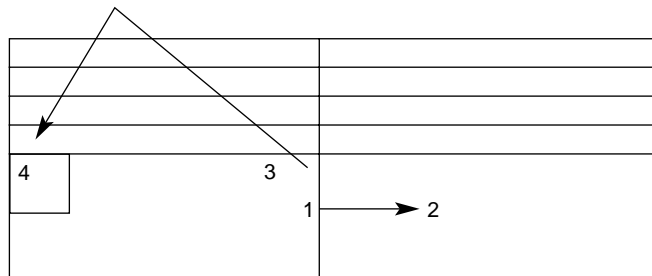
- Parelles: indirecte (cara l'escala):
  - * Frontó (1x1) – (2x2).

directe:

- * U li pega i l'altre l'empoma.
- * Botar-se-la i colpejar-la per dalt de la corda.
- * Rebot i passar-la.
- * Llançar-la i tocar la paret de la dreta.
- * Colpejar-la i tocar la paret de la dreta.

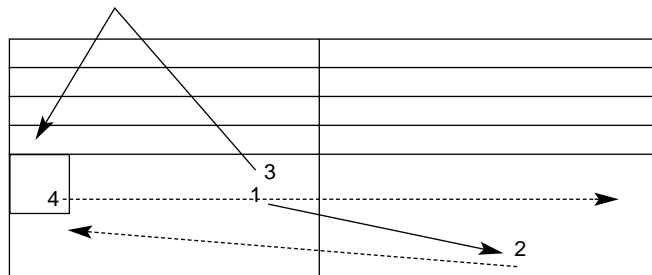
- Gran grup: directe: els/les alumnes es repartiran ocupant les posicions 1, 2, 3 i 4.

A.- 1 llança 2 colpeja 3 llança 4 fa el dau

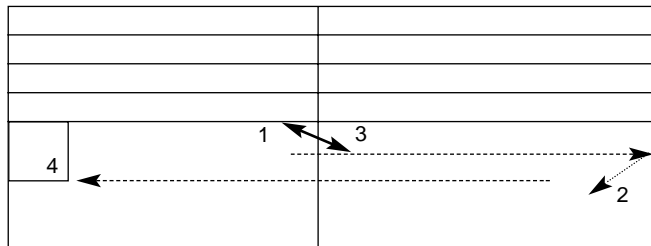

- Cal seguir l'ordre numèric en les accions dels alumnes.
- Qui llança (1), després colpeja (2) i després torna a llançar (3) i a colpejar (4).
- Qui colpeja arreplega la pilota, ja que es desplaça a llançar.

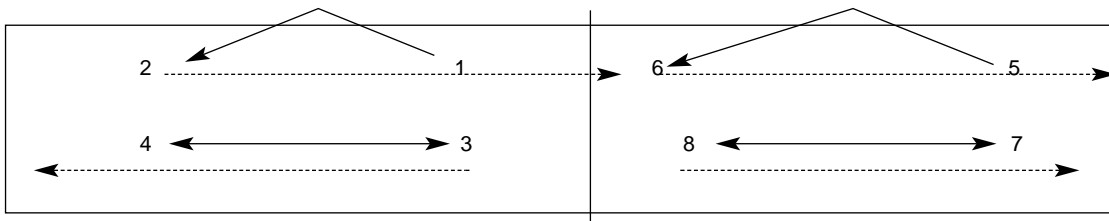
B.- 1 ferida de galotxa 2 dau de galotxa 3 ferida escala i corda 4 dau escala i corda

C.- 3 adoba i 1 colpeja de volea, mentre 2 i 4 juguen per dalt de la corda (2 intents). Quan acaben segueixen l'ordre numèric, ja que la resta d'alumnes estan en els llocs que indica els números.

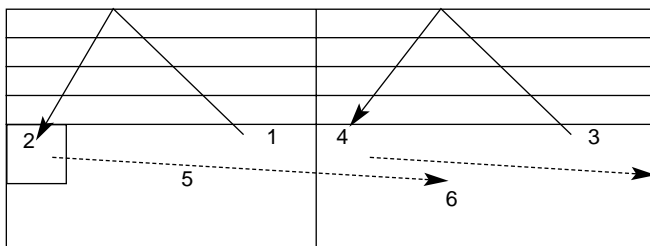

- Gran grup: directe: els/les alumnes es repartiran ocupant les posicions 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 i 8.

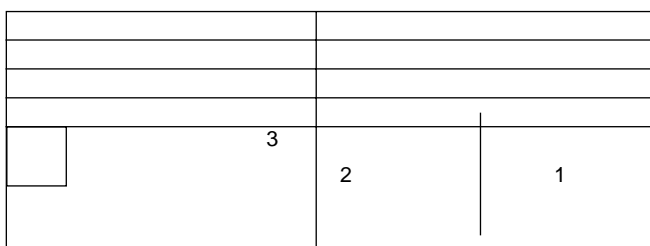
1 i 5 ferir escala i corda. 2 i 6 dau escala i corda. 4 i 7 adobar. 3 i 8 volea

- Gran grup: directe: els/les alumnes es repartiran ocupant les posicions 1, 2, 3 i 4.

1 i 3 ferir escala i corda.
2 passar-la per dalt de la corda.
4 enviar-la a la galeria del rest.
5 i 6 arreplegar pilotes per als feridors.

- Gran grup: directe: els/les alumnes es dividiran en tres grups i ocuparan les posicions 1 i 2.

1 i 2 joc a l'alt en mig trinquet.
3 concurs de ferir.

Sessió model 2*Iniciació a l'alt***1. Objectius didàctics:**

1.1 *Millorar el colpeig a l'aire, treballant la coordinació ull-mà amb reducció progressiva del mòbil i augment progressiu de la canxa.*

2. Material i lloc: pilotes de plàstic (5 cm diàmetre màxim) i pilotes de badana.

ACTIVITATS	ORGANITZACIÓ	TEMPS
Informació sobre el contingut de la sessió.	<i>Organització: Gran grup situats en cercle dins la pista poliesportiva.</i>	5'
PART INICIAL Realització de diferents exercicis de coordinació ull-mà amb la pilota de plàstic:		
1. Colpejar a l'aire de forma contínua (que rode dins la mà). Primer amb una mà, després amb l'altra i alternativament.	<i>El professor explica i usa la instrucció directa.</i>	10'
2. Empomar la pilota amb moviments de pronosupinació.	<i>Treball individual.</i>	
3. Llançar a l'aire, rodejar la pilota amb la nostra mà descrivint un cercle i agafar-la abans de tocar terra.		
4. Llançar per darrere l'esquena i empomar per davant.		
5. Llançar per baix cama i empomar.		
6. Llançar la pilota a l'aire, fer un o diversos girs i empomar-la abans de tocar terra.		
PART PRINCIPAL		
1. Exercicis d'intercanvi de colpejos per parelles, primer en estàtic i després en desplaçament.	<i>Treball per parelles. El professor/a interromp l'execució el mínim possible per proposar cadascuna de les tasques i els canvis de parella per equilibrar i motivar.</i>	5'
2. Diàleg de colpejos jugant agenollats, passant la pilota per dalt d'un banc suec, situat entre ambdós adversaris. Regles i puntuació semblant a l'escala i corda.		5'
3. El mateix, però drets i augmentant la canxa de joc en profunditat.		5'
4. El mateix però jugant per parelles i posant un banc damunt del primer.		5'
5. El mateix però jugant amb les pilotes de badana.	<i>Activitats de menys intensitat que faciliten el retorn a la calma.</i>	10'
PART FINAL		
1. Exercicis de relaxació per parelles. Utilitzem les pilotes de plàstic per fer massatge.		10'

Sessió model 3

Elaboració i utilització de la indiaca per a la iniciació a l'alt

1. Objectius didàctics:

1.1 *Elaborar una indiaca amb material alternatiu.*

1.2 *Millorar el colpeig a l'aire, treballant la coordinació ull-mà amb un mòbil que descriu una trajectòria lenta i regular.*

2. Material i lloc: *quatre fulls de periòdic, un plomer, uns globus, tisores i esparadrap o cinta aïllant.*

ACTIVITATS	ORGANITZACIÓ	TEMPS
Informació sobre el contingut de la sessió.		5'
PART INICIAL Elaboració de la indiaca per parts: Fer una pilota amb forma de pera amb paper de periòdic, llevar les plomes al plomer, ficar les plomes dintre del coll de la pera i reforçar la subjecció amb esparadrap. Per acabar, envoltar la base de periòdic amb globus.	<i>Organització: gran grup situats en cercle dins la pista poliesportiva.</i> <i>*Vegeu fotos al final del capítol.</i>	10'
PART PRINCIPAL 1. Exercicis de familiarització a base de colpejar en estàtic i en moviment, individualment i per parelles, trajectòries rectes i curves.	<i>Treball individual i per parelles en dispersió. El professor/a interromp l'execució el mínim possible per proposar cadascuna de les tasques.</i>	5'
2. Experimentació i creació de noves formes de colpejar.	<i>Treball per grups reduïts, per exemple de sis persones, així afavorim la distribució que ve després.</i>	5'
3. Partits, però seguint una reglamentació molt semblant a la modalitat de galotxa pel que fa a la ferida, la puntuació, etc.	<i>Juguen per grups de tres o per parelles. Al llarg de la pista col·loquem una corda de l'escaire d'una porteria a l'altra.</i>	15'
PART FINAL 1. Arreplegar tota la brutícia del material. 2. Al mateix temps que fem estiraments, reflexió al voltant dels següents temes: - Reciclatge de material, procés d'elaboració de les pilotes, formes de colpejar semblants a...	<i>Activitats de menys intensitat que faciliten el retorn a la calma i parlem de temes relacionats amb la construcció de materials o colpejos a l'aire.</i>	5'

4. Condió física aplicada al joc de pilota

4.1 Introducció

Fins els anys 80, quan comencen a funcionar les primeres escoles de pilota federades, tots els jugadors havien sigut autodidactes en l'aprenentatge del joc de pilota i per tant també en la seua preparació. La figura dels entrenadors o preparadors, quan els ha hagut (que són poques vegades), ha estat representada per un antic jugador que era una barreja entre amic, conseller, tècnic, massatgista etc., que basava la seua actuació en l'experiència i la intuïció.

Sempre han existit jugadors que tot i que no tenien formació estaven molt preocupats en millorar el seu rendiment i tractaven d'entrenar-se fent coses diferents a la preparació tècnica (partides amistoses fora de competició entre companys). Hem sentit parlar dels hàbits tant saludables i de la vida molt ordenada que duia a terme Juliet d'Alginet. Eusebio de Riola, tots els dies que no jugava feia un poc de ciclisme i treballava tècnicament en el frontó. No podem oblidar al gran campió Genovés, que quan preparava el campionat individual eixia a córrer per les serres que hi ha en la Comarca de la Costera i hui ja en el nou mileni, tenim guanyadors del torneig mà a mà, com J.Vicent Grau, que han fet al·lusió també a la seua preparació psicològica per aconseguir triomfar en el joc de pilota.

És la nostra intenció deixar algunes coses clares: per una banda, que antigament els jugadors si no feien més és perquè no en sabien, a més que no hi havia els estudis ni els avanços tecnològics actuals i, per una altra banda, entendre que la planificació de l'entrenament comença per a un jove jugador quan és un cadet i acaba per l'esportista d'èlit quan és professional. En eixe període de la vida cal que presente diverses activitats com són el treball de l'aspecte tècnic (execució dels colpejos), l'aspecte tàctic (jugades), l'estratègia (ofensiva o defensiva), la preparació física, les revisions mèdiques, la preparació psicològica i també aspectes que comporten l'anomenat entrenament invisible com és la nutrició o el descans. Perquè tota eixa complexitat es puga dur endavant cal remarcar la gran quantitat d'estudis científics que s'han realitzat i que hui en dia estan en constant renovació. Per últim dir també que mentre l'organització interna del joc de la pilota permeta que un jugador participe tres o quatre dies seguits en diferents trinquets, qualsevol entrenament ací plantejat no té sentit, perquè la planificació de qualsevol entrenament comença per racionalitzar la competició.

A continuació presentem una sèrie de sistemes d'entrenaments adaptats als nostres alumnes i que amb algunes variacions d'intensitat tenen aplicació al món professional.

4.2 La condició física

Segons Grosser la condició física és la suma ponderada de totes les capacitats físiques necessàries per assolir un rendiment esportiu, tenint en compte la personalitat de l'esportista així com aspectes psicològics i volitius.

La condició física ve determinada en gran part pel grau de desenrotllament de les anomenades capacitats físiques bàsiques: resistència, força, velocitat i flexibilitat.

Les capacitats físiques bàsiques són aquelles característiques individuals fonamentalment innates però susceptibles de desenrotllament i per tant són les que condicionen l'aptitud física de l'alumne. Són bàsiques perquè són el punt de partida de tot moviment i perquè en certa manera tota activitat física incorpora dins de certs límits elements de força, velocitat, duració i amplitud de moviments.

Eixes capacitats físiques bàsiques fan referència tan sols a la part quantitativa de la condició física, que és la que tractem seguidament, mentre que la part qualitativa que implica capacitats com l'equilibri o la coordinació es tracten més específicament en altres apartats de la unitat.

4.2.1 L'escalfament

Tot treball de condició física per a principiants ha de començar per un bon escalfament. Podem dividir l'escalfament en diferents parts, per exemple:

a) Treball de mobilitat articular, en el qual es tractaran especialment les articulacions més implicades en el joc de pilota.

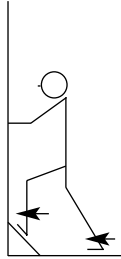
- *Flexo-extensió de turmells sense xafar la pilota en posició de quadrupèdia.
- *Rotació de genolls amb la pilota entre les cames.
- *El huit amb les cames obertes i estirades.
- *Rotació de cintura passant la pilota al company situat a la nostra esquena.
- *Hiperextensió de tronc passant la pilota per dalt del cap al company de darrere i arplegant-la per sota les cames.
- *Mobilitat de columna aguantant la pilota entre la nostra esquena i una paret.
- *Rotació de columna cervical aguantant la pilota entre la barba i el pit.
- *Rotació de munyica i múscles des de la posició de braços en creu.

b) Augment de pulsacions per mig d'exercicis de carrera i coordinació dinàmica general, per exemple: començar amb una carrera suau botant i agafant la pilota, pas lateral empomant-la com si anàrem a traure de manró, genolls amunt, talons arrere, molí de braços, obertures de braços, ...

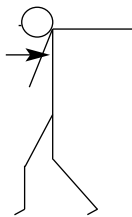
c) Estiraments utilitzant el mètode que millor s'adapte als alumnes:

Els exemples següents són estàtics actius i passius.

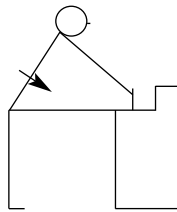

Estiraments de bessons aprofitant el tamborí o també es podria realitzar aprofitant l'escala.

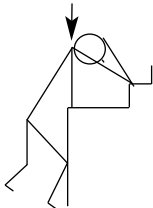
Pectoral en la muralla

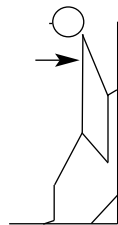
Isquiotibials en l'escala.

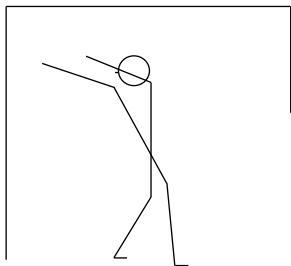
Estirament del tríceps.

Estirament quàdriceps.

Estirament fent una rotació de cintura cap al dau amb els peus fixos mirant al rest.

Tonificació muscular:

Flexions de braços tocant la pilota amb el nas.

Abdominals passant la pilota per sota les cames.

Lumbar empomant la pilota.

Bots tenint com a orientació la posició de la pilota...

En quant a un escalfament més específic (abans de la competició) hauríem d'atendre també els següents aspectes:

- Millorar la coordinació neuromuscular (ajust del SNC segons la demarcació).
- Reproduir el gest tècnic (primer, llançaments contra la paret i després combinació de colps amb les dos mans, així com colps per dalt i per sota etc.)
- Acondicionament fisiològic específic (intercanvi de colpejos amb un company reproduint el joc però modificant les distàncies...).

I per acabar deixar un temps de descans, no llarg, que nosaltres en les sessions podem aprofitar per explicar als alumnes on han de focalitzar l'atenció.

4.2.2 La resistència

Es defineix com la capacitat per realitzar un esforç de major o menor intensitat durant el major temps possible oposant-nos a la fatiga.

En quant a l'aplicació de sistemes es pot treballar a partir de tres mètodes:

Continu Constant: *L'entrenament total* (sistema natural de Hebert).

Continu Variable: *El Fartlek*.

Fraccionats: *L'Interval Training i el Circuit Training*.

Exemple d'una sessió de treball de l'entrenament total:

- a. Començar amb exercicis de mobilitat articular (atenció a les monyiques).
- b. Ix en grups de quatre alumnes: fer el moviment de raspar cada dos passes fins arribar al número 2, després anar en quadrupèdia dorsal del 2 a la corda i per finalitzar en quadrupèdia facial fins el número 8.
- c. Tornar caminant per dalt l'escala, pujant i baixant els escalons com a mínim sis vegades.
- d. Exercici de botar a peus junts fins la corda i després fins el 8 anar a la cama coixa alternant tres bots cada cama, acabar fent un exercici de traccions per parelles.
- e. Tornar caminant per damunt dels banquetes (col·locats longitudinalment un darrere l'altre) fent equilibri. Cas de no haver banquetes utilitzar altres referències com les juntes de les llosses de l'escala, etc.

- f. Fer ziga-zaga entre els coixinets a l'anada i multibots a la tornada.
- g. En arribar al dau realitzar llançaments per parelles de baló medicinal d'1 a 3 kg.
- h. Recórrer el trinquet amb diferents acceleracions, tocant la muralla llisa i l'escala, fins arribar al 9.
- i. Tornar recuperant-se caminant, pujant a la graderia del rest recorrent la graderia llarga i baixar per la graderia del rest.

Exemple d'un *fartlek* dins del trinquet:

- a. Dos recorreguts sencers al trinquet a ritme suau, començar pel dau fins al rest, tornar per dalt l'escala, pujar a la galeria llarga i baixar per la del rest.
- b. Carrera molt ràpida d'anada i tornada del número 2 al 8 (50 m.)
- c. Recuperar en carrera suau per tota l'escala fent un recorregut d'anada i tornada.
- d. Màxima velocitat del dau fins la corda (20 m).

Agrupar als alumnes per grups homogenis i repetir l'exemple una o dos vegades.

Exemple d'un *interval training* dins del trinquet:

- a. Distància a recórrer uns 70 m. (del número 2 al 9 anada i tornada) i per damunt del llindar anaeròbic que aproximadament es pot calcular amb la fórmula següent: Freqüència Cardíaca Màxima x 0,85.
- b. Començar la següent sèrie quan el ritme cardíac haja baixat a 110 pulsacions o per sota del llindar aeròbic, que es pot calcular així: FC màxima x 0,65.

L'activitat entre les sèries hauria de ser un descans actiu caminant, fent estiraments, exercicis de tècnica, combinacions de colpejos...

Exemple d'un *interval training* a base de colpejos:

Podríem elaborar un altre interval més específic que es base a realitzar un test de colpeig, per exemple 10 raspades contra la muralla a una distància mínima de 4 metres. Una vegada tenim la millor marca de la citada prova o d'una altra prova hauríem de traure el seu percentatge a la intensitat que decidim, en l'esmentat cas al 80%, i no començaríem la següent sèrie mentre el ritme cardíac no haja baixat el llindar aeròbic. El nombre de sèries tant en eixe interval com en l'anterior seria entre 6 i 8.

La fórmula per obtenir el nombre de colpejos a la intensitat desitjada és la següent:

$$\frac{\text{Millor marca} \times 100}{\% \text{ Intensitat}}$$

Si la millor marca de 10 raspades és 40 segons x 100 / Intensitat 80% = 50, el resultat per treballar al 80% seran 10 raspades en 50 segons.

També cal ressaltar que la resistència es pot treballar amb qualsevol joc d'iniciació com rei, pilotes fora, minipartides etc., però l'alumne s'ha de comprometre fisiològicament i açò ho comprovarem amb la presa de pulsacions.

Podríem fins i tot crear una coreografia d'aeròbic reproduint gestos tècnics de qualsevol de les modalitats de la pilota.

4.2.3 La força

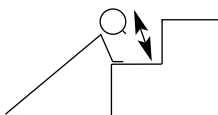
Es defineix com la capacitat d'exercir tensió contra una resistència (per exemple la pilota) gràcies a la contracció muscular.

L'aplicació dels sistemes d'entrenament de la força la podem classificar en:

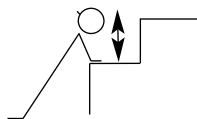
1. Treball d'autocàrrega, càrregues menudes (cadires, cordes, bancs, balons medicinals) i treball per parelles (acondicionament físic general, transports, contraresistències).
2. Circuits que evolucionen de la F. Resistència (20-15 rep.) a la F. Ràpida (10-8 rep.) progressivament.
3. Pliometria (tan sols en Batxillerat) precedit d'un treball específic de multibots i multillançaments.

Exemples d'exercicis d'autocàrrega i treball per parelles adaptat al trinquet:

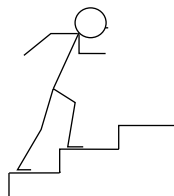
- a. Flexió de braços en el palquet.

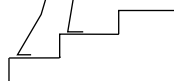
- b. Extensió de braços en l'escala.

- c. Quadrupèdies facials o dorsals.

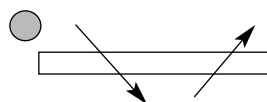

- d. Fondos de cames botant en l'escala.

- e. Flexoextensió de bessons al cantó de l'escala.

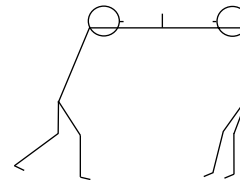
- f. Multibots amb els banquetes.

g. Anar corrent i fer com si es pujara per la muralla donant dos o tres passes.

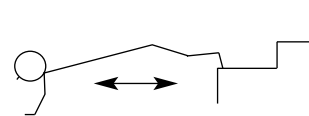
h. Exercicis d'abdominals on podem incloure llançaments de baló medicinal o colpejos de pilota quan elevem el tronc.

i. Per parelles, agafats de les mans, espitjar en sentit contrari, tenint en les mans una pilota.

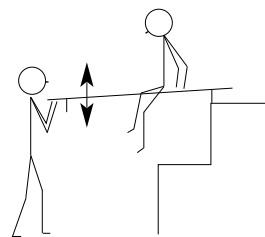
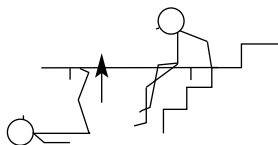
j. Per parelles, alçar un banquet per d'alt del cap i deixar-lo a l'altre costat.

k. Pujar a cavall i recórrer les diferents parts del trinquet.

l. Exercici de l'acordió amb els peus a l'escala.

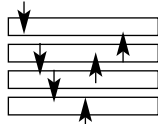
m. Exercicis amb els banquetes, l'escala i un company.

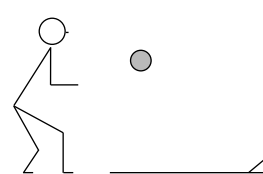
Exemple d'exercicis per fer un circuit orientat a la pilota:

1. Abdominals inferiors en l'escala.

2. Llançaments de baló medicinal amb trajectòria de la mà per baix del muscle (manró i palma bàsicament), contra la muralla o el rebot.

3. Multibots amb els banquetes.

4. Abdominals superiors.

5. Llançaments de baló medicinal per dalt.

6. Pujar i baixar escales de la graderia.

7. Oblicus amb caiguda de cames.

8. Tirar de la corda, dos contra dos.

Directrius d'execució pel circuit:

- Realitzar els exercicis per l'ordre indicat.
- Realitzar el circuit per temps o repeticions segons interesse.
- Fer com a mínim dos sèries.
- No descansar entre exercicis, sí entre sèries.
- Control de pulsacions abans de començar, en acabar i als tres minuts de descans.
- Grups de quatre alumnes per posta.

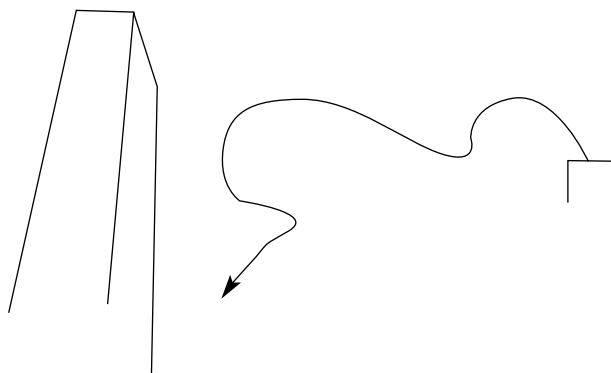
Exemple d'exercicis de pliometria adaptats a la pilota i als nostres alumnes de Batxillerat:

- Posició inicial dret dalt del primer escaló.
- Deixar-se caure al matalafet des d'uns 45 cm de la careta amb una xicoteta flexió de cames (estirament excèntric).
- Botar de seguida amb els dos peus junts superant l'altura del banquet.
- En amortiguar el bot, eixir ràpidament fent una carrera a màxima velocitat de 4 a 6 metres i finalment colpejar la pilota.

Un altre exemple pensant amb les pilotades de raspall que toquen la careta i no ixen quasi gens:

- Posició inicial dret perpendicularment en un banquet a 2'5m de l'escala.
- Punt de recepció amb els dos peus a 45 cm amb escasa flexió.
- Bot lateral cap a la careta.
- Punt de recepció amb un peu a 1m.
- Bot en diagonal cap avant.
- Punt de recepció amb els dos peus a 1m i raspada.

Directrius d'execució:

- Entre 6 i 9 bots la sèrie.
- No fer més de dos sèries.
- Si l'escala té molta altura (més de 75 cm) vore el palquet o posar una cadira o banquet de 30 a 60 cm.
- Entre les sèries, fer exercicis d'estiraments o traccions per descarregar la columna.

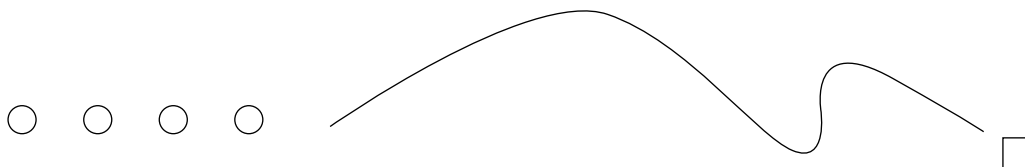
4.2.4 La velocitat

En general es definix com la capacitat per realitzar un o més moviments en el menor temps possible. L'aplicació dels sistemes de velocitat en les pràctiques d'Educació Física pot ser la següent:

1. Treball de la *velocitat de reacció* molt vinculat a la tècnica i l'anticipació a la jugada en funció de la posició i moviments del contrari i de la pilota. El més important és fer conscient l'alumne de com li poden tornar una pilota en funció de la jugada. Per posar un exemple, si un contrari ha de jugar la pilota fent-se arrere amb l'esquerre i a l'altura del nou, es pot preveure que si la passa serà prop de la corda i per tant ja podem moure'ns avant. Per tant tot açò es pot treballar al mateix temps que juga. Altres exercicis es basaran en eixides a màxima velocitat amb 4 o 5 passes des de diferents posicions (assegut a l'escala, agenollat sota la corda, d'esquenes dins del dau amb les mans tocant el rebot, etc.) i diferents estímuls (escoltar botar la pilota, escoltar el colpeig, vore una posició...).

2. Treball de la *velocitat de translació*. Podem utilitzar sèries curtes (max. 20 metres), jocs de relleus o persecució relacionats amb gestos tècnics, però el més important serà treballar aïlladament la freqüència i l'amplària de camada. La primera en diferents tipus de marxa, en bots entre línies o pujant escales i l'amplària de camada amb la simulació del moviment, progressions, multibots utilitzant referències del trinet com els blaus etc. Atenció a la recuperació total de cada exercici, un minut per segon de treball.

3. Treball de la *velocitat gestual*. Cal que el treball vaja unit a una correcta execució del gest tècnic. Un bon exemple són les rodes de colpeig.

Per treballar-ho bé al principi, els alumnes que estan en la cua han de colpejar la pilota perquè li arribe en bones condicions al company, el segon de la cua clapejarà la seua pilota en el moment que el receptor contacte amb la primera

pilota i així anirà repetint-se. Un altre exercici bastant efectiu utilitzant la instal·lació del trinquet és deixar caure la pilota des de l'últim escaló i baixar corrent per colpejar-la abans de tocar el terra.

4.2.5 La flexibilitat

La qualitat física bàsica es defineix com la capacitat que en base a la mobilitat articular, l'elasticitat i l'extensibilitat permet el màxim recorregut entre les articulacions.

El tractament escolar de la flexibilitat orientada per la pilota haurà de tindre especial cura en la musculatura dels membres superiors, ho farem a partir d'un treball globalitzador i utilitzarem tant els mètodes dinàmics (hi ha exemples en l'apartat de mobilitat articular de l'escalfament), com els estàtics en les seues tres variants (passius, actius i forçats) i acabarem introduïnt alguns dels mètodes de FNP com el del suec Sven A. Sölveborn.

La pilota a l'escola

▲ Exercicis amb pilotes de plàstic

▲ Assajant una volea

▲ Una volea al trinquet

— No hi ha edat per a raspar

— Pilota base

— Elaboració d'una indiaca

▲ Sessions de progressió a l'alt ▼

▲ Sessió de raspall al gimnàs

▲ Sessió de raspall al gimnàs

▲ Sessió de xiques jugant al raspall

▲ Xics i xiques arreglant-se les mans

➤ Ferint al trinquet

➤ Sessió al trinquet per dalt corda

VI. ACTIVITATS COMPLEMENTÀRIES

Tot seguit et presentem un conjunt d'activitats complementàries que et poden ajudar a conèixer i aprendre aspectes del joc de pilota que han estat explicats en els capítols anteriors de la present unitat didàctica. T'oferim un conjunt de textos històrics, uns, i comentaris d'alguns estudiosos, altres, on podràs treballar els aspectes més diversos sobre la història del joc, les seues modalitats, els colps que s'assesten a la pilota, el procediment de les travesses, la llengua del joc, els jugadors, el seu vestuari i les proteccions utilitzades, les opinions de jugadors, trinqueters i marxadors, etc.

Hem preparat per a tal fi tot un seguit de qüestions sobre cadascun dels textos, encreuats, sopes de lletres i altres jocs de paraules amb els quals pots comprovar els coneixements assolits.

Comencem les activitats fent un encreuat sobre diferents aspectes del joc de pilota. Si quan comences observes que hi ha moltes paraules que no coneixes, no et preocupes! El més important és que sigues capaç de completar-lo en acabar les activitats.

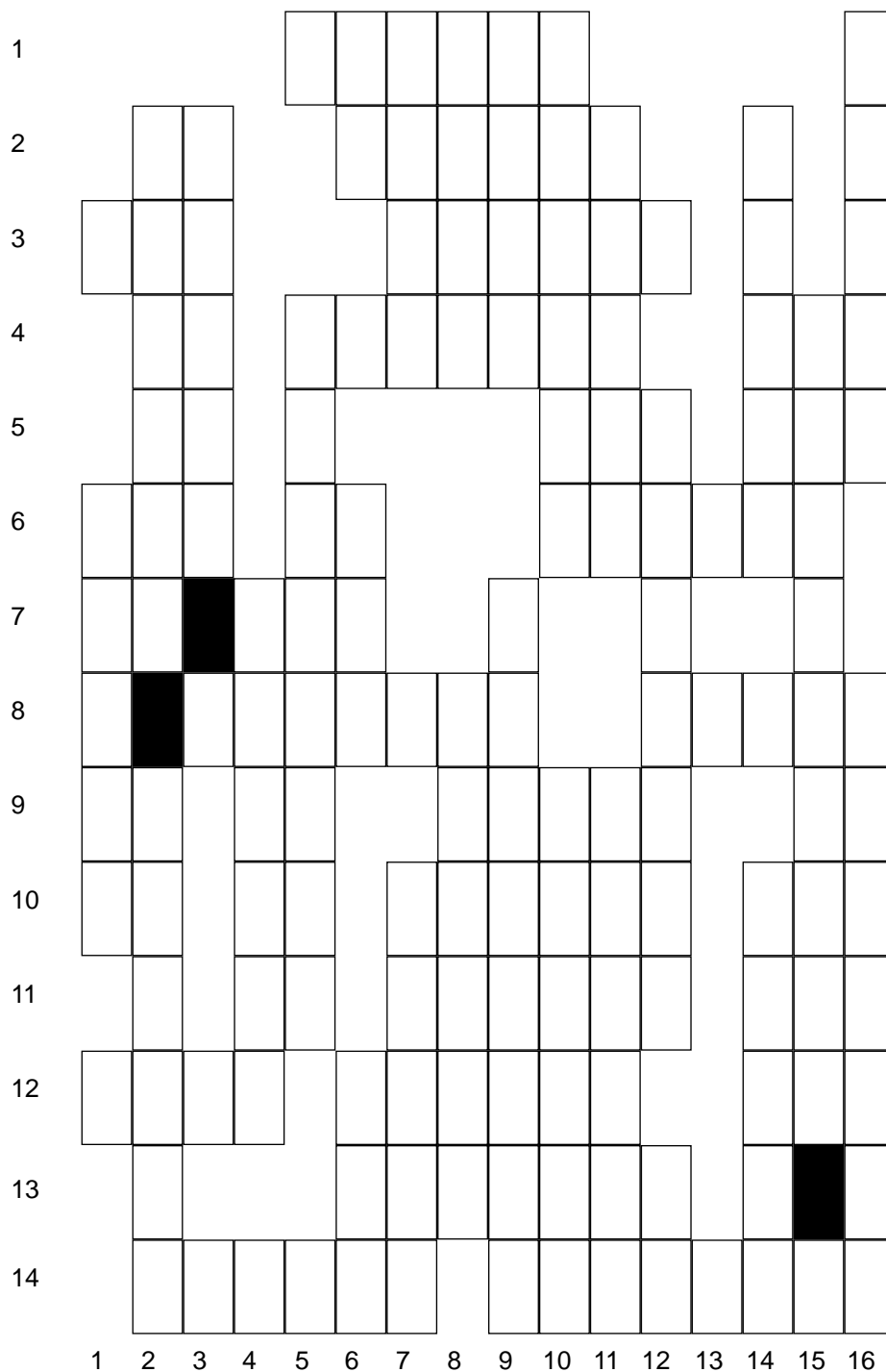
ENCREUAT

Horitzontals:

- 1.- Tornar la pilota llançada pel qui fa el dau.
- 2.- Al revés, acció de posar en joc la pilota a la modalitat d'escala i corda.
- 3.- Quaranta. Errar una pilota.
- 4.- Al trinquet, bisell que mata l'angle que forma la paret del rebot i el terra.
- 6.- Nom que rep el frontal del primer escaló al trinquet.
- 8.- Nom que rep la pilota amb què juguem els valencians. Al revés, al trinquet, jugada després de tocar, la pilota, la paret del frontó.
- 9.- Ratlles verticals pintades a les muralles del trinquet senyalitzades amb els números del 0 al 9.
- 10.- Modalitat del joc de pilota indirecte.
- 11.- Al revés, persona que al trinquet fa una postura, per travessar diners.
- 12.- Pilota jugada tot seguint les regles del joc. Calbot.
- 13.- Llançar les pilotes a les teulades del carrer, sense que en tornen.
- 14.- Al revés, conjunt d'escalons adossats a la muralla del trinquet. Forma correcta en valencià de dir *palquet*.

Vertical:

- 1.- Modalitat del joc de pilota al carrer semblant a la galotxa.
- 2.- Jugar la pilota al raspall. Element fonamental del joc.
- 3.- Lloc des d'on es realitza la ferida al trinquet.
- 4.- Material i nom que reben les pilotes amb les quals es juga al carrer.
- 5.- Espai tancat on es juga a pilota.
- 6.- Quadrat on s'ha d'introduir la pilota de la ferida.
- 9.- Modalitat de carrer amb regles molt semblants a les de l'escala i corda.
- 10.- Al revés, via pública on es juga a pilota.
- 11.- Element de color roig o blau que diferencia els equips.
- 12.- Al revés, quantitat de diners ofertat per un aficionat al marxador perquè en faça una travessa.
- 14.- Protecció de la mà del jugador. Manera de colpejar a la pilota en la qual el braç descriu un semicercle horitzontal abans de colpejar-la.
- 15.- Apostar diners al joc de pilota.
- 16.- Element que dividix el terreny de joc en 2 parts en algunes modalitats. Modalitat del joc en què la pilota va, normalment, arran de terra.

El joc de pilota valenciana és un joc en gran mesura desconegut entre els valencians, per això mateix resulten esperançadores les paraules d'un destacat jugador de bàsquet, Natxo Rodilla. A continuació et presentem una entrevista que li feren en desembre de 1999.

Natxo Rodilla

Natxo Rodilla, un amant dels trinquets

"Natxo Rodilla Gil nasqué a Lliria l'any 1974. Als 25 anys ha signat un contracte milionari i vitalici amb l'equip del Pamesa València. S'ha consagrat com un excel·lent jugador de la nostra terra i exporta el seu valencianisme per tot el món. Té una gran projecció i està considerat com un base important a la Selecció Espanyola de Bàsquet. En persona transmet una sensació d'humilitat i humanitat. Recorda la pilota de tota la vida. Es declara un bon aficionat i el divendres 19 de novembre va fer la treta d'honor en la presentació i primera partida de la IX Lliga Professional d'Escala i Corda-Circuit Bancaixa que es va fer al trinquet de Pelayo de la ciutat de València. Es va registrar un ple quasi absolut i tot el públic allí present es va posar en peu per ovacionar-lo.

— Quina impressió t'emportes del Circuit Bancaixa?

— Ha sigut un orgull per a mi fer la treta d'honor d'aquest Circuit, el campionat de pilota més prestigiós de l'any. M'he emocionat per l'extraordinari ambient del trinquet.

— Què penses de la pilota valenciana?

— La pilota valenciana és un esport espectacular. Està molt arrelat en les comarques i és l'esport representatiu de tots els valencians.

— De qui et ve l'afició a la pilota?

— Del meu pare. Ell ha sigut sempre un enamorat d'aquest esport i des de molt menut m'ha transmés aqueix mateix sentiment per la pilota.

— Quantes partides has vist?

— Moltes. Quan era xiquet al meu poble, al trinquet de Lliria, el vell, i també al de la Pobla. He vist sobretot escala i corda, però també galotxa al carrer.

— Què t'agrada més d'una partida?

— L'ambient d'abans de començar. Els comentaris dels aficionats sobre qui guanyarà o qui perdrà.

— Per a tu, quin és el millor jugador de pilota actual?

— He vist jugar a grans jugadors, com Paris, Fredi, Puchol, el mític Genovés. Hui

per hui Sarasol i Grau són els millors.

— La jugada que més t'agrada?

— La volea. I, evidentment, la magnífica i terrible volea que té Grau. És impressionant!

— Què creus que hem d'imitar de la pilota basca?

— Cada esport té el seu encant. Però pense que dins de la pilota valenciana hi ha modalitats amb una bellesa plàstica extraordinària, inigualable: el raspall, la galotxa, les llargues... Ara, en la meua opinió, l'escala i corda té una varietat de jugades i una dificultat que no té la basca. Jo pense que hem de promocionar el nostre estil de joc.

— T'agradaria jugar en el Circuit Bancaixa?

— Jo crec que sí. He comentat als jugadors professionals de pilota que l'any que ve em reserven un lloc de punter — somriu —. Ara seriosament, sóc un bon aficionat d'aquest esport tan nostre i sempre que puc m'acoste a presenciar una partida al trinquet.

— Has sentit parlar del Pla Especial de Promoció de la Pilota?

— Sí, he llegit alguna cosa als diaris. El fet que la Federació de Pilota haja fet un pla per introduir la pilota a tots els col·legis em pareix molt encertat. És la millor manera de garantir el futur de la pilota com a esport que ens identifique a tots els valencians".

QÜESTIONS:

- En quin poble va nàixer Natxo Rodilla? A quina comarca?
- Creus que si haguera nascut en una ciutat, com València o Alacant, coneixeria la pilota?
- I als pobles valencians, es coneix el joc de pilota?
- Resulta normal que els jugadors dels equips esportius valencians coneguen el joc de pilota?
- I la gent del carrer, coneix el joc de pilota?
- Tu coneixes el joc de pilota? I la teua família?
- Com conegué Natxo Rodilla el joc de pilota?
- Recordes com i quan vas conèixer, tu, el joc de pilota?
- Saps què és el Circuit Bancaixa?
- Busca informació a la premsa diària sobre el Circuit Bancaixa. Retalla-la i porta-la a classe.
- Saps d'algunes altres competicions de pilota que se celebren ara? Busca'n també informació a la premsa diària i porta-la a classe.
- Quins són els jugadors més destacats que ha conegut N. Rodilla? Quins d'ells són jugadors actuals i quins han abandonat ja el joc a hores d'ara?
- Quines modalitats del joc de pilota coneix N. Rodilla?
- A quin trinquet assistia N. Rodilla?
- Al teu poble hi ha trinquet? I a la teua comarca, n'existix algun?
- Has assistit alguna vegada a una partida de pilota jugada a un trinquet?
- Quins records tens de la partida?
- Recordes el nom de les diferents parts del trinquet?
- Al teu centre practiqueu el joc de pilota dins l'àrea d'Educació Física?
- Penses que és convenient introduir el joc de pilota dins la programació del centre? Per què?

Observa les 8 fotografies següents i escriu davall cadascuna d'elles el lloc i el nom de la modalitat que s'està practicant.

Passem ara a conèixer algunes dades sobre la història del joc de pilota. Als dos articles del primer president de la Federació de Pilota Valenciana, que t'oferim tot seguit, pots esbrinar les línies mestres de la història del joc de pilota al llarg dels segles, una història irregular, amb canvis importants pel que fa a la seua pràctica.

"Quan es va crear la Federació de Pilota Valenciana, es féu com a conseqüència de la situació de desconeixement i desatenció existent per part de la Federació Espanyola de Pilota.

Les circumstàncies històriques havien dut la nostra pilota a ocupar un espai molt reduït dins el conjunt de la pilota espanyola, tot i ser l'únic que conservava les arrels de les modalitats clàssiques.

De cap a cap d'Euskal Erria es va jugar originàriament a les modalitats que anomenaven a lo largo, tant a mà com amb ferramentes d'allò més variades. Per raons que encara caldria esbrinar, però a les quals no són alienes les climatològiques, i potser les idiosincràtiques, s'imposaren les modalitats de joc indirecte (frontó) i posteriorment amb la introducció del ble, el frontó de dos parets, s'abandonà i s'oblidà el joc directe, fins i tot la meravellosa modalitat de joc de plaça, anomenada rebot.

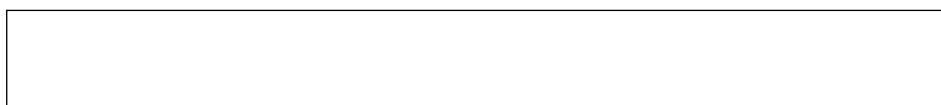
A la Comunitat Valenciana, la pilota a la llarga va quedar a les arrels més profundes del poble. A pesar que també es jugava a frontó, que ocupà un segon lloc al cor del poble davant el joc directe, el joc a llargues, fins i tot, es féu més curt de dimensions, es va afegir un rebot i un tamborí, i va rebre, per tant, el segell artístic i barroc de l'ànima valenciana.

El joc a la llarga és l'hereu de les més velles tradicions i així ho podem comprovar al fris grec del s. VI a. de C., que representa dos equips de tres homes, jugant a allò que hui anomenem llargues. Així mateix, hi ha constància de l'afició que pel joc de pilota tingueren homes com Cèsar, Marc Antoni, Sèneca i el mateix Sant Agustí.

La pilota valenciana es troba documentada des del 1391, si més no, quan l'Ajuntament de la ciutat de València prohibí jugar a pilota arrulada, pels carrers de la ciutat, perquè ho feien tants homes que molestaven els vianants.

Mai s'ha deixat de jugar la pilota als carrers dels nostres pobles, al mateix temps que la noblesa ho feia als trinquets. Quan el poble pla guanyà el lloc als nobles aquests fugiren del joc i inclús de l'assistència als trinquets i començaren a desacreditar-lo, contràriament al País Basc, on la noblesa i la burgesia de Madrid el descobriren i el potenciaren, al temps que l'emigració basca a Amèrica i la incorporació d'interessos comercials específics, permeteren l'expansió geogràfica de la pràctica de les modalitats dites basques (especialment la cesta punta), mentre que la pilota valenciana es tancava dins d'ella i del nostre país. (...)"

Iñúrrria, V., *El Temps*, núm. 230, 14-XI-1988.

"Els de fora i els de dins es plantegen (s'ho plantegen?) la mateixa qüestió en sentir-nos dir això de Pilota Valenciana. És certament valenciana? Per què? Des de quan? ..."

Tradicionalment el nom de Pilota mai ha portat el cognom Valenciana, i quan els homes ajustaven i arreglaven partida deien "anem a jugar a pilota", i com a molt concretaven la modalitat: "anem a jugar a ferir, a llargues, a galotxa ...". A cap d'ells se'ls haguera acudit que eixos jocs no foren valencians. (...)

Per què, doncs, diem Pilota Valenciana? Jo crec que es tracta d'un acte inconscient d'afermació nacional i diferencial del poble valencià, a qui tant li costa reconèixer-se a si mateix i que sempre es troba a la recerca del QUI SÓC.

No existeix cap manifestació esportiva que pugua representar el nostre poble com ho fa la Pilota Valenciana, però encara resta molt per estudiar i analitzar històricament i etnològica sobre el nostre esport. (...) Darrerament, amb el seu reviscolament, la creació de la Federació de Pilota Valenciana, els contactes amb el poble basc, el recolzament de la premsa local i d'algunes emissores de ràdio, etc. noves aportacions van enriquir els nostres coneixements, i així podem dir hui que a PILOTA ha jugat l'home des que Eva li passà la poma a Adam i aquest, en no saber restar-la a l'aire, perdé quinze i nosaltres amb ell el joc i la partida.

Bromes i acudits a banda, (...) sabem que grecs i romans jugaren a pilota (...), que amb l'expansió de l'Imperi Romà, els seus costums i lleis ho foren per tots els pobles del seu Imperi. Qui

gosarà de dubtar, doncs, que els jocs de pilota no foren cosa comuna a la Gàl·lia, Hispània i la resta d'Europa.? (...)

Al segle XIII i amb la vinguda del rei Jaume I arribaren aires nous a les nostres terres; les hosts seues estaven integrades per aragonesos i catalans, però també provençals, toscans, hongaresos, etc. Arribà amb ells la pilota de bell nou? No podem assegurar-ho, però és simptomàtic que només cent anys després la pilota estiguera tan fortament arrelada al poble que, ni amb la prohibició de jugar dins la ciutat feta pels Jurats del 1391, ni tan sol amb la intervenció del Senyor Rei, pogueren eradicar-la de la vida quotidiana.

Més tard, Lluís Vives, als seus Diàlegs, ens compara la forma de jugar d'ací amb la de la noblesa a París i ens diu que en tot són igual, "però allà amb ferramenta i ací amb la mà".

De tota manera, a les nostres terres i al llarg dels segles, el poble ha mantingut el caliu i l'arrel jugant als carrers, defensant així, encara que inconscientment, l'essència de les modalitats clàssiques del "joc directe", mentre que a la resta d'Europa desapareixia la seua pràctica, exclusió feta d'Euskadi, on als darrers dos segles les modalitats del "joc indirecte" (frontó) anul·laren totes les altres.

És així com només a la Comunitat Valenciana es mantingueren els jocs de raspall i llargues i assoliren personalitat d'esport propi.

Definitivament cal arribar als darrers decennis per tal que es comence a dir pilota valenciana, i pense que molt afortunadament i reivindicativa. És pilota valenciana perquè ací arrelà, romanent fidel a si mateixa per més de set segles, i el poble valencià la preservà de la seua desaparició. Per això és pilota valenciana i no d'altre lloc. Per això el poble valencià s'ha de reconèixer en ella i amb tota il·lusió disposar-se a donar-la a conèixer per tot el món com a pilota valenciana. (...)"

QÜESTIONS:

- Després de llegir els dos articles, posa'ls el títol més escaient al teu parer.
- Els valencians, quan ens referim al joc de pilota, com li diem?
- Quan comença la història de la pilota en la nostra civilització occidental?
- Quina és la manifestació artística més antiga de què es té constància, en la qual es representa el joc amb una pilota?
- Quins personatges històrics importants del món romà practicaren el joc de pilota? Busca a una enciclopèdia en quins anys varen viure i per quins fets destacaren.
- Quan comencen els valencians a jugar a pilota?
- Com aplegà el joc a terres valencianes?
- Quin, i de quan, és el primer document escrit sobre el joc de pilota a València? De què tracta?
- Des d'època romana fins ara, el joc de pilota és exclusiu dels valencians? Per on s'estenia?
- Quin escriptor valencià escriu al s. XVI sobre el joc de pilota? Què saps sobre ell?
- Quina diferència existia, segons Lluís Vives, entre la manera de jugar dels valencians i la dels parisencs?
- En quins llocs es jugava a pilota en aquella època? Hi havia diferències socials?
- Què s'entén per joc directe i indirecte? En quin s'inclou el joc valencià? I el basc?
- Quina de les 2 maneres de jugar és més antiga?
- A què atribuïx, Víctor Iñúrrria, el prestigi del joc basc i el descrèdit i falta d'expansió de la pilota valenciana?
- És correcte o no parlar de pilota valenciana? Per què?

Llig el text citat per Víctor Iñúrrria en què Lluís Vives corrobora l'extensió del joc per Europa i compara el joc valencià i el practicat a París. La conversa es produïx als carrers de la ciutat de València, entre tres personatges de la noblesa, Borja, Cavanilles i Centelles, que és qui ha estat recentment a París.

- "BORJA: *Que n'hi ha a França de jochs públics, com los nostres?*
CENTELLES: *De tota França no'n puch parlar. A París, en fet de jochs públics no hi ha; de privats, n'hi ha molts...*
BORJA: *Jugan igual que per aquí?*
CENTELLES: *No hi ha gayre diferència...*
CAVANILLES: *A França y a Bèlgica jugan sobre paviments enrajolats plans y llisos.*
BORJA: *Ab quina mena de pilotes jugan?*
CENTELLES: *Casi may ab pilotes de vent, com aquí, sinó ab unes pilotes una mica més petites, y molt més dures, de cuyro blanch. La borra no és com en les vostres de pellussa de drap, és de pèl de goç y per tal motiu, jugan rarament ab la palma de la mà.*
BORJA: *Donchs com percuteixen la pilota? ab lo puny com en les de vent?*
CENTELLES: *No, ab una pala.*
BORJA: *Feta de fil?*
CENTELLES: *Teixida ab cordes de budells, com són ordinàriament les sextes de la guitarra. Limitan lo camp del joch per medi d'una corda tesa, y per tot lo demás jugan com aquí. Tirar la pilota més ençà de la corda, és falta. Los bàndols són dos; los nombres, quatre, quinze, trenta y quaranta cinch, y son ventges los d'igualarse a dos o a tres punts. La victoria pot ser doble guanyant la ratlla y'l joch. La pilota's torna de voleda o del primer bot y com de rebot ja no porta força, se fa una ratlla hont s'és tornada."*

Vives, J.LI., *Diàlechs*, Barcelona, 1915.

QÜESTIONS:

- Busca en una enciclopèdia el nom de Joan Lluís Vives i explica qui era i en quina època visqué.
- Per on s'estenia en eixa època, si més no, el joc de pilota segons el text?
- Hi ha molta diferència segons els tres personatges dels Diàlegs, entre el joc valencià i el parisenc?

- Compara el que es diu al text sobre la manera de jugar i la reproducció del gravat francès del s. XVII que t'adjuntem.

- On jugaven?
  - Com era la pilota?
  - Amb què la colpejaven?
  - Com i quan podia ser colpejada la pilota?
  - Quines regles seguien?
  - Quin sistema de puntuació tenien?
- Fes una comparació de l'element principal del joc de la pilota. Com era la pilota francesa i com la valenciana?
  - Explica el fragment *"Donchs com percuteixen la pilota? ab lo puny com en les de vent?"*

Hem llegit a l'article de Víctor Iñúrrria que des de la mateixa arribada de Jaume I es juga a pilota entre els valencians. La seua pràctica adquirí tal magnitud que els Jurats de la ciutat de València i també els d'altres ciutats es veren obligats a publicar bans per a prohibir el joc als carrers valencians. Llegim ara el ban publicat a la ciutat de València el 1391, el primer que coneixem, i un altre posterior de la ciutat de Castelló:

"Car per ocasió del joc dejús escrit se seguien diverses blasfèmies en ofensa de nostre senyor Déu e dels sants e diverses injúries de paraula e fet a les gents anants e estants per los carrers e places de la Ciutat, ha novellament establít e vedat que alcuna persona

privada o estranya de qualsevol estament condició o llei sia d'edat de deu anys a ensús no gos ni presumisca jugar dins los murs de la dita Ciutat a joc de pilota arruladissa sots pena de vint morabatins d'or per cascuna vegada que contrafarà. E si serà algú que la dita pena no puixa, serà mes en presó e correrà la Ciutat ab assot sens tota gràcia e remei. "

Arxiu Municipal de València, *Manual de Consells*, 1388-1392.

"per guardar los dits veïns e altres dels dits damnatges e d'escàndells e perills que per causa del dit joc se porien seguir en dita vila, establí e ordenà que alguna persona de qualsevol llei, estament o condició sie, no sie tan gosat que gos o presuma jugar dins la dita vila e terme d'aquella palesament o amagada al dit joc de pilota sots pena de deu sous per cascuna vegada que al dit joc jugaran".

Revest, Ll., *Libre de Ordinacions de la Vila de Castelló de la Plana*, Castelló, 1957.

QÜESTIONS:

- Transcriu al valencià actual els dos textos anteriors. Fes tots els canvis que calga, sense limitar-te a les correccions ortogràfiques.
- A quines persones anaven dirigits els bans? A persones de quina "condició"?
- En quines 2 raons es basaven els bans per prohibir el joc?
- A quina modalitat del joc de pilota, creus tu, que es referixen les prohibicions?
- Quins càstigs preveia el ban per a aquells que l'incompliren?
- Consideres les penes proporcionades, des de l'òptica actual?
- A què creus que es devia l'afany dels Jurats per prohibir el joc?
- Recordes alguna prohibició del joc de pilota al teu poble? I prohibicions de jugar a algun altre joc al carrer? Fes una fotografia d'alguna de les prohibicions referides i en farem una exposició.
- A quins llocs públics afectava la primera prohibició? I la segona? I per què creus que la segona amplia l'àmbit de la prohibició?
- Creus que eixes prohibicions degueren tindre èxit?

- El 14 de juny de 1991, l'alcaldesa de València, Clementina Ródenas, el dia en què es complia el sisé centenari de la promulgació del primer ban que t'hem presentat, el derogava simbòlicament amb un nou ban. Intenta aconseguir el ban. Per a fer-ho pots posar-te en contacte amb la Federació de Pilota en la seua pàgina web (Consulta la pàg. 240).
- Elabora un ban actual en què es recomane la pràctica del joc de pilota, tot adduint les causes que l'aconsellen.

Ara bé, malgrat totes les prohibicions que s'estengueren per totes les comarques valencianes, el joc de pilota encara continuà jugant-se als carrers del cap i casal i de la resta de la Comunitat Valenciana, i encara al s. XVIII trobem prohibicions com ara la següent, publicada el 28 de setembre de 1741:

"El señor D. Joseph de Fonsdeviela, del Consejo de su Majestad (...).

Hace saber: Que, por quanto de algunos años a esta parte, se experimenta el desorden de que así en días de fiesta como de trabajo se forman juegos de pelota en calles y plazas de esta ciudad, ocupándose de ellos los muchachos, estudiantes y de oficios, sino muchos hombres, de que se originan los daños de que los primeros no asisten a sus estudios y los otros faltan a sus ocupaciones, viciándose en la misma ociosidad del juego, a que se añade el perjuicio de las desgracias que se han visto de haberse maltratado a diferentes personas con algún pelotazo al pasar por las calles y la inquietud y el alboroto que se advierte en ellas al tiempo del juego como igualmente los rompimientos de los vidrios de coches, lo que se hacía digno de severo remedio y principalmente en un pueblo tan numeroso y en donde hay parajes destinados para tales juegos de Pelota, por lo cual Su Señoría manda que bajo la pena de tres libras y un mes de cárcel ninguna persona de cualquier grado o condición que sea juegue ni permita jugar a la pelota en las calles de esta ciudad ni en los arrabales, con declaración, para mayor observancia, que en dichas penas incurrirán igualmente los padres por los hijos y los amos por los criados y oficiales (...)"

Arxiu Municipal de València, *Libro de pregones que empieza en el año 1731 y concluye en 1761, de Valencia.*

QÜESTIONS:

- Compara el text amb els anteriors.
- El ban ara està escrit en castellà. Per què creus que s'ha produït el canvi de llengua?
- Quin fet històric es va produir a començament del s. XVIII que provocà la pèrdua d'oficialitat del valencià?
- En quins llocs, i per què, es prohibix el joc?
- Què creus que significa "*en una ciudad en donde hay parajes destinados para tales juegos de Pelota*"? Quins són els "*paratges destinats al joc de pilota*"?
- Quants *paratges* com els descrits existien a la ciutat de València en eixa època? (Mireu el text de les pàg. 198-199).
- Quins són els motius pels quals el ban prohibix ara el joc? Quins motius són nous respecte als bans anteriors?
- Quin és el càstig que es preveu?
- A qui es podia castigar?
- Com justificaries el fet que des de 1391 es repetisquen els bans que prohibixen el joc i a pesar de tot es continue jugant a pilota?

I certament es produïen desgràcies a causa del joc de pilota i no sempre en gent que passava pel carrer. Llegim el text següent per a confirmar-ho:

"Dissabte a 27 de juny 1615, entre cinc i sis hores de la vesprada, estant jugant als cientos en casa, en la sala de don Pau Sanoguera, a la plaça de Penya-roges, don Antonio Bellvís ab altres cavallers, entrà per la finestra una pilota de vent que jugaven uns cavallers en dita plaça i, estant molt a dins de la sala, li pegà en lo ull dret i li féu eixir molta sang d'aquell i ab gran perill de perdre'l, i li buidà lo ull. I qui va traure la pilota del taulell o botador era don Laudomio Mercader, fill del comte de Bunyol. Déu mos guarde de desastre."

Castañeda, V. (trascrició i pròleg), *Coses evengudes en la ciutat y regne de València. Dietario de Mosén Juan Porcar, capellán de San Martín (1589-1629)*, vol. I, Madrid, 1934.

QÜESTIONS:

- De quina classe social eren les persones que estaven jugant a pilota al carrer?
- Què li passà a don Antoni Bellvís?
- Creus que això és possible? Per què? Coneixes algun cas actual en què haja passat un fet semblant?
- En quina jugada es va produir l'accident?
- A quina modalitat creus tu que estaven jugant? Per què?
- Es podrien justificar per eixos accidents les contínues prohibicions?

El nostre joc, però, tot i les prohibicions era cada vegada més popular. I així un dels personatges més coneguts a la ciutat de València a mitjan s. XIX, segons autors com Constantí Llombart o Martí Gadea, sembla que era Mondiu, persona que imitava les partides de grans jugadors en plena via pública:

"Allà pels anys 1860 hi havia un tipo en València, que tenia una habilitat especial per a contrafer als joadors de pilota, en termes que ell a soles fea una partida en una plaça, pegant esclafits en les mans, imitant les corregudes dels més afamats com Bota, Caragol, Mateuet de Montaverner, Roquet de Penaila i atres, i cridant-los u per u, com si estigueren jugant en companyia d'ell. Era encara jove, pobre i conegut de tots en la ciutat, i a penes veen que armava un simulacre de partida, ja tenia dos o tres-centes persones formant rogle i fent-li lloc perquè ell puguera córrer, botar, traure o ferir, restar i fer totes les operacions i ademans propis d'eixe joc; quan acabava la broma, passava la gorra o sombrero pel rogle de gent i tots li posaven, arreplegant cada vegà prou aguiletes o xavos d'a quatre i quartillos, que encara s'usaven entonces..."

Martí Gadea, J., *Tipos, modismos y cosas raras y curiosas de la terra del Gè*, vol. I, València, 1912-1918.

QÜESTIONS:

- Corregix el text anterior.
- Què feia Mondiu? Com t'ho imagines?
- Per què imitava jugadors de pilota?
- On actuava?

- Per què tenia tant d'èxit?
- Seria possible eixa acceptació a hores d'ara?
- Quines jugades d'una partida realitzava Mondiu?
- Quins eren els jugadors més famosos de l'època?
- On es troben els pobles que se citen? Situa'ls en un mapa de comarques.
- Creus normal que a la ciutat, en el segle XIX, es conegueren jugadors de pobles tan allunyats? Per què?
- A quins personatges actuals compararies les accions de Mondiu?

Una altra mostra de la importància que entre nosaltres, els valencians, assolí el joc de pilota és l'abundància de referències pilotaires que existixen en la nostra literatura popular. Així, podem vore-ho en cançonetes en les quals el fet d'esmentar la pilota només és una al·lusió a un tema conegut i quotidià.

A *"El pare vicari
tancat dins l'armari,
jugant a pilota
i resant el rosari."*

B *"En València han fet un bando
que no juguen a pilota,
que una güela s'ha mort
del susto d'una granota."*

QÜESTIONS:

A

- A partir de quines 2 referències està elaborada la cançoneta?
- Per què creus que tracta eixos dos temes?
- Coneixes alguna altra manifestació cultural en la qual apareixen units els dos temes?

B

- Pel que hem vist en els textos anteriors, quin és el fet real en el qual es basa la cançoneta?
- Tu creus que és possible la segona part?

- Com qualificaries eixes 2 cançons? I en quins fets dels que es contenen, basaries eixe caràcter?
- Quin recurs literari es dóna en eixes cançons que facilita la seua memorització?
- Coneixes alguna cançoneta, dites o expressions de caràcter popular semblant a les anteriors, tot i que no facen referència al joc de pilota?

Et presentem unes altres mostres de literatura popular amb referències pilotaires.

*"Les fadrinetes d'entonces,
com les fadrines d'enguany,
al tocar el quinze i falta
en lo trinquet de l'edat,
ratlla fent a la innocència,
en bon fi, llei natural!,
de Cupido la volea
procuraven empomar."*

Escriu, E., "Dumenche de Rams", en *Tabal y Donsayna. Festes costums i mals visis pintat á la valensiana per varios populars artistes de la terra del CHE*, València, 1878.

QÜESTIONS:

- Relaciona les 2 columnes de la graella següent de tal manera que corresponga cada referència pilotaire al seu significat metafòric. A més a més intenta explicar el significat de les referències en el joc de pilota.

<i>Referències pilotaires</i>	<i>Significat metafòric</i>	<i>Significat en el joc</i>
Al tocar quinze i falta	En avançar	
Ratlla fent a la innocència	Aprofitar la situació	
En lo trinquet de l'edat	En el camp de...	
Empomar la volea	Donant fi a...	

"MITJAFIGA: *És cert i veritat; però sapiam com estem.*
 VERDEROL: A dos i ratlla, i pilota encalà.
 PIULO: *I què fa la nació?*
 PALLOLA: *Se manté; perdent 22 trentenes.*
 GARRUT: *En eixe joc malaït
 de santones xupladors,
 mos costen més d'un sentit
 pilotes i marxadors."*

"Sessió Secreta", *El Mòle*, 21, 16-VI-1855.

El fragment anterior presenta 2 expressions del joc que han ultrapassat les fronteres del joc i són utilitzades en la parla col·loquial. Els valencians en la seua parla quotidiana han donat un nou significat metafòric per a eixes expressions a partir del seu significat pilotaire originari. Cada poble fonamenta les seues frases fetes i refranys en l'experiència quotidiana que els ajuda a resoldre, amb la pròpia pràctica col·lectiva, les situacions viscudes; així, els valencians reflectim en eixes expressions la forta presència del joc en la nostra història. Tot seguit et donem el significat de 2 expressions que apareixen al text:

(Entre) pilotes i marxador	Situació en què hi ha despeses superiors, als guanys
A dos i ratlla, i pilota encalada	Situació d'espera, d'indecisió

T'oferim ara un llistat de frases fetes i refranys pilotaires perquè descobrisques el seu significat en la parla quotidiana. Relaciona amb una fletxa cada expressió pilotaire amb el seu significat en la parla col·loquial.

Si ve la pilota, volea!	Marejar una persona donant-li ordres contràries
Tindre més faltes que una pilota	Rebatre adequadament els arguments d'un altre
Fer anar a algú com una pilota	Tindre bona gana de menjar
Tornar-li, a algú, les pilotes	Si es presenta una ocasió, s'ha d'aprofitar
Les partides es guanyen, quan s'arreglen	Ser un desvergonyit, un cara dura
Tindre la cara folrada de vaqueta	Tindre molts defectes
Jugar-li, a algú, per baix cama	Importància del inicis i preparacions d'un treball o negoci
Perdre quinze	Ser molt superior a un altre en un assumpte
No tocar pilota	Anar desconcertat, no saber res sobre algun tema
Tindre un bon saque	Perdre un avantatge del qual es gaudia
Anar per dalt de la parada	Ser massa tard per fer alguna cosa
A estes hores, pilotes noves	Fer una cosa de manera violenta

Tot seguit et donem 6 frases fetes referides al joc de pilota, de les quals han desaparegut totes les vocals. Intenta reconstruir-les.

—st—r— d—s d— r—tll— — p—l—t— —nc—l—d—.
 F—r—n— c—s— p—r b—x c—m—.
 Q—n d—n m—lt, q—nz— d—l—l—tr—
 Q—j—g— p—r b—x, p—g— p—r d—lt
 —l q—j—g— —mb l'—sq—rr—, p—g— —mb l—dr—t—
 —n p—l—t—, —l q—m—s s—p n—s—p r—s

Et donem també 6 frases fetes del joc de pilota, totalment desordenades. Intenta reconstruir-les.

'Jugar que inventà el la pilota més que.
 No perdut mai donar un per quinze.
 El pilota espera la al bot fot es qui.
 Volea fer de bot i cosa una.
 Poder volea amb i de jugar-li l'esquerra.
 Fer cama cosa baix per una."

QÜESTIONS:

- Intenta explicar el significat de les frases fetes anteriors.
- Escriu alguna altra frase feta referida al món pilotaire que conegues.

Llig ara, sense estranyar-te, el text següent i contesta les qüestions que se't plantegen:

"E quan la cassola bullirà, fes de la dita pasta pilons redonets o met-los dins en la cassola, de manera que la pilota vaja nadant per la cassola. E si no en vols fer pilotes, fes-ne a manera de bunyols o aquelles gentileses que fer-ne voldràs. [...] E com faràs les pilotes untaràs-te les mans ab un poc d'oli que sia fi."

Robert, M., *Llibre del coch*, Curial, Barcelona, 1982.

QÜESTIONS:

- Subratlla les tres vegades que apareix la paraula *pilota*.
- A quin tipus de text correspon el fragment?
- Creus que té alguna cosa a veure amb el joc de pilota?
- Per què creus que els valencians anomenem així a un menjar?
- Has menjat alguna vegada pilotes? Quants tipus n'hi ha?
- En quina època de l'any es mengen les pilotes al teu poble?
- Com a exemple de què posaries el text?

Tanmateix, a pesar de totes les informacions anteriors, el joc va viure una greu crisi als anys seixanta, tant al carrer com al trinquet. Al carrer, especialment. En molts pobles el joc va arribar a desaparèixer de les vies públiques i només a partir de la dècada dels setanta s'inicia un reviscolament que ens ha aplegat fins hui en dia. A continuació tens un article de premsa publicat en setembre de 2000. Llig-lo, perquè després hauràs de contestar algunes qüestions.

VINALESA O L'EXEMPLE DE TANTS POBLES

El seu club pilotaire complix 25 anys de vida i ho celebra amb una gran festa.

"A Vinalesa passà el mateix que a la major part dels pobles valencians. La pilota va deixar d'ocupar l'espai públic dels carrers. Els cotxes, la creixent afició a altres jocs, fomentats des de totes les instàncies, i sobretot, el desinterés dels propis jugadors i aficionats, incapaços d'organitzar-se, en propiciaren l'abandonament definitiu. A tots eixos mals calia unir el clima general de menyspreu cap a les coses pròpies per a fomentar les alienes. Els col·legis es van omplir de cistelles de bàsquet i porteries d'handbol i en cada poble s'assentà de manera definitiva el club de futbol (...). Eixos elements derrotaren la pilota, que com a molt es va refugiar en xicotets frontons. Eixa és la història de Vinalesa abans de la constitució del club pilotaire, ara fa 25 anys. Podria ser la història de qualsevol poble.

Complix el club de Vinalesa un quart de segle de vida. No és un club qualsevol. Va ser un capdavanter en les competicions, participa des del 78, i d'eixe club va sorgir una de les grans figures que ha donat la recent història de la pilota, F. Xavier Puchol, i dirigents amb vocació sincera de promoció del nostre esport. (...)"

Soldado, A., *Levante-El Mercantil Valenciano*,
15-ix-2000 (Traducció dels autors).

QÜESTIONS:

- Després de tot el que has llegit, en quins anys es produïx la crisi del joc de pilota?
- I quan es produïx l'inici de la recuperació del joc fins a la situació actual?
- Quins fets polítics coincidixen amb el moment de recuperació de la pilota?
- Creus que pot existir relació entre els dos fets anteriors? Quina?
- Quines són les causes que provoquen la quasi desaparició del joc de pilota al carrer dels nostres pobles?
- Com s'inicia la recuperació del joc a Vinalesa i tants altres dels nostres pobles?
- Quines instal·lacions esportives són més freqüents als nostres pobles, els frontons o els trinquets? A què creus que es deu això?
- Explica quines són les instal·lacions esportives del teu centre. N'hi ha alguna on poder practicar el joc de pilota? Com explicaries eixa situació?
- Explica de quines instal·lacions esportives gaudix el teu poble.
- Hi ha algun club pilotaire al teu centre? I al teu poble? Com es diu?
- Pregunta a algun membre del Club de Pilota del teu poble les següents qüestions:
  - Quan es va crear el Club?
  - Es va deixar de jugar al carrer en algun període? En quins anys?
  - On juguen les seues partides?
  - Tenen problemes amb els veïns en les seues partides de carrer.
  - Ha destacat algun jugador del club en els darrers anys? Ha arribat a professional?
- Compara les respostes del teu entrevistat amb el text referit al club pilotaire de Vinalesa. Hi ha coincidència?

Coneixes el Genovés? Segur que n'has sentit parlar com un dels millors jugadors, si no el millor, que ha conegut el joc de pilota, tot i que ja fa alguns anys que es va retirar. T'oferim tot seguit un text amb informació sobre els seus primers anys i una entrevista de fa uns anys, quan encara es trobava en actiu, que segur que t'assabentarà de molts aspectes del joc.

JO, EL GENOVÉS

"Sóc Paco Cabanes i Pastor. Vaig nàixer el dia 20 de desembre de 1954 al Genovés, a la comarca de la Costera, on no he deixat de viure mai. Quan jo vaig vindre al món, els meus pares ja tenien altres criatures: la meua germana Carme i el meu germà Pepe.

Com tots els xiquets del poble, vaig mamprendre a jugar al raspall quasi al mateix temps que començava a anar a escola. Per a mi, no hi havia més esport ni més joc que la pilota.

L'any 1972, als disset anys, em va arribar una oportunitat que em va canviar la vida. El trinqueter de Benissa, Enriquito d'Alzira, em va proposar jugar amb l'equip juvenil d'aquella localitat el Campionat Juvenil de la modalitat d'escala i corda, en substitució d'un lesionat. I l'any següent ja vaig tindre la sort d'enfrontar-me a les figures del moment: Eusebio i Rovellet. Quan vaig començar a jugar de professional, em coneixien com el Xiquet del Genovés. Però la gent començà prompte a dir-me el Genovés a seques, i això a mi em feia gràcia perquè jo estime molt el meu poble i per a mi sempre ha sigut un orgull portar el seu nom allà on he jugat."

Mollà, T., *Una partida de llegenda*, Amics del Genovés, València, 1996.

QÜESTIONS:

- Coneixes el Genovés? Què pots dir d'ell? Si no en saps res, pregunta sobre ell a algun aficionat conegut.
- Quines modalitats de pilota ha practicat Genovés? En quina començà a jugar de xiquet? Per què creus que començà en eixa modalitat?
- Quants anys té ara el Genovés? Creus que és major per a jugar a pilota?
- Per què Paco Cabanes adopta el nom de Genovés? Com s'anomenava en els seus inicis?
- Creus que eixe fet s'ha donat en altres jugadors? Esmenta'n algun.
- Al joc de pilota, els jugadors o els equips representen, com ocorre amb

el futbol o el bàsquet, a un poble o una ciutat? I en el cas del Genovés es dóna això?

- Quines han estat les figures del trinquet anteriors a Genovés? Genovés va coincidir amb ells?
- Quin era el joc generalitzat entre els xiquets al Genovés en la generació de Paco Cabanes?
- Compara eixa situació amb la de la teua generació: quins són els jocs generalitzats entre els xiquets i adolescents de la teua edat? I en la generació de ton pare, ocorria això? Pregunta-li-ho.

Disset anys dibuixant la perfecció

EL GENOVÉS, MOLTES MANS

Prompte farà els trenta-quatre anys. I en duu disset, mitja vida, com a professional de la pilota de vaqueta. Són els millors disset anys de l'esport tradicional dels valencians. Paco, el Genovés, n'és, per a molts, el jugador més complet de tots els temps.

"El mite del pilotaire modèlic, ideal, incomparable es personificà en un poble de la Costera. El Genovés, amb 1800 habitants, era només un petit nucli urbà pròxim a Xàtiva. El destí féu que l'any 1972 un adolescent, Francesc Cabanes i Pastor, deixara l'hort i la paleta d'obrer de vila per vestir-se de pantaló blanc i faixa de color. En poc més d'un any, Paco, el Xiquet del Genovés, havia desenvolupat tots els seus poders i, a finals del 73, s'enfrontava al llegendari Rovellet i a la figura del moment, Eusebio.

Havia nascut el 1954 i als divuit anys era ja l'encarnació mateixa d'un campió fora mida. En l'escala i al rebot, per davant, de volea o de bot de braç, tant se val. El Genovés (...) és, a pesar de les lesions i de l'edat, el millor pilotari del moment i també de la història del trinquet, un campió casolà, un triomfador a tocar de mans.

Té una presència física imponent, la qual li ha permés trencar els límits de la versemblança atlètica. I conserva, amb tot, una expressió d'adolescent atent a la mirada fixa i exigent dels hòmens majors. Deixeble d'ell mateix, de la seua superioritat, ha hagut d'acomodar-se a la mida dels seus contricants. Els ha jugat amb l'esquerra, sense pegar-li per dalt o com li han exigut els trinqueters. Contra una parella o enfront d'un trio, només amb l'ajuda dels seu germà Pepe que li fa de mitger. Ha extremat, per això, la seua saviesa fins als mateixos límits de la perfecció. Fins arribar a ser potser l'únic símbol col·lectiu indiscutit dels valencians. (...)

— *Els xiquets d'ací del poble, ¿a qui coneixen més, a tu o als futbolistes del València?*

— Això pregunta'ls-ho a ells (Paco dirigeix la seua mirada a una nombrosa colla que no perd fil de l'entrevista) *¿A qui coneixeu més?*

— ¡Uei, veges, tu, quina pregunta! Paco, home, Paco.

— *Entesos i perdó pel dubte. (...) T'ha ajudat algú en especial per arribar a ser el número u?*

— Ajudar, ajudar... tu compta que en ma casa el fet que jo em tirara a la corda va ser més un disgust que una alegria. Fins que no va passar un any i em vaig consagrar un peliu, era un poc de malviure. En acabant, tot han sigut glòries. A ma mare, que en glòria estiga, no li venia massa bé que em dedicara a la pilota. Volia alguna cosa millor, la dona. En aquell moment, l'ambient de la pilota era molt mal vist. Ara ja s'ha rectificat això, clar. Ara ja no és cap vergonya jugar a pilota, tot el contrari. Però abans pareixia un pecat.

— *He llegit que, quan anares a fer-te el carnet d'identitat, volies que t'hi posaren pilotaire de professió i que no sabien què era això ...*

— Sí, sí, és veritat.

— *Què et van posar, al remat?*

— Pilotaire! La veritat! Ara, aquell es va quedar estranyat, sí. (...)

— *Com és que et trauen tan poc per la tele?*

— Poc no, gens. Poc seria ja alguna cosa. (...) Mira, quan vaig anar a Euskadi per a mi fou una satisfacció veure com cuiden allà la pilota. En un programa d'Euskal Tebista, em van fer una entrevista de 14 minuts. ¡Un viatge que vaig a Euskadi i em trauen catorze minuts en la tele, igual que a Zubizarreta! Ací en catorze anys, res de res. Allò em va semblar molt curiós i molt bo per a la pilota. (...)

— *Creus que les autoritats autonòmiques fan prou per la pilota?*

— Últimament fan algunes coses, però n'haurien de fer més. Haurien d'ajudar la gent de la federació que té molts pocs mitjans i haurien de concedir més subvencions. (...)

— *Ja has superat els problemes de la mà dreta?*

— No, eixos problemes són mals de superar. Són lesions dels capil·lars, molt difícils de curar. Són lesions que s'han d'arrossegar, la marca de la pilota. M'he d'arreglar molt la mà i així, amb molta protecció, puc aguantar. Quan vaig començar, m'arreglava la mà en cinc minuts, ara em tire una hora. A vegades, m'ho passe malament. Tinc mala circulació en un dit i a l'hivern és molt amarg, em passe mitja hora molt fotuda. Amb aquesta mà, ja no puc jugar al raspall. (...)

— *Hi ha alguna partida que jugaries sense jornal i sense apostes?*

— Mira, jo tenia molt d'interés de jugar amb els bascos. És tota una glòria. Ha sigut molt difícil arribar a un acord. Que si les empreses, que si el pes de les pilotes. No ho veia arribar mai. Potser hauria pagat per poder arribar a jugar amb ells. Era una gran il·lusió. Jo ho havia intentat amb promotors d'ací, havia parlat amb jugadors d'allà. Era difícil, però tot s'ha arreglat, finalment. (...)

— *T'has plantejat passar-te a la pilota basca?*

— Home, a eixes altures, ja no. Ara seria una fantasia començar de zero, per baix. Ja no m'interessa. Si tinguera disset anys, sí que hi entraria, sí. (...)

— *A igual categoria, qui guanya més, el pilote valencià o el basc?*

— Ells estan millor. No sé quant guanyen, però tenen una bona fitxa, tenen una Mútua, en fi, tenen una seguretats que nosaltres no tenim. Jo puc tenir dos o tres mesos a l'any que no envege un pilote d'Euskadi perquè em va molt bé, però la resta de l'any és molt incerta. I com jo, només hi ha vuit o deu pilotes. La resta, si poden viure, serà justet. No cregues que dona per a molt, no.

— *Home, de tu, diuen que guanyes més diners que un torero.*

— Tant de bo. Jo guanye per a viure justet, que diu aquell, per a viure bé, però de guanyar diners, res de res. Això seria una fantasia.

— *Bons postors sí que en tens en tots els trinquets ...*

— Sempre he tingut qui m'ha donat suport, però els postors no et regalen res. T'ajuden a funcionar perquè t'avalen ...

— *Tu no et sents ben pagat?*

— Si vols que et diga la veritat, no. És més el que es comenta que la realitat. Tu només has de veure com acaben els pilotes i traure'n una conclusió. Un pilote responsable, treballant, treballant, no es pot retirar dignament. És un simple treballador i avant.

— *A quin edat es retira un pilote, normalment?*

— Als quaranta, ja estàs anant-te'n. Eusebio ha estat un fenomen a banda perquè, encara que no juga amb el ritme de fa quinze anys, és un cas particular. ¿Quants n'hi ha com ell? No n'hi altre en tota la història.

— *Et retiraràs jugant amb la faixa roja?*

— Això de la faixa roja és ... Ha de vindre un dia, ¿no?. Està arrapant-me, però potser és prompte encara, no ho sé. Jo tractaré de mantenir-la tots els anys possibles.

— *Et posaràs la blava?*

— Sí, home. D'ací que em retire ... ¡Si a mi m'agrada açò més que menjar!
(...)

— *En individuals, quin és el jugador que t'ha fet patir més?*

— Sarasol i Fredi són els qui més poden rendir. Enric Sarasol és un poc més científic, podíem dir; però Fredi és més atleta. Enric pot molestar-me més, és més efectiu, molt tècnic.

— *Qui serà el teu substitut?*

— Jo he confiat sempre molt en Sarasol. Potser li falta una miqueta d'eixa xispa. En els anys que porta hauria d'anar més sobrat. Jo tenia una confiança total en ell ... era això que el veia i pensava que no tenia sostre. Pareix que s'haja parat una miqueta. I no és que estiga malament, no, perquè no és gens fàcil aplegar on ha aplegat ell. Però fa uns anys, pareixia que en tinguera més i més. Si tinguera l'ambició de Fredi, arribaria molt lluny, perquè té moltes mans, moltes. Jo li he vist partides que dius, això és un manual de jugar a pilota. (...)

— *Escolta, per acabar ja, a quin sant t'han compost un pasdoble?*

— Mira, no ho sé, però és cert, sí. Mira, hi ha una gent que ha tingut aquesta bona fe i, a mi, no em desagrada. És una cosa d'agrair."

QÜESTIONS:

- Quins elogis atribuïx l'entrevistador al Genovés?
- La superioritat del Genovés com es manifestava a les partides que disputava?
- Quins condicionants se li exigien a causa de la seua superioritat?
- Amb quin company solia jugar, Genovés, les partides?
- Quin vestuari adopten els jugadors de pilota?
- Saps què vol dir en el joc de pilota l'expressió *vestir-se de blanc*?
- Com es diferencien pel vestuari els jugadors dins una partida?
- Has vist alguna partida de pilota a la televisió? Es manté en les partides televisades eixa manera de diferenciar-se?
- De quin poble i de quina comarca és Genovés? Saps on es troba? Situa'l en un mapa de comarques.
- Per què va ser més un disgust que una alegria que Genovés s'inclinara per la corda i no pel raspall? Per respondre a la pregunta llig els textos següents i fixa't en les respostes a les qüestions.
- Per què, a sa mare, no li agradava que Paco fóra pilotaire? Pots relacionar la resposta amb les prohibicions que hem llegit amb anterioritat?
- Quina és l'opinió de Genovés sobre la situació de la pilota?
- Com es demostra, segons Genovés, el desconeixement dels valencians pel seu joc de pilota?
- De quin any és l'entrevista? Creus que han canviat les condicions de la pilota des del moment de l'entrevista a ara?
- Què opina Genovés de la comparació entre la pilota valenciana i la basca?
- Quina és la part del cos que més patix al joc de pilota i com es protegixen els jugadors?
- Com es protegixen, els jugadors, les mans, especialment quan les tenen molt castigades?
- Guanyen molts diners els pilotaires?
- Què són els postors?
- Quant dura la vida esportiva d'un jugador de pilota com ara el Genovés?

- Què vol dir *jugar amb la faixa roja*?
- Per què li pregunta l'entrevistador a Genovés si acceptaria "*jugar amb la faixa blava*"?
- Quines 2 proves de la popularitat de Genovés al seu poble presenta l'entrevista?
- Quins són els 4 jugadors de pilota més importants, amb qui ell ha jugat?

A continuació et presentem dos textos que parlen sobre una de les modalitats de pilota valenciana més estesa, el raspall. Llig-los atentament i contesta les qüestions que et plantegem.

A

"El mateix estiu que es va proclamar oficialment el pronunciament militar del general Primo de Rivera, 1923, comptava jo 13 anys, va ocórrer un fet esportiu a Bellreguard, millor dit, a la Safor, amb repetició i el mateix resultat, protagonitzat pels dos germans meus, llauradors. Gaudia jo de les meues vacances estiuenques, i el meu germà Pepe, als 18 anys, assolía el cim del seu breu i ràpid ascens. Es convertia en l'indiscutible millor jugador a raspall de la comarca gandiana al trinquet, que és com dir de tots els jugadors d'aquell moment, ja que en altres parts a penes es practicava tal modalitat. A Pepe, sobretot el convertia en un fora de sèrie la velocitat que imprimia a la pilota. Les seues forces i la seua resistència li permetien el desdoblament en els dos oficis i llocs de saguer i de mitger, mentre que Joan, en els de punter o davanter."

Cremades, V. i F, *Memorias de "Don Vicente"*,

"El Blanquet" cura valenciano "pelotari".

La República y la Guerra Civil, Gandia, 1996 (Traducció dels autors).

B

"Hom juga al raspall en les terres d'enllà del Xúquer, i més aviat a la Safor, a la Costera i a la Marina. El trinquet de Gandia pot considerar-s'hi plaça forta. Però també és el joc predominant als d'Oliva, Rafelcofer, Vilallonga, Castelló de la Ribera, Canals i el del Genovés, encara que en alguns d'aquests trinquets, malauradament, no s'hi juguen gaires partides. En altres trinquets com els de Pedreguer, Gata o la Vall de Tavernes, solen alternar les modalitats: a l'alt i al raspall. Finalment, i malgrat la indiferència i general desmenjament dels valencians per les coses autòctones, el raspall, jugat al carrer, és l'esport més popular i l'entreteniment dels dies festius en molts pobles i poblets de la Ribera baixa, la Costera i en les altres comarques esmentades."

Millo, Ll., *El joc de pilota*, Ed. 3i4, València, 1982.

QÜESTIONS:

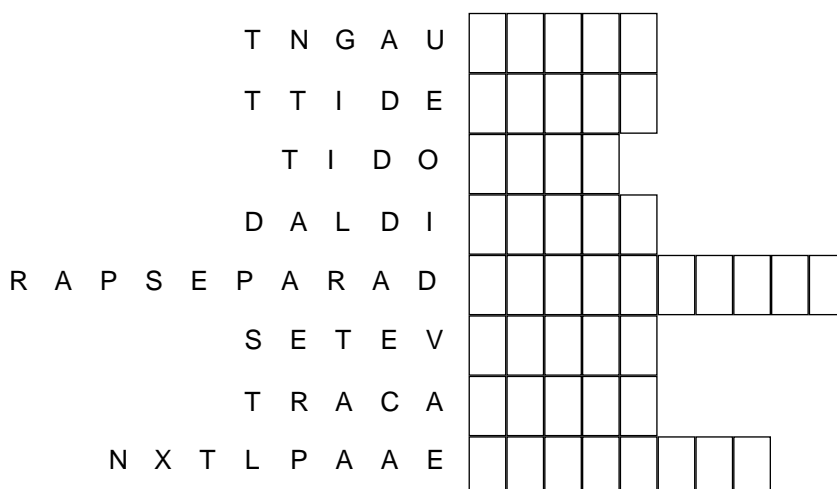
A

- Quants jugadors poden participar en un equip en una partida de raspall?
- Un equip de raspall sempre ha d'estar format pel mateix nombre de jugadors?
- Quines són les tres posicions dels jugadors en una partida de raspall?
- Quines posicions defenien els dos germans del narrador en la partida de raspall?

B

- Situa al mapa de comarques la línia divisòria entre el joc a l'alt i el raspall.
- Eixa línia marca l'exclusivitat de cadascuna de les modalitats a un i altre costat?
- Pinta de color les comarques del mapa que apareixen al text.
- Situa en el mateix mapa totes les localitats que apareixen als dos textos.
- Justifica la frase del text A: *"Es convertia en l'indiscutible millor jugador a raspall de la comarca gandiana al trinquet, que és com dir de tots els jugadors d'aquell moment."*

En el joc de paraules següent hi ha amagats els noms de les proteccions que utilitzen els jugadors per arreglar-se les mans en les diferents modalitats.

Identifica a les fotografies següent els elements a què es referixen els mots anteriors.

Dibuixa a les mans que et presentem les proteccions que utilitza un jugador de pilota a l'alt i un de raspall.

Si més amunt t'hem parlat del començament de Genovés, t'oferim tot seguit un fragment ple de passió, extret del llibre de Toni Mollà *Una partida de llegenda*, on es narra la partida disputada al trinquet de Sagunt, al Camp de Morvedre, el 9 de juliol de 1995 i que significà el darrer Campionat Individual d'escala i corda, trofeu President de la Generalitat, per a Paco Cabanes, el Genovés.

La Partida.

"Van ser dos hores llargues de partida. Tot un matí, tot un món. Ningú no es movia de la graderia i ningú no va demanar l'hora en cap moment: ni quan guanyava el Genovés ni quan guanyava Àlvaro.

El joc va començar igualat. La volea d'Àlvaro era contestada per la mestria del veterà. Àlvaro la duia com ningú. Però el Genovés treia la millor esquerra, la dreta de sempre i el fetge, cap i tot, quan convenia. Àlvaro, brau encés, atacava i el Genovés es defensava amb una intel·ligència natural.

Al quart joc, Àlvaro remuntà un val net i es reféu de seguida de l'esprint juvenil del Genovés. Amb el 25 per 25 els dos jugadors semblaven exhausts. Tanmateix, l'espectacle encara estava per arribar. El Genovés, al dau, el tragué net: 30 per 25. I, tot seguit, li la va tornar Àlvaro: 30 per 30. (...)

L'audiència de Canal 9, la televisió autonòmica valenciana, gràcies a aquells esforços i malpagats cavallers, arribava a puntes d'audiència absolutament impensables per a una partida de pilota en aquell horari tan impropí. Això mateix demostrava la grandesa dels nostres campions i l'estima dels valencians per les pròpies coses, més enllà de les falsificacions interessades i dels espectacles d'importació.

Àlvaro tornà a alçar un joc de val net. I tornava a fer l'iguals a 35. (...) El Genovés s'anotà dos jocs consecutius. Però Àlvaro, en el punt dolç dels vint anys, esperonat pel coratge i la ràbia de veure que se li n'anava la partida, se'n ratllà quatre seguidets. El Genovés havia caigut clavat contra la muralla. No podia més. 55 per 45 era una distància insalvable, impossible per a un home de quaranta anys. El Genovés, la nau capitana de la pilota valenciana, s'extingia per minuts. Alenava justet, esgotat fins a la darrera gota de suor i de sang, baldat com una soca, però sense perdre l'esma de campió. (...) Però Paco no feia cas, ell no en tenia prou. Ell encara era Genovés.

El públic, amb qui manté un idil·li de dècades, l'entengué claret claret. I amb una emoció reverencial esclatà unànimement: ¡Paco, Paco, Paco! I a Paco li revenia el somriure de les vesprades, dels

quinzes que dibuixa dedicats als amics. ¡Paco, Paco, Paco! ¡Paco empenia, de nou, el vol, la vista enllà on diuen que només arriben els campions d'una sola peça. ¡Paco, Paco, Paco!. Començava el deliri col·lectiu. (...) L'iguals a 55 rebentà el trinquet. Com el dia del Pigat. Com el dia d'Oltra. Com els dies assenyalats. (...)

L'esclat d'alegria és també inenarrable. Les coses es queden on havien d'estar: el Genovés ja és, de nou, el campió (...). El Genovés llança a l'aire la camiseta del campió com un xiquet (...). S'ho havia promés ell mateix. Era la victòria del comiat, la de l'adéu a les competicions de l'individual. Havia desafiat el pas del temps i l'havia guanyat amb una voluntat de ferro. La victòria enfront d'Àlvaro, un xicot vint anys més jove que ell, l'havia eternitzat. (...)."

Mollà, T., *Una partida de llegendes*, Amics del Genovés, València, 1996.

QÜESTIONS:

- A quina modalitat correspon la partida? Es juga a un trinquet o a un carrer?
- Subratlla totes les referències del text a la puntuació de la partida.
- Té importància el temps en la finalització d'una partida?
- Quan s'acaba una partida en eixa modalitat, quina duració té?
- Quants sistemes de puntuació es donen en el transcurs d'una partida? Indica les expressions del text per a cadascun dels sistemes de puntuació?
- Quants punts o tantos val cada joc?
- Coneixes algun altre sistema de puntuació en una partida?
- Pots descriure la puntuació dels jocs d'eixa partida a partir del 25 a 25?
- Com pot ser el quart joc de la partida i ja anar 25 a 25?
- Què és un quinze?
- Saps com es compten els quinze en un joc? Digues-ho.
- Què és un val net? I un joc net?
- Has presenciat alguna partida de pilota a la televisió? Quines diferències amb una partida en directe has detectat?

- Coneixes algun programa de televisió sobre pilota? Com es diu? Quan el fan i amb quina periodicitat?
- Saps si actualment es transmeten partides de pilota per televisió? Quan les fan i amb quina periodicitat? Són en directe o en diferit?
- Com valores la presència del joc de pilota a la televisió?
- Com valores les paraules de Toni Mollà "L'audiència de Canal 9 arribava a puntes d'audiència absolutament impensables per a una partida de pilota en aquell horari tan impropri".

Busca en la sopa de lletres següent el nom de 10 destacats jugadors de pilota. Escriu en el quadre següent el nom dels jugadors que trobes i descobriràs la seua data de naixement.

G	O	A	L	V	A	R	O
E	I	P	U	C	H	O	L
N	B	I	D	E	R	F	J
O	E	G	G	X	T	W	U
V	S	A	R	A	S	O	L
E	U	T	A	W	Y	P	I
S	E	M	U	X	Z	X	E
R	O	V	E	L	L	E	T

								1	9	2	5
								1	9	3	2
								1	9	4	2
								1	9	5	4
								1	9	5	7
								1	9	5	9
								1	9	6	3
								1	9	6	4
								1	9	7	0
								1	9	7	3

Identifica les fotos de cadascun dels jugadors anteriors i escriu davall el seu nom.

Tot seguit t'oferim la crònica d'una important partida al carrer que es disputà a Ondara a les darreries del segle XIX. Llig-la atentament i compara la manera de jugar, i especialment la manera de puntuar, amb el text anterior.

UNA PARTIDA DE PILOTA A ONDARA.

"Per la tardor de 1880 va començar a córrer per tots els pobles de la comarca anomenada la Marina i encara per altres, el rumor d'haver-se concertat una descomunal partida de pilota que es jugaria a Ondara el dia 26 de novembre (...). El partit havia de jugar-se al carrer de l'Església.

La junta de l'Hospital d'Ondara, preveient l'extraordinària aflluència de públic, va tindre la idea, que posà en pràctica, de construir una graderia de fusta amb capacitat per a huit-centes persones; però en arribar quatre mil forasters, la bastida va resultar insuficient com a complement de finestres, balcons i teulades, fins al punt que la gent envaí l'espai on havia de practicar-se el joc.

Per a deixar lliure el carrer se les veren i se les desitjaren les autoritats municipals amb la col·laboració de dotze guàrdies civils a les ordres de dos sergents i el tinent de Dénia.

Per fi, al voltant de la una de migdia, va quedar expedit el terreny de joc, on es presentaren, per una part, (...) Guerri, de Murla, Peiró, de l'Alqueria de la Comtessa, i Vives de Beniarbeig, poble molt proper, i per l'altra part, Mora, de Parcent, Marco, de Xaló, i (...) un jove de Calp, la vila que s'estén a l'ombra del Penyal d'Ifac.

Què passà aleshores? Sortosament el desafiú tingué la seua crònica (...). Arribat el moment de colpejar la banca, diu el cronista, la sort designà per a estar-hi Mora, de Parcent, que tot seguit va començar el joc amb els seus companys Marco, de Xaló, i el jove de Calp.

Els contraris prompte els guanyaren catorze tantos, però als jocs següents quedaren en pau, o com es diu ara, empataren.

Eixa igualtat donà la tònica del que seria la partida durant molt de temps, ja que uns i altres només podien avançar-se en set o catorze tantos, sense que pogueren prendre més davantera i acostar-se als trenta-cinc tantos acordats en el pacte.

Ni més ni menys que vint-i-quatre jocs s'havien jugat en el transcurs de tres hores i mitja, sense que ningú poguera suposar, per la marxa de la partida, a qui lliuraria la victòria la seua rama de llorer.

Aleshores Guerri i el seu equip, va fer un esforç que li valgué assolir (...) els vint-i-huit tantos. Si guanyaven el joc següent ... Però el joc següent va ser guanyat pels enemics, que per tant rebaixaren aquell avantatge a vint-i-un tantos.

Desmaiaren per això Guerri, Peiró i Vives? Al contrari. Posaren noves forces en la feina, fins el punt que guanyaren dos jocs seguits i arribaren als trenta-cinc tantos que constituïen la meta. Eren les quatre de la vesprada!

Ja se suposa la joia dels guanyadors i l'abatiment dels perdedors. I no només entre els jugadors de pilota, sinó també entre els jugadors de diners, o siga, entre els que havien travessat per uns o per altres.

En començar la partida s'havien dipositat per cada part la quantitat de 23.000 quinzets, que les incidències havien fet augmentar, fins al punt que en acabar el desafiament pujava aquella quantitat a 30.000 quinzets, a banda d'altres apostes no conegudes."

Almela i Vives, F., *El juego de pelota en Valencia*,
València, 1960 (Traducció dels autors).

QÜESTIONS:

- Subratlla totes les expressions referides al sistema de puntuació que apareixen al text.
- Quants punts val cada joc guanyat?
- Com pot ser que s'hagen jugat ja vint-i-quatre jocs i encara no s'haguera acabat la partida?
- Explica el significat de "*Però el joc següent va ser guanyat pels enemics, que per tant rebaixaren aquell avantatge a vint-i-un tantos*".
- Quan s'acabà la partida?
- Intenta fer el seguiment de la puntuació de la partida joc per joc.
- Com es diu eixe sistema de puntuació?
- Quant durà la partida de pilota referida al text?
- Compara el sistema de puntuació amb el seguit al text anterior, "*La Partida*".
- En quin sistema de puntuació pot durar més una partida de pilota?

- On es jugà la partida, al carrer o al trinquet? On se situa el públic durant la partida?
- A quina modalitat consideres que es va jugar la partida?
- Quants jugadors participaven en cada equip? Quins noms rep cadascun dels tres jugadors per la seua posició?
- Què és un desafiament? Com se sap que eixa partida és un desafiament?
- Què és el pacte?
- Consideres que és normal, en una partida de pilota, encara hui, l'afluència de la quantitat de públic que es menciona al text? Com ho valoraries? Justifica-ho.
- Compara la descripció que es fa del públic a la partida amb el quadre de Josep Bru de la pàgina següent.
- Què era la banca? Comprova-ho al quadre.
- Sabies que al carrer també es produïen travesses? Com qualificaries la quantitat de diners travessats?
- A hores d'ara hi ha travesses al joc al carrer?
- Per què creus que era la Junta de l'Hospital l'organitzadora de la partida?
- A quin carrer es juga, o jugava, a pilota al teu poble?
- Per què creus que a molts pobles es jugava al carrer de l'església, o pels seus voltants?
- Situa cadascun dels pobles dels jugadors participants en la partida en un mapa de comarques.

En la següent sopa de lletres hi ha escrits 12 paraules referides a persones que intervenen d'una manera o altra en el joc de pilota. Amb les lletres sobrants has d'escriure una coneguda dita del joc.

T	R	I	N	Q	U	E	T	E	R	J
R	E	U	G	A	D	M	O	R	R	Q
A	T	U	F	E	R	I	D	O	R	G
E	N	E	E	S	P	T	E	D	E	A
D	U	R	A	L	A	G	P	A	S	L
O	P	I	L	O	T	E	R	X	T	O
R	I	L	O	T	A	R	A	R	L	T
B	O	R	E	L	L	A	V	A	C	X
H	O	M	E	B	O	T	E	M	S	E
F	O	T	X	R	E	T	O	B	E	R

Dita del joc:

El poema següent, original d'Antoni Palanca i Hueso, guanyà el premi a la millor poesia de costums populars valencians en els Jocs Florals de lo Rat Penat, l'any 1904. Es descriuen de manera detallada tant el moment del pacte, com els prolegòmens i el transcurs d'una partida.

LA PARTIDA DE PILOTA

*"Y assí parlen de collites
mentriments al costat
arreglen una partida
de pilota uns quants javals.
allí está el gallet del poble,
com a gallet gallejant,
i dient que no hi ha guapos
que se li puguen posar
davant a llargues ni a curtes;
pero com sempre ni ha
per a un majo un altre majo,
i tots se pensém tocar
el dit en lo cel i no falta
qui entre rientse y tufat,
li propose una partida
pera d'aquella vesprá.
Admitida per el altre,
convenen quins juaran
en cada bando, y aposten
lo que han de pedre o guanyar.
(...)
No es estrany en una entrada*

*vore el retor asentat
en companyia del metje
y altres carrechs oficials,
com per eixemple l'alcalde,
el mestre i el escolá,
tot esperant la partida
que ja tarda a començar.
(...) Y al moment
com si fora una senyal,
veus eixir els juaors
tots posats en punta en blanch,
es a dir, en calsonsillos
y camisa, arromangats
hasta més amunt dels colses,
y alguns en lo guant posat.
(...)
En fi, que se divertixen
els que juen y els que van
a presenciar la partida;
sobre tot els que han quedat
com el gallo de morón:
perdent els quens i cansats"*

Palanca, A. "La Partida de Pilota", dins *Biblioteca popular valenciana*,
Barcelona, 1914.

QÜESTIONS:

- Busca en una enciclopèdia el nom d'Antoni Palanca i Hueso i explica qui va ser i en quina època va viure.
- Assenyala les semblances i diferències entre l'ambient descrit en *Un partit de pilota a Ondara* (pàg. 217), el del poema i el representat al quadre de J. Bru de la pàgina anterior.
- Compara el procediment per arreglar la partida que es descriu en la poesia i el de la partida d'Ondara. Quina diferència fonamental trobes entre les 2 partides?
- Pregunta als teus iaïos, o alguna persona major del teu poble, com es muntaven les partides en la seua joventut al teu poble?

- Descriu els passos del desafiament entre "majos".
- Quines eren les autoritats presents en la partida?
- Quina era la manera de vestir dels jugadors? Duien tots els jugadors guants? Justifica-ho.
- Creus que hi havia travesses en eixes partides? Justifica-ho amb alguns versos.

A continuació llig l'entrevista que li feren a Artur Tuzon l'any 1987, trinqueter de Pelayo, la catedral de la pilota.

ESTEM COM FA CENT ANYS

Artur Tuzon, empresari del trinquet de Pelayo de València des de fa vuit anys, és un dels homes que millor i des de dins coneixen la bellesa, els problemes i les possibilitats d'aquest esport.

"Artur Tuzon, gestor del trinquet de Pelayo de València, la catedral de la pilota valenciana que en diuen, és fill de pare valencià, l'actual president del València CF i propietari del trinquet, de mare basca, estava predestinat, doncs, des del moment de nàixer a ser un aficionat dels bons a la pilota. La rotunditat sonora i amable del seu valencià delata encara aquesta encertada convergència d'origens.

Artur Tuzon (...) és i s'expressa com un trinqueter de cap a peus, com un enamorat vençut i convençut per aquest esport dur, espectacular, noble i desconegut.

— *Com va anar que es va fer càrrec de la catedral de la pilota?*

— Nosaltres ens en vam venir del País Basc quan jo tenia uns vuit anys, i tant mon pare com el meu oncle tenien molta afició a la pilota, que em van saber transmetre. Ells solien anar, sempre que podien, sobretot als trinquets de la part de Castelló: Borriana, Almassora, el de Castelló mateix. L'any 80 vam tenir l'oportunitat de fer-nos càrrec del trinquet de València i ho vam fer.

— *Vostè deu haver vist jugar a pilota basca.*

— Sí, moltes vegades. Tenim família allà i hi anem prou sovint.

— *S'assemblen, la pilota basca i la valenciana?*

— No tenen res a veure. Dins la pilota basca hi ha quatre modalitats: el frontó a mà i les que es juguen amb algun ferrament, la cistella, el remonte i la pala. El que podria assemblar-se més és el frontó a mà, però ells juguen contra una paret mentre que ací es juga equip contra equip cara a cara, separats per una corda. En

aquest sentit s'assembla molt més al tennis, posem per cas, que no al joc basc.

— *En canvi, la pilota basca és prou coneguda a tot el món, mentre que la pilota valenciana, fora d'ací, és una absoluta desconeguda. ¿Per què creu que hi ha aquesta enorme diferència?*

— Jo no sé amb exactitud de quina manera el joc basc ha aconseguit traspasar les fronteres, potser hi ha influït el pes de l'enorme emigració històrica dels bascos cap a Amèrica. Però, de fet, a l'estranger la que és verdaderament coneguda és la *cesta-punta* o *cistella*, que és molt més espectacular que el frontó a mà.

— *Vostè pensa que la pilota valenciana, les modalitats que es juguen en trinquet, escala i corda i raspall, té per ella mateixa prou espectacularitat per a enganxar un espectador que no l'haja vist mai?*

— Sí. Sempre he dit que la pilota valenciana és la gran desconeguda dels valencians. És un esport molt bell i un gran espectacle. Clar que, com en qualsevol altre espectacle, pots veure cent partides de pilota i només una és bona de veres, però la que és bona de veres és una meravella.

— *Abans, a València hi havia diversos trinquets, però ja fa molts anys només queda el de Pelayo. Per què hi ha disminuït tant el nombre de trinquets?*

— Això ha passat a la capital i també als pobles. Abans a tots els pobles n'hi havia un. El trinquet cada vegada ha anat a menys i han quedat els que han quedat, perquè tenien més tradició. A València sé que hi havia més trinquets, un al Grau, un altre al barri antic, ... Arribà a haver-n'hi cinc o sis, però d'això fa cent anys o més. El Pelayo ha mantingut sempre una gran tradició, i és un trinquet que es beneficia molt del públic dels pobles dels voltants, potser perquè l'estació del Nord és a tocar i, al mateix temps, es troba en ple centre de València.

— *El públic de l'Horta deu haver estat decisiu a l'hora de sostenir el Pelayo.*

— Per descomptat. Fins fa uns anys la immensa majoria del públic era agricultor, ara ja comença a venir gent de professions liberals, advocats, metges, etc., però la major part del públic segueix venint dels pobles que rodegen la ciutat, amb una proporció aproximada d'un 70% o més. (...)

— *És rendible hui un trinquet?*

— No. Si nosaltres cobrem un percentatge sobre les travesses que és el 15%, i aquest és el trinquet que més car cobra, i l'hem cobrat durant anys, seria lògic que en aquest temps les quantitats travessades hagueren augmentat. Com que no ho han fet, i aquesta és la pura veritat, més aviat van avall, això caldrà contrarestar-ho d'alguna manera perquè tota la resta ha pujat: els sous dels pilotaris, la llum, tot.

— *I quines mesures poden fer-lo més rendible? ¿Atraure més gent, més publicitat, modificacions d'alguna classe?*

— La veritat és que jo, en un principi, pensava que amb una bona publicitat i una cobertura correcta en la premsa el públic hi augmentaria, però no ha estat així. Potser falten figures, que permeten crear aquests equips que hi ha en tots els esports. També es podrien fer coses perquè la gent estiga més còmoda als trinquets, però és molt més complicat del que sembla. Part de la gent s'asseu a l'escala, i l'escala forma part del camp de joc, tant com la pista, i no s'hi poden posar cadires ni res que pare la pilota. Els trinquets s'han cobert, s'hi ha posat llum artificial i marcadors electrònics, però ja no es pot fer molt més. El que importa és que isquen noves figures que criden l'atenció de la gent i que creen afició. (...)

— *També s'ha parlat d'augmentar la cabuda dels trinquets, que és molt limitada.*

— De moment, un trinet s'omple cada dos anys. Almenys el Pelayo, que és el que jo conec dia a dia. Cada dos anys una rebentada. I ací una rebentada vol dir que es queden cinquanta o seixanta persones al carrer. Un dia així poden entrar al voltant de mil persones. No cal, per tant, ampliar un local on cada dos anys un dia falta espai per a cinquanta persones. El problema no està, de moment, en la millora de l'edifici sinó en la de l'espectacle. La pilota és menuda, però en vint anys la pilota ha pujat de pes, d'uns 30 a 45 i 47 grams, ara és una autèntica bala. Els jugadors pateixen moltíssim de les mans, de les articulacions, sobretot de muscle i de colze, esgarrades musculars, etc. I tot això ve d'un excés de partits seguits, i, sobretot, de la pilota. A hores d'ara fa molt de mal. (...) el pes és primordial. Com menys pese una pilota més vegades caldrà jugar-la. Si no, impera només la força i es perd l'alegria, la vistositat i l'elegància del joc. Clar que així els jugadors eixiran més cansats, però eixiran sencers. (...)

— *Els empresaris són els que organitzen totes les partides de l'any, llevat dels campionats. Quins criteris se segueixen?*

— El mecanisme és el següent: durant els mesos de setembre i octubre nosaltres preparem els calendaris per a l'any següent. Agafem una agenda anual i hi posem les dades que considerem oportunes i la donem al pilotari. Si el pilotari està d'acord ja sap quins partits ha de jugar ací en la temporada. El jugador també es prepara la seua agenda anual, on es distribueix els seus compromisos amb els diferents trinquets. Lògicament al llarg de l'any hi ha lesions, baixes formes i problemes que t'obliguen a canviar sobre la marxa, però en principi, a finals d'octubre ells tenen programat tot l'any. Quan hi ha dificultats, com quan la baixa forma d'un jugador t'obliga a canviar els acompanyants per equilibrar més una partida, per exemple, les bones relacions amb els altres empresaris ho resolen.

— *Per fer que el públic aposte caldrà buscar que la partida estiga molt equilibrada.*

— *Òbviament. És molt difícil muntar una partida ben igualada. Però això és el que s'intenta. És l'al·licient del joc. (...)*"

Sòria, E., *El Temps*. núm. 230, 14-XI-1988.

QÜESTIONS:

- Què és un trinqueter?
- Per què creus que al Pelayo se'l coneix com la catedral de la pilota?
- Quines diferències hi ha entre el nostre joc de pilota i el basc?

	Joc valencià	Joc basc
Manera de jugar		
Popularitat		

- Quines són les modalitats del joc de pilota que es juguen dins el trinquet?
- Sempre ha existit a València un únic trinquet? (Llig els dos textos següents).
- Quins factors poden afavorir, segons Artur Tuzon, l'augment de l'afició al joc de pilota?
- Com pot millorar, segons Artur Tuzon, l'espectacularitat del joc de pilota?
- Què són les travesses? I els travessadors?
- D'on trauen els seus guanys els trinqueters?
- Quin ha de ser l'objectiu del trinqueter a l'hora de muntar les partides, a fi que hi haja moltes travesses?
- Va molta gent als trinquets?
- D'on prové majoritàriament la gent que assistix a les partides del trinquet de Pelayo?
- Com podries explicar eixe fet? Com ho explica el trinqueter?

- Saps on es troba el trinquet de Pelayo de la ciutat de València? Has anat alguna vegada?
- Quin criteri se segueix en l'organització de les partides? Per què?
- Compara el joc de pilota i el tennis:

Semblances	Diferències

- A què creus que es deuen eixes coincidències?
- Què creus que és anterior el joc de pilota o el tennis?
- Busca informació sobre la història del tennis? Quan i on va nàixer el tennis?

Llig els dos textos següents que t'ofereixim per completar les paraules d'Artur Tuzon sobre l'existència de trinquets a la ciutat de València en temps passats.

En un llibre imprès en 1887 es diu:

"Actualment hi ha dos hermosos trinquets per al joc de pilota, de recent construcció, un al carrer de Pelayo, casa sense número, i un altre en la de Juan de Mena, número 8. Es juga en els dos tots els dies i hi ha seients per al públic, on per una mòdica retribució, pot assistir a les partides" (...).

Per cert que aleshores, en 1910, funcionava també el trinquet de Marxalenes, ubicat a la barriada del mateix nom, a l'esquerra del riu Túria."

Almela i Vives, F., *El juego de pelota en Valencia*, València, 1960 (Traducció dels autors).

"A través de l'obra del vuitcentista valencià Marc Antoni d'Orellana, Valencia antigua y moderna, coneixem el gran nombre de trinquets que varen arribar a haver a la ciutat de València i que, per la seua importància, donaren nom a carrers i places de la ciutat (...). Entre els trinquets menciona els següents:

- *Trinquet de Centelles, ja documentat al segle XVI. (...)*
- *Trinquet d'En Ciurana, ja esmentat en un escrit de 1571, situat en l'actual plaça de la Mercé.*
- *Trinquet de Mossén Olcina, mencionat ja al 1484.*
- *Trinquet dels Pilons o dels Mascons, ja que era propietat de la família dels Mascons. Es troba documentat al 1534.*
- *Trinquet del Trabuquet, probablement amb anterioritat es va conèixer pel trinquet del Bordell dels Negres i també com a trinquet de Mossén Cots. Ja és citat el 1525.*
- *Trinquet de Na Segarra. Segons Marc Antoni d'Orellana (...) ja apareix en un ban del 15 d'octubre de 1517. També es va conèixer com el trinquet de la Morera, encara al segle XVIII.*

A més d'eixos trinquets esmentats per Orellana, Manuel Carboneres al Nomenclátor de las puertas, calles y plazas de Valencia, esmenta els següents:

- *Trinquet de Faigs, que ja apareix al llibre d'aveïnaments de 1505.*
- *Trinquet de Mossén Sanz.*
- *Trinquet del Pavorde, també documentat al llibre d'aveïnaments de 1505.*
- *Trinquet de Cavallers, també conegut per altres noms com el dels Montaguts, cognom d'uns cavallers que van acompanyar Jaume I en la Conquesta. Eixe trinquet, l'únic que encara és recordat hui pel nom del carrer de la ciutat de València on estava situat, ja va ser esmentat per l'humanista Joan Lluís Vives al seu llibre Diàlegs, amb el nom del trinquet del Miracle, ja que enfront era situada la capella de la Mare de Déu del Miracle. El nom de Cavallers es devia al fet que en ell practicaven el joc els joves de la noblesa valenciana.*
- *Trinquet de l'Encarnació. (...)*

Així és que, pel que hem vist fins ara, podem assegurar, tal com va fer Luis Tramoyeres a les darreries del segle XIX, que durant el segle XV i XVI es varen construir a la ciutat de València gran nombre de trinquets. Segons el mateix autor els trinquets constitueixen el complement esportiu de la noblesa valenciana, i prova d'això és l'existència de trinquets amb els noms de les famílies més importants de la ciutat."

Ara et presentem una entrevista amb els trinqueters de Massamagrell, publicada en 1994. Està desordenada. Primerament hauràs de llegir els fragments de preguntes i respostes per tal d'ordenar-la.

BATISTE I MANOLO SORO, TRINQUETERS DE MASSAMAGRELL

Nosaltres vam nàixer amb la pilota a la mà

Ordre	Preguntes	Relació	Respostes
	-Batiste, vosté a més de trinqueter a Massamagrell, treballa de marxador al trinquet de Pelayo. Com definiria l'ofici de marxador, si és que vosté ho considera un ofici?		-Veem que falten figures per tal que animen l'ambient. Ara mateix, hi ha molts joves jugadors, però no porten aficionats als trinquets.
	-Hi ha morositat amb el pagament?		-Nosaltres, i parle pels tres germans, vam nàixer amb la pilota a la mà.
	Batiste, vosté que és el major del germans, quan recorda que va veure una pilota per primera vegada?		-Els aficionats i els postors se'ls coneixen de memòria. Els segons saben, encara que no sempre, per sort, qui va a fer-los guanyar els duros.
	-Vostés que han jugat sempre a l'alt, de restadors, com veuen actualment els jugadors d'aquesta modalitat?		-Algunes vegades hi ha algú que allarga més el braç que la mànega, però són els menys.
	-També els postors?		-Hui no massa. Es pot viure si el portes seriosament. Nosaltres el mantenim per tradició familiar i no ens podem queixar. Procurem donar bones partides cada dimarts per tal que els aficionats acudisquen.
	-És negoci el trinquet?		-Home, sobre tot cal conèixer l'entramat del món de la pilota. El més importat és que el postor confie en tu, perquè es jogue els duros. I en eixa confiança està ser imparcial i honrat.
	-No es cansen els aficionats i els postors de veure jugar sempre els mateixos?		-Que ens jubilàrem i els xiquets no volgueren continuar.
	-Una sola raó per la qual tancarien el trinquet?		-Home, sense ells seria més difícil suportar les càrregues fiscals. Sempre ajuden amb les travesses.

Pilota a mà, maig de 1994.

QÜESTIONS:

- Unix les preguntes amb les respostes de l'entrevista anterior i ordena-la.
- Quina és la funció del marxador?
- Què són els postors?
- Quin és el principal problema actual del joc de pilota, segons el Soro?
- Quina era, fins l'arribada de l'euro, la unitat monetària utilitzada en les travesses del trinquet?

QÜESTIONS:

- Subratlla totes les expressions del text que facen referència al joc de pilota.
- A quina modalitat corresponen les accions que es narren? Justifica-ho.
- A partir del text, podries fer un plànol del terreny de joc on es realitza l'acció i traçar el recorregut de la pilota?
- Què és la ferida?
- Quina trajectòria descriu la pilota en la jugada?
- Qui és el feridor?
- Qui és l'escaleter?
- Quins altres noms de jugadors coneixes?

De la importància del joc de pilota al carrer, ja n'hem parlat a bastament en referir-nos als bans que han prohibit el joc al llarg dels temps a les nostres comarques; però també la toponímia urbana ens fornix dades de la seua importància: a quin poble no hi ha un carrer de la pilota? El gramàtic i poeta Carles Salvador ens parla en el text següent del carrer on es jugava a pilota al seu poble, Benassal.

"JOC DE PILOTA. La processó de Sant Roc ha de passar forçosament, seguint el costum, pel Dau. És un punt magnífic per a jugar a pilota a llargues.

¡Quantes vegades els romers endarrerits han hagut d'aturar-se a veure una partida de pilota en el Dau! Als balcons i finestres, i als cantons, i sota la corda, i parats als panys i fins a les teulades, els homes seguien emocionats els incidents de les partides.

Enmig del joc, els jugadors, joves i fornits. ¡Partides famoses de pilota! Dels pobles veïns venien a jugar-se les dobles. Fins de València pujaren jugadors de renom, als quals el poble oposava els seus millors pilotaires i els acaraven les apostes més grosses.

Feria, botant la pilota de vaqueta, dura i seca, el punter, i la feia picar al pany per dalt de la corda. La retornava un dels contraris a sota mà, sense deixar-la botar en terra perquè no trencara en un cantal. Petava la pilota en el guant del pilotaire, i fent un arc tornava al dau. Un bot llarg. El jugador més ben situat la replegava, fent-li fer aquella arcada que resseguien les mirades de tanta gent. I el

saguer, a l'aire, li pegava la palmada que feia eixir la pilota com una bala, desviada potser una mica, per damunt de les teulades; però la pilota apareixia allà al final del carrer, per picar en el pany fronterer, fer esclatar el públic en una interjecció de joia admirativa i aconseguir un quinze a favor.

I guanyant ara l'un i guanyant ara l'altre bàndol, la partida era ben interessant per a tots."

Salvador, C., *Les festes de Benassal*, Barcino (Biblioteca Folklòrica Barcino, vol. III), Barcelona, 1952.

QÜESTIONS:

- Què saps de Carles Salvador? En quins anys va viure?
- A quina modalitat diu Carles Salvador que jugaven al seu poble?
- Quina era la funció del dau?
- Com s'explica l'existència del dau al joc de llargues?
- On se situava el públic al carrer per vore la partida de pilota?
- Saps on està Benassal? T'expliques com hi anirien jugadors de la ciutat de València? Com justificaries els llargs desplaçaments en la primera meitat del s. XX?
- Quina és l'acció que es descriu al quart paràgraf?
- Descriu la trajectòria de la pilota en eixa jugada i compara-la amb la mateixa acció descrita al text anterior.
- Quina peça servix als jugadors de pilota per protegir-se les mans? Sabries dibuixar-la?
- Escribeu tots els noms de jugadors que apareixen al text.
- Igual que ha ocorregut en la cançoneta treballada anteriorment, ara apareix relacionada la religió i el joc de pilota. A què creus tu que es deu això?

Després de llegir els textos anteriors diferencia entre *traure* i *ferir*. Identifica l'acció que representen les fotografies següents.

T'adjuntem un full del periòdic *Pilota a mà*, especialitzat en el nostre joc, amb tot un seguit de partides anunciades a trinquets de les diferents comarques valencianes.

Març del 1984 Pilota a mà Pàgina 15

TRINQUET DE MASSAMAGRELL Dimarts, 8 de març (4.15 vesprada) Pigat i Xatet II Mezquita i Edi Dimarts, 15 de març (4.30 vesprada) Oltra i José María Puchol i Boro PREMI A LA CORDA	TRINQUET MUNICIPAL LA LLOSA DE RANES GRANS PARTIDES DE RASPALL <table style="width: 100%; border: none;"> <tr> <td style="width: 50%; border: none;"> Dijous, 10 de març, 4.30 vesprada PASQUAL II i ALBERTO contra COETER i PINET </td> <td style="width: 50%; border: none;"> Dissabte, 12 de març, 4.30 vesprada SANTI i FRANCISQUET contra ARTAL i ROBERTO </td> </tr> </table> Diumenge, 20 de març, a les 11.30 del matí GRAN PARTIDA D'ESCALADA I CORDA GENOVÉS i SANCHIS contra SARASOL i PIGAT III	Dijous, 10 de març, 4.30 vesprada PASQUAL II i ALBERTO contra COETER i PINET	Dissabte, 12 de març, 4.30 vesprada SANTI i FRANCISQUET contra ARTAL i ROBERTO	TRINQUET DE EL GENOVÉS Telèfon 222 94 45 Dimarts, 8 de març, a les 4.30 vesprada 1a Partida: JAUME i SAMUEL contra JOAQUÍN i JOSÉ 2a Partida: LORIPET i PINET contra PEPITO i ERNESTO
Dijous, 10 de març, 4.30 vesprada PASQUAL II i ALBERTO contra COETER i PINET	Dissabte, 12 de març, 4.30 vesprada SANTI i FRANCISQUET contra ARTAL i ROBERTO			
TRINQUET DE BENIGNÀNIM Dissabte, 19 de març, a les 4.30 vesprada IX Campionat Individual de Raspall CANANETA contra GUANYADOR 2a PARTIDA	VICENT FONFRIA <i>(Vicentico)</i> Quiroterapeuta Massatge esportiu Carrer del Calvari, 1 Tel. diària Telèfon 954 58 02 15 MONDRA	TRINQUET MUNICIPAL DE SAGUNT Diumenge, 8 de març, a les 11.30 del matí Semifinal 3a Lliga Circuit Bancaixa PIGAT, XATET i PEPET contra MEZQUITA, BORO i OÑATE		
TRINQUET D'OLIVA De dijuns a dissabte, partides de pilota a raspall Dilluns, 7 de març, a les 4 vesprada MALONDA i ROBERTO contra SANTI i AGUSTÍ Dilluns, 14 de març, a les 4 vesprada CARLOS i ALBERTO contra PASQUAL II i ERNESTO Dilluns, 21 de març, a les 4.15 vesprada PEPITO i FRANCISQUET contra SANTI i TONET	TRINQUET DE SUECA Telèfon 171 04 65 Tots els divendres vesprada i els diumenges matí Partida de pilota Servei de bar	TRINQUET LA POBLA DE VALLBONA Telèfon 166 20 45 Dilluns, 7 de març (4.30 vesprada) FENOLLOSA i GRAU contra PAQUITO, SARASOL II i PASCUAL Dilluns, 14 de març (4.30 vesprada) NÚÑEZ i SARASOL contra PUCHOL, SOLAZ i TINO		
TRINQUET DE PELAYO Telèfon 357 07 56 - VALÈNCIA Dissabte, 5 de març, a les 4.30 vesprada SEMIFINAL 3a LLIGA, CIRCUIT BANCAIXA 1a partida SUB-20 RAÚL i SANTI contra VÍCTOR i FEDERICO 2a partida OLTRA, PERELE I i PERELE II contra NÚÑEZ, EDI i SANCHIS	TRINQUET D'ALGINET Tel. 175 18 36 Dilluns, 7 de març, a les 5 vesprada 1a PARTIDA JUVENILS 2a CERVERA i BORO contra FREDI, SANCHIS i TINO Dijous, 10 de març, a les 5 vesprada 1a PARTIDA JUVENILS 2a RAÚL, OÑATE i VINYES contra MACHÉ, PASCUAL i PEPET GALERIES PROHIBIDES	TRINQUET BÉTERA Telèfon 160 02 29 Divendres 4, a les 4 vesprada TARAZONA, i SERRANO contra TENERE i PERELE II Diumenge 6, a les 12 matí FENOLLOSA, i GRAU contra CERVERA, JOAQUIM i PASCUAL		
TRINQUET DE GUADASSUAR Dimarts, 8 de març, a les 4.15 vesprada 1a PARTIDA JUVENILS 2a VÍCTOR, PERELE i FEDE contra PASTOR, SOLAZ i PEPET Dissabte, 12 de març, a les 4.15 vesprada 1a PARTIDA JUVENILS 2a PAQUITO, JOAQUIM i JULIO contra CERVERA, BORO i FEDE	PER ANUNCIAR-SE EN AQUESTA PÀGINA clicar al telèfon 392 19 48 (de 9 a 12 hores)			

QÜESTIONS:

- Escriu la comarca a la qual pertany cadascuna de les poblacions que hi apareixen.
- Situa les diferents localitats en un mapa de comarques.
- Pots traure alguna conclusió sobre l'extensió del joc per les comarques valencianes?
- Diferencia les partides de raspall i les d'escala i corda?
- Quantes partides es juguen cada dia en cada trinquet?
- En cas que es juguen més d'una partida, quina és més important, la primera o la segona?
- Es juguen totes les partides el mateix dia, per exemple, els caps de setmana? Quina explicació té això?
- Explica les diferents combinacions en el nombre de jugadors per equip que es poden donar en una partida.
- Hi ha alguna partida que es jogue mà a mà? Quina o quines?
- Què vol dir l'expressió *Premi a la corda* que apareix a l'anunci del trinquet de Massamagrell? Apareix això en algun altre anunci amb eixe nom o amb un altre?

Josep Bausset és un home compromés amb la nostra cultura i la nostra llengua que ha vist reconeguda la seua trajectòria amb la medalla d'or de la Universitat de València-Estudi General. Tot seguit t'oferim una de les seues cròniques:

Debacles de la naturalesa.

"Tots o quasi tots sabem això dels tornados que hi ha, de tant en tant, no massa sovint, a les illes del Carib, perquè els mitjans de comunicació ens donen la deguda informació pel caràcter greu d'eixos fenòmens tan terribles; o també de la gota freda que tenim a casa nostra i que ens causa les inundacions que hem patit i de les quals, com la de Tous, encara n'hi ha recialles; les pèrdues humanes i econòmiques són incalculables a pesar que, previsiblement, les autoritats ens avisen per evitar, en el possible, greus conseqüències.

Però algú dels pocs o molts lectors aficionats es preguntaran, i amb raó, per què escriu això aquest home, si ha de parlar de pilota, ¿a

què ve això de parlar dels grans accidents meteorològics que assolien certs indrets de la terra?

Potser tinguen raó de moment, però eixe preàmbul ve per la necessitat del comentari a la partida al Pelayo del dissabte passat. En primer lloc hi havia anunciada una partida entre dos tríos i a l'hora de la veritat eren dos parelles: Pigat II i el seu germà Pigat III amb Miguelín de feridor, contra Ribera, Tino i Pasqualín de feridor. A primera vista, segons l'opinió general dels aficionats que pensen saber-ho tot de la pilota no hi hauria lluita, perquè la parella roja, Ribera i Tino, era superior als germans Pigat. Efectivament encara que hi hagué igualades a 20, i fins a tindre els blaus 25-20, encara les apostes eren a favor de Ribera i Tino. I en continuar jugant, es necessità que feren 30-20, a la vista que Tino estava molt porrer, perquè les apostes canviaren de color.

I ara ve la catàstrofe: ja no en feren més. Però és possible? Puix, sí, senyor. No n'hi ha més explicació. Contra tot pronòstic dels sabuts, el que abans de jugar era lògic, vingué com vénen eixes debacles de la naturalesa en els quals no hi ha més remei que aguntar-se.

Dels quatre jugadors, els dos Pigat molt bé. El Pigat III, desconegut per estar superioríssim. Ribera, prou bé, i Tino desconegut per fluixíssim, cosa estranya en ell. Res més. I és que en pilota tot pot ser!"

Bausset, J., "Impressions", *Levante-El Mercantil Valenciano*,
2-x-2000.

Indica en la fotografia del trinquet de la pàgina següent on es troba cadascun dels següents elements:

Corda
Tamborí
Llotgeta de dalt
Galeria del dau
Muralla

Pedra
Frontó
Llotgeta de baix
Galeria del rest
Banquets

Dau
Escala
Galeria llarga
Blaus
Careta

Intenta descobrir els mots referits a colps del joc de pilota que t'oferim tot seguit, per això hauràs de descobrir l'equivalència de cada lletra. Hi ha 7 lletres que han estat substituïdes pels números del 0 al 7.

<table border="0" style="width: 100%;"> <tr> <td style="text-align: center;"> <table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr><td>V</td><td>L</td><td></td><td></td></tr> </table> 7 9 0 </td> <td style="width: 50%;"></td> </tr> <tr> <td style="text-align: center;"> <table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr><td></td><td></td><td></td></tr> </table> </td> <td style="text-align: center;"> <table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr><td>V</td><td>L</td><td></td><td></td></tr> </table> 7 9 0 </td> </tr> <tr> <td style="text-align: center;"> <table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr><td>C</td><td>R</td><td>X</td><td></td><td></td></tr> </table> 0 7 4 </td> <td></td> </tr> <tr> <td style="text-align: center;"> <table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr><td>R</td><td>G</td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr> </table> 6 0 3 9 4 0 </td> <td></td> </tr> <tr> <td style="text-align: center;"> <table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr><td></td><td></td><td>X</td><td>C</td><td></td></tr> </table> 6 3 4 0 0 </td> <td></td> </tr> <tr> <td style="text-align: center;"> <table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr><td>C</td><td>L</td><td></td><td></td><td></td></tr> </table> 0 6 7 4 </td> <td></td> </tr> <tr> <td style="text-align: center;"> <table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr><td></td><td></td><td></td><td>D</td></tr> </table> </td> <td style="text-align: center;"> <table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr><td>R</td><td>Ç</td></tr> </table> 6 0 </td> </tr> <tr> <td style="text-align: center;"> <table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr><td>M</td><td></td><td>R</td></tr> </table> 0 1 7 </td> <td></td> </tr> <tr> <td style="text-align: center;"> <table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr><td>R</td><td></td><td></td><td></td></tr> </table> </td> <td style="text-align: center;"> <table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr><td>C</td><td>L</td></tr> </table> 7 2 </td> </tr> <tr> <td style="text-align: center;"> <table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr><td></td><td>L</td><td>M</td></tr> </table> 2 0 0 </td> <td></td> </tr> </table>	<table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr><td>V</td><td>L</td><td></td><td></td></tr> </table> 7 9 0	V	L				<table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr><td></td><td></td><td></td></tr> </table>				<table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr><td>V</td><td>L</td><td></td><td></td></tr> </table> 7 9 0	V	L			<table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr><td>C</td><td>R</td><td>X</td><td></td><td></td></tr> </table> 0 7 4	C	R	X				<table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr><td>R</td><td>G</td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr> </table> 6 0 3 9 4 0	R	G						<table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr><td></td><td></td><td>X</td><td>C</td><td></td></tr> </table> 6 3 4 0 0			X	C			<table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr><td>C</td><td>L</td><td></td><td></td><td></td></tr> </table> 0 6 7 4	C	L					<table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr><td></td><td></td><td></td><td>D</td></tr> </table>				D	<table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr><td>R</td><td>Ç</td></tr> </table> 6 0	R	Ç	<table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr><td>M</td><td></td><td>R</td></tr> </table> 0 1 7	M		R		<table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr><td>R</td><td></td><td></td><td></td></tr> </table>	R				<table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr><td>C</td><td>L</td></tr> </table> 7 2	C	L	<table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr><td></td><td>L</td><td>M</td></tr> </table> 2 0 0		L	M		<table border="0" style="width: 100%;"> <tr> <td style="text-align: center;"> <table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr><td>R</td><td>S</td><td></td><td>D</td></tr> </table> 0 2 0 0 </td> <td></td> </tr> <tr> <td style="text-align: center;"> <table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr><td></td><td>X</td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr> </table> 2 9 4 5 1 9 4 0 </td> <td></td> </tr> <tr> <td style="text-align: center;"> <table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr><td></td><td>R</td></tr> </table> </td> <td style="text-align: center;"> <table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr><td>D</td><td>V</td><td></td><td></td><td></td></tr> </table> 0 0 1 4 </td> </tr> <tr> <td style="text-align: center;"> <table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr><td></td><td>L</td><td>'</td><td>L</td></tr> </table> 0 0 4 </td> <td></td> </tr> <tr> <td style="text-align: center;"> <table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr><td></td><td>R</td></tr> </table> </td> <td style="text-align: center;"> <table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr><td></td><td></td><td>X</td></tr> </table> 6 0 5 </td> </tr> <tr> <td style="text-align: center;"> <table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr><td></td><td>L</td><td></td><td></td><td>R</td></tr> </table> 0 0 5 9 </td> <td></td> </tr> <tr> <td style="text-align: center;"> <table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr><td>R</td><td></td><td></td><td></td></tr> </table> 9 6 7 4 </td> <td></td> </tr> <tr> <td style="text-align: center;"> <table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr><td>S</td><td>Q</td><td></td><td></td><td>R</td><td>R</td><td>D</td></tr> </table> 9 3 9 0 0 </td> <td></td> </tr> <tr> <td style="text-align: center;"> <table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr><td></td><td>L</td><td>M</td><td>D</td></tr> </table> 2 0 0 0 </td> <td></td> </tr> <tr> <td style="text-align: center;"> <table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr><td>C</td><td>R</td><td></td><td></td><td>L</td><td>L</td><td>D</td></tr> </table> 7 6 9 0 0 </td> <td></td> </tr> </table>	<table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr><td>R</td><td>S</td><td></td><td>D</td></tr> </table> 0 2 0 0	R	S		D		<table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr><td></td><td>X</td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr> </table> 2 9 4 5 1 9 4 0		X							<table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr><td></td><td>R</td></tr> </table>		R	<table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr><td>D</td><td>V</td><td></td><td></td><td></td></tr> </table> 0 0 1 4	D	V				<table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr><td></td><td>L</td><td>'</td><td>L</td></tr> </table> 0 0 4		L	'	L		<table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr><td></td><td>R</td></tr> </table>		R	<table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr><td></td><td></td><td>X</td></tr> </table> 6 0 5			X	<table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr><td></td><td>L</td><td></td><td></td><td>R</td></tr> </table> 0 0 5 9		L			R		<table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr><td>R</td><td></td><td></td><td></td></tr> </table> 9 6 7 4	R					<table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr><td>S</td><td>Q</td><td></td><td></td><td>R</td><td>R</td><td>D</td></tr> </table> 9 3 9 0 0	S	Q			R	R	D		<table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr><td></td><td>L</td><td>M</td><td>D</td></tr> </table> 2 0 0 0		L	M	D		<table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr><td>C</td><td>R</td><td></td><td></td><td>L</td><td>L</td><td>D</td></tr> </table> 7 6 9 0 0	C	R			L	L	D	
<table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr><td>V</td><td>L</td><td></td><td></td></tr> </table> 7 9 0	V	L																																																																																																																																															
V	L																																																																																																																																																
<table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr><td></td><td></td><td></td></tr> </table>				<table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr><td>V</td><td>L</td><td></td><td></td></tr> </table> 7 9 0	V	L																																																																																																																																											
V	L																																																																																																																																																
<table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr><td>C</td><td>R</td><td>X</td><td></td><td></td></tr> </table> 0 7 4	C	R	X																																																																																																																																														
C	R	X																																																																																																																																															
<table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr><td>R</td><td>G</td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr> </table> 6 0 3 9 4 0	R	G																																																																																																																																															
R	G																																																																																																																																																
<table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr><td></td><td></td><td>X</td><td>C</td><td></td></tr> </table> 6 3 4 0 0			X	C																																																																																																																																													
		X	C																																																																																																																																														
<table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr><td>C</td><td>L</td><td></td><td></td><td></td></tr> </table> 0 6 7 4	C	L																																																																																																																																															
C	L																																																																																																																																																
<table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr><td></td><td></td><td></td><td>D</td></tr> </table>				D	<table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr><td>R</td><td>Ç</td></tr> </table> 6 0	R	Ç																																																																																																																																										
			D																																																																																																																																														
R	Ç																																																																																																																																																
<table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr><td>M</td><td></td><td>R</td></tr> </table> 0 1 7	M		R																																																																																																																																														
M		R																																																																																																																																															
<table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr><td>R</td><td></td><td></td><td></td></tr> </table>	R				<table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr><td>C</td><td>L</td></tr> </table> 7 2	C	L																																																																																																																																										
R																																																																																																																																																	
C	L																																																																																																																																																
<table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr><td></td><td>L</td><td>M</td></tr> </table> 2 0 0		L	M																																																																																																																																														
	L	M																																																																																																																																															
<table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr><td>R</td><td>S</td><td></td><td>D</td></tr> </table> 0 2 0 0	R	S		D																																																																																																																																													
R	S		D																																																																																																																																														
<table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr><td></td><td>X</td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr> </table> 2 9 4 5 1 9 4 0		X																																																																																																																																															
	X																																																																																																																																																
<table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr><td></td><td>R</td></tr> </table>		R	<table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr><td>D</td><td>V</td><td></td><td></td><td></td></tr> </table> 0 0 1 4	D	V																																																																																																																																												
	R																																																																																																																																																
D	V																																																																																																																																																
<table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr><td></td><td>L</td><td>'</td><td>L</td></tr> </table> 0 0 4		L	'	L																																																																																																																																													
	L	'	L																																																																																																																																														
<table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr><td></td><td>R</td></tr> </table>		R	<table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr><td></td><td></td><td>X</td></tr> </table> 6 0 5			X																																																																																																																																											
	R																																																																																																																																																
		X																																																																																																																																															
<table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr><td></td><td>L</td><td></td><td></td><td>R</td></tr> </table> 0 0 5 9		L			R																																																																																																																																												
	L			R																																																																																																																																													
<table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr><td>R</td><td></td><td></td><td></td></tr> </table> 9 6 7 4	R																																																																																																																																																
R																																																																																																																																																	
<table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr><td>S</td><td>Q</td><td></td><td></td><td>R</td><td>R</td><td>D</td></tr> </table> 9 3 9 0 0	S	Q			R	R	D																																																																																																																																										
S	Q			R	R	D																																																																																																																																											
<table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr><td></td><td>L</td><td>M</td><td>D</td></tr> </table> 2 0 0 0		L	M	D																																																																																																																																													
	L	M	D																																																																																																																																														
<table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr><td>C</td><td>R</td><td></td><td></td><td>L</td><td>L</td><td>D</td></tr> </table> 7 6 9 0 0	C	R			L	L	D																																																																																																																																										
C	R			L	L	D																																																																																																																																											

Fes 2 classificacions dels mots anteriors i explica'n els criteris de diferenciació.

Identifica les fotografies que t'ofereix amb les denominacions anteriors corresponents. Davall cada fotografia has de posar més d'una denominació, per això has de tindre present tant els possibles sinònims, com les classificacions que has fet.

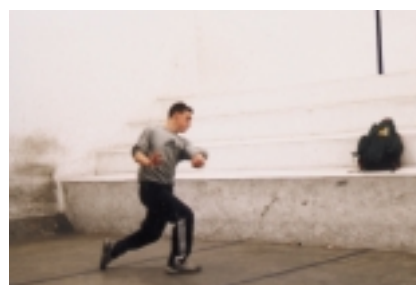

A pesar de l'antiguitat del nostre joc i el seu caràcter tradicional, la pilota no s'ha quedat enrere pel que fa a la seua incorporació al món de les noves tecnologies, la Federació de Pilota i l'empresa de pilota Frediesport, entre altres, han posat a disposició de tots els aficionats i de tots els internautes pàgines web on pots informar-te de manera exhaustiva i al moment de tot allò relacionat amb el món pilotaire.

Els usuaris ja disposen de la pàgina web de la federació

www.hascomnet.com/fedpival, n'és la seua referència

"València/l'Horta.- www.hascomnet.com/fedpival. Aquesta és l'adreça de la pàgina web de la Federació de Pilota Valenciana que es pot trobar a Internet. Tot un ventall d'informació per a proporcionar i facilitar una comunicació actualitzada a tots els aficionats a aquest esport.

La pàgina inclou resultats de totes les modalitats i del calendari de competicions, a banda de les notícies més interessants. Els creadors de la pàgina també han previst la inclusió d'un espai per a l'opinió. Aquest servei dóna la possibilitat perquè els usuaris aporten les seues suggerències i propostes a la federació.

La pàgina està escrita íntegrament en valencià. Els seus continguts es renoven setmanalment per tal que la informació estiga actualitzada i corregida per a tots aquells que s'interessen per conèixer un poc més el nostre esport. Aquest servei està funcionant des fa algun temps i ja s'han rebut moltes consultes. Els usuaris accedeixen normalment a la secció del calendari de competicions. En l'apartat de les suggerències ja s'estan rebent les primeres aportacions i crítiques que els aficionats han volgut transmetre a través d'Internet."

*Va de bo!, Publicació de la Federació de Pilota Valenciana,
núm. 9, setembre-octubre de 1998.*

A més de la pàgina web de la Federació, també pots trobar a la xarxa altres adreces pilotaires, com ara la de l'empresa de pilota Frediesport www.frediesport.com o www.pilotavalenciana.net, o www.vilaweb.com/pilota, o del Club de Pilota de Dénia. Per altra banda en eixes pàgines trobaràs connexions amb uns altres portals relacionades amb el món de la pilota. A www.cercat.com/lincaweb/recurscat/pilotaval trobaràs un ampli llistat de connexions amb pàgines pilotaires.

▲ www.hascomnet.com/fedpival

▲ www.frediesport.com

QÜESTIONS:

- Quina opinió et mereix el fet que hi haja diferents pàgines web referides a la pilota?
- Busca informació, en algunes de les webs que hem indicat, sobre els temes següents:
  - Aspectes del joc, com ara reglament, colps a la pilota, sistemes de puntuació, etc.

- Indica alguns dels campionats de pilota, en les seues diferents modalitats, que s'organitzen actualment, i extrau-ne els resultats i les classificacions.
  - Imprimix tota la informació sobre algun jugador important.
  - Cita alguns llibres bàsics sobre el joc de pilota.
  - Extrau una notícia sobre el joc d'alguna de les pàgines citades.
  - En alguna de les adreces, pots comprar materials o articles relacionat amb la pilota?
- Envia un missatge a la Federació de Pilota o a Frediesport, en el qual mostres la teua opinió sobre algun aspecte del joc, sobre les activitats de pilota que duu a terme en el teu centre o sobre l'última partida que hages presenciada.

ACTIVITATS FINALS

A partir d'ara, pots resoldre qualsevol dubte que tingues sobre les activitats que et plantegem tot seguit en alguna de les web mencionades. Estigues segur que trobaràs la solució als teus dubtes.

A partir de tot el que heu treballat en les activitats, prepareu un guió per a realitzar una entrevista amb alguna persona relacionada amb la pilota: un jugador professional, un jugador aficionat, una persona que assistix regularment a les partides, un trinqueter, un marxador, un piloter, algun membre de l'empresa Frediesport, el president d'un club de pilota, etc. Si pot ser, formeu grups dins la classe i encarregueu-vos cada grup d'una d'eixes persones, de manera que entre tota la classe pugueu tindre una idea completa de la situació de la pilota a hores d'ara. Quan ja tingueu fet el guió, aparelleu-vos d'una gravadora i poseu-vos en contacte amb el personatge que us haja correspost per concertar l'entrevista. No patiu, els pilotaires es posaran, sense condicions, a la vostra disposició.

Recopila en un únic mapa comarcal la informació que has acumulat als diferents mapes elaborats a les activitats anteriors i intenta extraure'n algunes conclusions sobre la distribució geogràfica tant del joc de pilota en general, com de les seues modalitats més practicades o del lloc d'origen de jugadors importants.

Les activitats següents has de realitzar-les al mateix temps que vas contestant les qüestions referides als diferents textos. En acabar tindràs recopilat per blocs temàtics una bona quantitat de vocabulari referit al joc de pilota. Quan ja tingues completes les graelles fóra convenient ordenar-les en quadres que et permeteren una informació ordenada sobre els diferents aspectes del joc.

Modalitats

Noms que reben els jugadors d'una partida de pilota

Noms que reben els diferents colps o jugades que es poden donar en una partida de pilota

Noms de jugadors de pilota

Noms que reben les diferents parts del trinquet o del carrer on es juga a pilota

Una altra activitat que et pot ajudar a fer-te una idea completa sobre el joc de pilota és la recopilació de les opinions positives o negatives sobre els diferents aspectes del joc, que expressen els diferents autors d'articles o persones entrevistades als diferents textos que et proposem. Completa el quadre següent a mesura que vages llegint els textos.

OPINIONS RESPECTE DEL JOC DE PILOTA

Aspectes positius		Aspectes negatius	
Autor	Opinió	Opinió	Autor

A partir del quadre anterior, poden realitzar-se diferents activitats:

- Elaboració d'un informe sobre la situació actual de la pilota.
- Elaboració d'un informe positiu sobre el joc, amb la selecció només dels aspectes positius.
- Elaboració d'un informe negatiu sobre el joc, amb la selecció només dels aspectes negatius (s'ha d'incidir en la importància de la selecció dels arguments).
- Elaboració d'un informe on es comparen els aspectes positius i negatius, i es valore quins són d'una major importància.
- Realització d'un debat sobre el joc de pilota, amb repartiment previ de papers i amb l'obligació de citar autors i fonts.

VII. GLOSSARI

alt amb escala i corda (a l') Modalitat del joc de pilota practicada només a l'interior d'un trinquet i que consistix a passar-se la pilota d'un equip a un altre al primer bot i sempre per dalt la corda central.

alts (els) Es diu de totes les maneres de pegar a la pilota en les quals el colp es produïx per dalt del muscle: *bot de braç, bot i bon braç, volea...*

aposta Travesses, diners jugats en una partida de pilota.

assentada (una pilota) Lesió que es produïx als artells de la mà i que consisteix en un esquinçament intern del palmell que impossibilita de jugar la pilota en aquell punt determinat.

baix 1. En les modalitats de carrer, de les dos parts en què és dividit el terreny de joc, la part de baix correspon sempre a l'equip que està en poder del traure, o al que fa el bot en les modalitats en les quals es ferix. 2. En les modalitats de trinquet, la part contrària al dau.

baix (per) Manera de jugar la pilota en què els colps es peguen per sota l'altura de la cintura: de *palma* o de *bragueta*, en oposició als alts.

banca 1. Tauleta de tres petges, col·locada amb una certa inclinació, que s'utilitzava per a picar la pilota del traure. 2. Nom del jugador que efectua el traure, encara que no siga amb banca, i, per extensió, tot el seu equip.

banquets Bancs baixets i allargats que al trinquet són situats sota la corda.

blau 1. *Blaus* Jugadors que porten la faixa blava, és a dir, un dels dos bàndols que intervenen en tota partida. 2. Ratlles verticals de les murades del trinquet, marcades amb els números 0 al 9, que dividixen el terreny de joc en parts iguals amb una finalitat exclusivament orientativa.

bo (de) 1. Pilota que ha sigut jugada i ha arribat als dominis de l'equip contrari seguint totes les regles del joc. 2. *Va de bo* Expressió amb la qual

s'inicia la partida i que després serà utilitzada també cada vegada que el feridor iniciï un quinze, per avisar el contrari. 3. *Va de bo* Expressió que repetix el marxador per tal que acaben les travesses i recomence la partida.

bona Pilota que ha sigut jugada segons les regles de joc i que, per tant, no ha sigut falta.

bot de braç Manera de pegar a la pilota després d'haver fet un bot, en la qual el braç en tensió colpeja la pilota amb el cos inclinat cap enrere.

bot i bon braç Jugada semblant al bot de braç en la qual el bot resulta molt clar i, per tant, la pilota pot ser jugada amb una major facilitat.

bot i volea Colp que es dóna a la pilota de palma immediatament després del bot, de manera que quasi no s'aprecia si s'ha colpejat la pilota abans o en el mateix moment del bot.

bragueta (de) Modalitat de pegar a la pilota consistent a colpejar-la de manera que sembla que el jugador se la traïu de la seua bragueta. És el mateix colp que el de butxaca, però s'utilitza eixa denominació o la de bragueta segons les zones, tot i que també coincidixen ambdós en algunes comarques com ara l'Horta.

butxaca (de) Colp que s'imprimix a la pilota equivalent a la bragueta. *V. bragueta.*

caiguda d'escala 1. Pilota que, després d'anar a l'escala, cau des del primer graó a les lloses. 2. Jugada que fa l'escaleter en colpejar les pilotes que cauen del primer graó de l'escala a les lloses. 3. Jugada, normalment de l'escaleter, consistent a colpejar la pilota tot deixant-se-la caure des del primer escaló després d'estar parada.

caixonet Caixa menuda de fusta, d'unes mides aproximades de 30 cm per 20 cm, oberta i dividida en compartiments, on es repleguen les pilotes que s'han d'utilitzar al llarg de la partida.

calbot Colp a la pilota de bot de braç quan només ha botat un poc.

cantar les partides Dir en veu alta i amb una certa melodia el resultat global

i parcial de la partida.

caps (els) Extrems del terreny de joc, és a dir, els dos frontons del rebot del trinquet.

careta Part frontal del primer graó de l'escala, que dóna al terreny de joc i és d'una alçària superior a la dels altres graons.

carrer Via pública on es practica el joc de pilota.

carxot *V. calbot.*

carxotet Diminutiu de carxot, molt més utilitzat que l'originari. *V. calbot.*

càtedra Grup d'afecionats més entesos que, ja abans de la partida, es decanten, i amb ells les travesses, cap a un bàndol o altre.

cavaller Tractament amb què s'encapçala qualsevol parlament en les partides de pilota, tant els adreçats al públic en general, com a alguna persona en particular. *Cavallers, va de bo!, Cavallers, falta o bona?*

corda Conjunt gros format per dos o més cordons de cànem torçuts, que, enganxat a les murades, servix per a dividir els dos terrenys de joc al trinquet i en algunes modalitats de carrer.

corda de galotxa Al carrer, en la modalitat de galotxa, nom de la corda per damunt de la qual s'ha de passar la pilota de la ferida.

correguda d'escala 1. Pilota que després de pegar al rebot del trinquet, va amb força per l'escala, tot acostant-se a la corda. 2. Jugada que consistix a colpejar, des de dalt l'escala, la pilota que, després de pegar al rebot del trinquet, s'acosta a la corda.

dalt 1. Part del trinquet on és el dau. 2. Al trinquet designa les parts altes, és a dir, les galeries i la llotja on la pilota pot quedar-se encalada i ser quinze del qui l'ha llançada. 3. En les modalitats de pilota al carrer, designa la part on és situat l'equip del rest.

dalt braç (jugar per) *V. alts.*

dau 1. Al trinquet, quadrat d'uns tres metres de costat, situat a l'angle que

forma l'escala amb el frontó de la part de dalt, a l'interior del qual cal posar la pilota de la ferida. 2. En les modalitats de perxa i galotxa, rectangle de l'amplària d'una vorera i uns cinc o sis metres de llarg, a l'interior del qual cal posar la pilota de la ferida.

davant (els de) Els jugadors que actuen davant, el *mitger* i el *punter*.

davant (per) Les pilotes que són jugades abans d'arribar al rebot. *V. jugar per davant.*

demanar una pilota Preguntar al marxador o al públic amb la fórmula *demane!* si una jugada dubtosa ha estat falta o bona.

desafiu Partida de pilota, normalment mà a mà, en la qual des del principi hi ha una quantitat de diners, més o menys elevada, jugats entre els participants.

desmancar-se Produir-se una lesió en la part superior del braç, que impossibilita el jugador de colpejar la pilota per dalt, especialment en jugadors de davant i d'edat avançada.

dessocar-se *V. desmancar-se.*

deure'n Verb usat en tercera persona del plural (*en deuen*) pel marxador quan canta el resultat de la partida en el sistema de puntuació a rebaixar, i a continuació del qual dirà els tantos que l'equip que perd es troba per darrere de l'altre.

didal Peça tubular tancada en un extrem, de pell o lona, que servix per a protegir els dits de les raspades en la modalitat de raspall.

didalet *V. didal.*

diners en els... Diners jugats en les diferents possibilitats de travesses que oferix el joc de pilota: *en els iguals, en la partida o en els tantos.*

dir 1. Ser o no favorable la sort en el joc. 2. *Ella ho ha dit* Expressió amb la qual s'indica que una pilota ha tocat la corda que dividix els dos terrenys.

dit *V. didal.*

ditet *V. didal.*

ditó *V. didal.*

donar 1. *Donar una pilota com a bona o com a falta* Jutjar si una pilota ha estat bona o falta. 2. *Donar de cinc, deu, quinze...* Fer un postura en els iguals tot concedint al contrari l'avantatge que s'esmenta.

dos (a) Empat que es produïx quan els dos equips han aconseguit dos quinzes en un mateix joc, és a dir, quan van trenta per trenta; o empat que es produïx en el mateix joc després del trenta per trenta.

dos de trenta (a) *V. a dos.*

duro Unitat monetària que s'utilitzava en totes les travesses del joc, ja que mai no s'utilitzava la pesseta.

encalar Llançar una pilota a les teulades o als balcons de les cases del carrer sense que en torne, o a les galeries del trinquet.

escala Graons longitudinals laterals que recorren tot el trinquet, damunt els quals s'asseuen els aficionats.

escala i corda *V. alt amb escala i corda.*

escaleter Jugador de trinquet que actua més arrere dels tres que participen i que és normalment l'encarregat de jugar les pilotes caigudes d'escala.

espatlar-se la mà Lesionar-se la mà, produir-se una assentadura.

espitxar Colpejar la pilota sense força.

estar pagats Produir-se un empat a les partides de carrer que empren el sistema de puntuació a pujar i baixar. *Estan pagats.*

faixa Peça de roba molt més llarga que ampla que servix per a cenyir el cos per la cintura en donar-li diferents voltes i per a diferenciar pel seu color, roig o blau, els dos equips.

falta Pilota jugada infringint les regles del joc i que suposa un quinze per a

l'equip que no l'ha comesa.

fer 1. *V. fer el dau.* 2. *V. traure.*

fer blaus Al trinquet, allunyar la pilota amb força.

fer coses (la pilota) Realitzar, la pilota, moviments inesperats en eixir de la mà del jugador.

fer el bot Jugar la primera pilota de cada quinze a les modalitats de carrer on hi ha dau o quadre, és a dir, tornar la pilota de la ferida al primer bot i no a volea.

fer el dau Jugar, al trinquet per dalt corda, la primera pilotada enviada pel feridor i que ha entrat dins el dau.

fer el traure Posar la pilota en joc en cada quinze en les modalitats de pilota de carrer i de trinquet amb traure.

fer la galotxa Jugar la pilota de la ferida a l'alt des del dau, en la modalitat de galotxa.

fer la perxa En les modalitats de carrer conegudes per perxa en bot o perxa esquerra, jugar la pilota de la ferida a l'aire.

fer la punta Funció pròpia del punter que consistix, sobretot al trinquet, a jugar defensant les lloses properes a la corda, és a dir, a jugar davant dels altres dos companys d'equip.

fer un quinze Guanyar un quinze, una pilotada.

fer una treta Guanyar un quinze directament de traure o ferir sense que el jugador contrari toque la pilota.

ferida Primera jugada que es produïx a totes les modalitats on es ferix i no es trau.

feridor Jugador que efectua la ferida.

ferir Posar la pilota en joc en cada quinze amb destresa i no amb força, sempre amb l'obligació de col·locar-la dins un espai reduït.

frare Modalitat del joc de pilota practicada a les comarques del nord,

semblant al frontó.

frontó 1. Cadascuna de les dos parets frontals del trinquet, més estretes que les murades, i que servixen de rebot. 2. Edifici on es juga actualment la modalitat de paret. 3. Modalitat del joc de pilota en què la pilota es colpeja contra una paret.

galeria Lloc del trinquet destinat al públic, situat a la part superior dels frontons.

galeria llarga Lloc destinat al públic, existent en alguns trinquets, que s'estén per la part de dalt d'una o de les dos murades.

galotxa 1. Modalitat del joc de pilota al carrer, actualment molt practicada, que es regix per les mateixes regles de la modalitat per dalt corda del trinquet. 2. *V. galotxer.*

galotxer Jugador de la modalitat de galotxa que colpeja la pilota a volea en la ferida.

quant Peça de pell, que cobrix només el palmell de la mà, utilitzada pels jugadors per protegir-se dels colps violents de la pilota.

home bo Judge que es nomena en les partides de pilota perquè observe un determinat punt considerat fonamental en el desenvolupament del joc, tal com és la perxa, la galotxa o el dau, segons les modalitats.

Iguals a... Veu amb la qual es marca, per part del marxador, l'empat en la partida pel que fa als tantos.

Iguals de... Tipus de travessa en la qual no importa qui guanyarà la partida, sinó per quina diferència.

joc 1. Acció de jugar la pilota. 2. Puntuació parcial d'una partida a la qual s'aplega després de fer quatre quinzes. En eixa accepció equival a *tantos*. 3. Veu amb la qual un jugador demana la pilota a un altre

company perquè li la deixe jugar, ja que ell es troba en millors condicions.

joc net Joc o tantos que s'han aconseguit sense que el contrari guanye cap quinze.

jocs de fer Al trinquet, jocs en els quals un equip es troba en la part del dau; i en les modalitats on no existix dau sinó que es traure, jocs en els quals un equip es troba en poder del traure.

jocs de restar Jocs en els quals no es té el traure, o jocs en els quals es té la ferida, segons les modalitats. S'oposa a *jocs de fer*.

jugador Persona que practica el joc de pilota, especialment qui ho fa de manera professional.

jugar a cincs Seguir el model de puntuació més practicat actualment, tant al trinquet com al carrer, segons el qual cada joc val cinc tantos.

jugar a mitges mans Jugar una partida de pilota sense esforçar-se.

jugar lliure Jugar a pilota podent utilitzar qualsevol colp i podent llançar la pilota on es vulga.

jugar per dins del trinquet Jugar la pilota sense poder encalar-la o enviar-la a les galeries o a les llotges, sinó tractant de finalitzar el quinze tallant corda o col·locant-la.

jugar privat de... Jugar una partida sense poder colpejar la pilota d'alguna manera determinada o sense poder llançar-la en algun lloc.

jurat *V. home bo*.

jurat de corda Jurat que ha d'observar si la pilota passa per dalt o per sota la corda, o si la toca.

jurat del dau Jurat que ha d'observar si la pilota de la ferida entra o no al dau.

línia de falta Al carrer, ratlla que marca el límit de llarg del terreny de joc, tant darrere del traure com del rest.

línia de parada Al carrer, ratlla que marca on es pot situar la parada darrere de la línia de falta.

llargues (a) Modalitat de pilota de carrer més antiga i més estesa, i que ha donat origen a altres modalitats.

llosa 1. Punt marcat per un rajol d'un altre color o material, des del qual s'efectua la ferida al trinquet. *Estar molt bé en la llosa.* 2. *Lloses* El terra del trinquet.

llogeta Espai del trinquet destinat als afeccionats, situat a la dreta del dau en l'angle que formen la murada i el frontó, que sol trobar-se a una certa altura de les lloses, no més de mig metre, i pot tindre o no barana protectora. També es coneix per *llogeta de les pilotes* perquè s'hi guarda el caixonet.

llojta Lloc per als afeccionats situat sobre la llojta de baix, que es troba situat en el lateral dret de la galeria del dau.

llojta de baix V. *llogeta*.

llojta de dalt V. *llojta*.

mà a mà Partida que es juga entre dos jugadors solament, tot i que ambdós poden ser ajudats per un feridor que no juga.

mà contrària Mà esquerra.

maneta (traure de) Manera de traure en la qual el jugador es passa la pilota, sense botar-la, d'una mà a l'altra, normalment de l'esquerra a la dreta, abans de colpejar-la.

manró Manera de pegar a la pilota en la qual el braç descriu un semicercle horitzontal abans de colpejar-la.

marge Tant per cent de les travesses que s'endú el trinqueter del total dels diners jugats.

marxa Dos fustes o telles marcades amb els números 1 i 2, que es col·loquen on es produïx una ratlla en les modalitats en què n'existixen.

marxador 1. Qui porta el compte general i particular de la partida i, al mateix temps, en canta els resultats. 2. Qui és l'encarregat d'assenyalar les ratlles amb les marxos. 3. Qui és el dipositari i l'intermediari de les travesses.

marxar Dur la puntuació d'una partida.

mitger Jugador que en una partida de tres actua al mig dels altres dos, entre el punter i el rest.

molt Exclamació típica del joc per a premiar una jugada excepcional.

murada *V. muralla.*

muralla Qualsevol de les dos parets laterals del trinquet, però fonamentalment la de la part contrària al públic.

pacte Moment anterior a la partida en el qual els jugadors o els seus padrins acorden, de paraula, les condicions, el lloc i les travesses d'una partida.

padrí Persona que protegeix un jugador i que el recolzarà amb postures fortes en les partides de compromís, especialment en els desafius.

palma Manera de pegar a la pilota segons la qual el jugador es col·loca frontalment a la pilota i la colpeja amb la mà totalment oberta, després de descriure amb el braç un gir semicircular.

palma a l'aire Colp de palma que es dóna abans de botar la pilota.

palma al bot Colp de palma que es dóna després del primer bot.

pany *V. muralla.*

parada Públic situat en les partides de carrer als extrems del terreny de joc, a una distància prudencial, darrere de l'últim jugador de cada equip.

paret 1. Muralla del trinquet o façanes de les cases en les partides de carrer.
2. *A paret* Modalitat de pilota de carrer equivalent al frontó actual en què la pilota es colpeja contra una paret.

partida 1. Sèrie de jugades entre dos bàndols que formen un joc complet en

arribar a una certa puntuació o temps, en qualsevol de les modalitats del joc de pilota. 2. *Partida anunciada* Partida que és divulgada amb papers escrits, en les pissarres dels trinquets o de viva veu en altres partides, i que ja gaudix d'una certa importància enfront de les partides entre afeccionats.

passa Unitat de mesura utilitzada tradicionalment en el joc de pilota.

passant-se-la de mà *V. traure de maneta.*

pedra *V. llosa 1.*

perdre la pedra Ferir molt malament en la modalitat de trinet per dalt corda en llançar les pilotes repetidament fora del dau.

perxa Modalitat del joc de pilota al carrer en la qual s'ha de passar la pilota de la ferida per dalt un senyal i col·locar-la dins el dau, i de la qual se'n coneixen diferents variacions com *perxa bruta*, *perxa en bot* o *perxa esquerra*.

petxineta Manera de pegar a la pilota de rebot en la qual el canell i la mà formen una figura semblant a una petxina.

pilota 1. Objecte esfèric dotat de certa elasticitat que es llança amb la mà envers l'altre equip, que s'utilitza al joc de pilota. 2. Nom amb què es coneix el joc de pilota.

pilota de badana Pilota feta amb pell assaonada d'ovella, que ha sigut utilitzada en les partides de carrer des de sempre, per ser més barata que la de vaqueta.

pilota de tec Pilota de pell utilitzada al frontó.

pilota de vaqueta Pilota pròpia del joc valencià que és elaborada amb pell de bou o vaca.

pilotada 1. Duració del joc equivalent a un quinze, és a dir, des que es posa en joc la pilota amb el traure o ferir fins que es comet falta. 2. Colp de la pilota contra alguna persona o objecte.

piloter Artesà dedicat a l'elaboració de les diferents pilotes utilitzades al joc

i, especialment, el dedicat a l'elaboració de les pilotes de vaqueta.

planxa Reforç metàl·lic que els jugadors es col·loquen entre la mà i el guant per tal de protegir-se d'alguna assentadura.

planxeta Diminutiu de planxa. *V. planxa.*

porrar Errar una pilota, colpejar-la defectuosament de manera que el jugador no la domina.

porrer Jugador que erra moltes pilotes.

postor 1. Persona que fa postures, que oferix diners i condicions per a fer travesses, les quals hauran de ser acceptades per altres afeccionats. 2. Afeccionat que dóna suport amb les seues postures a un jugador, especialment en els desafius.

postura Quantitat de diners i tipus d'aposta oferta per una persona al marxador perquè en faça una travessa.

propina Gratificació en diners que un travessador farà al jugador si guanya la seua travessa.

pujar i baixar (a) Manera de comptar els tantos d'una partida de carrer, en la qual només es té en compte la diferència que un bàndol gaudix sobre l'altre, de tal manera que quan es marxa, només es diu una xifra i no dos.

punter Jugador que fa la punta, que juga més avant que la resta de companys.

quadre 1. Dau. 2. Nom que rep l'espai del carrer, normalment un tros de la vorera, on s'ha de col·locar la pilota de la ferida en aquelles modalitats en les quals es ferix.

quaranta *V. val.*

quinze 1. Cada punt que s'aconsegueix en guanyar una jugada en el joc de pilota. 2. Primer punt aconseguit dins un joc. 3. Cadascuna de les ratlles que al carrer delimiten el terreny de joc.

quinze de la banca 1. Ratlla situada darrere de l'equip del rest a les partides de carrer en algunes modalitats, i que ha d'ultrapassar l'equip de la

banca per aconseguir un quinze. 2. Quinze aconseguït per la banca.

quinze del rest 1. Ratlla situada darrere de l'equip que és al traure en algunes modalitats de la pilota al carrer, i que ha d'ultrapassar l'equip del rest per aconseguir un quinze. 2. Quinze aconseguït pel rest.

quinze net Puntuació dins un joc en la qual un bàndol ha aconseguït un primer punt, mentre que l'altre encara no n'ha guanyat cap.

quinzens (a) Moment de la puntuació d'un joc en el qual els dos equips estan empatats a quinze, és a dir, han fet cadascú un punt, un quinze.

rajol de traure Rajol quadrat que se situa al punt del traure, per picar la pilota abans de colpejar-la, en les modalitats de raspall o de llargues.

raspa *V. raspall.*

raspada Manera de pegar a la pilota, típica del raspall, en la qual la pilota és colpejada arran de terra, fregant el sòl amb la mà.

raspall Modalitat del joc valencià en la qual la pilota pot anar arran de terra, sense importar els bots que pegue, en què la mà freqüentment raspa terra i s'aconsegueix quinze quan la pilota toca el frontó, al trinquet, o passa la ratlla de quinze, al carrer.

raspallot Derivat de la paraula raspall. *V. raspall.*

raspar Colpejar la pilota arran de terra, fregant el sòl amb la mà, acció que és pròpia del raspall.

ratlla 1. Línia gràfica pintada per a marcar certs límits. 2. Línia imaginària que es marca amb les marxes per assenyalar el punt on un jugador para la pilota i que servirà, fins que es guanye, com a nova línia de falta. 3. *A ratlles* Manera de jugar en algunes modalitats seguint el mètode de les ratlles, com ara al raspall, a llargues, a galotxa, etc.

rebaixar (a) *V. a pujar i baixar.*

rebot 1. Frontons del trinquet. 2. Jugada en la qual la pilota és colpejada després de pegar al frontó, ja siga a l'aire o al primer bot. 3. *A rebot*

Modalitat de pilota jugada al trinquet, desapareguda ja, en la qual la primera pilota es jugava generalment de rebot. 4. *A paret i rebot* Modalitat de pilota de carrer equivalent al frontó actual. 5. *a paret*.

reboter Jugador de gran destresa en les pilotes de rebot.

rest 1. Part del carrer contrària a la banca, o al dau en aquelles modalitats de carrer que en tenen. 2. Part del trinquet contrària al dau. 3. Equip que ocupa el terreny del rest. 4. Jugador que tant al trinquet com al carrer juga darrere. 5. *Al rest* Veu amb la qual el marxador anuncia travesses en favor de l'equip que és al rest.

restar Tornar la pilota del traure o la pilota llançada pel que fa el dau o el bot.

roig 1. Equip que duu la faixa roja i que, llevat d'excepcions, és el favorit o el que gaudix d'una major experiència. 2. *Als rojos* Veu amb la qual s'anuncien travesses a favor de l'equip de la faixa vermella.

sabatera 1. Adjectiu referit a la partida jugada per un equip que no ha guanyat cap joc. 2. *Fer-li-la sabatera* Expressió utilitzada quan un equip guanya la partida sense deixar a l'equip contrari fer cap joc.

tallar corda Llançar una pilota arran de corda i amb potència.

tamborí Bisell de ciment que hi ha a la part del rest i a la del dau, amb el qual es mata l'angle que formen els frontons i les lloses del trinquet.

tancar-se Anar acostant-se a la paret una pilota que en venia separada i, per tant, dificultar així la seua devolució si no és amb un colp entre mà i paret.

tantos 1. Joc. 2. Puntuació que es dona a cada joc guanyat. 3. Veu que emet el marxador en qualsevol modalitat de puntuació en acabar-se un joc per a dir, a continuació, la quantitat de tantos que assolix l'equip que acaba de guanyar el joc.

tec Veu onomatopèica amb la qual es designa la qualitat de la pilota segons

el tacte, el soroll i el bot que fa.

traedor *V. traure* 2.

traure 1. Acció de començar cada quinze assestant un colp fort a la pilota en algunes modalitats de carrer i trinquet. 2. Fet de traure. 3. Jugador que realitza el traure.

travessa Nom que reben les apostes al joc de pilota.

travessador Qui es juga diners en les travesses del joc de pilota.

travessar Fer apostes al joc de pilota.

trencar Canviar la direcció d'una pilota a causa d'algun entrebanc interposat en el seu desplaçament.

trenta Situació de puntuació en la qual un equip ha aconseguit dos quinzes.

treta 1. Acció i efecte de traure. 2. Quinze aconseguit directament de traure o ferida sense que el contrari toque la pilota.

trinquet 1. Lloc tancat on es practica el joc de pilota en alguna de les seues modalitats. 2. *Trinquet cobert* En temps passats, trinquets coberts de tela metàl·lica per evitar que es perderen les pilotes; hui, trinquets coberts totalment per a protegir-se de la pluja i del mal temps. 3. *Trinquet descobert* En temps passats, trinquet sense tela metàl·lica per dalt; hui, trinquet a l'aire lliure.

trinqueter Persona que regenta un trinquet, que organitza les partides i cobra els marges de les travesses.

val Tercer quinze aconseguit per un equip dins un mateix joc; o bé, primer quinze després d'estar a dos i que suposa sempre un avantatge per a l'equip que el gaudix, ja que li falta un sol quinze per acabar el joc.

val net Situació, dins un joc, en la qual un equip ha fet tres quinzes seguits, mentre que l'altre no n'ha fet cap.

van! Veu d'algun espectador que indica l'acceptació d'una travessa proposada pel marxador.

vestir-se de blanc Començar a jugar a pilota de manera professional i no ja d'afecionat.

volea 1. Colp que s'assesta a la pilota per dalt, abans que la pilota bote en terra, en el qual el braç es trau de darrere del cap i la mà colpeja la pilota en una posició bastant alta. 2. *Jugar a voleetes* Llançar pilotes molt fàcils de ser tornades.

voler 1. Acceptar les postures fetes pel marxador. 2. *Qui vol rojos?* Frase del marxador per anunciar travesses a favor del rojos.

volera V. *volea*.

VIII. BIBLIOGRAFIA

- AA.VV., *Col·loquis i raonaments*, València, 1983.
- AA.VV., *Historia de las fallas*, Levante-EMV, València, 1990.
- AA.VV., *Tipos d'auca*, imp. Manuel Alufre, València, 1878.
- AIERDI, Joaquim, *Dietari. Notícies de València i son Regne de 1661 a 1664 i de 1667 a 1679*, Barcino, Barcelona, 1999.
- ALBEROLA SERRA, Estanislau, *Tèrres secanes*, imp. J. Olmos, València, 1924.
— *De la mateixa sanc*, "Teatro Valensiá", núm. 62, 3-XII-1926.
- ALMELA VIVES, Francisco, *El juego de pelota en Valencia*, València, 1960.
- ÁLVAREZ DEL VILLAR, Carlos, *La preparación física del fútbol basada en el atletismo*, CAV, Madrid, 1983.
- AMADES, Joan, *Costumari català*, Salvat-Edicions 62, Barcelona, 1982.
- A.M.V., *Libro de pregones que empieza en el año 1731 y concluye en 1761, de Valencia*.
- A.M.V., *Manual de Consells, 1388-1392*.
- ANDERSON, Bob, "Estirándose", en *Integral*, Monogràfic núm. 11, 1980.
- ANÒNIM, *Curial e Güelfa*, Edicions 62, Barcelona, 1979.
- ARIÑO VILLARROYA, Antoni, *El calendari festiu a la València contemporània (1750-1936)*, Alfons el Magnànim, València, 1993.
- AZAGRA ROS, Joaquín, *Propiedad inmueble y crecimiento urbano: València 1800-1931*, Síntesis, Madrid, 1993.
- BALAGUER, Vicent, "El Club Pilota Dénia recupera el trinquet de Vista Alegre, inaugurat el 1874", en *Va de bo!*, març, 1999.
- BARBANY, J. Ramón, *Fundamentos de fisiología del ejercicio y del entrenamiento*, Barcanova, Barcelona, 1990.

- BARRACHINA, Chusep, *Val y trenta...*, "El Cuento del Dumenche", núm. 49, 1909.
- BARRI MASATS, Montserrat, *Aportació a l'estudi dels gal·licismes del català*, IEC, Barcelona, 1999.
- BATALLER CALDERÓN, Josep, *Jocs Populars*, Edicions del Bullent, València, 1986.
- BATLLORI, Miquel, *La família Borja, Obra Completa*, vol. IV, Tres i Quatre, València, 1994.
- BAUSSET, Josep, "Impressions", en *Levante-El Mercantil Valenciano*, 2-X-2000.
- BOMBÍN FERNÁNDEZ, Luis, i BOZAS URRUTIA, Rodolfo, *El gran libro de la pelota*, Madrid, 1976.
- BOIX, Manuel, *El punt dins el moviment. El joc de pilota*, Generalitat Valenciana, Sevilla, 1992.
- BRAMON, Dolors, *Contra moros i jueus*, Tres i Quatre, València, 1981.
- CARBONERES, Manuel, *Nomenclátor de las puertas, calles y plazas de Valencia*, Imp. Del Avisador Valenciano, València, 1873.
- CARO BAROJA, Julio, *Los vascos*, Istmo, 7a ed., Madrid, 1984.
- CASTILLO SAINZ, Jaume, *Alfons el Vell, duc reial de Gandia*, CEIC Alfons el Vell, Gandia, 1999.
- CATALÀ, Lluís, "Feria y fiestas en la ciudad de Gandía...", imp. L. Català, Gandia, 1904.
- CELLINI, Benvenuto, *Mi vida*, 2a ed., Mediterráneo, Madrid, 1973.
- CHABÀS, Roque, "Don Antonio Bañuls, criado de S.M.", en *El Archivo*, vol. I, núms. 49 i 50, i vol. II, núm.1, 1887.
- CIVERA MARQUINO, Amadeo, *Un juego o distracción: "El trinquet de pilota" en la vida de Llíria. Siglos XVIII y XIX*, Círculo Cultural San Miguel, Llíria, 1991.
- CONCA PAVÍA, Manolo i PÉREZ BERNABEU, Vicent, "Capítol VII: La pilota valenciana, el nostre esport" dins VILLAMÓN HERRERA, Miguel (dir.), *Formación de los Maestros Especialistas en Educación Física*, Conselleria de Cultura i Educació, València, 1999.

COROMINES, Joan, *Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana*, 1980-1991, Curial, Barcelona, 1988.

CREMADES MARCO, Vicente i Francisco, *Memorias de "Don Vicente", "El Blanquet", cura valenciano "pelotari". La República y la Guerra Civil*, Gandia, 1996.

— "Del modo de guardar las fiestas", dins *Ordinacions de la Vila de Tarrassa*, cap. VI, dins *La Veu de Montserrat*, 1884, p. 93.

DOMÍNGUEZ, Martí, *Els Borja*, CEIC Alfons el Vell, la Safor, 1985.

"Entrevista", *Rebot. Federació de Pilota Valenciana*, desembre de 1999.

ESCARTÍ, Vicent Josep, "La pilota valenciana, una herència de nobles i bandolers", en BOIX, Manuel, *El punt dins el moviment. El joc de pilota*, Generalitat Valenciana, Sevilla, 1992.

ESCOLANO, Gaspar, *Segunda parte de la Década primera de la historia de la insigne y coronada Ciudad y Reino de Valencia*, imp. Pedro Patricio Mey, València, 1611, cap. LV.

ESCRIG, E., "Dumenche de Rams", en *Tabal y Donsayna. Festes costums i mals visis pintat á la valensiana per varios populares artistes de la terra del CHE*, València, 1878.

FEDERACIÓ DE PILOTA VALENCIANA, *Reglaments*, València, 1995.

FERRER, Sant Vicent, *Sermons*, vol. V, Barcelona, 1977.

FLORES ABAT, Lluís X., "La pilota valenciana a la Ciutat d'Alacant", en *Va de bo!*, març, 1998.

FORCADA TRAVER, Enric, *Falta o bona cavallers*, Castelló, 1978.

FUSTER, Joan, "El mite literari de Serrallonga", en *Obres completes*, vol. V, Ed. 62, Barcelona, 1977.

GARCIA - ARENAL, Mercedes, *Los moriscos*, Editora Nacional, Madrid, 1975.

GARCIA FRASQUET, Gabriel i LLOPIS BAUSET, Frederic, *Vocabulari del joc de pilota*, Conselleria de Cultura, Educació i Ciència, València, 1991.

- GARCIA, Ferran, *El Llibre d'Establiments de Gandia*, Arxiu Municipal, Gandia, 1987.
- GASSULL, Jaume, *Lo somni de Joan Joan*, dins *Blandín de Cornualla i altres narracions en vers dels segles XIV i XV*, Edicions 62, Barcelona, 1983.
- GENERELO LANASPA, Eduardo i TIERZS GRACIA, Paz, *Cualidades Físicas*, Imagen y Deporte, S.L., Zaragoza, 1995.
- GILLET, Bernard, *Historia del deporte*, Oikos-tau, Barcelona, 1971.
- GONGA, J. Enric, *Trinquet trincant*, Caixa d'Estalvis d'Ontinyent, Ontinyent, 1999.
- GONZÁLEZ BADILLO, J. J. i GOROSTIAGA AYESTARÁN, Esteban, *Fundamentos del entrenamiento de la fuerza*, Inde, Barcelona, 1995.
- GUILLEM, José, *Urbs Roma. Vida y costumbres de los romanos*, vol. II, *La vida pública*, Sígueme, 2a ed., Salamanca, 1980.
- HUGUET PARELLADA, Jordi (dir.), *Deporte 92. Pelota*, Editorial 92, Barcelona, 1989.
- IGUAL ÚBEDA, Antonio, *Dietario del platero Suárez*, imp. Sucesor de A. López, València, 1930.
- IÑÚRRRIA, Biktor, "La pilota valenciana: història, present i futur", en *Saó*, octubre, 1987.
- "La pilota serà el que els valencians vulguen", en *El Temps*, núm. 230, 14-XI-1988.
- "Les llargues des de la Feninde al segle XX", en *Superdeporte*, 25-V-1999.
- JOVELLANOS, Gaspar Melchor de, *Espectáculos y diversiones públicas en España*, Anaya, Salamanca, 1967.
- *Obras escogidas*, Espasa Calpe, 6a ed., Madrid, 1975.
- LAGUNA PLATERO, Antonio, *Historia del periodismo valenciano. 200 años en primera plana*, Generalitat Valenciana, València, 1990.

- LA PARRA, Santiago, "Bandolers a la Safor", en *Ullal*, núm. 3, 1983, pp. 5-16.
- LARUMBE, Fernando, "Resumen histórico", en *Pelota*, Comité Olímpico Español y Federación Española de Pelota, Espanya, 1991.
- LLOMBART, Constantí i SANMARTÍN AGUIRRE, Chusep, *Cabotes y calaveres. Melonar de Valensia*, imp. P. Aguilar, València, 1877.
- LLOMBART, Constantí, *Los fills de la morta-viva*, imp. Emili Pasqual, València, 1883.
- LLOPIS BAUSET, Frederic, *El joc de pilota valenciana*, Carena, València, 1999.
- LLOPIS CARUANA, Fausto, *Els trinquets de Sagunt*, Caixa d'Estalvis de Sagunt, Sagunt, s.a.
- LÓPEZ, Aureli, *La Pilota Valenciana, el deport d'un poble viu*, Paterna, 1984.
- LÓPEZ EGEA, Miguel Ángel, *Pelota Valenciana, entrevistas y reportajes*, València, 1976.
- LUJÁN, Néstor, "Historia del tenis", en *Historia y vida*, núm. 88, juliol, 1975.
- MARCIAL, Marco Valerio, *Epigramas competos*, Iberia, Barcelona, 1976.
- MARTÍ GADEA, Joaquim, *Ensisám de totes herbes*, imp J. Canals, València, 1891.
- *Tipos, modismes y cosas raras y curiosas de la terra del Gè*, vol. I, València, 1912-1918.
- *Tipos d'espardenya y sabata*, Caixa d'Estalvis Provincial, Alacant, 1981.
- MILLO, Llorenç, *El trinquet*, Prometeo, València, 1976.
- *El joc de pilota*, Eliseu Climent editor, València, 1982.
- MOGORT, Rafael i MAINAR, Eladi, *Cent anys de pilota a Simat*, Ajuntaments de la Valldigna, Benifairó de la Valldigna, 1992.
- MOLLÀ, Toni, "El Genovés, moltes mans", en *El Temps*, núm. 230, 14-XI-1988.
- *El Genovés*, Tàndem edicions, València, 1994.
- *Una partida de llegenda*, Amics del Genovés, 1996.

- MORANT MARCO, Evaristo, *Monografia històrica de Bellreguard, (Memòries de D. Evaristo)*, Ajuntament de Bellreguard, Bellreguard, 1997.
- MORENO PALOS, Cristóbal, *Juegos y deportes tradicionales en España*, Alianza Deporte, Madrid, 1992.
- NARBONA VIZCAÍNO, Rafael, *Pueblo, poder y sexo. Valencia medieval (1306-1420)*, Centre d'Estudis d'Història Local (Diputació de València), València, 1992.
- OLASO SENDRA, Vicent, *L'hospital de Sant Marc de Gandia, una institució per a pobres malalts (segles XIII-XX)*, CEIC Alfons el Vell, Gandia, 1988.
- *Ordenanzas municipales de Policía Urbana y Rural para la ciudad de Gandía*, Imp. Vda. Jacinto Orts, Gandia, 1882.
- ORELLANA, Marco Antonio de, *Valencia antigua y moderna*, vol. II, València, 1924.
- PALANCA HUESO, Antoni, "La partida de pilota", en *Lo Rat Penat. Sis florades*, València, 1908.
- PALAU DIEGO, Francisco, *"El Llobarro" Anales de Denia y su comarca*, Marina Alta, Pedreguer, 1983.
- PELLICER BORRÀS, Joan E., *La "Rondalla de Rondalles" de Lluís Galiana, Estudi lingüístic i edició*, Ajuntament d'Ontinyent i IFV, València, 1986.
- PEÑA GOÑI, Javier, *La pelota y los pelotaris*, Madrid, 1892.
- PÉREZ ORTIZ, J., "Micalet contra el Zagal de Petrel", en *El País C.V.*, 3-X-2000, p. 16.
- PIÑA CHÁN, Román, "Juegos y deportes en el México antiguo", dins SCHÖBEL, Heinz, *Olimpia y sus juegos*, UTEHA, Mèxic, 1968, pp. 122-140.
- PORCAR, Joan, *Coses evengudes en la ciutat y regne de València. Dietario de..., capellán de San Martín*, vol. I, Madrid, 1934.
- QUIÑONES de BENAVENTE, Luis, *El casamiento de la calle Mayor con el Prado Viejo*, en *Entremeses*, Anaya, Salamanca, 1968.
- REVEST, Lluís, *Libre de Ordinacions de la Vila de Castelló de la Plana*, Societat Castellonenca de Cultura, Castelló de la Plana, 1957.

- RIBELLES COMÍN, José, *Bibliografía de la lengua valenciana*, vols. III, IV i V, MEC, Madrid, 1939, 1978, 1984.
- ROBERT, Mestre, *Llibre del coch*, Curial, Barcelona, 1982.
- RODRÍGUEZ MÉNDEZ, José M., *La incultura teatral en España*, Laia, Barcelona, 1974.
- ROSELLÓ, Roberto, "El deporte típico del Reino de Valencia es una modalidad de pelota a mano denominada pelota valenciana", en *Buris-Ana*, núm. 107, 1968.
- ROSSELLÓ VERCHER, Vicenç i TEIXIDOR DE OTTO, Mª Jesús, "El entorno geográfico y urbano", en *Palau de l'Almirall*, Generalitat Valenciana, València, 1991.
- ROVIRA SÁNCHEZ, José, *Frontón. Técnica y estrategia*, ed. Hispano Europea, Barcelona, 1982.
- RUBIO VELA, Agustín, *Epistolari de la València medieval*, Institut de Filologia Valenciana, València, 1985.
- RUIZ TORRES, Pedro, "Economía y sociedad en la crisis del Antiguo Régimen", dins *Historia de España*, vol. IX, Planeta, Barcelona, 1988.
- RULLÁN, José, *Historia de Sóller en sus relaciones con la general de Mallorca*, vol. I, imp. Felipe Guasp Vicens, Palma de Mallorca, 1875.
- S., R. i E., J., "Falla en programa d'invent que fa que acabe la festa igual que el ball de Torrent", en *Pensat i Fet*, 1923.
- SALVADOR, Carles, *Les festes de Benassal*, Barcino, Barcelona, 1952.
- SANCHIS SIVERA, José, "Vida íntima de los valencianos en la época foral", en *Anales del Centro de Cultura Valenciana*, núm. 17, juliol-setembre, 1933.
—*Algunos documentos y cartas privadas que pertenecieron al segundo Duque de Gandía, don Juan de Borja (Notas para la historia de Alejandro VI)*, Anales del Instituto General y Técnico de Valencia, València, 1919.
- SANTA CRUZ DUEÑAS, Melchor de, *Floresta española de apotegmas, o sentencias, sabia y graciosamente dichas, de algunos españoles*, Atlas, Madrid, 1943.

SOLDADO, Alberto (coord.), *Joc de pilota. Historia de un deporte valenciano*, Diputació de València, València, 1998.

— "Vinalesa o el ejemplo de tantos pueblos", en *Levante-El Mercantil Valenciano*, 15-IX-2000.

SÖLVERBORN, Sven A., *Stretching*, Martínez Roca, Barcelona, 1984.

SÒRIA, Enric, "Estem com fa cent anys", en *El Temps*, núm. 230, 14-XI-1988.

TORMO COLOMINA, Josep, "La pilota valenciana en Alcoi", en *Revista de les festes de Moros i Cristians*, abril, 1988, Alcoi.

TORRES NAHARRO, Bartolomé, "Serafina", dins *Teatre del Renaixement i de la Decadència*, Institució Alfons el Magnànim, València, 1987.

TRAMOYERES BLASCO, Luis, "El juego de pelota en València", en *Almanaque de Las Provincias 1895*.

TRIGO AZA, Eugenia, *Aplicación del juego tradicional en el currículum de Educación Física*, Paidotribo, Barcelona, 1994.

TRULOCK, Jorge, *El joc de pilota*, Madrid, 1973.

VALERI MÀXIM, *Llibre anomenat Valeri Màxim dels dits i fets memorables*, vol. II, Barcelona, 1914.

VICENTE PEDRAZ, Miguel i BROZAS POLO, Mª Paz, "La disposición regulada de los cuerpos. Propuesta de un debate sobre la cultura física popular y los juegos tradicionales", en *Apunts*, n. 48, 1997.

VILANOVA, Arnau de, *Obres catalanes*, vol. II, *Escrips mèdics*, Barcino, Barcelona, 1947.

VILALTA MOR, Salvador (coord.), *Estudi tipològic i catàleg dels trinquets*, Conselleria de Cultura, Educació i Ciència, València, 1986.

VILLENA, Sor Isabel, *Vita Christi*, vol. II, Biblioteca Catalana, Barcelona, 1926.

VIVES, J.Lluís, *Diàlechs*, Barcelona, 1915.

— *Diálogos*, Espasa-Calpe, Madrid, 1959.

SOLUCIONS CAPÍTOL VI. ACTIVITATS COMPLEMENTÀRIES

Solució pàgina 182

Horizontals

1. Restar
2. Ferida (rev.)
3. Val. Porrar
4. Tamborí
6. Careta
8. Vaqueta. Rebot (rev.)
9. Blaus
10. Frontó
11. Postor (rev.)
12. Bona. Carxot
13. Encalar
14. Escala (rev.). Llotgeta (rev.)

Verticals

1. Perxa
2. Raspar. Pilota
3. Llosa
4. Badana
5. Trinquet
6. Dau
9. Galotxa
10. Carrer (rev.)
11. Faixa
12. Postura (rev.)
14. Guant. Ganxo
15. Travessar
16. Corda

Solucions pàgina 186

E	R	L	L	S	J	T	O	F	P	C	D
E	A	P	L	E	G	R	I	R	E	L	O
E	S	C	A	L	A	I	C	O	R	D	A
T	P	A	R	L	L	N	A	N	X	E	S
U	A	R	G	T	O	Q	N	T	A	J	O
C	L	R	U	A	T	U	N	O	O	B	L
E	L	E	E	R	X	E	I	D	E	C	A
V	A	R	S	L	A	T	L	E	R	S	X

El joc de pilota és un joc noble i de cavallers

Solucions pàgina 187

Horizontals

3. Escala i corda
5. Galotxa
7. Frontó (rev.)

Verticals

1. Trinquet (rev.)
2. Raspall
4. Llargues
6. Ratlles
10. Perxa
12. Carrer

Solució pàgina 201

Si ve la pilota, volea!
 Tenir més faltes que una ...
 Fer anar algú com una pilota
 Tornar-li, a algú, les pilotes
 Les partides es guanyen, ...
 Tenir la cara folrada de ...
 Jugar-li, a algú, per baix...
 Perdre quinze
 No tocar pilota
 Tindre un bon saque
 Anar per dalt de la parada
 A estes hores, pilotes ...

Si es presenta una ...
 Tenir molts defectes
 Marejar una persona ...
 Rebatre adequadament ...
 Importància dels inicis ...
 Ser un desvergonyit, un ...
 Ser molt superior a un ...
 Perdre un avantatge ...
 Anar desconcertat, no ...
 Tenir bona gana de ...
 Fer una cosa de...
 Ja és massa tard per ...

Solucions pàgina 202

Estar a dos de ratlla i pilota encalada.
 Fer una cosa per baix cama.
 Quan diuen molt, quinze de l'altre
 Qui juga per baix, paga per dalt
 El qui juga amb l'esquerra, paga amb la dreta
 En pilota, el qui més sap no sap res

Jugar més que el que inventà la pilota.
 No donar mai un quinze per perdut.
 El qui espera la pilota al bot es fot.
 Fer una cosa de bot i volea.
 Poder jugar-li de volea i amb l'esquerra.
 Fer una cosa per baix cama.

Solució pàgina 211

Quant   Esparadrap
 Ditet   Vetes
 Ditó   Carta
 Didal   Planxeta

Solucions pàgina 215

G	O	A	L	V	A	R	O
E	I	P	U	C	H	O	L
N	B	I	D	E	R	F	J
O	E	G	G	X	T	W	U
V	S	A	R	A	S	O	L
E	U	T	A	W	Y	P	I
S	E	M	U	X	Z	X	E
R	O	V	E	L	L	E	T

Juliet   1925
 Rovellet 1932
 Eusebio 1942
 Genovés 1954
 Fredi   1957
 Puchol 1959
 Pigat   1963
 Sarasol 1964
 Grau   1970
 Àlvaro 1973

Solució pàgina 216

Genovés	Àlvaro	Eusebio
Fredi	Grau	Juliet
Pigat	Puchol	Rovellet
	Sarasol	

Solució pàgina 220

T	R	I	N	Q	U	E	T	E	R	J
R	E	U	G	A	D	M	O	R	R	Q
A	T	U	F	E	R	I	D	O	R	G
E	N	E	E	S	P	T	E	D	E	A
D	U	R	A	L	A	G	P	A	S	L
O	P	I	L	O	T	E	R	X	T	O
R	I	L	O	T	A	R	A	R	L	T
B	O	R	E	L	L	A	V	A	C	X
H	O	M	E	B	O	T	E	M	S	E
F	O	T	X	R	E	T	O	B	E	R

Jugador que espera la pilota al bot es fot

Solucions pàgina 228

A	P	O	S	T	A	R	P
R	S	T	O	R	W	P	I
M	A	R	X	A	D	O	R
Q	U	O	W	V	R	S	D
D	T	J	Y	E	P	T	A
S	D	O	F	S	G	O	P
Z	L	S	K	S	J	R	H
X	C	B	L	A	U	S	V
I	G	U	A	L	S	B	N
M	D	E	S	A	F	I	U

Solucions pàgina 230

Q	U	D	I	B	J	T	R	A	V	E	S	S	A	R	U
Q	A	I	P	L	E	R	S	E	S	S	E	V	A	R	T
P	E	N	J	A	T	S	E	N	L	A	C	O	R	D	A
N	E	E	C	U	E	S	S	I	T	D	U	R	O	A	T
A	P	R	A	S	G	A	P	M	A	R	X	A	D	O	R
O	E	S	R	P	O	B	L	I	G	C	A	C	A	I	O
N	D	E	S	A	F	I	U	L	N	E	S	P	S	A	R
T	T	N	I	C	D	E	S	I	R	O	J	O	S	E	S
I	G	E	U	T	A	S	C	N	Y	E	N	Q	E	U	A
R	N	L	S	E	A	E	R	R	E	G	L	E	V	N	E
E	L	Q	Q	U	D	N	E	D	I	I	R	D	A	P	U
M	L	U	A	R	M	I	T	A	T	S	O	C	R	E	F
E	U	I	A	A	B	P	O	C	A	P	O	S	T	O	R
H	O	N	M	A	P	O	S	T	U	R	A	N	T	E	L
A	O	Z	M	E	U	R	S	L	A	U	G	I	A	B	U
D	S	E	T	S	O	P	A	T	X	A	C	A	W	Y	T

1a dita: Qui juga per necessitat, paga per obligació.
 2a dita: Les partides es guanyen quan s'arreglen.
 3a dita: El que diu la meua boca ho manté la meua butxaca.

Solució pàgina 237

Volea   Raspada
 Bot i volea   Petxineta
 Carxot   Per davant
 Bragueta   A l'alt
 Butxaca   Per baix
 Calbot   A l'aire
 Bot de braç   Rebot
 Manró   Esquerrada
 Rebot a colp   Palmada
 Palma   Corbellada